

Hausfreund
דער אוצר פון קלאסישע ליטעראטור

„הויז-פריינד“

א היסטאריש-ליטערארישעם בוך

יעדער מענטש דארף וויסן אין ווען היינט אין פאזיציע.	(1) ערצעהלונגען, סקיצען, געדעכטע, ראמאנען און פערזענלעכע זיין דעם יידישען לעבען.
(3) לעבענס-געשיכטעס פון גרויסע לייט.	(2) היסטארישע און וויסענשאפטליכע ארטיקלען, ריזע בעשרייבונגען אין די וויסענשאפטער, ערצעהלונגען פון דער נאטור-געשיכטע, נוצליכע ידיעות וואס
(4) נייע ערפינדונגען, אנעקדאטען, שעהנע מעשיות, גלייכע ווערטלעך, שכל דינגע רייד פון גרויסע לייט און פון תלמוד.	

רעדאגירט פון

מ. ספעקטאר.

—
III-טעם בוך.

פערלאג „פראגרעס“ ווארשא.

תרס"ח.

ДЕРЪ ГАУЗФРАЙНДЪ

Историко-Литературный Сборникъ

Томъ III

ВАРШАВА, 1908.

Типографія Б. Турша, Налевки № 7.

1	נעילה (נאויגללא-י. ל. פרץ	(1)
11	ודוי (נעדיכט)-י. ל. גארדאן	(2)
12	די יודישע צדקה-הנ"ץ	(3)
20	א נאכט אין צלות-מענדערע מוכר ספרים	(4)
29	פאר'ן באדעקעניס (צוויי סצענקעס)-מ. מ. מאיילעס	(5)
37	איבער פון די בעסטע: I צו מיכל גארדאן.	(6)
39	II אויף מיכל גארדאן'ס קבר (נעדיכט)-ש. פרוג	(7)
41	ניט איך, ניט איך (נעדיכט)-פ. זאמאשטשין	(8)
42	דער שטערבענדער פאָעם (נעדיכט)-יהואש	(9)
44	אויס ראָמאנצער (נעדיכט)-י. ל. פרץ	(10)
46	דער יודישער פירשט אין זעצעהנעקן יאהר הונדערט-ע. נ. פֿרענק	(11)
53	צו דער נעשיכטע פון די יודען אין פאָדאליען-מ. נ. ליטנינסקי	(12)
57	ווי אזוי צינדט מען אן וואסער-ד. הורוויץ	(13)
62	דער לונאטיק-משה האַלבערג	(14)
69	וועטערונג-מיכל וועבער	(15)
77	א פרישער מוז-י. ח. זאגאָראָדסקי	(16)
83	קאווקאזער יודען-שאל האַלבערג	(17)
96	אויף דער פראָווינץ (פֿעליעמאָן)-ד. פינסקי	(18)
106	עמוואס ווענען זשאַרגאָן (אקורצע מקיצע)-א. לעווין-סאנאן	(19)
109	דער גרויסער מענשען פֿריינד (אפאָרטעט)-ד. פינסקי	(20)
121	גוט געלעבט און זעהן געשטארבען (אפאָקט אין לעבען)-מ. ספֿעקטאָר	(21)
138	דער ליטווישער חדר (זכרונות)-י. גוידא	(22)
143	די צוויי בהמות (אכילד)-חאשקע די ווילנערקע	(23)
150	דער צווייגעל פון פאלעסטינא (נעדיכט)-ה. יאנאס האַנאָהן	(24)
151	חבת ציון (נעדיכט)-יהואש	(25)
153	* * * (נעדיכט)-פ. זאמאשטשין	(26)
154	הינטווערטניגע חתן כלה (ערצעהלונג)-שרה פאמיליאנט	(27)
156	1: די זונן און דער ווינד; 2: יודען ווילען נעבער עסען-א. רייזען	(28)
157	סטאנציע מאַנעפּעווקא (פֿעליעמאָן)-שלום-ע. יכס.	(29)
159	מען פֿרעגט מיך-א. רייזען	(30)
160	שמואל גרין דער ערשטער און שמואל גרין דער צווייטער	(31)
166	דאָס פֿירערלע-בת-מלכה	(32)
170	די מאָדנע צדקה-פ. זאמאשטשין	(33)
171	א יודישע מעלאָדיע (נאָך באַיאָן)-א. פֿילמאָן	(34)
172	אונטער'ן ים (נאָך זשור ווערן)	(35)
1	א שלום-צעטעל און צוגלייך מאַקי אמידעה-מענדערעלע מוכר ספרים	(36)
81	דער מסחר פון פאמיליעס (ערצעהלונג)-פ. קרעמין	(37)
93	די זשאַבעס (איבערזעצט פון דייטש)-הירש האַרענשטיין	(38)
94	דער פֿריהלינג (אויף 8 וואָקאלען)-פ. זאמאשטשין	(39)
95	דער גמרא ניגון (נעדיכט)-א. רייזען	

296.025
Sp3h
v.3-4

געזעל

פאטעלעט

פון י. ל. פריד

אויסגעצויגער קריסט איז אריין געקומען אין שוהל און אנגעזונדערן זיך
ליבט אין די הענגלייכער אריין און מ'היל צושטעלט אין דערליך אויף די שטענדערס.
דער וויסער עולם האט אנגעהויבען אויפ'ס זייער צו קרעכען, אס'היל קומען זיך
צונויף פון פאליש, מ'היל הייבען זיך אויף פון די פאנק -
- יאגדל !

צוהם דער הייזערער חון, דער עולם בערעקט זיך, די ווייבערשע שוהל לאנט
ארויס ראפטים אמוזאדיגע זללה...

דער "וויקריש" מיט זיך שוין אויס מיט אנעקלאפעריי אויף די שטענדערס
ווייבער זאלען שווייגען... אביסעל קאמישער בעס ווייזט זיך אויפ'ן פערזענליכען,
פערקרימטען מאגנישען פנים - די ווייבער העכען זיך... זיי וויינען זיך, זיי שריינען
זיך, זיי ראונען זיך - זיי חליפען.

- שמיח רבא ! האט ארויסגעריסען דער חון מ'ל אפי' פון הייזערען
האלד און האט איבערגעשריגען די קלאפעס מיט דעם חליפען, זיי ווייבער, זענען
אביסעל שטיללער געווארען, די מאנער האבען זיך צו שאקעלט און אונטערגעהאלפן
זיך מיט די וועגערס מיט דעם ווייגענדיגען: איי-איי-איי...
געזעל !

דער דמסעל וועט זיך שפאלטען און באלד פערשליעסען, באלד ווערען פערמאכט
די טויערען פון געבעס... געשווינד יודעלעך, יעדער פיהלט אז אויב זיך מיט היינט וועט
ער שוין אנאנץ געטונדיג יא, און געלענעהייט צום היממעל זיך בעקומען. הויפט
רבא איז אויף אפאן, מ'קלאפערשט אזולאג, נאר שלעכט איז שוין וועמנס מ'שט מיט
זינט אב... זלייבער באלד, באלד... די ווייבערשע שוהל שלעפט מיט די מאגנישע...
די געזעלדיגע שמונה עשרה ווערט דערמאנען אין הייסע, ברענגענדיגע פרענען, עס
דאכט זיך עס רוישט אשטורטוינד, עס שאקעלט זיך און בריווט אין אלטער

אונגעהויערער וואלד, עס שלאגט אים; עס, רישט אונג וועט דאס אלץ צוואסמען —
 — וובן פון פחד... וויינט איינער פריער איינער שפעטער... נישט דוקא
 מיט דער אמת פונד... וועהט דו שוין עס געהט אסאך אן דעם משאכנאווקער
 באדער או פאראל וואס מאכט איהם די בענעמליך האט פאר עפס אנדערש פחד.
 זיין באנה... אונג נאר שלמה זען דער שיינער בעל בית, וואס אפילו אין מיטן
 דער שמונה עשרה מה ער זיך אריין שטאקען די האנד אין דער טייסער בארד אריין
 אונג צוטהיילען אויף צוויי.

אויך זיין עסק, אסאך קריסטען זענען עס דא אין משאכנאווקע, דער וואנט מיטן
 שרייבער איז גלייכער זיי זענען קריסטען, נאט ואל היטען פאר אוינדישען משנאוויק.
 די הויט וואלט ער אפגעריסען. בלייבט דער הרובע-היינער, דער ערוב שומר, ווער
 דען וועט היינען אין הרובע? אויף דער פרעמדעסטיע (פארשטארט) וואהנען אפילו
 קריסטען אין אסאך קליינע היינעלעך, אפילו ביינע, אויסגעפונעטע, מיט פארהענגליך אונג
 וואונגעס אין די פענסטער, נאך ווער כעמט פון פויערען... זיי מענען בלייבען ביים
 סעוה... נאר רבנו של עולם... וובן פון פחד — ואל זיך זיין שגור נישט וועללען
 גמען מיטן ווערן דורכען חולי נופל, זי מען זיך צוגענויגען... וואס וועט אז ער
 שטארק סמתיק אונג האט אין זיין אז עס איז פארט אשאר וואס ווייז איז דאס נאך
 ראפטיס געפאללען — רבנו של עולם, טראכט ער וועטו כלם אנדה אחת — מען ואל
 זיך מאכען מאקן אין האנד אונג האלשען דעם מקח... לעשות רצונה בלבב שלם...
 — אז וויי טאמט! שרייט ער אויס אין מיטען... שטח לארצה ויששון לעירה...
 אונג איהם אין מוח ברענט! נאך איין נאך אויגס בויט דו באפוט!...

— אמה כחרתנו, שרייט מיט אקול בענדעמ דער חייט... אונג חורף זיך איבער;
 אמה כחרתנו! דאס ווייב איז איהם געבען קראנק שוין אפאאר נאך, זיא שפייט
 געבען מיט בליט, אונג מען וואהנט אין איין שטוב, עס וויל צו איהם קיין קונה די
 שוועל נישט אפערטורעטען — טאמט ויסער אמה כחרתנו! עס איז דאך מיין וויג
 געווען... אהנה אותי... איך האב זי דען שלעכט געהאנדעלט, ורעית בנו, האב
 איך דאס געמיינט, דאס געוואלט? וקרבנו מלבנו לעבודתה... וואס אטעם האט מיין
 ארייט און גלאגט ער אב בוי אין קץ לאשי חובותינו... דא האט ער זיך צו לאזט
 אויף אקול — חובות האט ער מעהר ווי האר אויפן קאפף.

דער עולם איז שוין אויסגענאנגען שמונה עשרה, נאר ער ווארט נאך אויף חיים.
 גערין. דער שמש האט שוין שטארק חשק געהאט צו געבען אקלאפ אין שלחן נאר חיים
 גערס אקרויב, יתה וואלף דער סאדאוויק, דער גבר אלס אין שוהל האט איהם
 שעהאלטען... ואל ער זיך אויסנויגען, אויסהליפען... חיים בער איז איור מיט
 אכט קינדער אונג ממש און אשטקעל ברייט.

— ואין אמה חפץ במיתתם — חליפעט נאך חיים בעער... במיתתם! פאר הונגער.
 טראכט ער, קראכט פאר הונגער, מיינע ווערס, רחל...
 — ולמה תמותי? פאר ווען, פאר וואס, וואס האבען זיי געווינדט די ארימע
 שפעלעך...
 — יסורים וקלאים רעים! דערביי זענען זיי נאך קראנק, שקארלאטינע, מאלענו,
 ווערס, ציין — רבנו של עולם!...

דער פון האט אנגעהויבען, דער עולם האט זיך צוועגט פאר די שפענדערס
 אונג אונטער געהאלפען צו דער הויכער שמונה עשרה. דאס מהיל זענען געבליבען
 שטעהן, אנגעשפארט אן דער קוהלער וואנד די ברענגענדיגע שליפען אונג שטיללעך הייט
 געחליפעט... איינער פון זיי איז געווען טאקי חיים בעער; געילח, באלד ווערט פארמאכט
 דער טווער, עס איז טייער געדע מינוט, געדער רגע... ער גיסט אונג גיסט מיט
 טרערען.

ווי לאנג איז דען גיט אז חיים בעער איז געוועזען איינער מאנן אבעל בית?...
 פאר א נאךר זיין צעהן האט ער נאך ברייט געוואנגען, חסול על מעשיה ותשחח
 במעשיה נאר מיט אפרייטען לוסטיגען קאואק... ער דערמאנט זיך אפילו אסאך...
 עס ווערט איהם הייס אין אלע אברים... ער געדענקט ער האט אימיסטע זיך
 הויך צו וואנען, הויך, לעבעדיג אונג לוסטיג, אז רחל ואל הערען אין דער וויכערשע
 שוהל. וואנענדיג האט ער געקוקט אויפן פארהאנגעל ביים פענסטער ווי די פלעגט
 שטעהן, אונג עס האט זיך איהם געדאכט אז עס איז קיילעכע-כולט געווארען צווישען
 די קראסעס... זי סח אנדא דורכעהן...
 א דעמאלס האט עס נאר אנדערש אויסגעזעהן אים יום כפור.

א פרישער יונגער מאן, איינער טלית, אשפאנגעל זייער ברייטער קיטל — צוויי
 צטרות, דער גארטעל, די יארטלעקע האבען געגלאנגט גאלד אונג וילכער! שווארצע
 לאקען, א שווארץ בארדיל, ווארימע שקארפיקעס... פראנק אונג פריי האט ער זיך
 צומגעקוקט, עס איז איהם לייכט געווען אויפן הארץ! ערשטענס האט ער נישט
 שטארק געגלייבט איז האט אים, אט וועהטו שוין, ער מאכט זיך אסאך בארייט... יונה
 וואלף האט איהם געגעבען אמהל אפאמט אומוסט, אונג דוקא אין בית המדרש שבת
 הגדול ביי דעם רבס דרשה... נו האט ער איהם דען נישט מוחל געווען? מוחל געווען
 אפאמט... ואל דער רבנו של עולם נישט מוחל זיין מנהגלע, אשטערב אין דער
 קווארט ביי דעם וואשען — ווייטער וואס זינדט ער? אקמא וואשוב האט ער נישט
 געוואגט, יום כפור איז כבד, דער מעניח איז כבד, די רעשט וועט אויך כבד נאכט
 הילף אפגעווישט ווערען... אונג ער פלעגט נאך הערצליך צו וואנען; אז עס איז
 איהם הייס געווארען פלעגט ער ארויס גערן אין פאליש זיך אגקיהלען, אז דער מאנען

האט איהם דעמאנט אין אכילה האט ער איהם געזאגט מיט גארה: שמיל קישקען !
איך מען האבען אפאן קרעדיט פיי דיר, איך וועל דיר בעזאהלען מיט פראצענט, וועניג
פפרות האט רח"ל געשאכמען ?

הייבט קוקט זיין פוס גישט איבער דער שוהל-שטעל פון פל נירי בוי נאך געיל...
איבער דער באגער צייט שטעהט ער, ער זינגט גישט נאר וויינט אונט פערט ניד... ער
הייבט שוין אן גליבען אין זיגע. קטאים... ער מוז דאך האבען קטאים, אונט שטארקע,
שטעקליגע... האמט ער ווייסט גישט פון זיי...

אָנדערש איז נישט מעגליך עס נאר אַמענש אזוי יאָגען איין אומגליק! "ובכן"
האט אנגעהויבען דער חזן צו דרייען ווי איין עגבור, דער עולם איז נאך רוהיגער
געוואָרען, זעלמען נאך האט איינער אויסגעשאקט ביים חזן אַזאָרס פון מויל אַרויס...

דער חזן זאגט די שמונה עשרה און חיים בער שמעיהם נאך אלץ אנגעשפארט מיטן קאפף אין די וואנד, עס דאכט ווי אז ער דאווינט מיט, נאר אין קאפף ליגט נישט די פונג פונם דאווענען. - בי תעביר ממשלת ודון מן הארץ איז דער חזן ממעים, אוראי וואלט אונזער חיים-בער, געוואלט אז דער וואיט מיטן שרייבער זאללען א ביסעל בעסער יוערען... דער וואיט יאך דער וואיט, מיט א לאדע מרונק בראנפען קומט מען איהם איבער. נאר דער שרייבער מען הערט נישט מער נאר געדאנקעס... פון וואען פון וואס... נאר פון א קורצע צייט הערט ער איהם אויך ווי די קאץ, שוין א פאר יאהר האט ער קיין פלי און קיין בעט-געוואנד, דאס היינעל איז שוין לאנג פערקויפט... ישרי חי וקום געדאנקן - נעם אויב דא קענקס! געדאנקים באשר משאכאנווקע איז א מאהל א שטאדט גווען מיט א אופראנוע מיט א פאליציי מיט קאנקענסן מיט... זאל ער היינט, היינט וועלן משאכאנווקע איז א פאסאד און ער שטארבט פאר היינע, אפצאהלען חובות... אוראי, יען חיים בער זאלל נאך דארפען אויסלייען, דאס קישען, מורא האבען מען וועט איהם פערקויפען דאס היינעל, וואלט ער אוראי נאך געזאגט מיט גרויס פונד דעם בי תעביר... אבער היינט, לאכט ער אויסן וואיט, מיינקלט מיט די פינגער אויפן שרייבער...

ער האט אנגעשפארט דעם קאפף אויף דער האנד, און הויכערט אים און די
ליפען זאגען נאך ועלה ויבא...

וּבְרִיתֵנוּ וּבְקִדְוֵנוּ וּבְכִרְוֵן אֲבוֹתֵינוּ...

ער האט זיך רערמאנט אן זיין מאמע איז געווען אן אשכנזי ייד, זיין שווער איז
געווען א ספרד, און ער טראכט זיך אן עס וואלט א יאסר געווען זי וואלען זיך מיטען
סאר אידס...

פאר דאס זאגט ער שוין נאך אן פֿונע ווערן משיח בן דוד עבדך, ווערן ירושלים
עיר קדשה...

מיינעם נישט קלייזע או היים בער איז א נאכער פון ארץ ישראל, או ער לייגט זיך דעם

וואססאדא און האלט נישט פון דא קאלאניעס אדער ער איז חיו איין אפיקורס און גלייבט
נישט אז מ'שט נעמט קומען, נאר ער מוז קומען און קען נעמען טאג קומען; מ'זיט דער
אין האמט א קלוגער, א בעל המצאה'ניק, דאך אפשוטער יוד, א יוד ווי אלע יידען.
ער גלייבט אין דעם פאמונה שלמה... מ'שט ואל האמט קומען קומען. אויף דער
פאפערנער בריק צו געהן איז ביי איהם א קלייניגקייט, ער וואלט געלאפען גאר אהין
אויס, אין ירושלים וואהנען, מ'זיכר תיקא... עס איז שוין אפילו צייט, עס איז שוין
לאנג פלח פרושה מן הבית, גאר איידער עס וועט זיין מלחמות גוג וקמנו, איידער דער
שערק וועט מנצח זיין אלע שבטים אויכות, איידער אליהו, און דער גאד מ'שט בן
יוסף וועלען קומען און איידער מ'שט בן יוסף וועט געדרינגען ווערען, קען ער זיך
גאר נענט אן שטארבען פאר הונגער... ער איז רחלע מיט אלע וועגן קראנקע און
געזונטע קינדער! רבנו של עולם, וואו איז זיין רחמנות?

נאָר ער פֿיהלט אַז זיילדיג איז ער ויף דאָס פֿאַרט אליין, פֿרייהער ער, דערנאָך
פֿראוודע דער רבּונֿוֹ של עולם אויף... צו האט ער גישט געקענט האנדלען, אַ געווענלעכ
שענק געגעבן, אויפֿן מארג שטעקן, אַ מעקלער ווערען גלייך ווי אלע יודען! ער
איז אָבער געווען אַ בעל המצאה... און די המצאות האָבען איהם געקוילעט. אַזאָ ווינעלי-
ווייז האט ער אויסגעצייכענט גענאָסען דריידליך, געשניצט לאממענס, אס שטענסען
געשוויסמען, אס געשיקסמען ויף געגליטשט, ער האט געהאט אַ מאַלענט צו אללע
אכען, אַ טישעקאווע יוג, ער האט געוואלט אלס וויסען אלס קענען, ער האט געפונען
אַ המצאה צו פֿלעכטען אויף אַ שטעקען הוילע הכריות אינ פֿלענט אין דעם זכות
געקומען ביים שטש דאס גראַפֿסטע לעכטיל יעדער ווינטער-נאכט צום לערנען; היינט
מאכט מען שוין די הכריות אין אלע שטאדט, דעמאלט האט קיינער גישט געוויסט
פֿונעם מדר און עס האט געדייטען חיים בערס-הכריות, אַ סופה מאַכער פֿלענט ער צו
ווייז נאָר אַ וואוהלער, אַ מייסער צום אויפֿשטעלען אַ פֿשעה סופה פֿון גמליקע ברעמער
במעט אָן משוועקעס און נאָר אָהן בליס, היינטוועג ווייזע רייזעלעך שבויות, ווייזע
מייסערעישע מוזרחים...

גאר וויא אויבען איז געשטאנען, די חבדאות האבען איהם געלייגט אין דער ערד אריין... האנדלען נאך דער חתונה גלייך ווי אלע יודען האט ער גישט געוואלט, עס האט איהם געצויגען צו עפעס אפארקעל מיט איין חבדאדלע - פריער האט ער אב-געקויפט ביי איין שטארער דעם פיר צו מאכען ווייף אויף פלעקען ארויסגעמען, דער שטארער האט ביי איהם אויסגענארט א הונדערטער אונז פנים פער האט זיך אונזעק געלאזט אויף דער וועלט ווייף צו פערקויפען, דאס ווייב האט געווינט, עס איז איהר א שאד געווען פאלד נאך דער חתונה אליין צו בלייבען, אונז בעוודער האט זיא נישט געגלייבט אינים משא ומתן... ער איז ביי איהר גאר קיין מחורה גישט געווען, ווער דארף ווייף? מען זאגט האמט גרינגע ווייף, דאס דארף מען צו קינדערשע, קאפלייך, דראסטע ווייף דארף מען צו דער וועט... אבער פלעקען ארויס צו געקען, ווייבערשע

זאכען וואשען ניד, מאנישע מאכט נישט אויס, איין ברית'ל, איין חתונה, איין מלכה-
מלכה אפילו איז שוין גאנץ בנדר, נאר חיים-בער האט אבער געוואוסט וואס אויף דער
זעלט מ'האט זיך, אז אין משאכנאונקע עקט זיך נאך נישט די וועלט, נישט איבער
איז א מנהג פון פלעקען - ער האט זיך געשווארען מיט כל השבועות, אז קום מאכט
ער די ערשטע צוויי טויזענד רובל קומט ער א חיים און קויפט זיך א מנהל, און היינט
זיין פוס וועט נישט ארויסגעהן איבער דער שוועל... נאר ער וועט זיך מאכען א שענק
א געוועלכעל און אפלעכען זיינע יאקערן בשלום... דאס ווייבעל געבעד האט געמוזט
געשטעהן און ער איז אין א האלב יאהר ארום אהיים געקומען און ארבייט, דער
זיין איז אריין געגאנגען אין בלויע הוצאות ודרכ, געגעסען האט ער נאך נייניג,
געקומען איז ער קריעה בליאה...

רחל'ע האט זיך צווייגט מיט ביטערע מרענען און האט געשיקט דעם מאן
צום רבין...

ער איז געפאהרען, ביים געגענענען מאכט ער צו-ג-איהר, ווייסט דו רחל, דו האסט
אין מיר אנגענווארען עולם הבא... איה האב געמיינט אז איה וועל קומען אהיים,
ווייסט איה א יודענע, וועט זיך שרייען, וועט זיך שטעלמען, אפשר נאך א ציפא מאהן ביי
דער בארד, ביי א פאה... און דו נאר נישט, נאר נישט, אביסעל געוויינט און מערער
נישט, דאס האט מיר מאקי געשניטען ביים הארץ...

רחל האט געשטייבעלט מיט מרענען אין די אויגען און פערקאפט אז פריער
דאמט און דער נאך דער רבי וועט זיך א-ג-עצה געבען...

נאר פון מיטען וועג האט ער איהר געשריבען אברהם, ראשית האט ער איהר
מודיע געווען אז ער איז בקו הבראה, און פערלאנגט פון איהר דאס אייגענע צו
הערען, שגית אז ער פארט נישט צום רבין ווי ער האט געמיינט, נאר צוריק אין דער
וועלט אריין, עס האט איהם אנליק געטראפען, ער האט אפגעקויפט א נייע המצאה,
אמין וואקס וואס מען קען צוגויף קלעבען טעללער מיט גלאזער, דאס, שרייבט ער,
איז שוין אדער השנה לכל נפש, דער ארימסטער יוד האט צווייגליי געפעס און
קינדערלעך וואס צוברעכען עס, אפאר גלאזער וואלנערן זיך אויף ביי יעדען ארום...
ער פערקאפט צו גאט א. ו. ו. ו.

רחל האט ווייטער געוויינט אונזע א האלב יאהר און חיים-בער איז ווייטער
אריין געקומען קריעה בליאה, נאר מיט איין המצאה אויף אהיימיש געשעפט מיט
אומצאונע וואסער נאמין קוואס פון פערשיידענע פרוכטען -

פאר דער המצאה האט ער שוין געזעהלט דעם לעצטען גילדען און שוין צעליבע
יאהר מוטשעט ער זיך מיט דעם געשעפט, דעם ערשטען וואסער ווען דאס אויבס איז
געראמען און אלע ביימער אין די גארטנער וואס ארום משאכנאונקע זענען געהאנגען
גיווען מיט עפיל באקען און פלוימען און מען האט געמוזט זיך אהיבערשפארען. האט

בעריל אויפגעלעבט - ער האט רחל'ן גערעכענט וואס פאר עשירות ער וועט מאכען.
דאס מאטערעאל וועט נאר כמעט נישט קאכטען, פרוכטען בנחצי חנם... ער האט אבער
געבעד געהאט אגרויסע טעות, דאס אויבס (פרוכטען) איז געווען בנחצי חנם האט מאקי דער
עולם געגעסען אויבס און האט נישט געדארפט קיין וואסער טרינקען... און אזוי איז
געגאנגען א יאהר נאך א יאהר... אויבס איז שטענדיג געראמען, און ער האט געלייזט
אביסעל וואסער אין א יוקא דפנא, ד"ה: סבול, שמחת הורה - אין דער וואכען
נישט - דערנאך געהט שוין ווייטער - אויס געשעפט...

- רבנו של עולם, שרייבט חיים אין הארצען, רבנו של עולם - זאל דאס אויבס
חאמט איין מאהל נישט געראמען, זאל עס איין מאהל דער ווייג אראב יאגען - פונם
בוים, זאלען עס איינקאהל די ווערס אויפגעסען! רבנו של עולם!

די שווערע געדאנקען האט איבער געריסען דער חזון מיט: "פתח לנו שער"...

נאר אנדערש האט געדאווינט געליה חיים-בער'ס קרוב, דער וואס האט פער-
האלטען דעם שמש ער זאל נישט קלאפען ביי חיים וועט אויסגעהן שמונה עשרה,
ינה וואלף דער סאכאוניק.

ער שטייט אויך נאך יום כפור אויף די פיס, ער ברענגט אויך אונטער זיין
מלית, ער האפעט און קאפעט, ער שרייבט און האקט אין דער וואנד אריין - נאר ווען
חיים בער וויינט און בעט זיך ווי א קינד ביים טאטען חאמט א שטיקעל דאזער ברויט
טאנצט מערסטענטהייל ינה וואלף פאר דעם אייבערשטען מלא שמחה און דאנקט
איהם פאר זיינע וואונדער - שוין זעכס יאהר האלט ער איין סאר פון פרוכטען און
יאהר ביי יאהר געהט עס בעסער. ער גיט אקעק'ן ביי זיכערן פרייט צו חתמונו
לחיים, געוונד איז דער עיקר, בשעת ער דאנקט זיין ליבען נאמען פאר זיך און זיין ווייבס
געוונד, בעט ער אויף געוונד פאר זיינע קינדער וועגען, עפס איינס איז נאר קיין ליט
נישט, אלע מאהל גיט זיך עס עפס אויס אויפן קאפיל, שטענדיג איז איהם רויט
אונטערן נאזעל, און מאכעס מאהל וואקסען איהם ארום דעם האלדזל גולעס.

כל זמן דאס קינד האט געצויגלעלט איז מען זיכער געווען אז עס איז ציין,
דערנאך האט מען גערעכענט אויף ווערס, דאס קינד האט אבער אויסגענוממען
"ווערס קרויט" ווי האלץ און עס העלפט נישט - האט מען געשיקט אקוויטעל, איין
מאהל איז מען מיט איהם אליין געפאהרען צום רבין, עס איז אפילו בעסער געווארען.

נאר דערנאך ווייטער צוגער
דער רופא זאגט עס איז שטראפעל, מען דארף איהם באדען אין וואלץ-וואסער
אדער שנקען אין באר אריין, נאר אויף שנקען אין א באר סטארטשט נישט דאס עשירות
מען זאל אפילו דעם גאנצען בלות פערנענען און דעם ווייב די אויפהינג אויסטוהן

און וואלץ-באנער איז נישט דא וואו צו מאכען, אין סאד וואו מען וואהנט אגאנצען זומער איז קיין וואסער נישט דא, צום מרגען און צום קאבען פירט מען אנדער האלבען ווערסט אקאנדעל וואסער...

דאס יונגעלע וואקסט מיט דעם פארקעל, מיט די גולעס, מיט דעם געשוואלענעם גאנעל און לערנט אגאנצען ווינטער אין סדר און אז אונאהל יונגעל.

— חתמנו לחיים! וויינט דעריבער יונה וואלף, מיין קינד, מיין עלי, מיין נחת, מיין מריסט ואלל מיר לעבען!

א חוץ ביים זכרנו לחיים האבען יונה וואלף'ס געדאנקען נישט קיין שום שייכות מיט דעם דאווענען, אגאנצע טאג לויבט ער און לויבט דעם אייבערשטען, גאר ווייל ער איז געבער אגראבער יונג קומט אקאהל אויס אז ער הענגט זיך אהן אויף אונארט און צווייגט זיך אנדער צולאכט זיך גאר בחנם... דער אמת איז אז ווען יונה וואלף ואל נישט וויין שטומפציג אויף דער עברי וואלט קיין בריאה נישט געקאנט איינ-שטעקן און אויסהאלטען אין שוהל, אז עס קומט צו די געקאנטע תפלות רייסט ער דעם חן אלס פון מויל ארום און צולאכט זיך אויף אקול אז ווען נישט וואס די שוהל איז געמערט אין פערצייטענס—וואלטען די וואנד געצויטערט און אפער איינ-געפאלען, דאס גליק איז אז ביי קרבנות, וואו לעצטן פון ימקבלין ביו מן דיו אן, ביי יעדען פיוט מיט גרודים בלייבט ער געבער שטיל, ער האקט אב...

אט ביי דעם שטיל בלייבען און אבהאקען הייבט ער זיך אן צו פערקרימקען אנציהען דעם שטערן, אקאל נאך צוריקען די אויגען און אריבער ווארפען דעם טלית איבער דעם קאפ, דער עולם ואל מינען אז ער האט אצינד בנות... און דעקאלט האט ער טאקע טחשבות... בשעת ווען ער שרייט פערדולט ער זיך אליין די געדאנקען, שטילער הייט אונטערן טלית קומט פאר אלע הדורות... דעקאלט דאנקט ער און לויבט דעם אייבערשטען שוין מיט וויינע אייגענע ווארטער... עס געהט איהם נאנץ גוט... קיין עשירות מאכט ער נישט, דאך האט ער שוין ארויסגעטריבען דעם דלות, געקויפט דעם ווייב אפאר משונעקעס, צו ליבט גענעטשען אפאר וילבערנע לייבטערליך און עס איז דא צו פופלען... דאס קינד געבער... מילא... נאט וועט העלפן, ער אליין האט אויך אקאהל נישט היינט געדאכט, געהאט דעם פאק, עס שיינט איהם נאך די לבנה אויף דעם קאפ...

נא...!

ער דערמאנט זיך ווי די יונגען האבען איהם געזאגט אין סדר... איין חיים-בער נישט געשטענען אלס קרוב האט ער איהם געבראנגעט, צווייטענס איז ער טאקע געווען אמוג טוב, דער חיים בער: און פון דעסמאנען האט ער אללע צרות געליטשען דורך דעם חיים בערין, חיים בער האט געקענט דעם שער—ער נישט; חיים בער איז שאן—ער גמאס וואוס און ברויג; חיים בער האט געמוינט צו אללעם—ער אויף בפרות... אלס נאר חיים בער... דער מלמד האט איהם געפאשט: לערן דרך אב

פון חיים בערין. די מאמע האט געריסען פון איהם פאסעס און געשטעלט איהם פאר אשפענעל חיים בערין, דער טאטע האט אויך איהם געפייניגט מיט חיים בערין...!

חאמט חיים-בער פלעגט מיט איהם האלמען, איהם מציל צו זיין פון די חברים האנד, פון דעסמאנען פלעגט ער אין הארץ איהם פיינט האבען, וואט פיינט... פאר וואס? פאר ווען?

— פאר קנאה! שטייט זיך יונה וואלף און האט שטארק חרטה אויף דער קנאה, נאר עס איז דאך אלס קינדערשע וואקען, מעשה געווען, היינט האב איה שוין בייז קנאה נישט אויף איהם, איה בעט פאר זיין לעבען...

און באמת האט ער אצינד שטארק ליעב געהאט חיים בערען, שטארק זיך אויף איהם שרחת געווען, מיט דריי פערטיל קרעכץ ביים דאווענען האט ער איהם געמיינט—

— דער אייבערשטער ואל איהם געבער העלפן, ווי דער ווינטער וועט געביר זיין, ווי ער וועט זיך דורך שטופען, ואל ער געביר חאמט אנווען זומער האבען. חאמט לייען... אבי מען ליינט נאר, אז שוין דא אבאדער גראשען, קען מען זיך די האנד צופירען...

ביי מרובים צרבי עקה איז ער שטיל געבליבען, עס איז שוין געווען פאר איהם א-שלעכטער וועג, אגראבלע... ער האט אראבעלאנט די אויגען אויף דעם גרויסען מחזור און געטראכט...

— רבנו של עולם, אויב איה, צו מיין ווייב, צו מינע קינדער האבען א-חסד ביי דיר, אדער זכות זכות, רבנו של עולם—וואל מיר מיין קינד האבען ארפואת שלמה, אין דעם סאד וואלען וואקסען געפיל ווי האלץ, גאר די ואפטניגע פוללע פאפראונקעס וואס צוגליען אין טייל... רבנו של עולם, וואלען זיך דינע יודעלעך אגרגקען מיט מינע געפיל, עס ואל זיי אגריסען פוללע מילער מיט סאק, אויך פערנעס נישט רבנו של עולם אין חיים-בערען, ער ואל לייען פאר אונזאנוע וואסער אויך...

אין מיטן האט ער זיך אויפגעחאפט—זכור בריה אברהם געקרב וצחק! אט, ווייטער אשאסע—אגלייך שטיקעל ווען! גאלאפ! עס מרעפט זיך אפילו אקאהל אגריבעל, אשטיינדיל, א-טבעות וגננות נישט קשה, מעשלינגט שוין איין מיטן נגון פאר דאס אגקת מסלודי געהט שוין מיט דער הויט, ער איז שוין ביי דעם סוף ווי אין דער היים, ער האט שוין מעהר נישט אין זיין—ער שרייט, ער לאמט, ער זינגט, ער איז איינער אין שוהל!

ארויסגעצויגן פון שוהל האט ער זיך געמאכט מיט חיים-בערען—

— וואקסט דיר האבען פיל גוטס אויסגעבעטען—

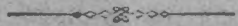
— נס אמת—האט איהם חיים געענטפערט.

— וואס דו ווילסט נאר אליין, וואל ער דיר געבען—

— דיר אויך, יונה וואלף—נאט וואל אבי ביידע געבען א גוט יאהר...

— ביידע וואלען לייען...!

און זיי זענען זיך צוגאנגען...
 זיי האבען זיך גאנץ געקענטשט - דאך נאכן צוגעהן האבען זיי נאך
 אויפגעהויבען די אויגען צום היממעל -
 - אויבס ואל זיין זיי גאלד - האט געבעטען יונה וואלף.
 - פוילען ואל עס האט געבעטען חיים בער...
 צום עסקען האט יונה וואלף געשיקט חיים בער "אפפרה" אגרויסען פעטמען
 אויסגעזאמענעם האקן, און חיים בער יונה-וואלפען - דריי פלאשען אנווארע, און
 ביידע האבען זיך געלייגט שלאפען מיט בטהון -
 יונה וואלף - אז עפעל וועט זיין זיי גאלד, און חיים בער - אז דאס אויבס וועט
 פוילען און ער וועט לייען פאר וואסער...
 נאר ביידע ווייבער זענען גישט געשלאפען, חיים בערס ווייב האט געקלערט
 וואו געקט מען אויף סופות צו עסקען, און יונה וואלףס - וואו געקט מען סופות
 האמטש נאך אהאלב טויז זילבערנע לעפעל צום יום-טובדיגען מיש.

די ווייז *

* *

אשמן... בגדנו איך שלאג זיך זיין הערצען
 דאך היילט דאס גיט אויס מיינע וואונדערן און ייטענדען
 מיר קען שוין גיט העלפען דער נאנצער על הטא -
 דען וואס טוהט הרטה ווען זי קומט צו שפעט?
 אין איין באזע שעה, וועט מיינע יאהרען!
 האב איך דאס גליק פון מיין לעבען פערלארען,
 אז איך האב מיר א מאל זיי תוה אין גן עדן
 געלאזט פון איין שלאנג צו איין עכרה אנערדען.

דער מראפען פון מהוי אז ער האנגט אויף דעם בלאטט
 איז ער זיי א פעריל נאגן זיין און נאגן בלאטט;
 ווארפט איהם דער ווייג דאך אראב אויף דער ערד
 ווייסט איהר דאך אללע וואס פון איהם ווערט;
 א מראפען בלאטע פערוואלגערט אין מיסט,
 ווער עס וויל טרעט איהם אומזיסט און אומגיסט.

בין איך דען מיט ווילען געפאלען אין קוים?
 האט מיר דען דערצו גיט געצוואונגען די גוים?
 וואס האב איך געליטען אין מיין ביסעלע יאהרען?
 גענאנגען קרועה ובליאח, געהונגערט און געפרארען;

(*) אין 1884 ווען איך האב געשריעבען מיין ווערק "עניים ואביונים" (נאכהער גערודקט
 אין פעטערסבורג 1885) האב איך דאס כתב יד געלעזען מיר י"ג ז"ל. נאך דעם איינדרוק פון
 דעם לעזען האט ער אנגעשריעבען דעם דאזיגען שיר און מיר אוועקגעגעבען מיט די ווארטער:
 אייער לאה (די הויפט פערזאן פון דעם ווערק) איז אלעגאליס א יודישע מאכטער, זי מאר נישט
 שטארבען אהן ווייז, איך שיינק אייד דעם שיר און מהוט מיט איהם ווי איהר פארשטעהט, זי
 מיט אייער אייגענס.

די'שעה איך בין פון הונגער שיר נישט אומגעקומען.
האט קיין מענטש פאר מיר זיך נישט אנגענומען.
קינער האט מיר קיין מיטעל געגעבען
איך זאל קענען פיהרען איין עהרליך לעבען;
און איינע אז איך בין געשטרויכעלט געפאלען,
ווער איך פערטאכטעט, פערשטויסען פון אללען.

אללע אין שטאטמיל, אלטער און יונגער,
לויפען מיר נאך ווייזען מיט די פינגער;
אין שטוב לאזט מיר נישט קינער אין דער וועלט,
קינער נישט מיר צו פארדיענען אנראשען געלד,
אפילו מיין ארעמען אונגליקליכען שטאמען
שאדען זיי אויף אין זיין משא ומתן,
זיין יחוס, זיין כבוד און זיין גוטער שם
האבען אויך געבעד געליטען דורך דעם,
און ממילא שוין צופערשטעהן איז דאך
דאס אויך וועל קיין טאהל נישט מהן קיין שידון
אז מיינע אייגענע קרוכים גופא
שאמען זיך אויף מיט דער קרובה דער חצופה.
אזוי זענען מיר אללע וועגען פארשטעלט
פארשטויסען פון דער און פון יענער וועלט!

און מיט וואס איז די זינד פון געפאלענע אישות
הארבער פאר אללע זינדען און רשעות?
אנגב, א גולן, אז ער וויל בעסער ווערען
קען ער זיך ווידער צו דער וועלט אומקעהרען.
קין האט זיין אייגענעם ברודער דערשלאגען
און גאטט האט אויף איהם דאך רחמנות געקראנען.
און א יודישע טאכטער ווען זי איז געפאלען
איז זי אויף אייביג - אייביג פארפאלען.

עס העלפט איהר קיין השוכה, קיין ורוי, קיין טרעהרען
איין עהרליך פיידיל קען זי נאך אטאהל נישט ווערען...

י. ל. נאךדאן.

די יודישע צדקה.

אשרי משבול אל דל
ביום כזה ימלטהו ה'
(תהלים ס"א)

איך געדענק איהם נאך אזוי ווי היינט, גלייך ער וואללט מיר יעצט געשטאנען
פאר די אויגען. אי א יודעל, א יודעל ווי געמט מען א סך וואלבע יודלעך!

א שטערן א ברייטער בוי אין האלבען קאפף אריין; א פאר אויגען פיערשפרים-
צענדע; א ווייסע דקע שאנע בארד; א שווארצע ריינע פיערקאנטיגע יארמלקע אויף-
דעם קאפף; אקילעכע בייגעלע נאר קיין מעשה נישט, און א ווידענעם שלאפראק
מיט בראנע קומאסען. אזוי פלעגט ער זיך ארומגעקען אין צימער אויף און אב-
און געלאזט בייגעלעך רויף פון א לאנגען ציבעך מיט א מערשטימענע גאנץ דקע-
לולקע, מיט וילבערן געשלעג.

בוי מיטמאן פלעגט ער צו זיין פארנומען מיט ווינע געשעפטען. און פאר נאכט
ווי ער האט זיך אויף א שעה צוויי אנדער גענועצט אויף דעם פאטערשטוהל (פאטערל)-
און דער ווענדער סאמאנאר איז געשטאנען אויף דעם טיש, האט ער וויקליך אויס-
געזעהן ווי א פאטריאך, ווי איינער פון די אבות, ווי א מוהיטערער שאנער יוד פון
פארצייטען, פון נאר פארצייטענס.

דאמאלס האט זיך שוין די מוהר נישט צוגעמאכט, פון פערביטערטע הערצער.
פון אומגליקליכע מענטשען. וואס געדער איז געקומען מיט זיין שפיעל, פרעגען א
שמקעל עצה פון דעם קליגען ה' העשקי - געפינען איין ערלייכטערונג צו זיין שווערע
לאגע, א רפואה צו זיין מכה.

ר' העשקי איז אויך געווען דער גבאי פון דער קפח הצדקה, נאר וויא אזוי איז
געווארען א קאסע פון צדקה? דאס וויל איך אייך שאקי דערצעהלען פאךראנגע:

ר' העשקי האט פאטראכט וואס דא מוהר וויל אין שטאטמיל מיט די ארימע
ליים, אז עס איז נאר חושך, ווער עס וויל אז זיך איין אריימאנן; מיט א גלייכען
שכל האט ער געקוקט אויף דער גאנצער מיסמעט ווי אזוי עס געהט צו ביי יודען
די צדקה, און דאס הארץ האט איהם ווי געטהון צוקוקענדיג, ער האט זיך נישט לאנג
געטראכט, ער איז אריינגעמאלען צום רב, וועלכער איז געוועזען א גאנץ עהרליכער

יוד, נאר אין וועלכעמאנען איז ער געוועזען אביסעלע פריינדשאפט, און האט גיט פאפ
הופס געוועזען א וועלט-פראגע.

— רבי! — זאגט ער — וועגן אונזער צדקה וויר איך מיט איך רעדען וועגען וועלכע
איך האב שוין מיט איך אפילו איין מאהל גערעדט. איך זאג אייך, עס מוז נישט
זאזי! עס איז נאר קיין פבליט נישט!

— וואס מוז נישט זאזי? וואס איז קיין פבליט נישט? — פרעגט דער רב.
— איך זאג אייך, אז עס איז פראקט א חילול השם, ווי דא געהט צו, א שאנדע
דלעבן!

— וואס איז די שאנדע? ר' העשקי!

— איך מיינ מיט די ארימע לייט, מיטמיטן געזאגט, עי פע!

— וואס מיט די ארימע לייט? וואס עי פע?

— איך מיינ מיט די ארדנונג פון צדקה ביי אונז יודען, עס איז א חרפה און
א בושה!

— וואס איז א חרפה און א בושה? איך ווייס נישט וואס!

— אט דאס איז דאך די גאנצע צדקה, וואס איז רבי פיהלם נאר נישט קיין
חסרון, עס איז ביי אייך אלעס געקומ.

— וואס פאר א חסרון, און ווי איז א חסרון? איך פארשטיי נאר נישט.

— נו לאזט נישט אב רבי! די שאלה איז ביי אייך נאר נישט קיין שאלה. וואס
וועל איך דא געזען רעדען? איך וועל נישט קעהר פון אייך פערלאנגען, נאר איז
זאלט צוזאמגערופען איין אסיפה וועל איך שוין ערקלערען אלעס וואס איך מיינ.

— איין אסיפה? נוא לאז וויין איין אסיפה. וואס קענן עס דא שארען?

דען צווייטען מאג נאך מעריב איז געוועזען איין אסיפה גדולה אין קהל'ס
בית המדרש, און אלע בעלי בתים זענען צוזאמגעקומען.

— וועגען וואס וועט דאס וויין די אסיפה? פרעגט מען דעם רב.

— איך ווייס אליין נישט וועגען וואס, נאר ר' העשקי האט עפעס גיט פראגע
פוען, לאמיר הערען ווינע חלומות!

• • •

וועמור על רגלי. און ר' העשקי האט זיך אפגעשטעלט אויף ווינע פוס און
האט געזאגט מיט א פרעגן:

(הויז-פריינד) 8

שמעו נא רבותי! אונזער הייליגע תורה האט אונז איבערגעגעבען א גלייכערע
רפואה. נישט אליין וי העלפט געגען א קראנקהייט ר"ל, נאר וי איז א רפואה געגען
"טוידט אליין. א קליינעקייט, א רפואה געגען טוידט! ווי האט איהר דאס אין אלע
"אפטייקען, ווי פערמאנען דאס אלע דאקטוירים! און מיר פארמאנען זאזי א רפואה.
"ווי איז ביי יעדען פון אונז אין דער האנד. נאר איין חסרון איז דא ביי, וואס מיר
קענען זיך נישט מיט איהר פגענען ווי מענשען, מיר פערברענגען וי בידים אז וי
"זאל נישט קענען ווירקען. די רפואה וואס די תורה האט אונז איבערגעגעבען, איז די
"מצות צדקה, וי איז א רפואה געגען דעם טוידט, זאזי ווי עס שטעהט "צדקה
"מציל ממות" (צדקה איז מציל פון טוידט), אבער לאזען מיר זיך נאר אומקוקען, ווי
"זאזי מיר פגענען זיך מיט דער פריינדער רפואה. א שרעק!

— איך וועל אייך דא אויסרעדען עטליכע וויכטיגע חסרונות.

ערשטענס דאס געפיהל פון צדקה דערוועקט זיך נאר קיינמאל נישט אין אונז
זעלבסט, נאר מיר מהינען עס אויס אין גבירה, מיר האבען דען א גבירה? עס קומען
ארעמע לייט און שטעללען זיך אנדער פאר אונז ווי אויף איין עקוועקציע, מחען
מיר דאך ווי געבען. נאך מיינ געה נאך, קענן נאר דאס געבען נישט האבען דעם
זאמען צדקה, דאס הייסט נאר אבי דער ארימאן זאל זיך אפמאכען.

"צווייטענס וואס ווערט פון דעם געבען, אז מיר גיבען נאר אבי פטור צו ווערן
פון ארימאן, איז נישט גענוג מיר זענען נישט מקיים די מצות צדקה ווי עס געהאר
צו וויין, נאר מיר קומען נאך מאכעם מאהל צו איין עבירה."

— "צו איין עבירה? — האבען זיך אנגערופען מאכע קולות פון בעלי בתים — וואס
הענו דא וויין די עבירה?"

— "שאט! שאט! לאזט מיר נאר רעדען — איך וועל אייך באלד ערקלערען ווי
זאזי מיר קומען נאך דאדורך צו איין עבירה. — געבען מיר זיך דען א מאהל מיהע
זאכצופארשטען ווער עס איז ווירקליך איין ארימאן, און ווער עס איז נאר א רמאי
א שווינדלער, וואס מאכט זיך פאר איין ארימאן? איך וועל אייך אויסרעדען א גאנץ
שפאר ביסעל קבצנים וואס געהען אין די הייזער און וי האבען ווער אייגענס נאגן
שאן געלד. אזעלכע קבצנים מארען נישט געקען, און מיר פארען ווי נישט געבען,
און אז מיר גיבען ווי, זענען מיר גוטן יד לפשעים. ווידער איז דא פיעל געוואנדע
קענשען, וואס קענען אריימען, און ווייל מיר געבען ווי, מאכען מיר פון ווי פוילע,
קבצנים, ליידיגעהער, און ווען מיר זאלען ווי נישט געבען אויף אפצושטעלען זיך וואל-
טען ווי אפשר געוועזען ארענטליכע ארבייטער, נאכזליכע מענשען אויף דער וועלט.
אלאז איז דאס נאר נישט קיין מדת רחמנות, נאר אויסדעקבארמקייט פון אונזער ווייט,
אבריות, דען מיר פערברענגען מענשען."

— די ארעמע און קראנקע וואס גרויבען טאקי אונזער הילף, וואס האבען קיין

גראשען ביי דער נשמה, את האבען קיין פאך צו ארבייטען, זארגען ברויכען מיר אפילו לא צו שמוצען. נאר אן ווי אפילו מהן מיר אויף איין עכירה, מיט דעם מנהג דע, וואס מיר פערלאנגען, ווי זאללען קוממען דוקא צו אונזער מהיד בעמלען. אז דאס גישט קיין אכזריות פון אונזער ווייז? דער ארעמער געבוי, דער אויגליקליכער, דער פון נאסט געשטראפמער, מה געבוי מנצח זיין דאס עהרענעפיהל וואס איז אין יעדען מענשענס הארץ, דען די נויט ברענגט איהם דאצו. איך גלויב אז אנפאנגס ווען איין אויגליקליכער הייבט אן צו געהן אין די הייזער, און שטעלט זיך ביי דער מחדר און שטרעקט אויס די האנד, איז ביי איהם, גלייך דאס גיהנם וואלט זיך פאר איהם געשענעם. גו אז מיר ברענגען א מענטש צו אזוי א צער, וועגען מיר דאך איינפאך רוצחים, צער בעלי חיים איז דאזיגיק! די הורה פארנועהרט אונז מצער צו זיין יעדעס לעבע-דיגע בעשעפניש, אפילו א בהמה, א חיה, א עוף, מכל שכן נאך א מענטש, וואס זיין גאנצע זינד איז אויף דער וועלט, וואס ער האט א ליידדיגע קעשטיגע, אדער ער איז א קראנקער און קען גישט פערדיגען.

אפילו אה"ל, ווען מיר זאללען אפילו זאגען, אז דער ארימאן ווערט שוין אזוי גענוהנט מיט דעם בעמלען, אזוי ווי די מיק מיט דען האמערשלאג, און ער פערלערט שוין דאס געפיהל פון עהרע, פון גבור, אז עס ארם איהם שוין נאר גישט אז עס פאר אונז אליין א העכסטע בעליידדיג, אז מיר ווען א מענטש, א בשר ודם זי מיר אלליין, איז געבוי מכה דען צלם אלהים, און ערנידריגט זיך אזוי פאר אונז.

מיר וועגען עובר אויף דעם דין, אז מען זאלל געבען בען יפה, מיר זאללען גישט בעליידדיגען דען ארעמען, און אויף דעם אופן, אז מיר גיבען קיין צדקה נאר מבי זיך אבצומשעפען, בייערן מיר זיך וויפיעל מאהל אויף דען ארימאן, און שעל-פען איהם, וואס ער פערדרייט אונז דעם קאפף, וואס ער שטערט אונז און אונזער בעשעפטיגונג. אמאהל אין דער היים ווען מיר וועגען פערנומען, אמאהל אין האנדעל ווען מיר וועגען פונקט דאמאלס בעשעפטיגט מיט א קונה, בפרט אונזערע ווייבער שטעלמען אונז פלופען דעם ארעמאן אז עס ענטפערט איהם די מוטערס מילך, אויף דעם איז געזאגט געווארען: גיט דאס איינע לאי גיט גיט, און פלוק גישט.

ווי ס'יעל מאהל געהען נאר אין די הייזער דעקטע גנבים, את זיי מיינען נאר גישט דען גראשען, נאר נאמט זאלל זיי עפעס צושטעלן אבשרה מצוה, זי זאללען קענען צוהאפען עפעס א חפץ ביי א געלענענהייט: א וילבערן לעפעלע, א פאלמא, א פאר-הפילין, א סידוריל, וכו'.

אזוי האט ר' העשקי גערעדט, און האט אויסגעריכט א סך זאגלעך שמואקע חסרונות פון דער צדקה "פון די הייזער געהען", ער האט געזאגט, אז דארויף ווערען געבען גוט פערשווארצט פיעל מענשען וואס שאמען זיך צו בעסען א נדבה, וואס אן ווי איז א רעכטע מצוה, און ווי עס קומט שווער אן אז מען ברויך טאקי א רעכטע נדבה איין אויגליקליכע צו שטיצען, וואס מיט א קלייניגקייט קען מען איהם ראטעווען.

און נאך זאגלעך שטיינער זאבען האט ער אויסגעריכט, ווי מיר ווערען ווייטען נאר גישט ווי אזוי זיך צו באגעהען מיט דער מהייערע רפואה וואס הייסט צדקה. און אלעס האט ער אזוי מיט שכל געגעבען צו פערשטעהען, אז מען האט איהם נאר גישט גע-קאנט איבערשפארען, און מאנכע האבען זיך איינגערויפט אין די אויערן:

— חלעבען, ער זאגט בעסער ווי דער רב אין שבת תשובה.

קורץ אלע האבען איהם אונטערגעשריבען אז ווי גיבען איהם פאך וחרשאה, איינצורייכמען "א חברה צדקה לעניים", און ער זאלל טאקי זיין דער גבאי דאפון, ווייל ער איז טאקי דער אמתער עהרליכער מאן און בייך אויף, דערצו ווייסט ער ווי אזוי צו קערעווען מיט צדקה, און דאס "אין די הייזער געהען" זאל נאר אין גאנצען אויפהערען.

נא, האט ער שוין איינס געוויקלט, נאר וואס מהו? מען דא, אזוי איין אינסטי-מוציע, אזוי א חברה מיט נייע פארזארגקעס פערלאנגט, זיך עפעס ארבייט, בעשטאנ-דיגע מיטעלעפער, משלענעס, שפירלינגס, און די בעלי בתים האבען קיינמאהל קיין צייט, זי האבען קמיד מיט זיך צו מהן, אז מען קען זיך נאר אויף ווי גישט סופה זיין ביי זאלכע זאכען.

אזוי האט ער איינגעלאדען צו זיך אלע יונגע לייט וואס עססען קעמט ביי ווערען געלמען אדער שוויגעלעכערן, און ער האט צו זיי גערעדט:

"הערט נאר רבותים: זאקיל, שמעריל, גימפל, זכח; פיבל, בעריל, פינגע, ברויך, איהר ווענט דאך אלע פראקטע דארמאעדניקעס, אויפמיטע פרעסער, אייערע עלטערן ארבייטען פאר אייך און גיבען אייך עססען, קלאמפערשט לערנט איהר אביסעל, אבער אוממיססען געהט איהר פונעל במל, און איהר מהוט גישט די האנד אין קאלטע וואסער אריין, אט לייגט מען אייך אנדער היינט א חלה מיט א קרויניק און עס ווערט פערשוואונדען, מארגען ווידער א ברויךט מיט בארשט און עס ווערט פערזאפט, און אזוי ווענט איהר אייך טיג, ב"ה אלע טאג, און עס פאללט נאר קיינעם פון אייך גישט איין, ער זאלל צו זיך זאגען: סטיימט, איך בין אגענט, איך טרינק, און עסס, פאר וואס זאלל איך גישט מהן עפעס גיטליכעס אויף דער וועלט, עכ"פ, עפעס לטובת הכלל?—ער האט אלא צווישען זיי צוטהיילט די ארבייט און איינגעפיהרט די גרעסטע ארדנונגען, לויט דיען פראגראם:

זענער בעל הבית האט געזאגלט חודש געלד לקפת הצדקה. קיין ארימאן איז שוין גישט מעהר געזאנגען אין די הייזער, נאר זיי האבען גענומען וואכענעלד מקפת הצדקה. א בעוונדערע קאממיסיע איז געוועזען, נאכצופארשען אונד צו פיר-שאפען ארבייט אריבער נאר געווענע מענשען; פיר יתומים אריבער האט מען געמאכט בתי מחסה; א בעוונדערע קאממיסיע האט ווידער געשטיצט אריבער געפאללענע

בבבוע מענשען, בסתר, קיינער זאלל נישט וויסען; א בעוועגערע קאמיקע דין
אויף גמילות חסדים, מיט א קליינעם פראצענט, אויף משכנות. א כלל דאס שטאד
איז גאר אויפגעקעמט געווארען, אללע זענען געוועזען רעכט צופרידען. די נור
זענען פטור געווארען א קלאפאט, און די ארמע האבען נישט געברויכט צו קרי
זענעם אונטער די אויגען. און אויסצושטרעקען די האנד; איבערהויפט האבען נ
געקוואלען די יונגע לייט, די קאסט קינדער, זיי זענען גאר אויפגעקעמט געווארען.
זיי האבען עפעס בעקומען א בעשעפטיגונג, זיי זענען עוסק בצרכי צבור, און זיי
זענען עפעס ווי מינים משינאוונקעס, זיי האבען עפעס אנגעהויבען צו שפידען אז זיי
זענען נישט צוליב מענשען אויף דער וועלט, נישט בלויז אריינגעווארען א בארשט, א
קרפניק, אדער א גענוגע פאלקע, גאר זיי קענען עפעס מהון וויכטיגס און נישט
ליכט אויף, זיי האבען עפעס געפיהלט ווער אייגענעם ווערט, און זיי זענען געוועזען
שטאלץ דארויף, ווי זייערע יונגע פרויען האבען אויף אנגעהויבען קוקען אויף זיי גאר
מיט אנדערע אויגען, נישט ווי אויף קיין בעלנים חלילה.

— וואס פאר א משיח האסטו, שמואל! — האט א ווייבעל געפרעגט דעם מאן.

— איך בין ממונה ראשון פון דער מחלקה פון גמילות חסדים. — און די פרוי איז
ביי זיך מיט רעכט געווען שטאלץ וואס איהר מאן פארנעמט אזא הערענשטעללע.

נאמירליך איז אויף דארדך געווען גאנץ וועניג גמיל אין דעם שטאדל, ווארום
די יונגע לייטליך זענען בעשעפטיגט געווען און האבען גאר קיין צייט גיט געהאט צו
קאפירען מיט דעם ווייב און שווער און שווער, ווי עס איז געווען אין דער צייט
ווען זיי זענען ליידגעקערט געווען.

די יונגע לייט האבען זיך געדען מאד בעשעפטיגט גאר צוויי שעה ביי דעם עסק
פון צדקה, אבער עס איז געהר פיעל געטהון געווארען, ווארום אז פופציג פערזאנען
האבען געארבייט צוויי שעה, הייסט דאך גלייך ווי מען נארבייט ביי א וואך הונדערט
שטונדען, און אין הונדערט שטונדען קען מען דאך עפעס פיעל מאכען, דאריבער
איז אלעס געוועזען אין דער גרעסטען ארדנונג.

די יונגע לייט האבען דארין עוסק געווען מיט אזוי א ברענג, אז אפילו די יעניגע,
וואס זיי האבען געפלעגט צו פאהרען צום רבין אויף ראש השנה, און פלעגען סמיר
דארט צו בלייבען ביז נאך סכות, האבען זיי זיך יעצט פאלד געזעניגט אים צום גדולה,
און געשווינד געלאפען אהיים, יעדער פון זיי האט געזאגט „גלייט דא קיין צייט,
גלייט דא, געהר פיעל ארבייט ווארט אויף מיר אין דער היים“.

און וואס פאר א פערזענלעכע, וואס פאר א גת רוח האבען דאס די לייט מיט
זייער ראש החברה פרעזענט ר' העשקי, מקבל געוועזען פון זייער ארבייט, פון די
נאנקאקייט פון די אויפגלייכע מענשען.

אזוי איז עס צוגעגאנגען אין שטאדל אפער פונקט אז צוואנציג יאהר. צו הערען
א קרעכץ, אדער צו זעהען א פערער פון איין אויפגלייכע איז געוועזען פון די
זעלטענע זאכען. גאר קיין וואך איז דאך נישט אויף אייביג, ר' העשקי איז שוין לאנג
צופטר געווארען, און האט נישט איבערגעלאזט נאך איינעם אויף זיין ארט, ער זאלל
האבען אזוי א געפיהל, אזוי א גלייכע שכל, אזוי א זין צו ארדנונג, ווי ער; ראגע-
זען אבער האט ער איבערגעלאזט איין אייביגעס אנדערען אין אללע הערצער פון
ארום און ארום, ביי יודען און ביי קריסטען.

פאר זיין מידט האט ר' העשקי איבערגעלאזט א צוואה, אז זעלבע שטאדט
וואס וועט איינפיהרען די ענינים פון צדקה לויט זיין שיטה, און לויט זיינע פקנות,
איז ער מבטיח, אז עס וועט אין דער שטאט נישט זיין קיין עלענד, ר' שטאדללייט
וועלן געזיגן ווערן פון ענינים, און מען וועט נישט זעהען קיין יד געהען אין די
הייער! — און בן יהי רצון!

ווארשא אדר שני ה'ת"א

הנץ.

אונזער קונג, „אמן כן יהי רצון“ זאל נאמט געבען אז ר' העשקעס גייע פראיעקטען וועגען
צדקה זאל מען איינפיהרען אין אללע וויזשע שטאדט, גאר דאס וואס ה' הנץ האט דעם גוטע
פיינעם ר' העשקען אריין געלעגט אין מויל אריין „אז אין די הייזער געהן פיעל רעכטע גנבים“
א. ו. דאס איז די מיינונג אז אוינע ארימע לייט דארף מען גיט געבען קיין גרבה.
זיין, ה' הנץ, דער מיינער מנהג ביי עהרליכע יודען, אז ווער עס שטרעקט אים די האנד
דעם דארף מען געבען סאר ביי אונז ווערן סיי ווי סיי גיט אויפהערען. ווער עס איז א עהרליכער
ארימאן אדער א גנב דאס איז גיט אונזער געשעפט, „גוט מיר“, מענשען, זענען אין שטאנד צו
משפמן אוינע זאכען. א גנב דארף מען ווערען און א גרבה דארף מען געבען אפילו אזא ארימאן
וואס מיר ווייסען פאראויס אז ער איז א גנב.

געהן בעטראכטען, וועלכען ארימאן יא געבען דעם גראשען און וועלכען גיט, דאס פאסט
זיט פאר אמתע יודען, דאס פאסט גאר פאר דעם געוויסען פארם רייכע יודען, וויסאמטשקעס,
וואס האבען זיך אויף דער עלטער אויסגעלערענט ליינען א ביכעל און נאכהער אז עס קומט צו זיי
א ארעמאן און שטרעקט אים די האנד ענטפערט ער איהם: „אריימען געה!“

זיין, ה' הנץ, אזא וואוילער וויזשער יוד ווי אייער ר' העשקי, האט גאר גיט געקאנט
פראכטען אוינס ווי די וויסאמטשקעס. איך גלייב גיט, עס איז גיט ריכטיג, גיט אנדערש אן איד,
די הנץ, האט ווינציג געקאנט ר' העשקי, ווארום ווען איהר זאלט איהם גוט קענען וואלט
איהר איהם אין מויל גיט אריין געלעגט אוינע ווארטער וואס פאסטען כלל גיט צו אזא מיינער
יודען פון דער אלטער גוטער צייט. —

יער הויז פריינד.

וְהָאֵלֹהִים, מִיֵּט אֶנְשֵׁי־מִקְדָּשְׁכֶּם בֹּיָהּ, אֲזָכֹר פֶּן אֶמְאֲלִידֶנּוּ נֹשֶׁע יֶאֱחָזְרֶנּוּ... בָּיִם
 אֶרְיָרִיכֶן בְּאֹרֶיף דָּאס עֲרֻשְׁשֶׁע מָאָל הָאֵם עִם זֶה שְׁמֵאֲרָק נֶעֱמָאן אֲבִינֶעֱר, אֶסְקִרִיפ
 מִיֵּט גְרוֹיִם פֶּאָרֵאִיבֶעל. הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע אִיו, אִיִּנְהֶאֱלִמְעִנְדִּי דַעַם אֶמְהַעַם, פֶּאָרִפִּיסֶען דִּי
 לִיפֶען, גֶּעֱפִלִּיבֶען שְׁטֶעקֶן ווי אויף מוֹשְׁקוֹלֶת, נִישְׁט אַהִין נִישְׁט אַהֶער, אויס פֶּאָרִכְט,
 נִישְׁט אֶנְצוּמֶאכֶען דָּא אֶשְׁפִּיל, אֶנְאָנְצֶע חֲתוּנָה אִיו רֶפֶאָלִין דָּאָרְט פּוֹנִים שְׁלֹאָף נִישְׁט
 אַרויסצוּפֶרִיִּינְגֶען. נָאָר בָּאָלד אַבֶּער הָאֵם עַר זֶה אִיִּנְגֶּעשְׁשֶׁלֶט, הָאֵם עִם מְחִילָה גֶעֱבֶע-
 טֶען, פֶּאָמֶעֲלִיכִין - פֶּאָמֶעֲלִיכִין זֶה גֶעֲרִיקֶט, אויס גֶעצוּינְען, פֶּרִיֶהֶער אִיִּין פּוֹם, דַּעַר-
 נָאָךְ דַּעַם אַנְדֶּערֶען - אִיו נִישְׁקֻשָּׁה, מִיֵּט חֶסֶד-וְשִׁפְעוּמֶער אַבִּיסֶעל הָאֵם אֶקְלִין בִּינְדֶּערִיל
 אִיהֶם שׁוֹיִן נִישְׁט אִיוֹי אױסגֶעמֶאכְט, וואָס נױטֶער, ווייטֶער אִיו עַר מִיט אַ גֶרֶעסֶערֶען שׁוֹיִן
 אֶפִּילוּ גַעוואוּינֶט גַעוואָרֶען, עִם הָאֵם גֶּעמַענֶט שְׁרױנְען, בִּיִּסֶען זֶה צַענְעֶשְׁטֶערֶיִים, עַר
 הָאֵם זֶה בְּאֵרוֹם גָּאָר נִישְׁט גַעמֶאכְט אִיו גַעשְׁלֶאפֶען גַעוואָסֶערֶיִים.

בְּלִיבֶט דָּאָךְ טאַקִי הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶעס נִישְׁט-שְׁלֶאפֶען אֶצִּיד אַ גְרוֹיֶסֶע קֶשֶׁא!
 אֶפֶשֶׁר אִיו הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע הִנְגֶּרִיג גַעווען אִיו דַּעַר לִיִּדִיגֶער בּוֹיךְ הָאֵם אִיהֶם גֶּעמֶאֱהַנֶט
 מוֹנוֹת, נִישְׁט גַעלֶאנֶט אִיהֶם צוֹרֶה? - גִּיין! עֲרֻשְׁמַעַנֶס, אִיו אִיִּדֶענֶס אֶמֶאנֶען גָּאָר
 גִּיט אִיוֹי אֶרִיִּינְגֶעמָאן אִין דַּעַר אַבִּילָה, אִיו ווי בָּאָלד עִם דַּעַרנֶעמֶט אִיהֶם נִישְׁט וואָל עַר
 הֶאָבֶען טַענֹת. צוֹוִיטֶענֶס, אִיו דַּעַר מֶאנֶען בִּי יוֹדֶען גָּאָר גִּיט אִיו פֶּאָרנֶעמֶט, מַעַן וואָל
 זֶה אויס נִינֶע טַענֹת, עֲפִים מֶאנֶען. אִיוֹי פִּיל דִּינִים, אִיוֹי פִּיל גְּוֹרֹת, אֶלְטֶע אִיו גִּינֶע,
 אֶלֶץ מִבֶּחַ דַּעַם וִינְדִיגֶען מֶאנֶען, ווי אִיהֶם צו לַעֲרֶנֶען דֶּרֶךְ-אֶרֶץ: דָּאס לֹא זֶה דִּיר נִישְׁט
 גְּלוֹסֶטֶען, מַעַן מֶאֱהֵר נִישְׁט! דָּאס, יֹא, גָּאָר אַבִּיסֶעל, ס'אִיו מְהִיֶּער אִיו דָּאס אִיו אִיוֹי
 הֶאָמֶשׁ פֶּרִיקֶרֶע, הֶאָרְבִּילֶה - אִיוֹינֶס הֶאָבֶען גָּאָר מִיר, קִינְדֶּער יִשְׂרָאֵל, אֶלִּיִּין אִיו אִין
 דַּעַם זְכוֹת טַאקִי וְשִׁפְעוּ מִיר בִּיו אֶצִּיד אִין דַּעַר וועלט... הִיִּינֶט דִּרִיטֶענֶס, הָאֵם הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶעס
 מֶאנֶען דַּעַםמֶאֱמָל כָּלל נִישְׁט גַעהָט וואָס זֶה צוּבֶעקֶלֶאנֶען, וינֶד עַר הָאֵם אֶנְגֶּעוואָרֶען
 "צוּבֶעקֶמֶען" אִיו עַר מִיט אֶלִּיִּדִיגֶען בּוֹיךְ קִינְמֶאָל גַענֶאנֶען שְׁלֶאפֶען. בִּי רֶפֶאָלִין אִיו
 פֶּאָר אִיהֶם מְחִיד גַעווען אַ גַּעוֹל מֶהָ מִיט אֶשְׁמִקֶעל בְּרוּיט, אִיו דִּי נֶאכְט גָּאָר אִיו
 נָאָךְ גַעווען אַ קַעפִּיל פֶּן אַהֶערִיג, אֶבִּינְדִּיל מִיט אֶשְׁמִקֶעל פֶּלִישׁ אִיוֹי, אִיבֶּערֶנֶעב-
 לִיבֶען רֶפֶאָלִין פּוֹנִים מִיטֶאָג, וואָס עַר הָאֵם גֶּענֶעסֶען אַהֶן אַפֶּעֲטִים, אִיו הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע
 הָאֵם דַּעַרצוּ אֶפִּילוּ זֶה נִישְׁט צוּבֶעֲרִיֶהֶט.

אֶפֶשֶׁר-וְשֶׁע הָאֵם זֶה הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶען נִישְׁט גַעשִׁיקֶט עֲפִים אִין דַּעַר גֶּמְרָא דָּאָרְט אִיו
 דַּעַר מִחַ וִינְדֶּער הָאֵם גַעאַרְבִּיִים, ווי אִיִּנְצוּבִיִסֶען אַ הֶאָרֶב תּוֹסְפּוֹת'ל, צוּפֶאֱלֶען אויף
 רִשִׁ"ם אַ גַעוואָהרֶענִישׁ, גַעפִּינֶען "דַּעַם רַעבֶטֶען קוֹנַעמֶשׁ" אִיו אויפֶמָאן שְׁפִיעֶנְדִּי מִיט
 אֶנְדֶּראַנֶג? - נָאָךְ אַ מָאָל טַאקִי גִיין! אֶדְבָּה, פֶּעקֶקֶהֶרֶט, אִין דַּעַר גֶּמְרָא אִיו אִיהֶם
 הִינֶט אויסגַעקוּמֶען מְשׁוּנָה ווִילד גִּלֶאט: אִי רִשִׁ" אִיו חֲלִילָה נִישְׁט מְשׁוּנָה, אִי תּוֹסְפּוֹת
 קֶשֶׁא בְּלִיבֶט טַאקִי אַ קֶשֶׁא - בִּיִּדֶע זַענִין גַּעֲרַעבֶט.

מִילָא וואָס-וְשֶׁע פֶּאָרְט אִיו הִינֶט מִיט הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶען אִיוֹינֶס דִּיא מַעֲשָׂה
 אַ וואָ, אַ מַעֲשָׂה! אִיהֶם לֹאָט נִישְׁט שְׁלֶאפֶען - בִּיִּלֶע!
 "אִי, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּיִּלֶע! גַעוואָלד, טַאטוּנֶא, וואָ אִיו בִּיִּלֶע?" - אָם דִּי
 דַּאזִינֶע גַעלִיבֶע ווערֶטֶער פִּיקֶען הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶען אִין קאַפּ. אִיהֶם ווי דַּעַרעֶען זֶה אֶלֶע וִינֶד
 גַעדאַנֶען אִיו חֶאפֶּען זֶה אִיהֶם אַ מָאָל אַרויס מִיט אֶבִּישְׁטֶען קֶרֶעבֶן מִיט פּוֹנִי
 הֶאָרֶץ. שׁוֹיִן אַ נֶאנֶץ הִבִּשֶׁע צִיִּים אִיו דִּרִינֶען, וִינֶט הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע הָאֵם זֶה צוֹשִׁידֶט מִי
 בִּינֶען דָּאָרְט אויף דַּעַר וואָרְבֶּאנֶק, אִין דַּעַר הֶאָפֶנוּג, אִי אֶמֶאֱט שְׁמַעֲלֶם זֶה זֶה אויף

אָנאַכְט אין צִרְתִּי (*).

115

שְׁעִנְדֶּעֲלִי מוֹכֵר סִפְרִים

עִם אִיו שׁוֹיִן הָעֵט שְׁפֶעט אִין דַּעַר נאַכְט, גְּלוֹפֶסֶק שְׁלֶאפֶט - אִיו דִּי קאַפֶּלֶע
 הָאֵם נָאָךְ אֶלֶץ גַעשְׁפִּילֶט. צוֹוִי יוֹדִישֶׁע קִינְדֶּער קַענֶען קִיין אויג נִישְׁט צוּמֶאכֶען,
 וואָרפֶּען זֶה גַעבִיָּה פֶּן אִיִּין וִיט אויף דַּעַר אַנְדֶּערֶע - אִיוֹנֶדיא גַעלֶענֶערס אונטֶער
 זִי אַרְבִּיִּיטֶען: סְקִרִיפֶען, קֶרֶעבֶצֶען, גִּיבֶען אַפּ קאַנְצֶערֶט, וויא דַּעַר שְׁמִינְדֶּער פֶּן יוֹדִישֶׁע
 גַעלֶענֶערס, וואָס צוֹוִינְען זֶה, צו שְׁאָקֶלֶען זֶה, צו פִּילֶדֶערֶען זֶה, זַאנֶען שִׁרָה בִּי-
 נאַכְט פֶּן אַ מִינְדֶּסֶען רִיֶהֶר. פֶּן אַ מִנֶּן גַעלֶענֶערס אִין אִיִּדִישׁ הִיוּ דִּי שִׁרָה בִּי-
 נאַכְט צוֹהֶערֶען אִיו אֶדְרָא אִיו וואוּיל; גָּאָר נִישְׁקֻשָּׁה, מִיט דַּעַר דַּאזִינֶער קאַפֶּלֶע דָּא,
 פֶּן אִיוֹנְדֶּער צוֹוִי פֶּאָרשׁוֹינֶען, אִין וועלכֶּער עִם הָאֵם גַעסֶרִי גַעאַרְבִּיִים אַ הִינְגֶּענְדִיגֶער,
 אַ גַעֲרִיֶדֶטֶער, אַ הוֹיֶקֶרִיגֶער, אויסגַעֲרִיגֶטֶער טאַפֶּמֶשׁאָן מִיט עֲפִים אַ מִין רִיקֶבֶט -
 הָאֵם מַעַן גַעקֶענֶט אויף וְעֶהֶר גוֹט יוֹצֵא וִיין. אויף דַּעַם טאַפֶּמֶשׁאָן, אִין פֶּאָרֶער-חֶרֶד,
 הָאֵם גַעשְׁפִּילֶט אִיוֹנְדֶּער הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע, אִיו אויף דַּעַם רִיקֶבֶט, אִין אֶלֶקֶרִיל - אִיוֹנְדֶּער
 רֶפֶאָל. בִּיִּדֶען הָאֵם זֶה עֲפִים נִישְׁט גַענוּסֶען קִיין שְׁלֹאָף, אִיִּלִּיבֶער הָאֵם גַעהָט
 צוֹוִינְגֶען אִיו צוּאנֶען מִיט וִינֶס.

דִּי קֶשֶׁא אִיו אַבֶּער: מַה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה, פֶּאָר וואָס אִיו פֶּאָרענְדֶּערֶט
 גַעוואָרֶען דִּי דַאזִינֶע נאַכְט פֶּן אֶלֶע אַנְדֶּערֶע גַעכְט? שְׁבָכֶל הַלֵּילוֹת פּוֹנִים אִיוֹנְדֶּערֶעב-
 מִינֶען דָּא בִּי רֶפֶאָלִין, הָאֵם הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע גַעשְׁלֶאפֶען, אַהֶן עַן-הַרֶע, גָּאָר נִישְׁקֻשָּׁהֲדִיג.
 גָּאָר בִּיִים עֲרֻשְׁשֶׁען אֶרִיִּינְטֶערֶטֶען וִינֶס אַהִין, צו רֶפֶאָלִין, אויף נאַכְטֶלאַנְדֶּער, אִיו אִיהֶם
 גַעווען גוֹט עֲפִים אויפִין הֶאָרֶצֶען, ווי אִיִּנֶס וועלכֶּען גָּאָר דַּעַרְהוֹיכֶט פֶּלֶזֶלִים דָּאס
 מוֹל, דָּאס קֶלִינֶע, גִּיֶדִינֶע שְׁמִיבֶעל, וואָ ס'אִיו אַ מַעֲגִלִכְטִיִים צוּבִלִיבֶען אַ ווִיִּלֶע פֶּאָר
 זֶה אֶלִּיִּין, אויסגַעשְׁמַעֶרֶט פֶּן אַ עוֹלָם מַעֲנֶשֶׁן, ווי דָּאָרְט אִין קֶלִיווִיל - הָאֵם אִיהֶם
 אויסגַעוועֶהן שְׁרֹדוֹת. עַר הָאֵם גַעקֶקֶט אויף אֶלֶסֶרִיג דָּאָרְט עֲפִים מִיט אַ מִין רֶהָ
 אֶרֶץ, גַעקֶקֶט, גַעמֶאפֶט, קוִים צוֹצוּרִיֶהֶרֶען זֶה מִיט אִיוֹנְדֶּער אִיו גַעשְׁמֶאכְט פֶּאָר
 גְרוֹיִם פֶּאָרנֶגֶנֶען. עִם הָאֵם אִיוֹי פִּיל גַעהִיִסֶען ווי: אֶ-נּוּא, גוֹט, הֶעֱרֻשְׁשֶׁלֶע, מִיר
 הֶאָבֶען אַ גָּאָט, הֵא? דָּאס פֶּאָרוֹיִסֶטֶע בֶּאנְקֶבֶטִיל, אִין-נֶאנֶען ווי ס'אִיו מִיט דִּי
 שְׁלֶאפֶע פִּים, אויסגַעֲרִיבֶען, צַעמֶקֶענֶט, אֶרֶשֶׁרֶטִיִים מִיט אַרויסגַעקֶרֶאכֶענֶע קִישְׁקֶס
 קֶלִיאֶשֶׁע אִיו אֶלְטֶע פֶּאָרשְׁמֶאֱלֶצֶעוועטֶע לֶאמַעס, הָאֵם בִּי אִים אִין דִּי אִיוֹנֶען גַעהָט
 דַּעַם וִיבֶענֶסֶען חו. ווי דִּי מַעֲשָׂה אִיו - אִיִּין אֶפֶנֶקוּמֶענֶס, אֶפֶנֶבֶאֶרֶעטֶעס, פֶּאָרֶע

געווארן. — געהען זיך, פֿרענען? ווי געשיקט נישט, א פֿארויל פֿרענט ווי אויף א מיידעל! און נאך ווער? ער, הערשעלע! אז פֿיים דערמאנען נאר איהר נאמען קומט איהם די פֿארב אין פֿנים, איהם דאכט נישט א שרעק! לייט מענען ווער גרינג חלילה ויה אנשטויסען, וואס איהם לייט אויפֿן אין זינען, וואס פֿאר א שוין פֿארויל, אוי, ער איז — און דענסטמאל איז ער אויסגעשטעלט, פֿארפֿאלען פֿון ביינע וועלטען אויף אייביג א קאמאטעס עפֿים און מעשה, אויב נאר צומאכען!... וואו האט מען עס ביי יודען געהערט? גענוג איז דאך דער גיהנם אין אפֿקומענע פֿאר אויגע זינד, נאר פֿיל ער. גער נאך איז אין יודישע מיילער אריינצופאלען. דאס איינציגע שרייבט זינע איז נאך געווען, מאמע איז ביינע צוריק א הים אונטערגעפֿאדען. אי די נאכען, זי האט דאך דא איבערגעלאזט איהר קלימקעל? מילא, האט זי פֿערגעסען, א קשא אויף א מעשה וואס קען נישט מאכען! אונזער הערשעלע איז שטארק פֿון פֿנים אראפֿ. ער האט געארבעט געליטען, נאר געשיקט די וועהמיגען אינוועניג אין ווער און אלץ געווארט אויף א רייע וועגען ביינען פֿון דער הים — פֿון ער האט ווער לסוף דערנאכט און די רייע מאכט בעקומען.

יא וזהננא — אוי שרייבט איהם די מאמע אין איהרס א בריוועל — עיקר שבחתי, האב סאנצעלאמעס, מיר אויפֿיל דא פֿאררעדטאונ פֿארגעסען דערנאכט מכה בן ציון ציבית'ס מיידעל, דורך וועלכער איהר האב דיר געשיקט א פֿאר אונטערגעגעבען נאמען, א קא-פֿאמקעלע מיט א אויסגעלאמטע העמד, מראג געוונט ביי הונדערט און צוואנציג יאהר, ציפֿע קאסע, ואל געוונט ווין, האט פֿון איהרע פֿיס דא נאמען אראפֿגענומען און דיר געשיקט. השׁו"ת ואל רחמנות האבען איהר צוגעשטעלט דעם געשעהרעטען. שוין צייט, זי איז געביר אויסגעטרעקענט, געל און גרין אויף מיר קוקענדיג, אויף מיינע פֿינגערע ביטערע צרות. די אויגען מיינע דענען מיר נישט, פֿאר קיין יודען געדאכט, פֿונ'ס פֿע-דערען-פֿליקען. אז ווער איז מיר, וויסעט אלמנה! מילא וואס האב איהר דא געוואלט, הא, וואס! — יא, מכה דעם מיידעל. קארג אייגענע צרות, איז נאך דא, ווי נאנט מען עפֿים, א צונאכ פֿרעמדע אויף. בן ציון ציבית'ס מין איד. ער איז געביר אלט, קראנק, א צוקראכענער שארפען, האט נישט קיין פרנסה. אזא קבצנות, ווי אין קאפֿצאנסק היינט, געדיינקען אלטע קאפֿצאנסקער קבצנים ניט. אז די נשמה האלט ווער איז ריינע נסים, נאר זכות אבות מאכט, אחי-חא! און דא האט זיין ליבער נאמען, געהיט ואל מען ווערען, איהם געשטראפט מיט א נייא מין שטראף — פֿונ'ס מיידל איז ביי אויף היינטגען טאג קיין איינגעמונגטע פֿען, קיין גרים נישטא. ער האלט עס געביר נישט אויס. — מאמיר, וזהננא, וועסט-דו זי, אדער וויסט עפֿים פֿון איהר, שרייב! וועסט זיך קויפען דאס אייביגע לעבען!...

א בנות חרין ווען הערשעלע ואל געווען מיט א מאל אויפֿגעשטען וואלט איהם נישט געווען אויף ביטער, נישט אויף פֿארנאנען אין נא, אין די אויגען וואו פֿון דער מאמעס דאזיגע לעצטע ווערשער. אז ער האט ווער געהאלטען אויף די פֿיס און נישט געפֿאלען. האט ער עס געהאט צופארדאנקען נאר דעם שטענדרע, ביי וועלכען ער איז, אין קליינל דארט אין א ווינקעל געשטאנען אנגעשפֿארט איבער דער אפֿענער גמרא ביצה. דעם גאנצען טאג איז ער ארוםגעגאנגען אהן א קאפֿ און אז ער איז געקומען געבליבען האט שוין רפֿאל'ס בעמיל אין אלקעריל געסקריפעט. — ער האט באלד טאק ווער געטאן א ווארף אויפֿן געלענער, ווער גענומען טראכטען, וויפֿען, קרעכענען געשטאק ווענען ביינען — און דער טאפֿטשאן האט צו געשפֿילט, אינטערעסענטאלען געשטאק דאס ריק-געט אויף ווין שטיינער.

אדמ, וואוין מען האט זי געפֿיהרט, באלד ווערען זי ווער ווערען אונטערגענומען ווייטער אפֿיר דעם איבערגעריסענעם שמועס ווענען אימליכס פֿימזעלע בעוונדער אין דער הים. איבער געלענער, פֿארנאנעלעסער הערשעלע האט נאט אנברייטען ווער נישט געקענט ביי דעם ערשטען בעגעגעניש מיט א שבוים א מיידעל, פֿמעט איין אייגענע, א היימישע פֿון קינדווייט-אויף. זי איז גאנצען האט געשטעקט עפֿים פֿריש מיט הים, מיט קאפֿצאנסק-פֿון איהרע אויגען האבען איהם ארויסגעלויבטען, ווער געלאזט ווערען פֿיל ליבע וואכען אין די פֿריהערדיגע יאהרען, אלסדיג, האק און פֿאק, האט ווער איהם געפֿיהלט אין איהר שטימע. ער האט אויפֿגעחאפט איהר אימליכס ווארט, אויך געטרעט אלליין פֿאר צעהן און ס'איז איהם נאך איבערגעבליבען גענוג ביי איהר שפעטער — און פֿלוצליס אונטערהיט, אזא אויסחאפֿעניש... נישטא ביינע, ווי אין וואסער אריינגעפֿאלען ביינע! די ערשטע צייט האט הערשעלע ווער געטרייסט אלץ מיט דער האפֿנונג: אט איין גיכען וועט זי ווער סטקמא ווייזען. וואס דען? אפשר איז זי דארט שטארק פֿארנומען אויפֿן גיגעס אדמ, לאו זי נאר אביסעל ווער ארוםקוקען, קומט זי ווער באלד צו ריינען. זי האט דאך איבער געלאזט אויף דער אכסניא איהרע נאכען. — אז אקענען א חורש צייט אבער איז אונזע און זי איז אלץ נישטא, האט איהם שוין אנגעהויבען גוט צוארען, אונדער האט איהם אנגעהויבען געשיינענדיק צו אינטערעסירען ביינע. נישט ווייל זי איז א היימישע, ערשט פֿון דאס ווייניגע דארט אין דער הים, נאר זי טאק, זי, ביינע אלליין — ווייל אויף איהר געביר איז א ביטער רחמנות, ווער ווייסט, וואס מיט איהר געבער איז אויפֿגעשעהן? דאס געפֿיהל פֿון רחמנות האט ביי איהם געוואקסען פֿון איין אנדער געפֿיהל, א פֿארקאנגעס, עפֿים נאר אהן א נאמען — א מין צי הערשט צווייט, נאך פֿון קינדווייט אן, מיר אינוועניג אין דער נשמה. דאס מין ציגעניש ווערען האט אנגעהויבען שטארקער ווער לאזען פֿיהלען, בעקומען שוין געפֿים א נאמען דורכדעם טאק, וואס דאס רחמנות איז אלץ מער און מער געוואקסען. די ביינע דאזיגע גע-פֿיהלען האבען געשטראכט, געוואקסען און ווער דערנענטערט איינס פֿונ'ס אנדערען. דערצו איז אויך געווען נאך א צונאכ, נאר א חיקמיגע וואך. עס האט ווער דערנאכט הערשעלען נאנץ קלאהר דאס גרויסע אומגליק, אין וועלכען ער איז געשטאנען. שטיינער וואלף וואלט איהם ווער אין געוואלט אריינגעשטעקט ווען עס נאל ווער נישט געווען אויסגעטריקען פֿלוצליס ביינע. איין נאט אלליין האט זי אויסגעשטעקט, פֿונקט אין דער דעקער צייט, איהם פֿון יודישע הענד מציל ווין. און ווי פֿיל דאנק איז ער איהר שולדיג פֿאר אזא גרויסע מוכה! ער בערארף דאך, ווער מען נאנט, די פֿיס איהר וואשען און די וואסער מרינקען וואס אבער לאזט ווער אויס? זי איהם האט געראטעוועט אונזער ווער גענאכען, דורך דעם אונטערגאנג ווערעם פֿון דער אכסניא צו דער ווארנאנק, איז ער פֿונ'ס אומגליק ארויס, און זי אריין. אוי, דער גוטער מלאך איז פֿארשווינדען, נאט ווייסט וואוהין! ס'איז א רחמנות, עס רייסט, רייסט דאס הארץ!... דאס אלסדיג אין איינעם האט אויף הערשעלען שטארק געוויקט, ארויסגערופען אין איהם אונטעלע געדאנקען, אונטעלע הייסע קלאהרע געפֿיהלען, וואס ווער פֿאר איהם געווען פֿריהער נאך מונקעל, פֿמעט אסור. ביינעס געשטאלט איז ארויסגעטרעטען אלץ העלער, העלער, געשוועבט פֿאר וויינע אויגען, איהם געבריהט, גענאנט, געצויגען ביי דער נשמה. עס האט איהם עפֿים גלאט אויף נישט וועלענדיג, ווער געטראכט, שטיינערהיים א מאל געוויינט, געווארען עפֿים גוט, ווייך ווער א מין, ווער געלאזט פֿון ניינע געדאנקען טראכטען, ווער געוויקעלט קינד, און ווער פֿארטראכען, פֿארפֿליהען א שרעק וואוהין!... ביינע איז איהם פֿונ'ס ווער נישט ארויס און ער האט ווער קיין עצה נישט געקענט געבען, ווער ארום ווערד מען ווענען איהר עפֿים

מירא הערשעלע האט זיך געווארפען אויפ'ן טאפאטשאן איז רעכט, ס'איז דא א חירוף - ביילע, אבער רפאל וואס בעטייט זיין ווארפען זיך? דאס קול פון דעם ריקבעט וואס לאזט מיך אויפ'ן הערען?

אוי, עס לאזט מיך הערען א מעשה! ס'איז פראיז צובעשרייבען. זי דער וועלט איז בעקאנט איז לייבצע דער רויטער אין גלופסק א יור א נגיד, א לייטשער מענטש: מיט א בלייך פנים, א לאנגע נאז און א קלויז בערדיל-אינגאנצען מיט דעם יודישען חן. ער איז איינער פון יענע לייט, וואס קוואקען אויף פייגע-בריות, אריינצוטערשטען אין דער גוטער פנומא, וואס גיט פון זיך ארויס פאר דעם פאלק אלערליי נבאים, פיהרער, קאבלעפער, מהווערס, מאכערס, מענצערס, נאך און נאך אועלכע ניטצליכע פייגע פארשויגען, צופארוארען אונז, ארעמליכע יודישע קינדער, גענועהנליך זענען זיי די מענטשען מענטשען, וואס געהערן ביי יענעם ארויס די נשמה מיט גוטען; זיי זענען, דאכט-זיך, נאר אהן א נאל און האבען א פולע נאז מיט פליי; פבויר איז ביי זיי נאר גישט - נאר יענעם, אלזין פאר זיך האבען זיי עס שטארק לעבט. ביי זיי איז געלט שטעלט - אבער נאר פערמאדס, מיין אייגענער גראשען ועהר שיינער, נדבות-מהיבא-מיתא, א גרויסע מצוה, נאר געבען זאל יענער; ויפצען, קעכעצען אויפ'ן פלל ישראל, אה, אויף וואס די וועלט שטעהט, נאר קאספען זאל עס גישט קיין פרומה; יודישקייט איז ועהר מהייער, נאר א מינדסט אינטערעסיל איז נאך מהייערער. - לייבצע דער רויטער שניידט זיך אויף א פייגע בריוה און לעכצט שטארק אריינצוטערשטען מיט א פוס צווישען די גרויסע.

געפאלען מיט קינדער איז לייבצע גישט געווען, ער האט געהאט נאר צוויי מעכטער, יונגע בחולות, די עלטערע, א בילד-שיינע, איין איידעלע - חנצה און די יונגערע, א דיקע, א ציטערדיגע - באבקע. גענטעל, לייבצעס ווייב, פיהרט א גוט לעבען, איז א בעל-הבית'ס, קלינגט המיד מיט א גאנצען בונד שליסעליך און האט אונטער דעם מאן, ווי מען שמועסט, א שיינ קניפעל, עסט, שלאפט, טהומ זיך וואויל, איז אהן עין-הרע פעט, בעלייבט - און פון-דעסמווענען חאפט זיך איהר עפטערס פונ'ם מויל ארויס א ויפץ, א קרעכץ, זי קלאנט זיך, אין א שמועס מיט בעקאנטע, קלאפט זיך אלץ אין הארצען, אז אט דא, דא האט זי א וואנד, שאקעלט מיט דעם קאפ, פארגלאצעט די אייגעליך, אלץ מענות צום רבונ של עולם: אוי א ווהן, אקדיש! די האט שוין איבערגעטאן אלע מיטעל, געפריפט אלסרינג, נאר אונזיסט די מיה - גישטא קיין ווהן! - אז איה אלזין, איז דער שטייגער איהער געווען צוואנגען, אז איה אלזין געביר בין אוי געשטראפט, אוי אומגליקליך, לאמיר-זשע האטש נחת האבען פון די מעכטער, זוכה זיין ביי דעם וואס לעבט אייביג, מאמע-פאטער, איין-גיכען זיי אונטער דער חופה פיהרען און דערלעבען פון זיי וונגליך אייניקליך.

דעריבער קיים איז חנצה אלט געווארען פערצעהן יאהר האט גענומען זיך שטארק פארגלוקס א חתן פאר איהר - עפ'ס אזא מין פארגלוקסען זיך נאך מעהר ווי דער שטייגער איז פון אלע אנדערע מאמעס, וואס דער ענין פון קינדער חתונה צו מאכען, גלאט פאר זיך אלזין, איז נאר מאקי א ברענענדיגער יצר-הרע עפ'ס ביי זיי... גענטיל האט געברענגט, געארבייט אויף אלע בליים, געדולט דעם מאן א קאפ טאג ווי נאכט: נוואלד א חתן, א שידוך פאר דער מאכטער! נאר לייבצע האט זיך גישט אוי שטארק געהינגט, איז געווען אין שידוכים א גרויסער איבערקליבער, איהם האט זיך געגלוקט איין איידעם מיט אלע מעלות: א נידען קינד, א פרומס מיט א וואויל קעפיל, פון א געטייבענער משפחה, איינגעמונגען אין יחוס, אז נאט און לייט זאלען איהם מקנא

זיך, לייבצע האט, זי א סוחר, געווען אין א שידוך א גוט געשעפט - איינצוהאנדלען אי פאר זיך אי פאר דער מאכטער, עס האט איהם געפאסט צום עסק זיך משנה צו זיין מיט בערען, איינצוקויפען זיך אין דער גאלדענער פאהן, נאלע צימקס. ער האט געווען און בריוו-השם דערמאנט דעם אנטויק - דערמאנט א בענציה מיט איין אויסגע-ווייזט פנים, א בלייך בחור'ל, א בארס, ערשט בר-מצוה און שוין קאנדידאט אויף מדידן. הכלל - א פכשט ווי געוואונשען. חנצה ווערד למול א פלה, אה צו פונפעטען יאהר איין אשת-איש, א פלוג'ה-זע, זי ווימזט מיט איה רען. ביים טאטען אויף קעסט, דאס מאנדעלע איז איין איידימיל מיט אלע פישטשענקעס: עס געהט זיך טאג-מעגליך אין איין צייט דאווענען, בעלאדען מיט א פליט-אונ-פילין-זאק, גרויס ווי ער, קומט צוריק, קושט די מוהר, זאגט, אין דער וועלט אריין, גוט מאכען! מעהר קיין ווארט-אונ-עסען - אפגעגעסען, געהט עס זיך באלד פאקי ווידער אין קלויז לערנען און קומט נאך א מאל עסען. אפגעגעסען, ווייטער איין קלויז, קומט אויף-דער נאכט צוריק, זאגט, אין דער וועלט אריין, א גוט נאמענט, עסט אפ, און גיכער אין בעט אריין-שלאפען! עפ'ס שטעקט עס טיכעלע, גיט זיך-נאך מיט בעל-הבית'ל, נאר א דער-קוויקענעש. חנצה איז זיך דערווייל ווי פריהער טאקי חנצה - נאר גישט... נאר מיט א צוגעדעקטען קאפ. א שטיקעל פארענדערויג אבער איין איהר, פון נאך דער חתונה, איז יא דא - עפ'ס שעהקט זי זיך, דערנעהם זי איהם, איהרען, לאזט זי אראפ די אויגען, פאר פערמאדע איז נאך ווי ס'איז, נאר פאר בעקאנטע ווערד זי רויט און זוכט ווי אנט-רינגען צו-ווערען, עפ'ס איז איהר פריקע. וואס? - דאס איז שוין איהר סוד. די בעקאנטע פלענען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט א שטייכעלע, גלייך ווי גערעכט: מיר פאר-שטעהען נישטקשה, מיר פארשטעהען... די מאמע פלעגט זי, ביים אנטרינגען ווערען, בעגלייטען מיט א מילדען בליק און שטעלצענדיג זיך אויף שטייכלען דערבין און צו-שאקלען מיט דעם קאפ.

רפאל'ן האבען נאך די געשעפטען ווייגע געפיהרט בעקאנט צו-ווערען מיט לייבצען, קומען צו איהם איז הויז אריין, נאך ביים ערשטען מאל ווערען רפאל'ן פון דערווייטענס דורך דער אפגענער מהיר אין מאפענס חדר איז ער חנצה'ן פירגעקומען עפ'ס משנה-בייא - א מענטש, נאר עפ'ס איין אנדער מיך, איין אנדער-ביידען, איין אנדער-בענעהמונג, איין אנדער קליידונג, אלסרינג אנדערש, גישט ווי ביי יענע, וואס זענען איהר צו די אויגען געקומען ביי איהער. זי האט הינטערווייליכס געווארפען אייגעליך אויף איהם, אלזין גישט צו-וויסען וואס זי וויל, גלאט אזוי, עס גלוקט זיך האפען א קוק. זי האט געקוקט און אין קאפ ביי איהר איז נאך גישט געווען פארטיג קיין פישעלע מיינונג איבער איהם. אז דער טאטע האט נאך רפאל'ס אונגעקענען א מאל געמאכט אין שטוב א שמועס וועגען איהם, געלויבט איהם אין מאג אריין, האט זי זיך גוט צוגעהערט, גישט צופארלירען קיין איין ווארט.

יא - מאכט לייבצע אויפגערייכט און דאס היטעל פעררייכט זיך איהם אויפ'ן קאפ - א שיינ געשעפטיל, נאר נישטקשה... ער רעדט צו דער זאך, פארשטעהט איין עסק, איז דורכגעטריבען קלוג, ווי א רוס. א, א קעפיל! א שאר נאר - בערויערמ ער און קלאפט מיט א פינגער זיך אויפ'ן שטערען - וואס ער איז אביסעל דאס... ווי הייסט עס ביי זיי דארט, צו אלדע שווארצע יאהר, אויפגעווינען. נאר בא, עס... דאך גישט ווי יענע ארמע בעלי-עברות, די היינט מאדישע. אויף מיר מענטשען מיטשעהנס געוואנט!... קעצנים! ער, פארשטעהט איהר מיך, ער איז א סוחר, ווייסט זי צופארדינגען א קערביל. אט וואס!..

די דאזיגע שבתים זענען פונ'ם מאטענס מויל אין דער מאכטערס אויערען אריין, נאר נישט צווייטען, וואס ער אליין האט זיך דערמיט אנגעמאכט. וינט יענער צייט הויבט ביי חנצה אן צו ארבייטען דער מוח. דאס איז קאפ, וואו ביז אהער איז געווען רוהיג, שטאקטונגעל, האט אנגעהויבען פלוצים צו מאנען - עס האט זיך אויפגעהאפט פונ'ם שלאף דער יונגער שכל, מיט איהם האבען זיך אויך געריהרט געדאנקען און זיך גענומען צום עסק: אלסדיג צוגעמאכטען, צופרידען, וואס בעטיים דאס, וואס בעטיים זענען? עס ווערט אפגעדענקט רפאל, חנצה'ס געדאנקען דרעהן זיך ארום איהם, בעקענען זיין פנים, זיין געשטאלט, אלסדיג, ווי ער שמעהט און געהט. עס שטעלט זיך פיר אויך צוגלייך בנציה, מיטמעהנט געוואנט, אזוי ווי ער איז, מיט דעם פניציל, מיט די צאמקעלעך און אלע זיינע גייג. פארקרימערדיג זיך קעהרען איהרע געדאנקען זיך באלד אום פון איהם ווידער צו דאס. נא, ער איז מאקי שוין, דער מאטע האט רעכט... ער איז בעסער, קליגער, קיין פארנלייך! פונ'ם קאפ רופט זיך עס אפ אין הארצען. עס מהנען זיך א געהעם געפיהלען, עפ'ס צופט עס צופט, מאנטעט ביי דער נשמה. דאס הארץ גיט אנציהערעניש - און חנצה'ן פארטוילט זיך איהם נאך אמאל געהען. אוי, האמטש נאר א וויילע א קוק מאן אויף איהם. נאר אנשטאט איהם קומט ווי געוועהנטליך אלע מאג איהרער, מיטמעהנט - געוואנט, מיט זיין קישען די מוזה און מיט זיין שיינעם גוט-מארגען! וי לאזט אראפ, ביי זיין אריינסקומען, די אויגען, נאר דרינען ליגט נישט מעהר קיין שעהען זיך, דאס וואס פריהער, זיין דאס איז שוין נאר עפ'ס אנדערש - עס קומט איהר אום עפ'ס פער, עס שלאגט צום הארצען... וי ווערט מיט זיך נישט צופרידען, האלט עס פון איהר זייט פאר א גרויס אומרעכט, סטייטש, אקענען א מאן! ווי קומט עס צו א יודישער מאכטער? וי מהומט זיך אן א פס די וינד צופארנעלעטען-דוקא מאן אויף איהם א בליק, ווייזען א פריינד-ליכע מינע. קום אבער פונעל'ט וי עס ביי זיך, אין דער רגע מאקי קומט איהר, מעשה שטן, אויפ'ן געדאנק, וויא אויף צולחבעים, ער. חנצה איז עפ'ס מיט זיך אליין צורעהט, נישט רעכט צופארשטעהען, וואס איז איהר אזוינס געשעהען? וי ווכט זיך אום ארבייט, בכדי דעם מאפ זיך צו פארשלאגען, מיטש זיך אין דעם בעל-הפתיש-קייט, האפט זיך צו אנעלכע מלאכות, וואס זי האט נאר קיינמאל נישט געטאן, די מאטע קוועלט נאר אן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאר גרויס פרייד און גיט איהר אונ-סער חשק: אזוי, מאכטער, אזוי, לעהרען זיך זיין א בעל-הבית'סע, מיט דיינעם ביי-הונדערט און צוואנציג יאהר!

ווי שמעהט זיך איינמאל אליין אין שמוצ פריה-מארגענס, אנגעטאן א רינג, א שניי-ווייס קאפסעלע מיט אנגעשטיקט קרעקענדיג, פעקט געשפילעט ארום א קלאהר ווי פון עלענפין אויסגעטאקט העלעלע, דאס יונג פנים'ל מלא-חן, בלוט און מילה, א מיליכין נאר צום מאהלען, שווארצ-ליכע-ברעגענדיגע אויגען, אויפ'ן קאפ אויידען מיכיל, ארויפגערוקט אביסעל און עס קוקען ארום בנבנה האר. קיינער אין שמוצ, דוץ איהר, אז נישטא. וי איז געשעפט'גט מיט איבערזוישען גלעזער, אום וועלכע מען האט געטרוקען מ'הע. פלוצלים עפענט זיך די מהיר און עס קומט אריין-ער. רפאל. ער וויסט זיך מיט איהר בנעימותדיג אויף דעם נייעם שניט און פרעגט וי אויפ'ן פאמער. וי ווערט עפ'ס צו מיטש, רוקט געשווינד אראפ דאס מיכיל און שווייגט. איהם גיט עס עפ'ס אנעהם, ער זעהט פאר זיך א שיינעווייט, נאך נאר א קינד - און שוין מיט א צוגעדעקטען קאפ! ער קוקט א וויילע אויף אהן ווערטער און איז פארנאפט. באלד אבער געפינט ער זיך ווידער און פרעגט, אויב דער מאטע וועט באלד קומען.

ווי טראכט ענטפערען זיין, נאר נישט ווילענדיג האפט זיך איהר פונ'ם מויל ארויס, נא און בעט איהם וויסען, וואונדערט זיך דערנאך אליין דערויף, וואס זי האט דא געטאן. נאר פארפאלען. אויך די אייגענע מעשה מאקי מיט איהם, איידער זיך רעכט צופע-דיינקען וויצט ער שוין אראפגעלאזט די נאז. ווי דער גוטער יאהר וואלט איהם גענומען און אנדערנענעם אויפ'ן ביינקיל. אין קאפ פיקט עס איהם אלץ אין איין פיקעניש: קום, קום, ברודער, ווי נישט קיין לעקיש! און דאס הארץ אבער דערלאזט איהם נישט, אלץ: וויסן, וויסן, נישקש! די האנד דערווייל געהט פון זיך אליין-געהט און דרעהט א פאפיראס. חנצה איז גערען האמטש מיט וואס ס'איז צוריקען און מ'ראנט אונטער פ'עקיל שוועבעליך. רפאל ב'נקט, ווכט אום עפ'ס א געשפ'רעך, תחלת געהט עס שווערליך, קורץ, איבער-געהאקט, עס קלעפט זיך נישט. ער-איין מאל א פרעג, ווייטער א פרעג, גלאט אזוי פון דער העלער הויט, און זי אלץ: נא, זיין, אשאקעל מיט'ן קאפ, נאר דענאך שפינט זיך דאס געשפ'רעך שוין גרינגער, ליינגער. מען רעדט איבער דעם גלופסקען עולם, איבער גלופסקער "אריסטאקראטען" - מיט יודעליך אנעלכע, אויפגעווערענע הויזען-בלאזען. חנצה אינטערעסירט זיך צו וויסען אויב ער איז אויך פון דער קאמפאניע און אז ער האט געמאכט מיט'ן קאפ, זיך שטארק פארקרי-מענדיג, וואס האט געהייסען ערגער נאך ווי זי געשאלטען אין מאטען אריין, אז זי עפ'ס לעבעדיגער געווארען.

דער מאטע מיינער-נאנט נא-האט וויא נישט ליב, אנקוקען קען ער דא - א א, דער מאטע! - מאכט רפאל און דרעהט מיט דער נאז, וויא עס האט איהם נישט געשמעקט-זיין נישט קאנען אנקוקען איז עפעס אנדערש.

פון דעם דאזיגען געשפ'רעך איז מען איבער גענאנגען דארויף, וואס דענסטמאל האט עס געהייסען גורות, די גורת פון שקאלעס און דעב-לייכען, רפאל האט געמאכט א ביידיע דערפון מיט א מיין-אריינטווארפען אין חנצה'ן א פ'ק. און זיך גענומען פערזיינען, אז די גורות זענען נאר קיין גורות נישט. אין מיטען דעם שמועס עפענט זיך דיא מהיר, עס ווייזט זיך א גרויסער מליה-אויס-תפילין-זאק פון א בן-פקודה פ'עלכען, ארמ-געליאמענע מיט בלויע קריקעס, אויף ווערבע ס'איז אויסגעגעהט עפ'ס ווייסע צייכענס און איפרעס פונ'ם יאהר. א הענטיל גיט א שמיר. דיא מוזה, עס הערט זיך א קוש-און אין שמוצ רוקט זיך אריין מיט א משונה ווילדען גוט-מארגען א קליין יונגעראנטשיקיל, א דאס, א בלייכס אין א לאנגער לאסטמיענער קאפאטע מיט א ים-שויםען שטעקעלע אין דער האנד. בנציה ווארפט א בליק אויף חנצה'ן, אויף רפאל'ן. ווערט רוים וויא איין אינדיק און לויפט דורך מיט דיא פיסעלעך געשווינד, שטארק אויפגעבראכט צו זיך אין חדר-ל אריין. אין דעם בייזען בליק וויינעט אז נישט געלעגען דאס, וואס מען רופט עס "פפעפער-טויג", חלילה! וויא קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בתרם אזוינס נאר צוטראכטען, קלומען אפילו וואלט זיך איהם נישט געקענט אנעלכעס... נאר וואס דען? איהם האט אונטערנעמטראגען גלאט אזוי, נאר אהן אלע חכמות, דאס שמועסען איהרס מיט א מאנסביל, איהר וויסען מיט איהם אהן א שומר דאס אלץ איז איין עבירה, ס'איז דאך דא דערויף בפירוש א דין-מען קאר נישט... פתקט אזוי וואלט איהם אויך געארמט א פליישיג מעפיל ביים פייגער לעבן א מיליכדיגס, ס'איז נישט רעכט, נאך איידער נאר עס קען ווערען א שאלה...

חנצה איז געבליבען וויסען וויא אפגעבריקט, אין איהר איז פארנעמאנגען אנעלכס, פון וואס נא האט אין איהר לעבען נאך נישט געוואוסט-א-נאנצער קנייל פון פארמישטע געפיהלען. דא-פיהלעט נא א בושא, גלאט "מאן" אלץ איז עפ'ס

פריקער, עס בעדארף ווין בסוד, נישט ארויסקווייזען עס פאר לייט; דא-איז איהר
נישט ניקא דאס שליםמול איהרס, דאס אריינקומען וויינס, ווין געשטאלט אלץ מיט
איינאנדער, מיטשטעקנס-געזאגט, וואס דיינקט וועגען איהם רפאל? פער, וויא קומט
דער, איהרער, צו דעם! דא-איז נאך אויף ניד אליין וואס געהער נאך ניד און
אט מיט דעם? לאז ער ניד דיינקען וואס ער וויל, אלץ איינס; דא פיהלט נאך ניד
בעליידיגט פאר דעם מאן, פארוואס נאל יענער דיינקען פון איהם שלעכט, ער איז
דאך פארט איהרער. עס פארדרייט נאך צו-וואס האט נאך דא איהם פארהאלטען,
א פריענדען מענטשען. וואס וויל נאך, וואס פארלאנגט נאך! און דא-פיהלט נאך וויא
עס ציהט איהר עפס דאס הארץ. עס ציהט, ציהט א שרעק!-ס'איז אינוועניג אין
איהר א קאבעניש, א פלאנטיש, נאך מינעט ניד, דא פארב שטעהט איהר אין פנים
און נאך איז וואונדער שוין, שעהער נאך נאך צורה. רפאל פארשטעהט איהר לאנגע,
פיהלט אז איינס וואלט גלייך געווען נאך לאנגע צורה. ער רייסט ניד, כייסט ניד אונזע
געהן, נאר איינס-ער קען פון איהר נאך אונזען נישט אפרייסען. ביידע שווייגען,
זיכען וויא אויף שפילקעס. פאלד אבער קומט אן לייבע און געהט אונזע רחל
צו ניד אין חדר שמועסין עסק.

פארן באדעקענס.

(צוויי מענקעס)

(Посвящается Рахиль-Леъ Осиповиъ
Майлисъ, урожд. Соловьевъ).

דאנעמען נביים ניד, כיינט ניד; די מיידלאך אויף שרויפען, די בחורים ווי
פארשטעט לויפען, האפען, טראגען, דאס נאנצע שטאדט ווי אויף שפילקעס, הייסע
קוילען. דאנעמען איז יום-טוב-דיי, פרייט ניד, נביים ניד, פונט ניד.

אין שול, אין מארק, אין גאס, אין אללע הייזער, רעדט מען וועגען דעם גבירים
חתונה, וועגען דער בלה וואס איז אראפ פונם פנים, וועגען די מחתנים וואס זענען
אנגעקומען פון אללע ווייטען, וועגען דעם חתן וואס איז אזוי דאר, קוואר, אויסגעווינקט.
מיט איין ווארט: וועגען אלס, וועגען אללע קליינדיקייטען. דאנעמען שטעצט ניד,
דאנעמען סודים ניד, דאנעמען קאכט!-ביי ביילקען דעם גבירים מאכטער איז
חתונה!.... אין דאנעמען איז נייעס אויפן פוד, אויפן טשעטווערט, איין נייעס
גראסער פונם צווייטען. וועגען ליגען איז נאך נישט קיין בייד-אין מלדים אונז
איז נישט דא אזוי פיעל מקבעות פיעל ליגען ווערען געשאפען אללע זעה.

פון שלום-שכנא דעם דייטשע נאלאמברייגע קראם לויפען אויף ניד, געשווינד-
יונגע מענטשען און טראגען סחורות אללערליי, ווער עס טראגט א זאמיק, ווער פודער-
ווער דוקעס מיט האקטווע, קווייטען און לענגטעס, האר-נאדלען מיט שפילקעס.

I.

ארצי דער פלי-זמר.

נישט ווייט פונם בית המדרש וועט "ארצי דער פלי-זמר" אדער "ארצי דער
פידלער", אין איין אלט געדונגען הייזעל, וועט און קלאנגט ניד אויף היינטיגער שלעכ-
טער וועלט, אויף די נייע מאדעס און צרות, אויף די גבירים, וועלכע ווייסען נישט
וואוהין די געלד אויסבריינגען. ארצי איז געווען אן-אלטער "פלי זמר", איין אלטער
אויסגעשפיעלטער פלי זמר, ד. ה. ער האט אזוי לאנג געשפיעלט ביז ער האט ניד
אויסגעשפיעלט, ביז ער האט פארגעסען וואס ער האט געקאנט, ער איז געווען, ווי

נאמט מען דאס, א מען המחנך - אקטואל וואס הערשט נים אויף צו קוועלען וואסער.
 קיין נאמען האט ער נים געלערנט און האט נים געוואוסט, נאר פון זיך אליין
 האט ער גנוג אויסגעקלעהרט, נייע קאראקטערען געמאכט. א מאהל... ווען ארצי
 דער פלי וואר איז געווען מקור, ווען חזן איהם, האט מען אין שטאדטעל געזעכנט,
 איז נישט קיין רעכטער פלי וואר אויף דער וועלט, דאמאלס האט ער נאך צו זיך
 געהאט א קאמפאניע: שפעטל דעם באס, מרדכי בער דעם קלארנעשטיק, אדער דער
 פייפאל, שלמה דוד דעם טרובאטש און יאסעלע פייקלער. נאר צייט מען איז
 געוואהר געווארען אז עס איזט דא אין רעמענטשונג פלי וואר מיט ביכער, און יעדע
 פלה האט אנגעהויבען שרייבן אז נים די רעמענטשונג פלי וואר, וואס שפילען פון
 די ביכער, וועט זי צו דער חופה נים געהן. - פון יענער פינצטערער ביטערער צייט
 און איז ארצין אונזעק שלים-שליממול. די קאמפאניע איז צוקראכען געווארען, שפעטל
 דער באס איז אונזעק אין אמעריקא און איז געווארען א שניידער, מרדכי בערעלע
 פייפאל האט חתונה געהאט און איז געווארען א מוכר פבוואהניק, שלמה דוד דער
 טרובאטש האט זיך פארקיהלט און איז אפגעשטארבען נאלטע טייבער האבען דאמאלס
 דערציילט אז ער איז אליין אין אקעלער שבת צונאכט געקראכען און איז דארט ריל
 געחאפט געווארען... אזוי אז נאר יאסעלע פייקלער איז געבליבען ביי זיין פראפעסיע -
 א פייקלער, און פלעגט צייטענדיג העלפען ארצין אפרייבען אנארימע חתונה, פון
 זעלבער ארצי פלעגט האפען אכט - צעהן רובל. עס איזט שוין דא א יאהר צעהן אז
 ארצי איז אראפ פון זיין "גרושה", עס איזט שוין דא צעהן יאהר אז אויף עפעס א
 פארהאנענער חתונה נעמט מען איהם נים, דאך רעכנט ער שטענדיג, ווען עס מאכט
 זיך א בעל הבית'שע חתונה און רעמענטשונג פלי וואר קומען שפילען, אז מען
 גולט ביי איהם זיין ברויט, אז עס קומט איהם, אז ער שפילט נים ערגער פון די
 פלי וואר וואס שפילען פון די ביכער, נאר ווייל עס איז נישט וואהן איהן סתון
 דאס געלד, בריינגט מען פלי וואר מיט ביכער פון רעמענטשונג און קיזאחלט זי די
 גוטע געלד אומקום און אומנישט. קומט פאר א באדעקענס דערמאנט זיך ארצי
 אויף אקאהליגע גוטע יאהרען, ווען ער האט געהאט געבען זיך א קאמפאניע פלי וואר,
 און פון אלע ווייטען פלעגט מען איהם שטעקען "קומן קח" אזי ער זאל געהן
 שפילען; עס קומט איהם פאר זיין אקאהליגע גולות, ווי ער איז אין קיינעם נים
 געשטאנען, פארקעהרט - מען פלעגט נאך איהם אפגעבען בחד די געפאלענע בעלי
 בתים, כדי ער זאל וועלען שפילען אויף ווייטע טאכטערס חתונות... און נאכדעם -
 קומט איהם פאר - היינטיגע אונגליקליכע, ביטערע יאהרען, וויטער מען איז דערנאך
 גען אז ס'איז דא פלי וואר מיט ביכער... דערמאנענדיג זיך אויף דאס אלעס
 פארקלעמט איהם דאס הארץ און ער נעמט זיך צו דער אלטער געקאנטער - צו:
 דעם פידעל, ער נעמט אראב פנים וואנד דעם פידעל, נים א פינגעלע זעפס קאהל
 ארייב מיטן סמיטשאק איבער די סטונעס, קוועטשט זי נים צו צום הארצען, ווי א
 פערליכטער זיין געליבטע, די קאפ פארטארפט ער אויף א נים און די אויגען מאכט

ער צו, נאר נים נאהר... און הייבט אן רייכען מיטן סטיק א טרונערניגע מעלאדיע
 פון "והנה הוקף" אדער פון "עשרה דרורי מלכות"... דאס פידעלע שרייט פיעל כח
 עס האט און ארצי שטעהט ווי איין איינגעטראכענער, ער שטעהט און רייכט מיטן
 סטיק... דער סמיטשאק געהט ווי אויף פוטער, דען ארצי איז א פלי וואר נים
 פון נעכטען און נים פון פאר-א-יאהרען, ער שפילט שוין יאהר פערציג פינג
 און פערציג יאהר, ער איזט שוין אן-אויסגעשפילטער פלי וואר, און שפילענדיג
 אזוי האט ער זיך יעצט פארטיפט אין אומ "ענין", וועלכער לאזט איהם נים רוהען
 נים ביי טאג נים ביי נאכט, ער קלערט: וואו נעמט מען אן-איינעם פאר זיין איבערניג
 וואכענענער טאכטער קאסיע-דוואסיען, עס וועגן דא פיעל חתנים - שוסטער, שמידען
 און שניידער, נעלכע וואלטען מיט ביידע האנד נעמען זיין טאכטער, נאר נים דאס
 איז זיין מיין, נים דאס איז זיין צוועק און נים אויף דעם האט ער געהאפט, געווארמט,
 ארצין ווילט זיך חתונה מאכען זיין טאכטער פאר אזוינעם ווי ער - פאר א פלי וואר.
 נאר פאר א פלי וואר וואס שפילט דוקא יא פון ביכער, און אז שלום-בער דער
 שרדן האט איהם אקאהל געפרעגט:

- סמיטש ר' ארצי איהר זאלט עס וועלען אן-איינעם וואס שפילט פון ביכער?
 היינט וואס-וועט וואלען וואנען אנדערע? וואס-וועט וועגט איהר מיט ברויז אויף די בעלי
 חתונה וואס ברענגען אראפ פלי וואר פון קרעמענטשונג ווייל זיי שפילען פון ביכער?
 הא? נאך אקאהל ר' ארצי! געקלעהרט זיך ר' ארצי; וואס-וועט האט איהר זיך גע-
 באטערט אויף יקל קוואניק אז ער האט איהר נים געוואלט נעמען שפילען אויף זיין
 נאלדעס חתונה? איהר אליין ר' ארצי מאכט אהל פון זיך, איהר אליין קולעט זיך.
 מיין עצה איז איהר זאלט זיך מתחנן זיין מיט ברויז וואסערקאס פון ראחאל, זיין
 זיין שפילט נאנץ גוט, טאכטער נים פון ביכער וועגט איהר אונגליקליך? פלייבט איהר
 אן א גיידען! הייסט מיר ר' ארצי שרייבען קומען אויף תנאים, לא עס זיין מיט סתם
 און אונטער שעה, לא זיך איהר ר' ארצי נים חלומין א פלי וואר מיט ביכער, ווייל
 זי וועגן נאך וועגט אויף דער וועלט, דערפאר וועגן זי ביי זיך אזוי פארריסען...
 פאלגט מיר ר' ארצי און הייסט מיר שרייבען קומען אויף תנאים...

- איהר ווייס אליין נאנץ גוט, ר' שלום-בער - האט איהם ארצי געלאמען געענטפערט -
 אז די נאמען וועגן חזק, איהר שפיעל היינט אויף בעסער פון זי, נאר וואס זאל
 מען אבער טוהן אז מען פארערט עס היינטיגע צייט? ניין, ר' שלום-בער, שרייבט נים,
 סתומ נים וועגן דעם שדוך, זייט איהם נים מרבה ברוצאה אומזיסט, ווארום קיין
 אנדער חתן וויל איהר נים פאר מיין טאכטער און עס איז דברים בטלים, פוסטע ווארטער
 קראצט עפס אויס אפלי-וואר מיט נאמען, דאמאלס וועלען מיר שרייבן תנאים אין איין
 מינוט, דאמאלס פאראווא... איהר האב שוין אזוי פיעל געווארמט, דאך מען שוין נאך
 אביסעל ווארטען, וואסער וועט פארט נאם, צושקען דעם פלישערטין - אפלי וואר מיט
 נאמען...

ארצי האט גערעכנט או ווען ער געהט א חתן פאר זיין טאכטער-דאמטען א
כלי-זמר וועלכער קאן גוט נאמען קעהרען זיך צו איהם אום אקאהליגע גוטע יארען.
דאמאלס וועט ער צוואמען קלויבען אקאמפאניע כלי זמר וואס שפילען אויף נאמען
אוי וועט זיי ס'אזי פטור ווערען פון די רעמענשונער כלי זמר. דאמאלס וועט ער האבען
פרנסה אויפ'ן פולען מויל און ארצי-העם בלייבען ארצי און דראגנעווקי וועט בלייבען
דראגנעווקי.

אין אזא אופן, אין אזא לאגע, וועט מען ארצי'ן עמליכע טאהל אין יאהר.
ווען עס שפעלט זיך א בעל-הבית'ישע חתונה און קרעמענשונער נולגים מיט די
ביכער קומען צוגעהקען ארצי'ס חיות, ארצי'ס פרנסה, ארצי'ס שטקעלע שטקענעם
ברויט, שטענדיג מרעפט זיך עס ביי איהם פארן חתן-טאהל, אדער "פארן באדעק'נס".
ווען די "רעמענשונער באסיאקעס" (ווי ארצי'ס ווייב רופט זיי) מיט די נאמען פלענען
קומען צו פאהרען, און עפ'ס ווי אויף צו להכעיס פלענען זיי געבן מיט זיכער נאכער
קלאפער-געצייג פארביי ארצי'ס חיות און נאך. זיי א גאנצע סטארע "ווינלעך" מיט מיינלעך
אפגעריסענע, אפגעשליסענע, פארפונגעטערטע, פארפאטשקעטע, ארצי'ן פאלען זיין
די דמים דערווענדדיג די חברה; ארצי'ן האפט אן א מין קדחת—אט געהט דורך אנדער
איבערן גאנצען לייב און עס ווערט איהם קאלט; און אין אמינוט ארום ווערט איהם
היים אז ער הייבט אן שוויצען; אט ווערט ער אין בעס, הימציג, משפעת צונויף
מיט די צאהן ווי א וויילעך חיה... און באלד, אויפ'ן ארט, בלייבט ער אפהאנגיג,
און לשון האמט מעלך איהם אויס, און מרעהרען שטעלען זיך ביי איהם אין די
אויגען ווי ביי אקליין קינד... איהם דוכט זיך אז זיי געהען איהם גולג'ן, זיין געלד
צוגעמען, זיין גוטס ראבענווען און נאך מעהר זיין בלעמער'ישען כבוד—זיין קענען
שפילען אונזע נעמען, און אין דער וועלכער פאוע האט מען איהם געוועהן "פארן
באדעקענס" ביי בילקען דעם נבירס טאכטערס חתונה.

דערווענדדיג די קרעמענשונער קאמפאניע כלי-זמר, אדער ווי מנוחה ארצי'ס
ווייב, רופט זיי: די רעמענשונער באסיאקעס מיט די ביכער, האט איהם אנגעהויבען
צימערין האנד און פיס, דאס פנים האט בעקוממען אלערליי קאלירען—רויט און בלאס.
גריין און געל, באלד האט ער זיך געחאפט צו דער פידעל און האט א שפיל געגעבען
א פרויעריגע, ועד א פרויעריגע, מעלאדיע פון "הגני העני"... און איז ווי פערנלונערט
געווארען.

מנוחה די ווייב זיגע, ווייסענדיג זיין אונגליק, איז זיך געשטאנען אויפ'ן שוועל
פון דער קד-טהיר, האט בימער געוויפצט, מיט'ן קאפף צוגעשטאקעלט, און צו זיך
אליין גערעדט, שטיל, שטארק שטיל גערעדט, כדי זי וואל איהם גיט צומישען די רעיונות.
פארנואס זי האט ביי איהם שוין אמאל געחאפט מיט'ן פידעל אין קאפף.

— כיו וואנען נאך—פרענט מנוחה שטילערהייט פארנלאגענדיק די אויגען צום
היממעל—נאטורי הארציגער! וועסטו לאזען די רעמענשונער באסיאקעס מיט די
ביכער צוגעמען אויגער שטקעלע ברויט? ביז ווי לאנג וועסטו אונז אוי שטארק שטארקענען?

זעה קוק, וואס פון מיין ארצי'ן איז געווארען, ער איז שוין אלט און קראנק! און און
וועד'אז אונז ביידען, נאט אין היממעל! צו וואס מיר האבען זיך דערלעבט. נאר די
פרנסה וואלט שוין מיר גיט ארען, האפט זיי דער שווארץ-פונגעטער-כלי-זמר יאהר
זי מיט זייערע ביכער מיט דער פרנסה, אפי' נאט וואל מיר נאר העלפען חתונה מאכען
שאטע-דאמטען פאר א כלי-זמר מיט ביכער, דאמאלס וואלט איהן גיך פטור געווארען
פון זיי; דאס איז נאר שלעכט וואס קיין חתן טאכט זיך גיט. ארום אין זיין טאטען אריין
שלום-בער דעם שדכן אויך, ער מעג זיך אויך אויסברעכען האנד און פיס, מסתמא אז
ער וואלט געוואוסט אז ער וועט אריין-האפען א גאנצע "פתיקע" שדכות-געלד וואלט
ער געפינען אהרן וויא אונז ווילט זיך, נאר איסטער, ערנער, מסתמא אז אוי געשערט
און מסתמא איז אוי דער ווילען פון דעם וואס לעבט עציג! מען דארף זיך מאטעריין
און האפען אויף בעסער, די נשמה קען מען גיט אויסשפיען...
און ארצי'ן שטעהט נאך אויף זיין פריהערדיגען ארט מיט דעם פידעל צוגענדיקט
צום הארצען, און פון דעם דאווענען פידעל הערט זיך גיט אויף צו גיסען זייער צרות,
זיין פארביסערס הארץ און אויך מיט א געפעט, צו נאט, ער וואל אויף איהם שוין
רעכנות האבען און איהם געפרייען פון די רעמענשונער באסיאקעס" מיט די ביכער.

II.

פתחיה דער רעשעמניק.

דארט אין ברעג שטאמט איז דא אן-אלט, זעהר אן-אלט הייזעל, די שטריי וואס
אויפ'ן דאך איז שוין פארנוואקסען מיט גרינע שוועמלעך מיט אלערליי גראזען, די
פענסטער זענען פארנוואקסען ביז האלב אין ערד, די פרינצעס צוואלבערס, צופאלען
און די טהיר צום נאט שטעהט אויף א זייט, גוט אויף א זייט, אין דעם ארעמען הייזעל
זיצט א יודישע טאכטער אויף איין אלט קעס פון דריי פיס, זיין אויסגעפוצט און אן-
געמחן אין א רייכער ניי-מאדישער שלאפע מיט'ן נאמען "ראובאניק", זיצט און גיסט
מיט מרעהרען געבען איהר שטעהט איהר פאטער אן-אלט-מאדישער, אן-אלט-וועלשיגער
יוד, א יוד פון א יאהר פופציג, און פרעגט זי:

— זאג מיר פידעלע וואס וויינסטו? ווארום געהסטו גיט אויפ'ן באדעקענס?
זעה אברהם'ל דעם קאוואל'ס טאכטער זענען שוין לאנג אונזע געגאנגען. מסתמא איז
שוין פערנאנען עפעס א נייעס, הא? זאג שוין זאג; די מאמע הייסט דיר גיט געהן?
די מאמע? הא? זאג שוין זאג.

— וואס וועל איך דיר דארט מוהן?—האט געענטפערט די טאכטער מיט א באנער—
זעהן שווארצען די אויגען? זייער דעם קבוצ'ס טאכטער האבען צו צוויי פאר פער-
טשאטקעס טאמטע פילדאקאסענע און זיידענע ליכטיגע, וואס פארמאגט גיט אויף

מארגען קיין ברויט; און איך אף און וועה איז מיר! האב נישט אפילו איין פאר אפילו
זען עס מאכט זיך א גבירישע חתונה.

— און אז און האנדשקעס הייסט שווארצען די אויגען, די אויגען שווארצען; א קלאג
איז צו מיר! היינט וואס זאל געבען מוהן דאס פירער, וועלכע האט נישט פון וואגען
האנדשקעס קויפן, קויפן האנדשקעס; יעצט דארף מען דאנקען דעם אויפערשטען,
זען מען פארדיענט אויף מרנקעס ברויט, נישט אויף דער רוח נויטס וואס, אויף
מרנקעס ברויט אז מען פארדיענט.

— דו ווייסט נישט וואס מען מוהט? אז מען האט קיין פערטשאטקעס געהט מען
נישט אויף חתונות. — מסתמא בין איך גירעכט וואס איך זאג אז דו ביסט דער מאמען
ציטערט איהר שטענדיג פארן "בלות".

— מען טארט אויף א מאמען נישט רעדען, אויף א מאמען. דו ווייסט ווי איך
הארעווע און ווער אויסגערשטען ביז איך פארדיען דעם רובל, פארדיען איך, דאריבער
זשאלעוועס וי אויסבריינגען דאס געלט אויף נארעשקייט, אויף שטאממעס מיט מריאפאקעס,
אויסבריינגען דאס געלט.

— פערטשאטקעס זענען אפשר אויף שטאממעס מיט מריאפאקעס; האט די מאכער
זיך אנגערופען — שטאממעס הייסט דאס וואס קיין נומץ ברענגט נישט, וואס איז גאר
נישט ווערט, אבער נישט פערטשאטקעס, אן וועלכע מען קאן צווישען מענשען
נישט קומען.

— נו לאז ווין גענוג שטעהן, לאז ווין אז דו ביזט גערעכט, לאז ווין. נא דיר פוף
און זעכציג קאפ און קויף זיך פאר ווי וידענע האנדשקעס, גאר דער מאמען נאלסטו
זאגען אז גאר דרייסיג קאפ, קאממען ווי, גאר דרייסיג, הערסטו פויגעל? פארנעם וועט
נישט.

— גיב וועט מיר נאך פינף און דרייסיג קאפ אויף א פלעשעלע דובעס — האט פויגעל
געזאגט מיט אברו-קול ווי אונטער די גאז און די אויגען אויף דעם ערד אראפגעלאזט.
— געבין זאל שוין דיר גאט א גוט יאהר, זאל ער דיר שוין געבין, געוונד נאלסטו
מיר ווין — ענטפערט פתחיה, קראצענדיג מיט'ן האנד דעם אויסגעטראמען האלד-און-
אקען — איך האב היינט גאר און גאר פארדינט גאר פערציג קאפ, פארדינט, און
דו ווילסט צוגעמען אקילעכענען רובעל, א קילעכענען.

— ווער האט דיר נישט געלאזט שטער פארדיענען? — האט ווייטער מיט א באזער די
טאכטער געפראגט.

— א-א-א! פארדיען אז עס פארדיענט זיך נישט. די בלות מראגען נישט אויף מעהר
מראגען נישט, און ס'איז נישטא ביי וואס. אדאנק דעם אויפערשטען פאר דעם אויך.
אז טייליק וועט שוין העכער א חרש גאר אן ברויט, איז איהם דאך נאך גענוג ווי
מיר, נאך ערנער.

רעדענדיג די ווארטער האט ער צוויי גערוקט די האנד אין קעשענע און האט צוויי-
זעשעפט די לעצטע ביסעל מינץ. געבענדיג נאנט ער:

— נא דיר פויגעל די לעצטע עמליכע קאפ, די לעצטע, און געה דיר געוויסער-
טויר אויף באדעקענס, ווארום עס איז שוין שפעט. דארט דארף ווין פינף און פופציג
קאפ וועסטו זיך געמען דובעס און די איבעריגע וועט דיר בלייבען אויף מאנצען.

וועט דיר בלייבען. מען דארף דאך די פלייטער אויף פארבאנהן, די פלייטער
פויגעל האט צוגענומען מיט ברויט שטח די עמליכע צעהנערס און איז ווי א
פיל פנים בויען נישט געווארען, זי איז אונזע און איהר מווער קומט צוויי פון
קראמל. וואס זי האט געהאט אין מארק, און פרענט פתחיה:

— וואו איז די קשענע? זי איז בעסער געווארען נאך די קלאפ, ווא איז אונזע
אן האנדשקעס?

— אט דער שוין אויף, האסטו. וואס ווילסטו פון אקיר, וואס ווילסטו? דו
זעהט אז יענער זעהט ווילט זיך איהר אויך ווילט זיך איהר. און פאר וואס דען נישט
פאר וואס? אז נישט היינט, ס'א ווען וועט דען וועט זיך הנאה האבען פון איהר לעבען.
הנאה האבען? יעצט איז איהר צייט. אז זי וועט האבען אייגענע קינדער, אז זי וועט
האבען, ראמאלס וועט זי צייט האבען פארשווארצט ווערען, וועט זי צייט האבען.

— א קינד! נו-נו-א פיינע קינד, א קינד ווי אשר די ברויט! ביי לייטען האבען
שוין אנעלכע קינדער צו צוויי דריי קינדערלעך, העלף מיר אזוי לעבעדיגער גאט.
ווי איך וואלט עס שוין אויך וועלען האבען דעם נחת פון איהר... אזא מויד ווי
אונזער פויגעל האט געדארפט גוט פארשטעהן אז דעם טאטען קומט אן דער גראשען
מיט נויט-שווייט, און זי וויל פטרין נאנצע רובעלס אויף דער שווארץ-יאהר ווייסט
וואס — אויף האנדשקעס! אזי חלסער! ווען וועסטו שוין אויף זיך אויך אביסעל רחמנות
האבען?

פתחיה דער רעשעמניק האט געקוקט זיין טאטען גלייך אין די אויגען, ווען ער
האט געעפענט איהר "מענה לשון", איהר שווארץ פיסקעל מיט די צוויי בלאט ליפעלעך.
און ער האט אנגעהויבען שטייכלען. טאטע האט גוט געקאנט און פארשטאנען איהר
פתחיה'ס שטייכלען, אז ער האט שוין געוויס עפיים אפגעטהון. דאריבער האט ער
איהם געפראגט:

— זאג מיר נאר פתחיה דו האסט פויגעלען געגעבען געלט אויף האנדשקעס? עפיים
אזוי פארשטעה איך נאך זיין גא.

— יא טאטע, יא, איך האב איהר געגעבען, אבער נאך דרייסיג קאפ, נאך
דרייסיג — האט פתחיה געענטפערט מיט א שטייכלעל.

— אף, פתחיה, פתחיה! פון דיר, וויא איך זעה, וועט קיין נומס נישט זיין. דו
וועסט פייגערין האנדענענדיג און וועסט זיך אפילו קיין שבת'דיגען סוירטק נישט מאכען.
גיב א בליק אין שפיגעל אויף זיין שווארץ פנים ווי ביי אקלימען-קערער, דו ביזט דאך
שוין אויסגעבארט ווי א שטעקען, די נשמה האנגט אויפ'ן שפיץ גאז, און דו הערסט
נישט אויף הארעווען ווי טאג אזוי נאכט, קליידען אונזער בארייג. אונזער פריצקה.

אקלייניקייט? ווי דארף האנדשקעס! אזוי, זעה קארקט, וועט מען ווי חלילה נישט דערקאנען
אז ווי אזוי האט דער רעשעמניצעס מאכטער! וואו הערט נישט עס אין אונזעלע מען
זאל אזוי נאכגעבען קינדער? הא? אוי, אוי! פרא אדעס! וואו נעמען נישט היינטיגע יאדערען
אוינע פראים אויף גאסעס וועלט! זעה נאר עס וואלט איהר שווערע צו אשדוק, ווען
ווי וואלט געהאט איהר האנדשקעס! אזוי וואלט ווי גענומען ראטהשילד'ס, ווען איהר
האנדשקעס-בענוגע דעם קאכ'ס. אפינצטעכע מפלה זאל אויף דער גאנצער אויף
דער רב'ה'טע, נישט אנקומען!

— אבער נענוג דיר רעדען חסד, נענוג, האדי דיר שוין שעלסטען, וואס ארם דיר
פאר מיר אז איהר הארעווע איהר ווער פארשטאנדען? איהר נעם דאך נישט פון דיין קראפטעל
איהר נעם נישט, איהר הארעווע אליין איהר נישט איהר.

— פארשטאנדען דאס מויל, אלטער נאר! פון מיינעמאנען קאנט איהר ביידע איי-
נעמען איהר משה, אז קיין מאטער איהר קיין דאקטאר זאל איהר נישט העלפען! —
האטען האט מיט פנים א קלאפ געגעבען מיט'ן טהיר, אנטלויפענדיג אין מארק, אז דיר
קרייד פונ'ם האט ווי א שאט געגעבען ווי א האגעל.

פתחה דער רעשעמניק אז געבליבען שטעטן אין מיט'ן שטוב דערשטאנען,
בערעשט, אפילו דאס איז ביי איהם געווען נישט פון דיר גרויסע נייגעס, ער האט שוין געזעהן
דיין האטען אין אלערליי סצענעס, דאך פלעגט עס אויף איהם געדעס מאהל שטארק ווירקען.
— אה, איז דאס א שלאק, איז דאס — האט פתחה געזאגט קרייזענדיג מיט דיר
פלייצעס, ווען ער איז צו ווי אפיקעל געקומען. — וואו איז אפילו געדעכט — מען
הארעוועט, מען הארעוועט, מען דערשלאפט נישט איהר מען דער עקס נישט ביי מען
פארדענט דעם רובעל, ביי מען פארדענט; פלוצים קומט א שר, א טייקעל, א שטארק-
יאהר איהר איהר איהר מיט א מאהל פאר דער רוח ווייטע וואס, מיט א מאהל, פאר
זיידענע האנדשקעס, דובעס איהר נאך געלכע שטאכטעס. נאר אזוי צוקאכט דאך
מען דאך נישט ווערען צוקאכט, דאס איז אזוי פאר דרייסיג קאפ'. היינט וואס וואלט
ווי געמאכט ווען ווי וואלט וויסען פון אנאנצען רובעל מיט צוואנציג קאפ', אז ווי וואלט
וויסען? דאמאלס איז הימעל שפאלט ווי! דאמאלס וואלט ווי מיר נאר פונ'ם שטוב דורכ-
געטריבען, פונ'ם שטוב — האט פתחה נישט אויפגעהערט נאך לאנג רעדען צו ווי.

אנטקעגען פתחה דעם רעשעמניק, פון דער צווייטער ווייט גאס, קאכט איהר ווייט
אויף, נאר... נאר וואו איז דען דא איצטער אין דעם גאנצען שטאדטיל א שטוב, א גאסיל
אז עס זאל נישט קאכען, ווערען דארט ויפצט מען, דא פרייט מען ווי, מען ווייט מען
אנצט, מען קרעכט מען לאכט, מען לויפט, ווי פארשטעט, דאס גאנצע שטאדטיל
אויף שפילקעס, אויף הייסע קוילען.

ביי בילקע דעם גרויס מאכטער איז איצטער פאר דעם באדעקענעם.

פיריאמין (פאלטאוו, גוב) 15 מען מארט 1893.

מ. מ. מאיילעס.

איינער פון די בעסטע

1

צו מיכל גארדאן

(געשריבען ביים הערויסגאנג ווען בוך „וויזשע ליכערע“)

וואס איז דאס געווארען וואס זעה איהר איהר איהר?

די קלייניקע וילבערע גלאקעלעך קלינגען...

די טייבעלעך ווארקען... קאנארעקלעך ווינגען...

דאס וויענעלע וויענט ווי איהר איהר איהר...

דאס וויענעלע וויענט ווי... דאס לעמפעלע פראנט...

דיא באפעניו ויצט איבער מיר אנגעבויען...

איהר זעה איהרע קלייניקע, דארינקע האנד

איהר קוק אין די אלטינקע, דונקעלע אויגען.

זי ארבעט דעם זאך איהר ווי ווינגט וויא א מאל...

איהר זייט דאך, רב איהר, אין פאלטאוו געוועזען...

איהר איהר, רב מיכל, איהר שווער מאל...

איהר האב אייער ביכעלע, ליע דער געלענע

איהר האט וויעדער פרוילעך איהר ווינג מיר געמאכט

וויא ליכטיג איז מיר אויפ'ן הערצען געווארען!

איהר האט מיר א גרוס פון מיר קינד הייט געבראכט

א גרוס פון די ליכטיגע, גליקליכע יאהרען...

איהר ווייט פון די ערשטע, וואס זענען ביי גאכט

פון שלאק צווישען איהרע געווארען ערוואכט.

צו קלאפען צו ווי אין די בעסטער איהר מידען —

אויס אויף די ליכטיגע וועלט ווי צו פיהרען.

איהר זעה אייער אידעשע טווע געקליידט

אין פראסטע, אלטמאדעשע, אידעשע גרויס;

דערפאר אבער זענען ווי טאקי גענויט

בעל-הבית'ס: אי שטארק, אי מיט בשרע פאדעס...

און קונצען, און צאצקעס, פראסטארנע און לאנג
 וי זאל אומעטום פריי און רוהיג זיך פיהלען -
 אין שול ביים באלעטער, אין קלויז אויף דער באנע
 און אויף אויפן מארק, וואו די נאטקע-הינד ביללען...

די אידעשע טונע! איר איז דאך באשערט
 צו קריכען אין אללערליי אידעשע בלאטעס
 מיט חסידישע שטריימלעך, פאנטאפעל, קאפאטעס,
 וואס זענען א קופערנעם גראשען ניט ווערט;

צו פשרען הערצער, צו שויערען קאפ
 און האפען ניט זעלמען אי קללות, אי קלאג...
 די אלטע יתומה און טאטען און מאמען,
 וואס שלעפט אויף די פלייצעס א טארבע מיט גראסטען...

דער פאר אבער וואס פאר א פייערדיג הערין
 האט אירר במתנה דער בורא געגעבען!
 דער אידישע אומגליק, דער אידעשע שמערין,
 דאס גאנצע פארשטאנעס אידעשעס לעבען -

עס קאכט און עס זיגט און עס פליסט ווי אטייד
 אויס יעדע זשארגאנעשע טורה ביי אויף.
 גיטא קיין צעזור און קיין משקל ביים זמר,
 דער פאר אבער מורענען - האטש שפע מיט איגאמער!

דער פאר אבער ווייטאג און מרויער און שמערין
 דערצו מיטן אמת'ן אידעשען קרעכין,
 פון זעלבען אטוידטער קאן לעבעדיג ווערען,
 אשטויין זיך צוגיסען אין ביטערע מורענען -

אט דאס איז - כל דכפין! - קומט, טרינקט זיך נוס אן
 טרינקט, אידען, סאיז פול און וועט ליידן ניט ווערען -
 דער הרס מיט פעפער, דער בעכער מיט מורענען -
 דאס אידעשע לעדעל פון ביכל גארדאן!

אויף מיכל גארדאנס קבר.

גאד א קבר, גאד א הערין
 איז שוין מוידט און קאלט געווארען.
 פריי פון פרייד און פריי פון שמערין
 פריי פון לעבע און פון צארען.

אף דער ערד, אף אש און שטריי
 פאלט אראב די אלטע פיעדעל,
 מיטן טיעפען לעטצטען אויף
 געמט אינגען דאס גארניש לעדעל.

הויך און ערענסט, טיעף און שטארק
 האט א טאל דאס ליעד געקלינגען
 און אינגען! - אראב פון מארק!
 הארדע וויינען, הארדע וויינען...

שלאף-זשע זיס אין זיין געצעלט,
 לעבע, מוהייערע גשמה!
 נעם מיט זיך אויף יענע וועלט
 האטש די איינציגע גחמה.

אז זיין ליעד, זיין אידעש ליעד
 וועט גאד לאנגע יארען קלינגען
 און וואו גארט עס לעבט א איד
 וועט מען זינע לעדער וויינען.

שלאף-זשע, פריי פון לייד און פין,
 שלאף, גשמה, לעבע, פייע!
 זינע לעדער וועלען זיין,
 עכני זיין קהלים זינע...

ש. פרוג

ווינטער איז עס, אין דעם חדר
 זיצט דאס קינד און לערנט די תורה;
 טרויריג אויף דעם מיטעל פאר איהם
 פֿרעגנט דאס ליבטעל און עס פֿלאקקערט.
 וואו ער לערנט נוי גרויסס און פֿורכטבאר
 נאמט איז וועלכער וואהנט אים היממעל:
 דענו עס קאנן קיין מעגש מיד זעהען
 און דערנאך נאך לעבען בלייבען.
 און דאס קינד האט לאנג פֿערטראכט ויך
 און עס שעפטשען שטילל די ליפֿפען:
 וואונדערליך איז גאט! מען קאנן נישט
 זעהען איהם און לעבען בלייבען...
 זומער איז - זייט יענעם ווינטער
 זענען יאהרען פֿיעל פֿערשוואונדען;
 אין דעם גארטען זעהט א בלייכער
 בלאסער יונגער מעגש און טרויערט.
 און געדענקט די ווינטער יאהרען;
 שטילל גאר שעפטשען זיינע ליפֿפען:
 זיין איך קאנן לעבען בלייבען...
 נאנט, פאר וואס דענו קאנן דער בלייבען
 בלאסער מעגש נישט לעבען בלייבען?
 האט ער גאר גאט געזעהען
 און דאריבער מוז ער שטארבען?...

דוד ברישט

ניט איך נישט איך!

עאכנעאהממ

1

ניט איך, נישט איך, האב זי געשאפט.
 נישט איך, נישט איך, זינג זי אויס,
 א מילדער גייסט, א גאטשעס קראפט,
 דרינגט פון מיר דאס ליעד ארויס!
 אין דער שטילער נאכט, ווען פֿערטיעפט
 די גאנצע וועלט איז אין דריממעל,
 קומט דער גייסט צו מיר און רופֿפט,
 רופֿפט און שוועפט מיט מיר אין היממעל.
 און ער בעצויבערט מינע גליעדער,
 צינד אן א פֿונק אין מיין ברוסט,
 בלאזט אויף דיא ליעבע צו די ברידער
 און ווידער זינגען קריג איך לופֿט.
 און איך קלויב זיי באלד צוזאמען,
 אלע שטיממען פון דער נשמה,
 שטעל אין טורות זיי מיט גראממען
 און טרעלען יססען פון גחמה!
 נישט איך, נישט איך, שאף די ליעדער,
 נישט איך, נישט איך, זינג זיי אויס,
 גור מיין פֿאלק, גור מיין ברודער,
 דרינגט פון מיר דאס ליעד ארויס!
 פֿעקט צו איהם בין איך געבונדען,
 מיט לייב און זעלע, מיט געפיהלען,
 זיינע צרות, זיינע וואונדען,
 מוז איך זינגען, מוז איך שפיעלען,
 זיינע זיפֿען, זיינע אדען,
 זיינע קעכצען אויף יעדע שריט

2

פלמיהאל זאמאשטשויז

דער שטערבענדיגער פאנגט

דער צימער איז מונקעל, און אויף ווין געלעגט
ליענט גוסס דער אלטער פאטער;
דער מלאך המות ער גלאזט שוין די אויגען,
און שאפט שוין ווין שווערדעל ביין בעט...

פארמאכט האט דער דיכטער די אויגען, דאך ער
ווי מוראדיג שיימערט דער שווערד,
איהם דאכט זיך, עס מראנט זיך אים צימער א צונויף
א קאלטער פון אונטער דער ערד.

עס שוידערט דעם דיכטער, ווי פינגערע וואלקענס
געראנגען איהם ציהען פארביי:
וואו זענען די בלומען, די שטראהלען, וואס ער אט
זיך לעבען געווען אזוי טריי...

וואו זענען די לבנה, די שטערען, מיט וועלכע
ער האט אזוי גאהענט געלעבט.
וואו זענען די פריהלינגס און זומערס, וואס ער האט
אין ריימען און ווארמער געוועבט.

וואו זענען די שענהייט און צויכער, וואס ער פלעגט
אין לעבען געפינען צושפרייט,
און האט זיי אויף גאלדנע פאעטישע פארעם
ווי פערל צוזאמגענוגערייט.

און שטערצען, אפילו ווען ער האט געזונגען,
ווי אונמוסטיג - זיסס פלעגט עס זיין,
דער טויט איז א בילד נאר פון טרויער געוועזען
בעקערענצט מיט א הייליגען שיין...

פער-שימען איז אלעס... ער פיהלט זיך פערשימוסען;
גענארט פון דער גאנצער גאטור.
שטאמט שאנע פאנטאזיעס א סקעלעט א שווארצער,
פון שאנהייט, פאעזיע - קיין שפור.

די לבנה, די שטערען, די בויען און וועללען;
זיי קימערט ניט קיינעם ווין סוף
זיי לייכטען און גלאנצען, און בליהען און טאנצען
ער שלאפט באלד ווין אייביגען שלאף

עס יאגען זיך האסטיג דיא ווילדע געדאנקען,
ווי וואלקענס אין אסיען ביי נאכט,
און אונרוהיג אפענט דער דיכטער די אויגען
וואס האט איהם צו שטייכלען געמאכט?

די לבנה האט איצטער געשיינט דורך די שוויבען
געקוקט אויפן בלייבען פאטער
בעלזיכטען דאס פנים בעלזיכטען די לאקען,
אזוי ווי זיא וואלט זי געגלעט.

עס שטייכעלט דער גוסס, ער פיהלט שוין דעם פריהלינג;
אונד באדט זיך אין שטראהלען און ליכט
און שטייכעלענדיג שליסט ער די אויגען, די לבנה
בעלייכט גאר, ווין טויט עס געזוכט.

וואס

אויס ראמאנצעררא.

1

דער וויל מיר גלייכען אויס די פלייצעם
און דער קראנקער קאפ וויל רוהען -
עס פאללען פאלד מיר צו די אויגען -
אין דער לופט דאך יאגען, פליהען.

טרייבען, מיטען ויך און שוועבען
פארעם ליכטיגעס, און שפינגען
בלוטען, שטערען און געוויכטער,
נאר ווי ווערען פאלד צוריקגען.

איין געוויכט דאך בלייבט שטיין לאנגער,
שווארצע אויגען פולל מיט טרערען,
און איהר ציטערען די ליפפען -

נאר איך קאן דאס ווארט נישט הערען...

2

אויף ביין באלקאן הענגען לאנג מינע אויגען,
זיי זעהען דיר נישט.
עס וועלען דארט בלומען; די טהיר איז געשלאסען,
די שויבען - פערנווישט...

אויפ'ן באלקאן פליהט ארויף מיין נאשמה
מיטעפאטשעט זיך צווישען די איינען...
זי פיקעט און דוואפעט ביי דיר אין די שויבען.
דו ווילסט דיר נישט וויינען...

צוריק פליהט זי צו מיר פערבאנגט און דערשראקען,
דערשלאגען און מעד,
און דעמאלט הייבט ביי מיר אן קלינגען אין הארץ
דאס נאמטערליך טרויריגע ליעד

3

עס שיינט די לבנה, עס לייכטען די שטערען,
די וואלקען - ענטלאפען!
זאג מיר, מיין מזל, אה זאג מיר, מיין גאט
מאג איך נאך האפען?

צו פיהרט נישט מיין לעצטען, מיין טרויריגען ארון
אין הימעל דער וואגען...
צו וועלל איך, לבנה, זעהן מארגען ביין שוועסטער
וואס וועט זי מיר זאגען?

4

וואו שוועט מיין מזל מיר ערניין פערטוארפען;
אויף לאנגע, אויף טרויריגע יאהרען!
דו האב רחמנות, און לאז מיר האטש איבער
א פיצעלע ארט אין זכרון.

וואס איך וועל ליידען, די ערד וועל איך קיהלען,
ווארם וועללען דאס הארץ מיר אויפגעסען...
איך וועל געדענקען... איך וועל דערפיהלען
ווען דו וועסט פערנעסען!

5

עס רייען זיך פינסטערע ראפען אין מוח -
פינסטערע שווארצע געדאנקען -
דוקענסט זיי פערטרייבען, לייג צו נאר ביין האנד
מיר צו מיין שטערן, צום קראנקען.

פינסטערע וואלקען בעדעקען מיין שטערען...
צו וועט מיר שוין קיינמאל נישט זאגען?
דו קענסט די פינסטערע בלייערע וואלקען
מיט ביינס א שמייעל פערזאגען!

א שווערער פעלען דריקט צו מיין הארצען,
זיי פינסטער און גלייטשיג איז דארט!
אלס קען פערשווינדען, ווען דו וואלט נאר וועללען -
עס דארף נאר ביין ווארט!

דו וועסט דאך דאס צויבערנווארט קיינמאל נישט זאגען
נישט לייגען ביין האנד אויף מיין שטערען...
דעראיבער קראכטען אזוי מינע ליעדער,
און וויינען מיט בלוטיגע טרערען!

י. ל. פריץ.

אז וי' זאלל זיך ריינען געבען פאר א יויב - דאנא נראצא האט אבער אללע אפגעוואנט.
זי האט איהר מאכטער נישט געוואלט געבען קיין קריסט.

צווישען די וועלכע דאנא נראצא האט אפגעוואנט איהר מאכטער צו געבען.
איז געוועזען אויך דאן יוסף, האטשער און געוועזען ריינעס קווען. ריינע האט אבער
דאן יוסף'ן ליעב געקומען און ער איז אוועק מיט איהר קיין ווענעצא און דאנא
נראצא האט בעל פרוה געמוזט סתם: זיין אויף דעם שידוך און נאך געבען 90,000
דוקאטען.

פון דאמאלס אן האט דאן יוסף נאך גראסערע געשאפטען געמאכט אין ווענעצא,
נידערלאנד און פראנקרייך. היינטיק דעם צווייטען, קאניג פון פראנקרייך, האט ער
געבאנאנט 150,000 דוקאטען. נאר דאס אלס איז איהם וועניג געוועזען: ער האט
געוואוסט אז ער איז איד, בן האט ער געוואלט זיין א יוד בן דרומא און פאר אנדערע
יידען אויך צפוס מיהן (די היסטאריקער מיינען אז זיין שווער האט איהם דעם געבאנאנט
צווייגעגעבען אין קאפ אריין). וואהנען אין ווענעצא, פראנקרייך, אדער אין אנדערער
קריסטליק לאנד און זיך רופען יוד - איז פאר איהם געוועזען אונקאמליה, ווארעם זיין
ביסט, זיין חאראקטער וואלט נישט געקאנט דערטראגען דאס שפלות וואס זיךער יוד -
אפילו אוינער ווי דאן יוסף - האט געמוזט לידען. דעריבער איז איהם צווייגעפאלען
א געדאנק: א יודישע ממשלה צו גרינדען! פאדזיקייטען און געלד האט ער גענוג פערקאנט
דערצו: ער האט זיך געווענדעט צום ווענעצישען סענאט, און האט געגעבען אז ער
זאל איהם אפלאזען איין אינוועל פון די וועלכע האבען געהאט צו דער ווענעצישער
דעפובליק. דער סענאט האט איהם אבער אפגעוואנט, ווענעצא האט דערנאך מיינער
געצאחלט פאר דעם אפלאזען. זי מיר וועלען טייטער זעהען.

אין יענער צייט איז נאר אין איין מירקיי יידען גוט געוועזען, נאר דארט האבען
זיי געהאט פרייהייט, און דער סולטאן, פאר וועלכען נאנץ אייראפא האט דאמאלס
געצויסערט האט זיך אפט פאר יידען אין אנדערע לאנדער אנגעטומען. דעריבער ווי
דאנא נראצא האט געזעהען, אז עס געלייגט נישט איהר אידעם צו גרינדען א יודיש
לאנד, בן זי וואלען זיך קאנגען אפגעטליה צום יודישען גלויבען געקאנגען, האט
זי גרויס חשק געקומען. זי צו געעסען אין מירקיי.

אויף דעם וועג איהרען האט זיך אבער געשטעלט אזא שטין אויף וועלכען עס
וואלט זיך קיינער נישט געקענט. איהר יוגענדע שוועסטער האט געוואלט פון איהר
לאז ווערען, דאדורך האט זי צווייטען געמיהן דעם סענאט אין ווענעצא, אז איהר
שוועסטער איז קיין קריסטין נישט, זי האלט דאס יודישע גלויבען און וויל איהר
פערמאגען איבערמאגען קיין מירקיי. דער ווענעצישער סענאט איז ווער צופרידען
געוועזען פון דער בשורה, ווארום דאדורך האט ער געקומען גוטע געלעגנהייט
דאנא נראצא'ס פערמאגען צווייגעקומען.

דער סולטאן האט אין יענער צייט ביי זיך געהאלטען אידישען דאקטאר, ר'
משה האמאן. וועלכער איז אויך ארויסגעקומען פון שפאניע, און האט בייים סולטאן

דער יודישער פירשט

אין ווענעציע האט יאהר-הונדערט.

ווען דיא שפאנישע רעגירונג האט ארויסגעגעבען א גאנץ אריס צו טרייבען
אללע יידען וועלכע האבען געוואונט אין שפאניע, אדער זי וואלען זיך מויפען (1492).
זענען געוועזען ווער פיעל יידען, וועלכער האבען לפנים צוגענומען דאס קריסטליכע
גלויבען, אבער באטאט זענען זי דערנאך געוועזען גאנץ עהרליכע יידען, האטשער מען
האט זי ווער נאכגעקוקט און נאכגעפארשט, דאך האבען זי געהיטען אלע מצות;
זי האבען געהאט חדרים אונטער דער ערד, אין וועלכע זי האבען זיך פערמאכטעלט
צו דאווענען מיט מין שבתים און ימים טובים, צו האלטען אויך צו מהן אנדערע מצות
זי די הורה האט געקאמטען. די פערבארגענע יידען ווערען גערופען "מאראנעס".
דער גראסער מנהיל פון די מאראנעס איז געוועזען פון ווער געבילדעטע
פענשען, רייכע לייט אויך גייסטליכע. צווישען די מאראנעס איז געוועזען א געריסטע
פאמיליע נשיא. בשעת מען האט יידען ארויסגעוואנט פון שפאניע האט זיך די פאמיליע
געעמזט אין פארמאנאל אלס קריסטען, און האט זיך משנה שם געוועזען. איינער
פון דער פאמיליע דאן יוסף נשיא, איז דערנאך געקומען צו אזא גרויסע מדרגה,
וואס קיין יוד האט נישט וואך געוועזען צו איהר. פון חורבן בית-המקדש און זיין
גיאגראפיע ווילען מיר טאק' דא געשרייבען.

דאן יוסף איז געבוירען געווארען אין יאהר 1515. ווען ער איז געוועזען א מענטש
מיט פערשטאנד האט ער פערלאזט פארמאנאל און איז אוועק קיין אנטווערפען אויך אלס
קריסט און האט זיך געלאזט רופען "דאן נאמן מינגעץ".

אין אנטווערפען האט דאן יוסף גרויסע געשאפטען געמאכט אין אללע שטאדט
פון נידערלאנד און פראנקרייך. דורך זיינע גרויסע פאדזיקייטען און שאנהייט האט
מען איהם אומעמוזט ליעב געהאט, און עס האט נאר נישט לאנג געדויערט ביז ער
איז אויסגענומען געווארען אינ'ם קאניגליכען הויף אויך.

אין דער וועלכער צייט איז אויך געקומען פון פארמאנאל קיין אנטווערפען דאן
יוסף'ס מומע, דאנא נראצא נשיא, וועלכע איז געוועזען אן אלמנה נאך זיין פאטער'ס
ברירה, מיט איהר מאכטער ריינע און מיט נאך איינגערע שוועסטער. דורך איהר
פערמאגען, בילדונג און דאן יוסף'ס פראטעקציע האט זי באלד געקומען איינפירט
אין די גראסע אריסטאקראטישע געזעלשאפטען און אויך אינ'ם קאניגליכען הויף. איהר
מאכטער ריינע איז געוועזען ווער שטארק גראפען און פירשטען האבען זי געבעטען

אנרויסע דעה געהאט. ער איז מיט דעם סולטאן מיטגעפאהרען אויף אלע מקומות. און אין אלע לאנדער וואו ער איז מיט'ן סולטאן געקומען, האט ער זיך געמירט דעם יודישען שטאנד צו פערבעסערן.

צו דעם ר' משה'ן האט זיך דאן יוסף גענוערדעט, און האט איהם געפישען אז ער זאל זעהן צו פונעלן ביים סולטאן, אז ער זאל נישט צו לאזען אזא עולה. ר' משה האט מאקי ביים סולטאן געפונעלט, און ער האט באלד געשיקט א שליח מיידל קיין ווענעצא מיט א בעפאהל, אז ריא, רעגירונג, זאל דאנא גראצאן איהר פערמאנען אבי געבען און איהר מיט איהר פאמיליע געלויבען קיין טירקיי ויך צו איבערציהען. דאנא גראצא איז מאקי נישט לאנג אנוועק גאכדעם קיין טירקיי, וי האט זיך געעצט אין קאנסטאנטינאפאל, און האט זיך אפגענומליך געקאנט צום יודישען גלויבען און צו איהר נאמען נשיא.

דאן יוסף האט נאך אצייט געוואהנט אין ווענעצא, דערנאך איז ער אויך אנוועק קיין קאנסטאנטינאפאל (1550), און דורך זיין גרויסען פערשטאנד, בייבמהם און שאנטייט האט ער ביי יעדען זון געקומען; אין קורצען איז אויך דער סולטאן פון איהם געוואהר געווארען און האט איהם געלאזט רופען צו זיך אויף זיין הויף. נאר קיין בעזונדערע גרויסע קאלע האט נאך דאן יוסף נישט געשפיעלט אויפ'ן סולטאנ'ס הויף, נאר עס האט זיך געמראפען א מעשה, וואס דורך איהר איז דאן יוסף געהר גרויס געווארען.

אין טירקיי איז דאמאלס געוועזען סולטאן דער סולטאן, דער עלטסטער זון זינער, מוסטאפה, האט אן איהם מורד געוועזען און האט געמאכט אבנד קענען איהם און האט איהם דיא רעגירונג מיט'ן לעבען געוואלט צוגעהערען. דעריבער האט איהם דער סולטאן געלאזט הרגענען, און פון די צוויי זון וועלכע זענען איהם איבערגעבליבען: סעלים און באיאור, האט ער דעם ערשטען געמאכט פאר קרוינפירינג. דעם צווייטען זון באיאור האט די מעשה גוט פערדראסען, און האט קענען דעם פאטער נישט גוט זיך אויפגעפירט און האט מיט זיין ברודער סעלים מלחמה געהאלטען (1559—1556), האטש סעלים האט איהם גענצט געוועזען, און ער האט געמאכט קיין פערסיען אנטלויפען. דאך האבען אלע גרויסע לייט מורא געהאט מיטצוגעהאלטען מיט סעלימען ווארום זיי האבען געקאנט באיאור'ס חאראקטער, זיי האבען געוואוסט אז ער האט ליעב מקומות, און דאס מיליטאר האט איהם ליעב, דאדורך האבען זיי זיך געפירכטעט. סאמער ווען סולטאן וועט שטארבען, וועט דאס מיליטער איהם פאר א סולטאן מאכען. און דאמאלס וועט ער אנדא גוט געלאהנען די וועלכע האבען מיטגעהאלטען מיט סעלימען...

נאר יוסף נשיא איז געוועזען איינער, וואס האט זיך אונטערגעשטאנען צו רעדען מיט'ן סולטאן פאר סעלים, וועלכער איז געוועזען נאמעסמאניק אין קאנטיינא טיין קליין אונגען. ווען דער סולטאן האט סעלימען געוואלט ווייזען זיין פאטערליכע ליעבע און איהם שיקען 50,000 דוקאטען געלט, און מיינערע נאכען פאר 80,000.

דוקאטען, האט ער צו דעם זיך אויסגעוועהלט דאן יוסף'ן און האט זיין מחנה דורך איהם געשיקט (1558).

סעלים איז געהר צופרידען געוועזען פון דער מקנה און האט זיך געהר געפרייט מיט איהר, און דאן יוסף'ן איז ער געהר דאנקבאר געוועזען. פון דאמאלס אן האט סעלים דאן יוסף'ן געהר ליעב געקומען און האט איהם געגעבען דעם טיטל אדעלמאן פון זיין לייבגוטארדע.

דאן יוסף'ן איז אבער נאך אלס געלעגען אין זיין צו גרינדען אקאלאגיע פאר יודען. דאמאלס, ווען ער האט שוין געהאט אנרויסע דעה ביי סעלימען איז איהם שוין דער פלאן געלונגען. סעלים האט געפונעלט ביי זיין פאטער אז ער זאל געבען דאן יוסף'ן מברכה טיין ארץ ישראל מיט דער אומגעגענד, דאךט פערשידענע פאבריקען צו גרינדען און נאר יודען אליין זאלען מאנען דארט וואהנען.

די קאנסולען פון די קריסטליכע לאנדער האט געהר פערדראסען, וואס דער דוד יוסף נשיא איז ביים סולטאן אזוי גרויס; אסמעהרסטען האבען אויף דעם בייז געקוקט: דער קאנסול פון ווענעצא און דער קאנסול פון פראנקרייך. דער ווענעצישער קאנסול האט גוט געוואוסט אז דאן יוסף וועט זיך אנדא זעלען נאכט זיין אן ווענעצא פאר דער עולה וואס דער סענאט האט געוואלט מהון דאנא גראצא, און דער פראנצאזישער קאנסול האט ווייטער פערשטאנען אז דאן יוסף וועט באלד פערלאנגען פון פראנקרייך דעם חוב וואס קומט איהם 150,000 דוקאטען, ווארום ער האט דאך אסך געלד אריין געלייגט אין די פאבריקען אין מברכה, און אז ער איז אזוי גרויס ביים סולטאן, וועט דאך פראנקרייך איהם מונען דעם חוב באצאהלען, דעריבער האבען זיי געטהון אלע הרפעלות אבי נאר דעם סולטאן פערפיינדען אויף דאן יוסף'ן, דאס אללעס האט זיי אבער נאר נישט געהאלטען, און דער סולטאן מיט סעלימען האבען זיך גענוערדעט צום פראנצאזישען קאניג אז ער זאל דאן יוסף'ן דעם חוב אבשיקען.

קארל דער ניינטער, קאניג פון פראנקרייך, האט אבער געהר גיט חשק געהאט דאס געלט אב צו געבען. ער האט גענומען דעם סולטאן אז ער האט דאס רעכט דאן יוסף'ס פארמאנען צו צוגעהערען, ווארום אין פראנקרייך טאר קיין יוד קיין שום געשאפט גיט מאכען, און דאן יוסף נשיא געקאנט זיך אצינד אפגענומליך צום יודישען גלויבען, קומט זיין פערמאנען וועלכעס ער האט אין פראנקרייך - דעם קאניג, ער האט אויך געשיקט אפגעקסטרא שליח קיין קאנסטאנטינאפאל, אז ער זאל רבילות אנרעדען אויף דאן יוסף'ן פאר דער טירקישען רעגירונג, עס איז אבער אלס געוועזען אומקום. סעלים האט זיך אלע קאהל געהאלטען ביי דעם, אז דער קאניג פון פראנקרייך מוז געצאהלען יוסף נשיא'ן דעם חוב, און דאן יוסף האט געשיקט א פלעניפאטענט קיין פראנקרייך דעם חוב אבצוגעהערען.

אין דעם איז דער סולטאן געשטארבען (1566), און סעלים איז אויף זיין ארט פולטאן געווארען. ווען דער נייטער סולטאן איז אריין געפארען קיין קאנסטאנטינאפאל, און צווישען די גרויסע לייט וועלכע זענען איהם אקעגען גענאנגען האט ער דערזעהן

דאן יוסף'ן האט ער איהם געהאלטן און היינט איז איהם גאנצער: נ"ר שט פון נאקסאם
און נאך אנדערע עלף איינלען פון די ציקלאדען.

דער פירשט האט געמאכט רעגירענע אין די איינלען נאך זיין וויללען. ער איז
נאר מחויב געוועזען דעם סולטאן צו געבען 14000 דוקאטען יאהרליך ציט. חוץ דעם
האט ער איהם נאך געגעבען אין ארענדע דעם צאלל פון וויין וועלכער איז געברענגט
געווארען צו די פארטען פון שווארצען סעער.

דאן יוסף, האטש ער איז געווארען פירשט פון די איינלען, דאך איז ער
געבליעבען אין ויין שיינעם פאלאץ "בעלוועדער" געבען קאנסטאנטינאפאל, ווארום ער
האט זיך נישט געוואלט דערווייטערען פון דער פאליטישער וועלט, און קיין נאקסאם
האט ער געשיקט א שפאנישען אנדעלמאן, קאראנעללא, אז ער זאל דארט אין ויין נאמען
הערשען.

די קריסטליכע פירשטען האבען נאך יוסף'ן געזאגט געוועזען, ווארום ויין דעה
האט פיעל מער אויסגעמאכט וויפיל ווערע, נאר דאך האבען זיי געמאכט איהם חנפגען.
און ווען די מאנארקען אפילו האבען געוואלט עפעס ביים סולטאן דורכבריינגען, האבען
זיי זיך געמוזט ווענדען אן דאן יוסף'ן, ווארום ער איז געוועזען דער ערשטער וועג פונם
סולטאן, און זיי האבען געוואוסט אז אהן איהם וועט דער סולטאן גאר נישט טהון; ווי
גראסמע שונאים האבען איהם געמוזט שטייכלען.

מיר האבען שוין אויבען דערמאנט אז דאן יוסף האט געשיקט קיין פראנקרייך זיין
פלעניפאטענט אפגעזעהענע ויין חוב ביי דער פראנצאזישער רעגירונג. ווי מען ווייס האט
אויף דאמאלס דער קאניג נישט געצאהלט דעם חוב, ווארום אין איהר שפעטער
(1569), האט דער סולטאן געגעבען דאן יוסף'ן ערלויבניש צו עקוועסטרירען (אנשטעלען)
ביים פארט אין אלעקסאנדריא, עטליכע פראנצאזישע שיפען מיט די סחורות וואס זענען
אין זיי געוועזען, און דאן יוסף האט זיי פערקויפט אויף ויין חוב.

אומקום האט דא פראנצאזישע רעגירונג פראטעסטירט, געוואלט געשריגען עס
האט נאר נישט געהאלפן, — סעלים האט געהאלטען מיט דאן יוסף און האט איהם
פראטעסטירט; קיין בענש, קיין רעגירונג האט איהם גאר נישט געקאנט טהון.

פראנקרייך האט אבער זיך נישט געקאנט צוקריגען מיט טירקיי, די פראנצאזישע
דיפלאמאטען האבען געוואוסט, אז ווען דער סולטאן וועט אויף פראנקרייך ביי ויין.
וועט ער קענען פיעל שלעכטעס טהון און דאן יוסף'ס שונאה צו פראנקרייך וועט אנדא
קיין טובה נישט ברענגען, אז מען וועט נישט זעהן, אז דאן יוסף זאל פון סולטאנס
הויף ארויסגעטריבען ווערען. מיט אמת האט מען דאן יוסף'ן אבער נאר נישט געקאנט
טהון, ווארום מען האט איהם נישט געקאנט האפען אויף קיין אונגרייכייט, — דאריבער
האט מען זיך געמוזט געמען צו פאלשע בלבלים.

דער פראנצאזישער קאנסול אין קאנסטאנטינאפאל איז געוואהר געווארען אז יוסף
נשיאים הויף-דאקטאר, דוד, איז נישט צופרידען מיט דער בעלאהונג, וואס ער האט
געקומען פון דאן יוסף'ן פאר דעם וואס ער האט א נאנטהייל גענומען איהם סעק-

וועסטירען דא פראנצאזישע שיפען אין אלעקסאנדריא, דאריבער האט ער אפגעוואנט
דאן יוסף'ן די שטעל אין ויין הויף און איז איהם געווארען א שונא. דעם דורף האט דער
קאנסול צו זיך גערופען און האט איהם צוגעוואנט ווער נישט צו בעלאהונג, אז ער
וועט איהם געבען בענוויי, אז דאן יוסף איז דעם סולטאן פאלש. דוד האט איהם צו-
געזאגט אויף צו שרייבען "כל אותות ומפתים" אז יוסף נשיא איז אונגריי דעם סולטאן
און ער פיהרט קארעספאנדענצע מיטן פאכט, קאניג פון שפאניען און מיט אנדערע
שונאים דעם סולטאן. דער קאנסול האט זיך ווער געפרייט מיט דער הבטחה, און
האט באלד דאס צווייטען געטון זיין קאניג. דאן יוסף איז אבער געוואהר געווארען
פון דער איינפירע, און איז געגאנגען צום סולטאן און האט איהם אללעס דערצעהלט.
האט דער סולטאן ארויסגעגעבען א דעקרט דורף צו פערשיקען אויף דעם איינעל
דאדאקאס, און די רבנים פון טירקיי מיט ר' יוסף קרא (דער סחבר פון "ארכע" שלחן
צדק) האבען זיך ערווייטערט פון איהם

מיר האבען שוין אויבען געשריבען, אז דאן יוסף האט געגרייט רעגירונג אין אויף דאן
יוסף'ן ביי געוועזען. די שונאה איז אזוי גרויס געוועזען, אז דער סענאט האט איהם נישט
ערלויבט אדורך צו פאדען דורך וועגעצא. דאן יוסף האט וועגעצא ווער נישט געצאהלט
פאר דער שונאה. ער האט דעם סולטאן פארגעשטעלט, אז פאר טירקיי איז ווער נישט
איינצוגעהקען דעם איינעל קיפ, וועלכער האט געהאט צו וועגעצא. דער ווער
סאקאלי האט דעם סולטאן שטארק אפגעזעהט אז ער זאלל מיט וועגעצא קיין מלחמה
האלטען, דאן יוסף'ן איז אבער געלונגען דעם סולטאן איבערצוצייגען, אז די מלחמה
וועט אין טירקיי גרויסע נוצען ברענגען, דער סולטאן האט איהם געפאלנט און האט
א נאנט יאהר מלחמה געהאלטען מיט וועגעצא איבער קיפ, און אין יאהר 1570 האט
דער איינעל שוין געהאט צו טירקיי; דער וועגעצאשער סענאט האט דאמאלס געמאכט
געטען דאן יוסף'ן אז ער זאל פועלן ביים סולטאן ער זאל שלום מאכען מיט וועגעצא.
סעלים האט ליעב געטאט דאן יוסף'ן ביז צו דער לעצטער מינוט. ווען ער איז
שוין געלעגען אויפ'ן טישען בעט, האט ער זיין זון מוראד א צונאך איבערגעלאזט.
אז ער זאל דאן יוסף'ן ביי זיך האבען און זאלל איהם געבונדן האלטען. נאר ווען סעלים
איז געשטארבען (1574), האט זיך דאן יוסף אפגעזעהט פון דער פאליטישער וועלט.
זיין שוויגער און זיין אייניגע סאכטער האבען שוין דאמאלס נישט געלעבט. פון
דאמאלס אן איז זיין בעשאפטונג נאר געוועזן צו שטימען לומדי תורה, בטי-מדרשים
צו גרינדען, צו נאמען מיעדע קהב"ד, און אליין ספרים מחבר צו זיין. זיין ספר נ"כים
איז געבליבען ביי היינט. עס הייסט "פנ פורת יוסף". דער איינהאלט דערפון איז א שטעט
צווישען דעם פערפאסער און א געבילדעטען קריסט וועגען רעליגיאן.

ווי גרויס דאן יוסף איז געווען אין אייראפא, וועט מען פון דעם, אז ווען די
אייראפאישע מאנארקען האבען עפעס געוואלט פועלן ביים סולטאן האבען זיי זיך
געווענדעט צו דאן יוסף'ן; פערדינאנד דער ערשטער, קיסר פון עסטרייך, האט מיט
זיין אייגענע האנד געשריבען א ברעף צו איהם, און איהם געגעטען אז ער זאל

שטארקען דעם שלום צווישען עסטרייך און טורקיי. אויך וועט אונז אונטער קאמף פון פולין. האט געשריעבן דרייטע צום יודישען פירשט, האט איהם פערשפראכען יודען צווישן פרייזלענען צו געבן. און האט איהם געבעטען אז ער זאל ווילע פלאנען דורכפירען ביים סולטאן.

דער סולטאן סעלים איז נישט נאר נאך געוועזען פאר די יודען אין טורקיי אבער ער האט זיך נאך אנגענומען פאר יודען אין אנדערע לאנדער. און די נייט ער האט נאר געקאנט, האט ער זיי נישט געלאזט קיין עולה טהון. אזוי ווייט, אז מען האט געשמועסט, אז סעלים אליין איז געבוירען געווארען איז, און ווען ער איז געוועזען א קליין קינד האט מען איהם אונטערגערוקט אין הארעם אנשטאט דעם בלייבען סולטאן'ס אמת'ן איהן.

דריטער, דאן יוסף נשיא איז געוועזן אין נעכענעמען יאהר הונדערט, יודענס מלאך, יודענס פבור, און ווען ער איז געשטארבען אין יאהר 1579, האבען אלע יודען נאך איהם געטרויערט.

פון דאן יוסף'ן איז קיין קינדער נישט איבער געבליבען. נאר א נומער שטא איהן דער נאכער-וועלט; זיין פרוי בינגע האט נאך איהם נאך געלעבט צוואנציג יאהר.

ע. נ. פרענק.

אי דער געשיכטע פון די יודען אין פאדאליען.

היינטיגען 20-טען אפריל האבען די פאדאליער איינגעוואוינער, צוואנציען מיט אלע פראווינצען פון דער אוקריינע, געפירט איין יאהרהונדערט פירערטאג, ווייט פאדאליען איז פערצייגט געווארען מיט רוסלאנד (דאס איז געווען דען צוואנציגסטען אפריל פונ'ם יאהר 1793), און ווייל דער פירערטאג האט אויך קיין קליינעס איי-טערעס פאר אונז יודען, וואס מיר האבען ביי דעמאלט גענוג צרות געליטען, גענוג דרייפוט איבערגעקומען, אזוי ווי עס ווערט פערשריבען אין מיינע צוויי ווערק: א) אין דעברייאישען "קורות פאדאליא נקמנות היהודים שם" (פאדאליען ארטיקלען פונ'ם בוך זענען פון מיר גערוקט אין די לעצטע דריי יאהר אין "הצפירה"); ב) אין ווארשע: "געשיכטע דער יודען אין פאדאליען" (די געשיכטע פון די דריי שטאדט: בראצלאוו, געמיראוו און טולטשין, זענען פון מיר גערוקט אין דער "ידישע פאלקס-ביבליאטעק" געשטעט בוקס. דאריבער אלס אנגעקען צום פירערטאג גיב איהן דא אין "הוצפירה").

נאך איין דאקומענט צו גזרות גאנצא אין אוקריינא.

איה זאג "נאך איין דאקומענט" ווייל "גזרות ת"ח ות"ט" אדער "המלניצקי'ס גזרות" האבען א גרויסע ליטעראטור פון יודישע און פריסטליכע היסטאריקער, "גזרות תתכ"ח" אדער "גאנצא'ס שחיטה" פערשטעהט נאר אין דריי דאקומענטען: א) א דריטע אויף פראקט יודעש געשריבען פון אלמקאנסטאנטיין קיין קאניגסבערג אין חודש אינווסט 1768 וועלכע הרב ר' אריה לייב ברייטוויטש געפירט אין אב"ד רוק"ק קאניגסבערג דרענגט אין דעם ספר "הפרנס". ב) א תפלה געשריבען אויף פארקעט לוקא הברונים באומאן וועלכע געפינט זיך ער היום אין איינע פון די אומאנער שולען און ווערט דארט געלייגעט אין דעם פינפטען טאג אין תמוז. ג) א קליין ווארשעניש ביבעל מיט דעם נאמען: "מעשה גדולה מן אומאן ומן אוקריינא" גערוקט אין ווילנא אין דעם 1846 טען יאהר וועלכעס עס איז מיר געראטעוועט דאס צו געקומען און צו שיקען מיין געלייגען פריינד הרב גרלאנד וויל, און עס איז גערוקט געווארען אין ווין לעצטע ברא-שודקע "לקורות הגזרות על ישראל" וואס איז ערשינען דורך ווין פריינד החכם ר' נחום בריינא נ"י אין אדעססע אין 1892 יאהר.

דעריבער איז נאך גיט אפצושאצן די ווערק פון די דאקומענטען וואס האבען

א שייכות צו גזרות הקב"ה אין אוקריינא דורך „באנמא" מיט דעם היידעמאקסקי רעדעל-
פיהרער „זשעליזנאק" און מיר איז אויך נאך פיעל מיה. צווייטשטען פון זיכערע
דיסטארישע קוועלען מאטעריאל צו דער געשיכטע דער יודען אין פאדאליען, געראטען
צו באקומען אעלכע עטליכע געלטענע און געהער אינטערעסאנטע דאקומענטען, פון
וועלכע איך קאפיר דא איין דאקומענט געשריבען אין דער פארם פון א שיד אין צוויי אל"ף
צוויי (מיט אלע פעהלער ווי זיי זענען ארויס פון מחבר'ס האנט מיט מיינע אקטער-
קיינען, און דאס איז דער איינבאלט פון דעם דאקומענט:

קינה על גזרות אוקריינה.

(נע"פ א"ב כפול)

אבינו שבשמים. ווי אזוי קענשטי דאס צי וויסן.
אוקריינער אידען ואל אויגע גרויטש צרות געשין.
במל מעלינו. די גרויטש גזרה פון די היידעמאקין.
באלטער אידען האט דער רשע סילה גיטאן מריינגען בראקען און האקן.
גזרות קשות. אעליכע ווי איז גערט גיווארן אין דער וועלט.
גאנצע האט הארץ קלייגע קינדער ממית געוועזען אין נאך דעם גינעסען נעלם.
דם רב. האט ווי רישקים וואסיר אין די נאסן גינאסין.
דראגיר אידען האבען נאך מעריר פון באלטער גינאסין.
דרג רב. האבן די היידעמאקין אין פיל שטעט גימאכט.
הומאגיר און הייסגיר אידען האבן זיי ביי איינעם אימיגראנט.
זנב. און הויך קלייגע קינדער האבן זיי גישטאכט און פארברענט.
וואכיר האבן זיי גיבירן און לעבעדיק דעם בויך גיטענעם.
זעם. א גרויטשער צאנען איז אויך וואכאגיר אידען אויט גינאסין גיווארן.
אילינאק (עליזנאק) האט ווי פריד בארויכט דער נאך אלע פארלירען.

(1) וועגען דעם היידעמאק „סילא" בפרט, קענען די לעזער געפינען אין דעם ביכל „מעשה
בדולה מן אומאן ומואקריינא" וועלכעס איז אויך געדרוקט אין דער „ידישע פאלקס-ביבליאטעק"
(צווייטעס בוך), און וועגען באלטער הרצה בכלל ווערד בעשריבען באריכות אין מין בוך
געשיכטע דער יודען אין פאדאליען.

(2) ד. ה. לעבעדיג דעם בויך אויסגעשניטען.

(3) סוכת צוויי טעמים האב איך פארעכט אין דעם מאנוסקריפט דאס ווארט „אילינאק"
(האט ווערט אויך אין מעשה גדולה אזוי אנגערופען) אויך „זשעליזנאק" (1) לויט דעם אל"ף כ"ח
פונ'ם שיר קומט דא דער בוכשטאב „ז" גיט „א" (2) ווייל ווי עס איז בעקאנט איז דער רעדעל-
פיהרער פון דער שייקע היידעמאקעס דאס האט די אומברחמנו'דיגע שחיטה אין „וואכאסין" און
אין „אומאן" געמאכט, איז געווען „מאקסיס זשעליזנאק". אויס משיגן, א פיהרער פון איין
באנדע היידעמאקען פון די וואפאזשער קאואקען וועלכע זענען אין יאהר תקכ"ח (1768) מלוצים

הרדן. האמשי א מאל איז אויך און גרויטשער צאנען גיטן.
ח' מלם גזרות האבער א קיינען איינמאקע זענען נאר גיטש גיוויין.
טפנינו. האבן די היידעמאקין גיקוליס ויך גיבירען אין זייער בליט.
טולציר גזרה אקיינען מוטינער איז א נאך גיט.
יה. גאט ווי האמשי דאש ביי ויך גינענט פולין.
זענער איד ואל אליין זיין ווייב און קינדער קוילען.
כלם. האבן ויך אין די שולען פארנאמילט און ויך אליין גימייט.
בלות זייערע חתנים ווייבער זייערע מאגן האבן דעזי גימייט.
לחרוג. האבן די היידעמאקין אין ליסאנק אין אין מוטיב אגיאויבין.
לאריוגיר אין ליפיוויר אידען האבן זיי נאך דעם באקראבין.
מבאצנו. האבן אונז גימייט אן צי נעמין זייער גיבאט.
מיראחנער אידען האבן זיי גיטאן גיברענטע לידן ביי ויך האבן ויך גיט.
נשים עכו. די ווייביר האבן זיי איימיס צו זנות גימייט.
נאך דעם גיטענט דעם בויך און לעבירקע קעץ פארנייט.
סררנו. מיר האבן פון זיין גיטען זעג גיקירט ווי אונז גיט מאשם.
סמליר, פאדאגיר אידן זענען אלע אימיגראנט גיווארן על קידוש השם.
על גזרות תיח. מאכט מען אפגית ב"ד סתם אין מען טוט סליחות ואגין.
על גזרות אוקריינה מען מען וואכן מאכט מעגיתים סערא מער צו קלאגין.
פלגי מים תרד עיני. בויכין פריירן טנען פון מיינע אויגן רינען.
פאהראגישטשיר אידען האבען די היידעמאקין דערמירקין אין א ברינען.
צדיק אתה. וואש דו גאט מיסט מינען מיר אנעמען פאר לייב און רעכט.
צעקינער אידען האט מען גינעמין בשבי און פארקויפט פאר קעכט.

איבערגעפאלען די שטאדט „סמילא" און נאך דעם ווי ווי האבען דארט אויסגעקוילעט און
אויסגעשטאכען וועמען ווי האבען אנגעטראפען, האבען ווי אנגעהויבען מיט ווילדקייט און אכזריות
איבערצופאלען כמעט גאנץ פאדאליען, און מעהרער ווי אין אללע שטאדט האבען ווי ויך לוסט
געמאכט אין „אומאן".

(1-2) אויף און ארט שרייב אויך דער מחבר פון דער אלטאנטאמינער בריעה וואס
איז געדרוקט אין „הפרס"; „בק"ק מעמאוב ליפאוויץ ופאהראבישטש זענען נהרג גיווארן לאלמים
גדולים יהודים, און אנדערע האבען ממיר דת געוועזען בעוה"ד, און האבען געמוזט זייער אייגען
ווייב און קינדערלעך קוילען פאר די פוזיויס אויגען. דאס איז די פרוב (פראבע) גיווען אז ער
האט רעכט ממיר געווען און דער נאך האט מען דעם זעלביגען אויך ממית געוועזען "וכו".

(3) די מיראנטטווע אויפגענידען ביי שוואנגערע פרויען דעם בויך, הערויס געהמען דאס
קינה און אויף דעם ארט א קאסץ הערין לעגען און צוריק פערנייען דעם בויך, און נאך
אנדערע שרעקליכע האבען די היידעמאקען אין פיעלע ארטער בעגאנגען, ווי עס ווערט פון מיר
באריכות בעשריבען אין מין בוך: „געשיכטע דער יודען אין פאדאליען".

(4) פיעל פון אונזערע אומגליקליכע בירדער זענען פון די היידעמאקען הערין געפאלען צו די
מאטארען אין די האנד וועלכע האבען ווי פאר שקלאווען מערקויפט.

קראנו לך בעת צרה. מיט האבין דיר האט גירופן איינשטאפט פאר נעם.
קראסניר, קאנסטיטוניר און קאלישיר אידען זענען גיטייט געווארן על קידוש השם.
רבונו של עולם. הער פון דער וועלט ווי האסט די דאש געקענט צו זינען.
בייגראדיר אידן האבען איינש דאש אנדערע גיקוילט אליין.
שמע צעקתנו. האט אונזער גישריי ואלסט הערין אין פארנעמן.
שארעראדער דופם בארניצקי בענש-ער האט זיך פאר אונז אנגעקען.
תבוא לפניך כל רעתם. דאש שלעכטן פון די היידאמאקן ואל קומען פאר די
הער פון דער וועלט.
תושיע. אין העלפן ואלסטו אלע וואש האבען זיך פאר אונז גישטעלט.

אמן

- (1) אין די 2 שטאדט האבען אונזערע ברודער מעהר ווי אין אלע שטאדט מקדש השם געווען.
- (2) אין דער שטאדט האבען די יודען איין מיטעל געמוען ווי זא ווי וואלען נים אריין פאלען אין די היידאמאקענס הער, ווייל ווי האבען געהערט אז די היידאמאקען קומען, האבען זיך כמעט אלע איינס דאס אנדערע געקוילעט.
- (3) דער גראף בראניצקי פון שארגראד, וואס איז דאמאלס גענעראל געווען, האט געשטילט דעם היידאמאקסי בונד, ער איז אויך געווען איינער פון דעם געריכט אין מאהליב-פאראלסק, וועלכע האבען פאראורטעילט גאנצען, טען זאלל פון איהם לעבענדיגערדיי וויין פלייש רייסען (די לעגענדע דערצעהלט: וועגן מען האט גאנצען געקאנטי האט ער בעהארצט געזאגט, מען זאלל נים מערקען אז ער פיהלט וועטהיג: „מען האט מיר אומזאנסטע שרעק געמאכט אז עס וועט מיך וועה טוהן, אבער אין דער ווארהייט פיהלע איך קיין שמערץ“) נאך דעם האט מען איהם אויף 4 שטיק צו שניטען.

אט אזוי טרויעריג איז געווען צוויק מיט הונדערט יאהר די יודישע לאגע אין פאדאליען.
דעריבער דארפען מיר זיך יעצט פרייען וואס אוקריינע און פאדאליע קער יעצט צו רוסלאנד און די רעגירונג יו"ה בעשיצט אונז.

מנחם נחום ליטוונסקי (מנ"ל).

מאהליב-פאראלסק, 26 אפריל, 1893 יאהר.

אנמערקונג

אויב איך האב נים קיין טעות, געדיינסט זיך מיר אז אין 1889 האב איך דעם וועלכע שיר געלעזען ביי הרב ח"י גורלאנד ז"ל, אויך נאך אנדערע א סך אלטע כתבים וועגען „גאנאט און די היידאמאקעס“. הרב ח"י האט מיר נאך דאן פערשפראכט דעם שיר מיר דעם „היושרינד“.
אז יעצט בין איך וועהר דאנקבאר ה' ליטוונסקי פאר דעם שיר וואס ער האט צוגעשיקט.
אויך געדיינט איך אז אין מיין געבורטס שטאדט „גורלאנד“ האט זיך וועלכע מיט מינע חדר-חברים געוונגען איינזע שטראסען פון דעם שיר און געדיינט אז די פיר ווארטער „פליג מיט חדר עיני“ פלעגען מיר אויסשרייען מיט אלע קרעפטען, דאס לויב פלעגט מיר וועגן פון דעם געשרי און שרעהרען האבען זיך געגאסען פון די אויגען, ווער עס האט אים הייבליכעקעט וועגן דעם שיר געדיינט איך נים.

מ. ספיר, גורלאנד.

ווי אזוי צינדט מען אן וואסער?

איך ווייס אז איך וועט אויף מיר אקרוםען קוק טוהן, איךר וועט נאך אפשר זאגען: „דאס איז אפראגע פון אמשונגענס, געדערער ווייסט אז וואסער לעשט פויער און און פראג נאר ווי אזוי צינדט מען אן וואסער“, און ווער ווייסט וואס איךר וועט נאך פראכטען אז איך וועל זאגען אז דאס פויער פון וואסער איז 60 מאהל הייסער פון אנדער פויער, אז מען קען דערביי צושטעלען נלאז און אלע האכטע מעמאלען. נאך אויב איךר ווילט האבען א גיסעל געדולד און דורכליינען דאס ארטיקעל וועט איךר אליין עס פערשטעקן. נאר פריהער מוזען מיר איךר אויפקלערען וואס איז אוינס וואסער? איךר הערט און ווערט און מרוקט געדער טאג וואסער, און עס איז איךר ויכער קיין מאהל נים קשה געוועזען וואס איז אוינס וואסער פון וואסער נעמט זיך וואסער? פון וואס געשטעקט וואסער? וועלען מיר איךר אצונד אויפקלערען אז וואסער איז נים איין מין, נים איין יסוד, נאר צונוף געשטעלט און היימיש געהעפט פון צוויי יסודות וועלכע הייסען גאזען, ווייל זיי זענען אין אמת מאקי נאר גאזען נים קיין גופים, איינער הייסט ווער-שטאף, דער צווייטער-וואסער-שטאף. דער לעצטער איז און געדעלער נאז אז עס איז 14 1/2 מאהל גרינגער פון פראסטער לופט, דרום האט מען איהם גענוצט אויף אנפילען אלופם-באלאן. און ווייל ער איז אזוי גרינג מוז ער זיך אויפהייבען. אזוי ווי מיר זעהען למשל אז מען פילט אן אפאכור מיט לופט און מען לעגט איהם אנקומען וואסער מוז ער ארויף אויף דער וואסער ווייל לופט איז גרינגער פון וואסער און קאן נאך אויפהייבען און ארויף אויף. וואסער, די וועלכע זאך איז מיט דער לופט-באלאן אויך, אז מען פילט איהם אן מיט וואסער-שטאף וועלכער איז 14 1/2 מאהל גרינגער פון אויך מוז ער זיך אויפהייבען און קאן נאך מיט געהען עטליכע קענשען אויך, וואס גרעסער ער איז, מעהר מענשען הייבט ער אויף, פונקט אזוי ווי דער פאביר וואס ער איז גראסער מעהר משה הייבט ער זאך. אז דער ערעליש נאך וואסער-שטאף קומט זיך צונויף מיט נאך אנאמוזער-שטאף ווערט פון זיי נאך צו זיי מין, בעקומט נאך א גייעס געשטאלט מיט אנגייעס מעס דאס איז די וואסער וועלכע צו אונז אזוי בעקאנט פון געבוירען אן.

אין וואסער מוז זיין 2 חלקים וואסער-שטאף און 1 חלק ווער-שטאף. מאסער זענט איךר פון די קטני אגדה קליינע גלייכערס, וואס אביסעל עס וועלען מיר איךר באלד ווייזען אז איךר וועט מיט אייערע הענט קענען צופהילען די וואסער אויף 2

זינען וועלכע מיר האבען דערמאנט, איז גאנצעס געמען די צוויי גאנצעס פון אנדערע ארשטער און אליין געשאפען וואסער איז א אינטערעסאנטע וואך אליין געשאפען וואסער איז וויס דאס וועט איהר אנדא א בעל ויין וועהן. אלא הערשט וועט מיט קאפ וועט איהר אלעס וועהן און פערשטעקן.

צווישען די יסודות (*) געוועלטיגט א חוק אוי ווי צווישען לעבעדיגע געשעפעניש דאס איז איינער פון די גרעסטע ווינדער אין דער נאטור: אוי ווי אלעכעדיג געשעפעניש דערקיינט וועט איז ויין שונא און ווער איז ויין פריינד, מיטן לעצטען געהעפט ער זיך און פונקט ערשטען אנמלויעט ער אדער ער שטעלט זיך מלחמה האלטען אוי ווי צווישען די יסודות, האמשי ווי וועגן דאכט זיך טויטע און האבען נישט קיין שכל קיין רצון און קיין מאנה, נאר וויא וואונדערליך איז דעם חומקער צו וועהן ווי די יסודות האבען צווישען זיך שטרענגע פראוויילעס און יעדער יסוד געהעפט זיך נאר מיט געוויסע יסודות און פון אנדערע אנמלויעט ער אדער ער האלט מלחמה ווען ער קאן נישט אנמלויען די מלחמה קאן אמהל ויין אוי רעשיג און שרעקליך אז מענטשען וועלכע פאנען זיך מיט ניי ווערען אויך ניווק, און אמהל ברעכען זיי טויטען און אונזענע פליס, די מלחמה געדויערט ביז איינע פון זיי פלאצט אדער ביידע פערלירען ווערען כחות. א בייאשפיל קאנען מיר דא געבען וועלכען יעדערער האט געוויס געזעהן מיט זינע אויגען: אז מיר מיטען צונויף מאדע מיט פאליס (ציטרינ-ואליץ) אין א גלאז וואסער, הייבט די וואסער באלד אן צו ווערען, דא וועט מען ווי צוויי יסודות האלטען מלחמה, ווייל זיי וועגן אייביגע (עוויגע) מחנגדים איינער געגען דעם אנדערן, און ווען זיי געגעניגען זיך מאכען ווי א מלחמה און פערלירען ביידע די כחות, ווען מיר זאלען די גלאז גוט צוועקען געשעט ווי הייבט נאר וואס אן די מלחמה, וואלטן זיי די גלאז צוריסען אויף צוויי שטיק וועלכע וואלטען פערפלויען איינער אין איין וויס דער אנדערער אין דער צווייטער וויס, אפילו ווען די פלי ואל ויין א קופערנע וואלטען זיי אויף איהר אויך קיין כבוד נישט געלייגט און וואלטען זי צוריסען. דאס איז נאך גרינג צו פרובען נאר עס איז אדער זייער מסכן ווייל עס קען איסקאליטשען א מענטשען ווען עס טרעפט איהם אין קאפ אריין איינער פון די שטיקער, וועלכע שפרינגען אפ ווער שטעל און מיט אכוח ווי א קויל פון אביקס, איהר אליין דער שרייבער פון דעזען ארטיקל בן שוין נישט איין מאהל געשמאנען אין אויגע סכנות פון פערשידענע חומישע פראכעס. דער אייגענער ווער-שטאף וועלכער מאכט א מלחמה מיט סאדע-וואסער ווען ער געגעניגט זיך מיט אנדערע יסודות פון וועג גוטע ברודער, געהעפט ער זיך מיט

(*) מיר מוזען בעמערקען אז יסודות מיינען מיר נישט (ווי מען האט א מאל געמיינט): ער וואסער, לופט און פייער, מען האט שוין לאנג ערקלערט אז ווי וועגען נישט קיין יסודות, נאר צוזאמען געזעצט פון יסודות, הייבט האט מען שוין געפונען עטליכע און וועכציג יסודות, וועלכע וועגען אויס געריכט אין די חומישע ביכער.

זיי נאר ליבליך און אן געפילדער. א מאהל געהעפט ער זיך אוי שטארק אז מען קאן איהם בשום אופן שוין נישט ארויס רייסען צוריק נאר דורך פייער. צום בייאשפיל אז ער געגעניגט זיך מיט איינען געהעפט ער זיך מיט איהם, נאר ווייל ער קאן נישט אריין איינזייגן וועגט ער זיך פון אויבען. דאס איז דער וואסער וועלכער מיר וועהן אויף איינען ווי רוימליכע קאכע (א שאל). אז מען וויל איהם אראב נעמען מוז מען דאס איינען גלייט אין פייער כדי דער ווער-שטאף זאל זיך איבער קלויבען אין פייער ווארום דארט געגעניגט ער א גוטען ברודער וועלכען ער האט בעסער ליעב דאס איז קוילען-שטאף. (צום בייאשפיל ווי אקאז אז זי האפט זיך צו צופוטער און מען שטעלט אקענען שטאלץ ווארפט זי באלד אונזען די פוטער און נעמט זיך צו דער שטאלץ, דרום בלייבט דאס איינען ביין ווי פריער.

נאך א חוק געוועלטיגט צווישען די יסודות: אז עס געגענען זיך צוויי נאכען וועלכע האבען פערשידענע יסודות אין זיך, דאמאלס געהעפטען זיך נאר די יסודות וועלכע האבען א שייכות איינער מיטן אנדערן און ווער פון זיי עס האט נישט צו זיך קיין חבר מוז אנמלויען געשווינד א מאהל כבוד שטילערהייט און אפאל שלא כבוד מיט בעש און מיט געפילדער, און א מאהל געהט ער ארויס מיט שן ווען, פון דער בייער חברה. למשל אז מיר נעמען א גלאז וואסער וועלכער מיר ווייסען שוין אז דארט איז דא ווער-שטאף, און מיר ווארפען אריין א שטיקעל ציגל שפיאלטער וועלכעס האט אין זיך ווער-שטאף מיט קוילען-שטאף, נאכדא האבען מיר איינער פיער יסודות צוזאמען; צוויי גלייכע ווער-שטאף מיט ווער-שטאף און צוויי נישט קיין גלייכע וואסער-שטאף מיט קוילען-שטאף. די צוויי גלייכע געהעפטען זיך חפץ היינט: דער ווער-שטאף פונקט ציגל געהעפט זיך מיטן ווער-שטאף פון דער וואסער, און יענע צוויי אנמלויען. וואסער-שטאף איז זייער גרינג, ווי מיר האבען פריער געזאגט, לבן הייבט ער זיך אויף אין דער לופט און געהט ארויס ווי אפאקע, און קוילען-שטאף איז שווער לבן פאלט ער אויפן דא פון דער גלאז. דא וועט מען פשוט א ביסעל אש מוהילט זיך אלע מאהל אפ פונקט ציגל און פאלט אראב אויפן דא פון דער גלאז. נאר ווייל אין וואסער איז נאר דא $\frac{1}{10}$ ווער-שטאף לבן ווירקט ער לאנגזאם, ווען מיר ווילען אדער מאכען די אפעראציע געשווינד מוזען מיר צו געבען דער וואסער מעהר ווער-שטאף, לבן נישטען מיר אריין אביסעל האלין (Сърная-кислота), אדער א ביסעל וואליץ-ווער (Солонная-кислота), הייבט זיך אן די סצענע געשווינד און בעשיג; די וואסער הייבט אן ווערען ווי אין א קעסעל ווי ווערט מאקי הייס, דער ווער-שטאף ווארפט אונזען דעם וואסער-שטאף און רייסט אויס מיט געוואלט ביים ציגל ויין חלק ווער-שטאף. דער וואסער-שטאף אנמלויעט מיט בעס און מיט שטערעם ארויף אין דער לופט, עס ווערט אש אומאן אויף דער גלאז, און דער ציגל ווארפט זיך און ארבייט אין דער וואסער ווי א לעבעדיגע וואך וואס וויל זיך מציל ויין פון אגולן. נאר עס העלפט איהם נאר נישט, מיט געוואלט מוז ער אבגעבען ויין חלק ווער-שטאף, און ויין חלק קוילען.

שטאף פאלט שטיקלעכוויי אויפן דא פונם גלאז, ביז עס בלייבט פון איהם בלויז אש.
דאמאלס ווערט די מלחמה געשטעלט. אין גלאז בלייבט אביסעל וואסער מיט אסאך
ווער-שטאף. מרגקען די וואסער פאר מען שוין גיט, זי איז זייער שעדליך ווי ארעכטער כח.

אצונד קאנט איהר שוין פערשטעהן אז מען קאן דעם וואסער-שטאף. ארויס
זעהענדיג פונם גלאז, צונויף געמען אין א בלי, ווייל ער איז גרינג און מוז געהען
ארויף. לבן אז מיר וועלען איבערקעהרען גאך א גלאז מיטן מויל אראב אויף דער גלאז
מז דער וואסער-שטאף בלייבען אין דער אויבערשטער גלאז, און די לופט פון דער
גלאז פאלט אראב ווייל זי איז שווערער; אז די גלאז פילט זיך אן קאנען מיר זי
אונעקשטעלען (נאר מיטן מויל אראב דער נאזאל זיך גיט קאנען אויף הייבען
און געמען גאך א גלאז און ווידער אן פיללען אזוי קאנען מיר אן פילען אסאך גלאזער
בעסער איז צו געמען גלאזערנע מרגקעס וועלכע זענען דערצו נאראטשענע געמאכט
געווארען, מען קרינט זיי אין חימישע אפטייטשע קלייטען. אז מיר וועלען אצונד געמען
א גלאז אדער א מרגקע מיט ווער-שטאף וויא אזוי צו בעקומען דעם ווער-שטאף
געוונדער אין א גלאז, האבען מיר געשריבען אין סי' פונדע-רבש (שאלה 11) דאמאלס
אויסגעריסעוועט דאס אפעראטעל דערפון אויף, און צונויף מישען מיט דעם וואסער-
שטאף וועלען מיר זעהען א גרויס וואונדער אז פון די צוויי לויטערע און ערלע נאמען
נעמט געבוירען ווערען א נוי מין וועלכעס מיר רופען וואסער, די אייגענע וועלכע מיר
מרגקען, נאר וואונדערליך איז די נאך אז די צוויי נאמען געוונדער זענען אסאך און
אין איינעם בעקומען זיי נאר איין אנדער נאמער מיט איין אנדער געשטאלט, און עס
דערקוויקט אלע איברים ווען מען איז נאר דורשטיג.

ג. ליבער לעזער! איהר וועט שוין דאכט זיך קאנען צו סטיילען וואסער ד.
ג. געשאפען וואסער! דא קענט איהר פרענען: וואס-נשע איז שוין די קוץ צו זיין
א גאט אז א מענטש קאן אויף געשאפען אואך? דער פירוף איז אבער, מיר קענען געשאפען
וואסער גלייך ווי דער שניידער. געשאפט אקאפאטע; אז מען גיט איהם קארט מיט
באויליך א. ד. ג. געשאפט ער, אבער ווען גיט מאכט ער נאר גיט, דא איז אויף אזוי
אז גאט האט אונז געשאפען נאמען מאכען מיר וואסער אבער נאמען געשאפען קאנען
מיר גיט). יעצט וועל איך אייך אויפקלערען ווי אזוי אנצונדען וואסער.
איהר זאלט וויסען אבאל אז וואסער-שטאף ווען מען מיינט איהם אב געוונדער
און מען לאזט איהם ארויס פריי ברענט ער די וועלט, ווען מען רירט צו איהם נאר
צו א פונק פיער האפט ער זיך בויגן אן מיט א שטרעקליכען פלאם, און א מאהל קאן
מען איהם אנצונדען נאר אן פיער ווי מיר וועלען ווייטער זאגען. די גאז בעליבטונג
וועלכע מיר זעהען אין אלע גרויסע שטעט איז גיט מער ווי וואסער-שטאף וועלכע
מען מיינט איהם דורך דערע אונטער דער ערד וואוהין מען וויל, מיט א מאשין
וואס געפינט זיך אין א געוונדער הויז דערצו געבויטע אין עק שטאטס. ס'רוב פון די
לעזער האבען מסקא געזעהען ווי אזוי אז מען לאזט צו א שוועבעלע צום רערעל

מוקט זיך דער פלאם שטעלל אחאפ מיט אזא מאנה, ווי אוועקע היה צו פלייש. —
אצונד איז נאר גרינג צו פערשטעהן אז מיר וועלען אונזער אפעראציע מאכען גיט אין
א גלאז נאר אין א פלעשעל און מיר וועלען ארויסלאזען דעם וואסער-שטאף דורך א
שטאל רערעל, וועלען מיר איהם קענען אנצונדען פונקט ווי מיר צונדען אן די גאז-
בעליבטונג און ער וועט דא אזוי שטארק ברענען ווי דארט. נאר דער פלאם וועט דא
זיין גיט אזוי ווייט נאר בלאהליך. די סבה דערפון איז ווייל דא איז דער וואסער-שטאף
גיט אזוי כוין ווייל ער געהט גלייך פון דער וואסער אונדארט ווערט ער גערייניגט און
געלייטערט דורך פערשרענע פליס וועלכע מיר וועלען אין איין אנדער צייט געשרייבען.
אצונד קאנט איהר שוין ליבער לעזער אלעס אליין זעהען מיט איינע אויגען (איהר
דארפט שוין גיט מער גלייבען אויף גאמנות). נאר מיר מוזען בעמערקען אז דאס
מענטשען וואס ווילען דאס פרוכען דארפען וויסען ווי אזוי זיך אויסהייסען פון א ספנה.
לבן זאלען זיי געדענקען: ראשית אז האלין אדער זאלץ-נייער וועלכען מען גיט צו צו
דער וואסער פאר מער גיט זיין ווי 1/2 פון דער סומע וואסער, צווייטענס איידער
מען צינדט אן מוז מען ווארען און לאזען די וואסער ווען זעהן מינוט ווארום
אין די ערשטע זעהן מינוט געהט דער ווער-שטאף אויף צו בייסלעך מיטן וואסער-
שטאף (גלייך ווי איינער געהט בעלייטען אשכנ מוכ). און אז דער ווער-שטאף דער-
מאכט פיער מאכט ער חרבות. גאך די זעהן מינוט אבער, געהט שוין ביינער וואסער-
שטאף, איהם קען מען אנצונדען. אז מען לענט צו א שוועבעלע צום רערעל
און עס מוהט אקאמט זי פון אביסל איז אסאך אז מען דארף נאך ווארען (פאר דעם
קנאך דארף מען זיך גיט דערשרעקען, דאס איז נאר א ספנה פאר די זעהן מינוט אבער
נאך די זעהן מינוט איז דאס בויין ספנה גיט). מיר בעמען די מענטשען וועלכע זענען
גיט געוואונדען געווארען מיט חימישע פראפען זיי זאלען געמען א קלענערע פלי און
וואסער נאר אן גיטען ביז העלפט, און אנשטאט "האלין" געמען זאלץ-נייער און גע-
דענקען וואס מיר האבען אויבען געזאגט, דאמאלס מענען זיי אן פארקט מאכען די
זשינקאנע פראפע וועלען זיי זעהן גלאזות הבורא אז וואסער קאן געבען פיער. איין
גלאז וואסער קאן געבען פיער אויף דריי שעה אדער בער. אז מען וויל דער פלאם
זאל זיין ווייט דארף מען אנוועצען אשטיקעל אומגעלאשענעם קאלך אין אדראט און
האלטען איבערן פלאם. אז מען וויל דאס פיער זאל זיך אליין אנצונדען אן א שוועבעלע
דארף מען האלטען א שטיקעל פלאטינא שוואם (אזא מעטאל איבערן רערעל וועט זיך אליין
אנצונדען. אויף דעם לעצטען אויפן קען מען אויסמרוינען אפיערצייג ביי וועלכען מען קען
שטענדיג פעררויבערן אפאפראט און מאכען פיער ווען מען וויל (מיר וועלען דאס אין
אנאנדער צייט געשרייבען פארראבענע אייגענע מעהאניקען האבען דאס שוין געמאכט און עס
איז נאך גוט און זעהר וויאנדע צו האבען אין א שטוב, פיל גילערנעם האבען שוין געוואלט
איינפירען מען זאל מיט וואסער הייצען און ווארעמען ווינער, ס'איז זעהר מאגליך
עס קאמט נאר אביסעל פהייערער פון האלין, נאר מיר האפען מיט דער צייט וועט מען דערצו
אויף געפינען א זעהר. און מיר וועלן הייצען מיט וואסער.

דוד הורוויץ (משה לבן)

שאלל און מיט גרויס געדולד האט ער איבערגעלאזט די שטענדיגע הערשעליך פון זיינע חברים און נאר אייניגע פון די צולאזטע שיללער פלעגן איהם שלעכט בעהאנדלען. אפטער האב איך איהם אוועק געזען מיין גלאז סתע, מיין פריהשטיק, ווייל מיר האבען געוואהנט און געזען צוזאמען. מערקווירדיג, משערמאק, וועלכער האט קיינמאל נישט גיקענט די לעקציעס, האט געהאט א געווענדיקן טאלענט צו ער-צעהלען מעשות פון מידעס, לצים, שרים, רוחות, בשותף מאכערס א. ו. ו. זיין יונגעס הארץ האט געלייבט אין די פאנאטישע מעשות; איבערהויפט אין די גרויסע ווינטער נאכט האבען אלע מיט גרויס אינטערעס ליעב געהאט צו הערען די ער-צעהלונגען. וועלכע משערמאק האט נישט איין מאל ווידערהאלט. אפילו ווען ער איז געלעגן אין שפיטאל - און דאס וואר ווער אפס - פלעגן מיר צו איהם געהן ער נאלל אונז דערצעהלען זיינע עקאדעס.

זיין א שאנעס יום טוב קייג, וועהרנדיג מיר זענען געוועזן אלע פריי, האבען מיר זיך ארומגעזעסן ארום משערמאק און איהם אנגעקעסען ער האלט זיין קער-צעהלען אייניגע פון זיינע מעשות אז די האר אויף דעם קאפ זאלען זיך אויפהויבען. משערמאק - האט זיך אנגערופען פאנקן - מען זאגט אז ביי זיין פאטער אין ווייז און דא רוחות, שרים; איך האב געזען וועלכע געהערט אז איין נאמט ווייסט וואס עס קומט דארט פאר ביי אייך, אפילו דער גובערנאטור האט זיך דאמיט שטארק פאר-אינטערעסירט און האט געפולען מען נאלל מאכען וועגן דעם אשכנענע סלידסטווע.

אמת - אמת - האט זיך אנגערופען דארף משערמאק - ביי אונז אין ווייז קומט ווירקליך פאר שרעקליכעס, זאנדערבארעס, אפילו צו דערצעהלען איז א שרעק!

אז מיר האבען נאר דאס דערהארט, האבען מיר נאך מער אנגעהויבען צו בעסען משערמאק ער זאל דערצעהלען, דערביי האבען אלע פערשפראכען צו ווערן שטילל, סאליר און נישט איבערשלאגען דעם ערצעהלע.

- איך ווייסט דאך שוין - האט אנגעפאנגען משערמאק - אז מיין פאטער איז נאשטאלגיק פון דעם עטאפ. איינמאל האט ער גוט אויסגעשטיקען איין ארעסטאנט פאר א גנבה, וועלכען מען האט פערשיקט קיין סיבירי ווי עס האט זיך אבער דערנאך ארויס געווינען איז דאס געוועזן נאנץ אויסווסט, דער ארעסטאנט איז אין דעם נישט שולדיג געוועזען. ווען מיין פאטער האט איהם געשטיקען איז ער שוין נישט געוועזען קיין וועגער מאן און נאך דער וויסער אפערציע" האט ער אראפגענומען דאס הימעל, זיך אנגעבויען אין דרייען און געזאגט: איך דאנק אייך ווער דער קאפיטאן פאר דעם פבד, איך וועל אייך שטענדיג געדענקען, נאר איך האפ אז אייך וועט מיר אויך נישט פארעסען. מען האט איהם פארקאוועט אין די קאנדאלען און אוועק געשיקט ווייטער מיט דעם עטאפ. דאס איז געוועזען פאר-נאכט - און ביי דער נאכט...

דער לונאטיק.

I.

דער שיללער פון דער דריטער קלאסע משערמאק איז שטענדיג געשלאפען מיט מיר אין איין צימער - אזוי דערצעהלט א געוויסער רוסישער שרייבער געווענע. מארקאו - און דורך דעם האט זיך צווישען אונז פערבונדען א גרויס פריינדשאפט. האמשי עס האט אפילו נישט געפאסט פאר מיר, שיללער פון דער פיערטער קלאסע, זיך מיט איהם צו פיהרען, דאך האב איך דאס מער געהערט נאר אלס רחמנות ווייל משערמאק האט געהאט ווער א מרויעריגעס געזיכט, ער האט שטענדיג געקענט אויף שערופעל, זיינע אויגען ווארען שוואך און איבערהויפט האט ער געמאכט אויף זעהן איין איינדרוק מיט זיין קנאנקען ארגאניזם; אויסער דעם האט ער ווער שלעכט געלערענט, האמשי ער איז נאנצע טאג געוועסען איבער די ביכער. זיין פאטער נא קאפיטאן האט נישט געוואלט דענקען ער זאל ארויסטרעטען פון דעם גימנאזיום ווייל ער האט געלערענט אויף קאנאנגע רעכנונג; אז מען האט איהם דערצעהלט אז ער לערענט שלעכט און האט נישט געמאכט די פארנעמענע לעקציעס, פלעגט ער איהם שלאגען אונטערבארעמליך פאר אלע שיללער און בעאפטע. איך האב ווער מילייד געהאט מיט איהם און האב נאך מער ליעב געקומען משערמאק פאר זיין וואונדער-ליכען חאראקטער: ער פלעגט זיך מיט קיינעם נישט קריגען אדער שלאגען ווי עס קומט אפס פאר צווישען שיללער, יעדען האט ער אנגעשרעמט דעם וועג, אין דער

(*) לונאטיק (שלאפואכען, טרויסוואכען, שלאפואנדלען) איז אים געווענדיק געווען וועלכע וועלט וורקט אים מיינסטען. ביים וועקסעל (בייטען זיך) דער לבנה, די מענשען (לונאטיקער), וועלכע זענען אונטערווארפען דער קראנקהייט שטעהען אויף שלאפענדיג און וואנדלען ארום, די אויגען זענען ביי זיי מיינסטענס פערמאכט, עס איז געוועזען ביישפיעלע אז די לונאטיקער זענען אויסגעשטאנען ביי נאכט, געגאנגען אין שאנק ארויף, האבען דארט געטרוקען, גענעסען, בעזעהלט און דערנאך געגאנגען צו הויז און זיך אין בעט געלעגט און צום מערסטען מיט פערמאכטע אויגען, אנדערע עפאנגען דאס פעסטער, קיינען ארויף אויף דעם דאך און אויף אנדערע געפעהרליכע הויכע ארטער, חא קיין וואונדערדיגער מענטש וועט זיך פארגעוויס נישט איינשטעלען ארויסצוגעהן, איין פראנצויזישער דאקטאר דערצעהלט אין א ספעציאלני מעדיצינישעם ווערק אז ער האט פערזאנליך געזעהן ווי בעדיענטיג (לונאטיקער) זענען אירענעשאנען, אנגעצונדען א לעכט און האבען געדאכט אין ארדענונג די צימער און דאס הויז-מעבל, ווען מען זעהט א לונאטיק, זאלל מען איהם נישט שטערן און ביי זיין נאכטען רופען, ווייל דערפון קאנן לייכט ווען א גרויסע אומגליק, די בעסטע עצה איז פון דעם פראנצויזישער דאקטאר, - אז מען זאל א נאכטען סוף אנדערשטעלען ווערס ער חתם וואכנדיג, קומט צו זיינע ריינע געדאנקען אין לענט זיך צוריק אין בעט ארויף.

משערמאק האט זיך אפגעשטעללט, פארמאכט זיך קליינע אויגען און א לאנגען זיפן געקוקט.

— וואס "ביי דער נאכט?..." — האבען אלע אפרעג געגעבען.

— שטעלט אייך פאר — האט משערמאק נייטער דערזעהלעט — מיין מוטער איז צוגעגאנגען צום אויגען ארויסגעהקען דעם מאפ מיט בארשט צו דער וועמערע. אין מיטען מהומ וי א קוק און זעהט ווי דער מאפ קריכט צו איהר זעלבסט גלייך פון דעם אויגען...

— אוי! אוי! וועה! דערזעהל שוין נישט ווייטער, שרעק אונז נישט — האבען זיך איינגעאנגערופען.

— די מוטער איז אנטלאפען, דער מאפ האט זיך אָנגעהויבען צו קאמפערן אויף אלע זייטען און זיך אראפגעקאמפערט אויף דער פארלאנג און צופלינגען זיך אויף שטיקלעך. דער פאטער איז אויפגעשטאנען פון דעם טיש צוגעשפּרונגען צום אויגען און פלוצלינג האבען די שטיינער אָנגעהויבען צו פליהן גלייך אויף איהם, ער איז איין צימער, אין דעם צווייטען און פון דארט גלייך דורך דעם פענסטער... די מוטער איז געפאלען חלשות. באלד זענען זיך צוגעפאלען סאלדאטען, אָבער אין אלע צימערן איז שוין געוועזען א שרעקליכע אונגלונג: די טישען, בענק, שאפּעס זענען נישט געשטאנען אויף נייטער ארטער. אלע האבען נאר איינס געזאגט: אז דאס איז נישט אנדערש נאר א שפיטצעל פון דעם געשמיסענעם ארעסטאנט...

אט אַזעלכע א סך איבער-נאטירליכע מעשיות האט משערמאק ליעב געהאט אָפּט פאר אונז קינדער צו דערזעהלען.

"איה זאג אייך — האט יאראנאו געגעבען זיין מיינונג וועגען משערמאקס מעשה מיט דעם געשמיסענעם ארעסטאנט — אז דאס איז פארגעוויס רוחות, שדים, מענשען זענען נישט אימאָסטאנד אַזעלכעס צו מהן. בעסטער וואלטען מיר געענדיגט די שרעקליכע זאכען צו דערזעהלען ביי דער נאכט, מיר געהן דאך באלד שלאפען... די נאנצע נאכט וועט זיך אונז הלוסן..." מער פון אלע האב איך געפיהלט דעם שרעק; אויף מיר האבען משערמאק גרענהלענגען אס מערסטען ווער אטעפן איינדרוק געמאכט, מיין שרעק האט זיך גאך פערגרעסערט אז איך האב געדארפט דורכגעהן דורך דעם לאנגען פינסטערען קארידאר, עס האט זיך מיר געדאכט אז דארט לעגט שוין פארגעוויס א מענשע שדים, רוחות א. ו. ו.

II.

אין אלע שלאפצייטערן איז געוועזען אזוי פיעל מענשען און אזוי לעבטיג אז באלד בין איך געווארען אביסעל מונטערער און פּרעהליכער. דער פראסט האט זיך געלאזט

פיהלען אפילו אין צימער און די לויטערע שאנע לבנה האט אריינגעשמייעלט אין די פיעלע פאנסיאן פענסטער, די ליכט וואס האבען געברענגט זענען געוועזען נאנץ איבריג. אזוי העלל האט בעלייכטעט אונזער שלאפציימער די לבנה מיט איהרע וילשערנע שטארקלעך. אז מיר האבען זיך איבערגענוג אָנגעפלידערט, האבען מיר זיך אָנגעהויבן פארצוהרייטען שלאפען צו לעגען. מיין בעט איז געשטאנען געבען דער וואנד און משערמאקס בעט פונקט אקעגען פענסטער דורך וועלכען די לבנה האט פונקט אריינגעשיינט און זיך אָפּגעמאחלט אויף משערמאקס געלענער.

— איה — האט זיך פלוצלינג אָנגערופען משערמאק — האב עפעס היינט מורא זיך צו לעגען געגען דעם פענסטער, עס ווייזט זיך מיר אויס אז איך לעג מיר ווי אין וואסער אריין... פאר וואס מאכט מען נישט קיין פארהאנגען צו די פענסטער...?

די זעלשענע שאנע ווייטער-נאכט האט אויף מיר א זעלשענעם איינדרוק געמאכט. איך האב נישט אויפגעהערט צו קוקען פון מיין געלענער אין פענסטער אריין.

— ועה נאר משערמאק — האב איך זיך אָנגערופען — וואס פאר א שטענעם מענשליכעס געזיכט עס קוקט צו אונז אריין דורך דעם פענסטער... צוויי גרויסע אויגען, א מויל, א נאז, איצט קאנן מען אלעס זעהען... מיין באבע האט מיר שטענדיג געזאגט אז דאס איז די צורה פון א סלאף...

— איך האב שטענדיג שרעקליך מורא צו קוקען אויף דער לבנה — האט געשפּערט משערמאק — אז איך מהו נאר אויף איהר א בליק ווערט מיר שווער אויף דעם הארץ, עס ווערט מיר נישט גוט, דער קאפ מינער דרעהט זיך, דער שווייט געסט זיך פון מיר, איך ווייס דאמאלס זעלבסט גוט וואס מיט מיר מהומ זיך...

— דער נישט קיין נאכעשקייט, די ביסט נאך גאר א קינד! מענשען האבען נאר מורא וועגן עס איז פינסטער, אָבער אין אזא שאנער ליכטיגער נאכט איז פארגעקומען פראהליכער זענען אויף דעם הארץ, איך האב שטערבליך ליעב אַזעלכע געכט מיט אזא זעלשענער ביינער לבנה.

— און איך — האט זיך ווידער אָנגערופען משערמאק — פונקט פארגעקומען אין אַזעלכע נאכט בין איך נישט "איה"... אויף דער שאנער גאלדענער לבנה קאנן איך פון דער נאטור נישט קוקען, דאס זעלבע וועל איך איצט מהן — דערביי האט ער געהאלטען זיין קאפ אונטער דער ווארעמער קאלדער... איך בין איינגעשלאפען מיט א געשטאקען דעסן שלאף...

פלוצלינג האט מיר עפעס א שטארקען שטופ געגעבען. איך האב אויפגעשפּינט די אויגען. אין נאנצען צימער, וועלכעס איז געוועזען פולל מיט בעטליך פון די שיללער, איז געוועזען שטילל ווי אויף א בית הקברות. צייטענווייט האט זיך נאר געהערט א קראפ פון א שיללער, די ליכט זענען שוין לאנג פערלאשען געווארען און דאס נאנצע צימער איז געוועזען העלל בעלייכטעט פון דער איינציגער לבנה. איך האב א בליק געגעבען אויף משערמאקס בעט און פאר גרויס שרעק האב איך נישט געוואוסט וואו איך בין... אויף זיין געלענער איז געשטאנען א הויכער ווייטער סלופ (סטאל) אין א געשטאלט פון

א מענטשען מיט משערמאקס געוויקט. וויינע אויגען זענען געוועזען אראפגעלאזט צו דער
 ערד און די האנד אויסגעצויגען געגען דער לבנה. אנפאנגס האב איך געוואלט אויפ-
 שטעקן, לויפן, שרייבן, אויפנועקען, נאר פאר גרויס שרעק בין איך פערד נישט
 איממשטאנד געוועזען צו מהן נאר קוקען און קוקען אויף דער שרעקליכער ווייטער
 פיגורע... אין אייניגע סעקונדען ארום איז מיר קאלט געווארען פאר שרעק צוועלבעס
 האב איך שוין נאר נישט געווארמעט; די פיגורע האט זיך צוגעלאזט צו מיר; געזעט
 האב איך שוין געוועהן אז דאס איז משערמאק, מיר האט זיך אויסגעווינען אז ער
 געהט נישט נאר ער שווימט, אזוי לייכט האבען זיך וינע פיס געווענט, די אויגען
 זענען געוועזען פעסט פערמאכט און די האנד האבען געוואלט געוויקט אין דער לופט.
 פלוצים פיהל איך נאנץ גוט ווי ער פערט אויף מיר, שפאנס איבער מינע פיס,
 איבער מיין בויך און געוויקט, אזוי לייכט בעסט ווי א פינגעלע, דעקנאך אויף קאליאנוסקעס
 בעט און ווידער צום פענסטער, ווייטער - אויף זיין געלענער און נאך א מאל צום
 פענסטער, וועלכעס האט איהם צו זיך געצויגען ווי א וואדערער מאנגעט. איך האב
 אלס געקוקט מיט געוואונדערונג און גרויס שרעק אויף דער שנעע וויסע פיגורע.
 וועלכע האט געווינען קונצען ווי א אמת געבוירענער אקראפאט קאמערנאמשיק...
 פאר גרויס פחד האב איך אין דער פריה נישט געוואוסט וואס מיט מיר ועלכעס
 מהט זיך. איך האב דעם גאנצען טאג נישט געלערנט, נישט געגעסען, נישט גע-
 טרונקען. איך האב קיינעם נישט דערצעהלט וואס איך האב געוועהן ביי דער נאכט.
 אויף משערמאקען האב איך דעם גאנצען טאג מורא געהאט צו קוקען אט מיט איהם
 צו רעדען. אויף דערנאכט האט עס מיר אין א פיגורע אריינגעווארפען, איך האב
 אלס זיך געפרעגט: וועט ער היינט ביי דער נאכט ווייטער מאכען די שפיעל? קאן
 דאס דען מעגליך זיין אז אלע נאכט זאל ער אזוי ארוםאנדערן? נישט אומזיסט דער-
 צאהלט ער ועלכעס אז ביי ניי אין הויז איז דא רוחות, שדים, עס קאן זיין אז די
 נעלבע שדים, רוחות, ליעגען אין איהם און אין זיין פאטער! אנדערש קאן עס נישט
 זיין!... וואס זאל איך אבער אומגליקליכער מהן? פאר וואס דארף איך ליידען
 און איבערטראגען יעדע נאכט אזוי פיעל שרעק? איך וועל בעטען דעם אינספעקטאר
 ער זאל מיר געבען איין אנדער צימער, נאר וואס וועל איך מהן אז ער וועט מיר
 דארט געפינען און וועט זאגען: "א! א! די ביסט פון מיר אנמלאפען, איך האב
 אבער דיר ווידער דערמאפט!... דאמאלס וועט נאך ערגער זיין! אויסער דעם קאן
 דער אינספעקטאר זאגען: וואס איז דאס פאר נייעס, שלאף ווי די ביסט געשלאפען ביז
 איצט! איך וועל דערצעהלען דערפון יאראגיוועווי, ער איז א מאלאדיעז און נישט
 קיין מורא פאר די קונסטען, מיר וועלען זיך לעגען צוזאמען און איך וועל זיין אביסעל
 רוהיגער.

III

עס איז שפעט געווען אין דער נאכט, איך האב מיר געפיהלט מוטערער און
 דרויגער האמשי איך האב עס אפילו נישט געווארמעט פון מיר ועלכעס. מילא וואס
 איז אז משערמאק איז אלונאמיק? עס איז דאך דא אויף דער וועלט פערשערענע
 קראנקהייטען! ער איז אנדא קראנק און געפערדליך פון דעם וועגען קאן מען דאך איהם
 אויסהיילען ער זאל מער נישט ארום וואנדערן ביי דער נאכט, ער זאל קעננען
 שלאפען רוהיג ווי מיר אלע. מארגען מוז איך דערצעהלען דעם דאקטאר פון אונזער
 גימנאזיע אז משערמאק איז אלונאמיק, ער וועט איהם געהען אין שפיטאל אריין און
 דער פערלשער אדער איין אנדערער וועט שלאפען מיט איהם. דערנאך האב איך
 אנגעפאנגען צו רעדען מיט משערמאק פון פערשיידענע נארישקייטען כדי איך זאל מיר
 גוט איבערצייגען אז אין איהם איז אין אמת'ן נישטא קיין שרעקליכעס, נאר מער
 נישט ווי איין איינפאכער שיללער פון דער דריטער קלאסע. קוקען אויף איהם געוועהנליך
 האב איך פארט נישט געקענט, איך האב אלס מורא געהאט ער זאל נישט דערקענען
 אין מיר אז איך ווייס פון אלעס... מיר האט זיך געדאכט אז ער פארשטעהט מיינע
 גאנג און ווייסט אלע מיינע געדאנקען. אין וויינע אויגען האט זיך געוועזן א קליין
 פיינערעל, איך האב געפיהלט אז ער זאגט אין דעם קאמערט צו זיך ועלכעס: "ווארט
 נאר ווארט, פארינע נאכט האסט דו מיר גוט געפיהלט, אבער נאך בעסער וועסט דו
 מיר האבען צו געדענקען היינטיגע נאכט, איך ווארט נאר אז אלע וואלען איינשלאפען
 ווערען...". איך האב אקוק געגעבען אין פענסטער, די לבנה האט נאך העללער און
 ליכטיגער געשיינט ווי געכטין, איהרע שטראהלען האבען זיך צווארפען איבערן גאנצען
 צימער דורך די הויכע נישט פערדעקטע פענסטער... איך האב שוין געפיהלט אז
 היינט וועל איך שוין פארגעוויס נישט שלאפען און מיט גרויס שרעק האב איך געווארמעט
 די סצענע ווי ער וועט ארוםשפאצירען מיט די פארמאכטע אויגען און צושפרייטע
 האנדט. איך האב אבער נאך מער געפיהלט אז היינט וועל איך נישט איממשטאנד זיין
 איבערצוטראגען דאס וואס איך האב געוועהן פארינע נאכט. אנמלויען פון דאנען
 אנדער בלייבען אויף דעם געלענער פאר שרעק?... האב איך געמראכט.
 אין צימער איז מיט איין מאל שטילל געווארען. אלע זענען געהר שטילל
 אנטשלאפען געווארען. מיר אבער האט מען איבערגעלאזט ווי איך דעם וואסער!
 - דו שלאפעסט שוין? - האב איך געפרובט פראגען קאליאנוסקין.
 קאליאנוסקין האט שוין נישט געענטפערט.
 - דאכט זיך דו שלאפעסט אויף נישט? - האב איך נאך העכער געפראגט. קיינער
 דאט מיר ווייטער נישט געענטפערט.

איך האב אויפגעהויבען דעם קאפ פון דעם קישען און זיך אין דער שטיל צו
 געהערט. פון קאליאנוסקיס בעט האט זיך נאר געהערט ארוהנעס און שטילעס
 אקטעמען.

ער שלאפט שוין - האט פלוצים אונא געגעבן טשערמאק; איך האב
 אינגערליך געהילט אין זיין נאמען אז ער פערשטעהט נאך גוט מיין געזונט. איבער
 מיין הארץ, מיין שרעק, און מיט וואס פאר א צוועק איך וועק אוי שטארק
 קאליגאוסקין. פון איבערראשונג בין איך צוריק אנדערגעפאלען אויף דעם קישען. און
 נאר נישט גענומען שרעק, מיין הארץ האט געקלאפט ווי איינער און פאר גרויס שרעק
 דאב איך צו זיך געלבסט געזאגט: "היינט וועט ער זיך מיט קיר אפגעגעבן..."

IV.

א נעלמטענער קאנצערט האט זיך געהאט אין אונזער שלאף-זימער. אייניגע
 האבען געאפהעקט און פון דעם שלאף געסאפט. אנדערע האבען געשייפט מיט די
 נאז און געשטאקט געקראפט, יעדער האט געפילט געהאט זיין פערשיידענעם טאן
 מיט זיין מוזיקאלע אינסטרומענט; דאס האט אויף קיר נאך מער איינגעדוקט געמאכט
 ווי דיא שטימקייט פון דער שאנער העללער נאכט. איך בין געלעגען אין איין
 שרעק און אין מורא. ענדליך האב איך דערהערט א ביסטרע אפהענגען פון טשערמאק
 בעט, ער שלאפט שוין! עס קאנן זיין היינט וועט ער זיך שוין נישט אויפהענגען וויל
 ער מעגליך אז די קראנקהייט קומט פאר ביי איהם נישט אפט, פון דעם וועגען -
 האב איך געטראכט - צו זיין רוהיגער איז בעסער ווייטער זיך צו געהאלטען אונטער
 דעם בעט, וויל לוגאטיקער געווען א געווענדערע קראפט, און וואס וועל איך מוזן
 אז ער וועט אויסציהען זיינע לאנגע האנד און מיך אין איין מינוט דערקוועטשען!
 נישט לאנג פראכטענדיג האב איך צוגעפונעמען מיינע קליידער און בין אין דער
 שטילל ארויסגעקראכען אונטער קאליגאוסקעס בעט, זיך אזוי געקוועט דארט
 אנדערנעלעגט בדי איך וואל אלעס קעגען זעהען. אז לאנגע צייט בין איך געלעגען
 אין אומ לאגע, איך האב שוין געדענקט אז היינט וועט ער נישט מאכען די שפיל
 מיט זיינע נעלמטע קונצען. פלוצים טשערמאק שטעהט שוין אויסגעצויגען אין דעם הייסען
 זיילעך פון זיין געלעגער אויף מיין בעט מיט פארמאכטע אויגען און רושעט מיט גרויס
 פעס מיין קישען, וועלכעס איז פונקט איצט בעלייכטעט געוועזען פון דער לבנה. פון
 זיין מויל האט זיך געזאגט די סליגע, ער האט געפילט געשפראכען נאר מיט אומ אה-
 מענשליכע שטיממע אז אלע מיינע גלידער זענען פארקיהלט געווארען, איהם האט
 זיך געדאכט אז ער בארעט זיך מיט איימיצין און ענדליך האב איך דימליך געקערט:
 -א! א! דו וועסט זיך ביי מיר נישט אויסרייסען! ער האט אלע מאל מיט מער
 קראפט געדושעט דאס קישען, זיך געגעצט דארויף און נאך אין גרעסערען פעס געקוקט
 ענדליך איז ער פלוצים אומגעפאלען אויף דעם בעט און זיך א שט נוקען קלאפ געגעבן
 אין שטערען!...

איך האב געדענקט אז נאך דעם וועט ער שוין נישט אויפשמעקן, איך האב אפגע-
 דאמאלס גראדע פערנעקטען אז טשערמאק איז א לוגאטיק...
 משה זאגט ער.

וועטערונג.

פון מיכל וועבער.

(א) וואס איז אזוינס א ווינט?

עס קענען זיך געפינען פיל וואס רעדען זיך איין, אז זיי ווייסען קעגן וואס
 א ווינט איז. זיי ווייסען למשל, אז א ווינט איז: די לופט בלאזט פון מזרח זייט.
 פון צפון זייט, פון מערב זייט אדער פון דרום זייט אדער נאר פון א ווינקעל, און די
 איז פאר זיי נאך גענוג, זיי מיינען אז עס איז שוין נאר מער גוט דא צו וויסען.
 אבער אין אמת אריין זענען זיי אין גרויסען טעות, במחילה, זיי ווייסען נאר גוט, און
 נאך מער מענשען זענען דא וואס ווייסען גענוגט די דברים נאך ווייניגער און
 האבען קיין שום בעגריף גוט איבער די לופט און וועגען ווינט, און עפען פאר זיי
 שרייב איך דאס ארטיקעל. און אויך די וואס ווייסען יא אז א ווינט איז די לופט
 בלאזט, וועלען אויך דא געפינען בעסערע, אויספירליכע ערקלערונג וועגען ווינט.
 איידער איך וויל ערקלערען וואס איז אזוינס א ווינט מוז איך פריער ערקלע-
 רען וואס איז אזוינס די לופט.

איהר מוז וויסען, אז די לופט איז א מין קערפער, דאס הייסט זי האט א
 מסל ווי אלע אנדערע קערפער וואס געפינען זיך אויף דער וועלט, זיי למשל
 ערד, וואסער, שטיינער, האלץ וכו'.

א קערפער הייסט יעדע זאך וואס פארנעמט אינארט, דאס הייסט אז דארט
 וואו דער קערפער געפינט זיך קען קיין אנדערער קערפער גיט זיין, למשל ווען איהר
 דעם אויף א שטח קען קיין אנדערער גיט זינען אויף דער וועלט שטחל ביי איהר
 וועט זיך אויפהייבען און פריי מאכען דאס ארט, אז איהר גיסט אן א גלאז פול מיט
 וואסער איז דאס ארט אינא גלאז פארנומען און איהר קענט שוין אין דעם גלאז קיין
 אנדערע קערפער גיט אריין פיהרען, און ווען איהר וועט אריין שטעקען אינא גלאז
 א פינגער אדער איהר וועט אריין לעגען א שטיין וועט ארויס געהען פונאם גלאז אזוי
 פיל וואסער ווי פיל ארט דער פינגער אדער דער שטיין פארנעמט.

עס איז פערטאגען קערפער וואס מען זעהט זיי מיטן אויג און מען קען זיי
 נאכאפען מיט די האנד, זיי למשל שטיין, האלץ וכו', און עס זענען דא קערפער
 וואס מען קען זיי נאכאפען אבער זיי זענען גיט לייכט צו בעסערקען מיטן אויג.
 זיי למשל גלאז וואס איז דורכזיכטיג אזוי אז עס דאכט זיך אונז אז עס איז נאר גיט

רא. צו די קערפער וואס מען קען מיטן אויג נישט זעהען גייער אויף די לופט. ווי
אז דרויבטיג און עס דאכט ויך אז עס איז נאר נישט דא, אבער געדאך איז די לופט
א קערפער, ווי פארנעמט איר אירם, מען קען ווי אויך אנטאפען איר מען קען ווי נעמען
אויף די וואג.

עס איז גאנץ לייכט צו איבערצייגען אז די לופט פארנעמט איר אירם: נעמט
למשל א בלאזע אדער א באלען (א פילקע, א מונאמאש) און פילט ווי און מיט
לופט, פארמאכט ווי נישט פון אלע ווייטען אויף, אז עס ואל נישט בלייבען קיין לעבעל
וואס די לופט ואל קענען ארויס געהען, וועט איהר זעהען אז די לופט פארנעמט
איר אירם, דאס הייסט אז די בלאזע אדער די פילקע איז פול מיט לופט און דאס
איר איז פארנומען, אזוי אז איהר קענט בשום אופן דעם פינגער אויף נעמען אירם
נישט אריין זענען, איר ווען איהר וועט זיך נייטען דערצו איר וועט קוועטשען דעם
פינגער מיט פח ער ואל אריין אין דעם אירם וואס די לופט פארנעמט אירם באלען
אדער אין די בלאזע, וועט ווי פלאצען איר די לופט וועט ארויסגעהען און דעמאלס
וועט דאס אירם פריי בלייבען איר דער פינגער וועט אריין, אויך וועט איהר בעסערקען
ביי דער בלאזע וואס איז אנגעפילט מיט לופט אז ווי ווענט עטוואס מעהר ווי אהן
לופט, אויך איז צו בעסערקען דערפרי אז מען קען די לופט אין דער בלאזע פאסט
אנטאפען.

א קערפער קען ווין שווער אדער געדעכט, הארט אדער ווייך, למשל שטיין
אז א הארצער קערפער און אויך א געדעכטער; האלץ איז אויך א הארצער קערפער
אבער נישט אזוי געדעכט ווי שטיין; וואסער איז א שווערער און א ווייכער קערפער.
די לופט איז נאך שווערער און פיל ווייכער ווי וואסער.

זעהר הארצער און געדיכטער קערפער קען ווערען ווייך און שווער ווען
מען ערנווארמט איהם, למשל אז איהר לעגט אריין איינען, ציין קופער דורכאין
פייער, ווערט עס א שווערער קערפער, דאס הייסט עס ווערט פליסיג ווי וואסער.
ווען איהר קיחלט עס אב ווערט עס צוריק געדעכט און הארט.

דערפון זעהט איהר אז די ווארם האט א פח צו אנדערן דעם צושטאנד פון
זעהר קערפער און מאכען איהם שווערער און ווייכער, דאס הייסט די חלקים לעהר
פונם קערפער ווערען דורך דער ווארם אנגערוקט איינס פונם אנדערן, אזוי אז
דער קערפער ווערט שווער.

זעהר קערפער קען ווין אין איינעם פון דריי צושטאנדע: הארט, פליסיג ווי
וואסער אדער נאר שווער ווי לופט, נעמט למשל א שטיק אייז, דאס הייסט אז
געפריירען שטיק וואסער, האט איהר א הארצען קערפער, ערנווארמט איהם וועט
ער צוגעהען און וועט ווערען פליסיג, דאס הייסט ער וועט ווערען וואסער; ער-
ווארמט איהם נאך מעהר, דאס הייסט שטעלט דאס וואסער צו קאכען ביים פייער-
וועט עס ווערען פאקע אדער אזוי ווי לופט.

זעהר הארצער קערפער פארנעמט ווייניגער אירם איר שווערער ווי אז

שווערער קערפער, דאס הייסט ווען דער קערפער איז הארט און געדעכט דרויף
ער נישט אזוי פיל אירם צו פארנעמען און ווען ער ווערט שווערער, דאס הייסט די
חלקים לעהר ווערען אנגערוקט און ערנווייטערט איינס פונם אנדערן, דרויף ער מעהר
אירם צו פארנעמען.

אויך א פליסיגער קערפער, ווי למשל וואסער, פארנעמט ווייניגער אירם דע-
מאלס ווען ער איז קאלט און מעהר אירם ווען ער איז ווארם, אז איהר נישט אן
א פולען טאפ מיט וואסער און שטעלט איהם צום פייער, וועט איהר זעהען אז וואס
מעהר דאס וואסער וועט ווארמער ווערען וועט עס מעהר אירם פארנעמען און אזוי
ווי דער טאפ איז געוועזען פול איר, עס איז שוין נישט געבליבען קיין אירם אין איהם,
וועט זיך דאס וואסער שטופען אין אנדערער אירם, דאס הייסט עס וועט זיך
פארשפרייטען אויסער דעם טאפ, עס וועט אריבער געהען איבער די ווייטען פונם
טאפ.

דער קאלטער קערפער איז געדעכטער ווי דער ווארמער און מייכער איז ער
לייכטער אויף די וואג, דאס הייסט ער פארמאגט אין ויך ווייניגער מאסעס ווי דער
ווארמער, למשל אז איהר האט אנגענאמען א פולען טאפ, קאלט וואסער און איהר
האט איהם געוואגען אויף דער וואג האט ער געהאט 10 פונם און נאכדעם האט
איהר איהם אנגעווארמט ביים פייער און ווענט איהם נאך א טאל ווענט ער שוין
ווייניגער ווי פריהער, פאר וואס איז דאס? ווייל אין דעם טאפ איז שוין נישט דא אזוי
פיל מאסעס, דאס הייסט אזוי פיל וואסער ווי פריהער, ווייל בשעת דאס וואסער
האט זיך ערנווארמט און האט זיך אויסגעברייטערט איז דערפון ארויס געלאפען
איבער די ווייטען א געוויסער סתיל איר דאס פעהלט נעצט צו דער וואג.

דאס איינעם מיט אנדערע ווארמער: אז איהר נעמט א ביסעל קאלט וואסער
וואס פארנעמט א קוביטשנע צאל איר דאנעגען א ביסעל ווארם וואסער אין די זעלבע
טאם און לעגט אויף די וואג, וועלכעס וועט שווערער ווין? דאס קאלטע.

זעהר קאלטער קערפער, ווייל ער איז שווערער אויף די וואג ווי א ווארמער,
שווערט אראב און ליגט אימער פון אינאנען איר דער ווארמער שווייטט קאפאיר.
דאריבער אז מען שטעלט צו צום פייער א טאפ וואסער און עס ווארמט זיך ביים-
ליכטווייט, שווייטט אימער דאס ווארמער וואסער ארויף און דאס קאלטע ליגט אינאנען
ביי דעם באדען פונם טאפ, דערפון שטאמט דאס וידען דאס צוואלעווען פונם
וואסער, דאס הייסט זעהט ביסעלע וואסער וואס ערנווארמט זיך פאקט זיך קאפאיר
און עס שווייטט ארויף און דאס קעלטערע פאלט אראב, דאס סתומ זיך אהן
אויפדער בל וסן דער טאפ וואסער שטעהט ביים פייער.

דאס זעלבע וואס איהר האט געזעהען ביז אהער ביים וואסער סתומ זיך אויף
ביי דער לופט, דאס הייסט די ווארמער לופט שווייטט אימער קאפאיר און די קאלטע
פאלט אראב, למשל ווייטער אז איהר הייצט דעם אוינען, ווארמט זיך די לופט אין
שטוב און די ווארמער שווייטט ארויף צום באלקען און די קאלטע פאלט אראב צום

ווען מען וואל וי מעסטען מיט א לאנגען פאדעם וואלט דער פאדעם געהאלטען אין דער לענג 5400 גרויסע מיילען. די אנדערע רייפער אין ביינע וויסען אפגערוקט פון פון דער מיטעלע וועגן בעצייכענע מיט די אותיות ב, ג, ד, וועגן קלענער, וואס מער אפגערוקט אין דער וויס וועגן זיי קלענער און ווען מען וואל וי מעסטען מיט א פאדעם וועט דער פאדעם שוין גיט האלטען 5400 מיילען נאר א סך ווייניגער, אזוי אז למשל די ביינ ב וועט האלטען ארום און ארום 4500 מיילען. די ביינ ג — 3000 מיילען. ד — נאך ווייניגער.

די ערד קוקעלט זיך ארום און ארום פון מערב צו מזרח אלע מעט לעט אין מאל, אזוי אז יעדע ביינ קוקעלט זיך יעדען מעט לעט אין מאל ארום. קומט אויס אז די מיטעלסטע ביינ א מאכט איהר ביינע א מלה פון 5400 מייל אין א מעט לעט (24 שעה), די ביינ ב מאכט איהר ביינע 4500 מייל אין א מעט לעט, די ביינ ג — 3000 מייל אין א מעט לעט א. ו. ו. דאס הייסט אז דער מענטש וואס וועט אויף דער ביינ א פארקט שטעלער ווי דער וואס פארקט אויף די ביינ ב, האטש אלע פארקען איין מאל ארום יעדען מעט לעט, ווייל דער ערשטער האט אנגעפער שטעלעקע צו פארקען ווי דער צווייטער.

שטעלט זיך נאך פאר אין געדאנקען בלומרשט או בשעת די ערד קוקעלט זיך אזוי ארום און ארום האט זיך א שטיק פון דער מיטעלסטער ביינ א אפגערוקט און איז אפגערגעשפרינגען אדער איבערגערוקט געווארען ביז דער ביינ ב אדער ג, און דאס אפגערוקטע שטעלעקע לויפט ווייטער פון מזרח צו מערב מיט דער ועלכער געשווינדגייט קייט, דאס הייסט א מלה פון 5400 מייל אין א מעט לעט, וועט זיך אויסקומען אז דאס שטיק אפגערוקטע ביינ וועט ארום לויפן ארום דער ערד אויף דעם ארש ב אדער ג אקלענערע צייט פון א מעט לעט, ווייל דער מלה 5400 מייל איז דאך דארט פיר מער ווי דער אומקרייז פון דער ערד.

דעסלייכען פארקערט אז א שטיקעל פון דער ביינ ב אדער ג האט זיך אפגערוקט און איז אפגערגערוקט געווארען ביז א. א. עס קוקעלט זיך דאך ווייטער מיט דער ועלכער געשווינדגייט וואס פריהער 4500 אדער 3000 מייל אין א מעט לעט, וועט דאך אויסקומען אז עס וועט גיט אומפיען ארום צומאכען ארום דער ערד אין א מעט לעט ווייל דאך איז דעם אומקרייז ארום און ארום 5400 מייל, און דאריבער וועט עס בלייבען אומערשטעלליג.

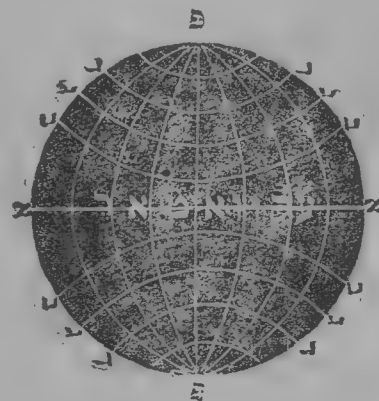
בדי איהר וואלט די נאך בעסער פערשטענדן וואלט איהר געמען אנאפעלסין אויפ-שטעקען אויף א שפיטעל אזוי אז די ביינע עקען פונגים דראט וואלען ארום שטעקען פון ביינע וויסען דאך ווי אויף די פיגור וועגן געצייכענע די בוכשטאבען פ פ. האלט דאס שפיטעל פעסט ביי איין עק אזוי אז די אפעלסין וואל שטיין אין די ועלכע ריכטונג וואס די פיגור מיט איהרע אותיות. וועט דרעהט די אפעלסין ארום און ארום אויף דעם שפיטעל און דאס שפיטעל וועלכט וואל זיך גיט בעוועגען.

אויסצונאך קאנט איר איהר פארשטעללען די בעוועגונג פון דער ערד ארום

פוסקאריגן וואלט פארלאנגט אז עיהר עפענט דעמאלס די טהור פון שטוב און איהר האלט די האנד אויבען, וועט איהר שפירען אז די ווארמע לופט געהט ארום דאס הייסט וי שווימט ארום פון אויבען. און די קאלטע לופט פון דרויסען פאקט זיך אריין אין שטוב פון אונטען. ווען איהר שפירט דאס גיט גוט מיט דער האנד קענט איהר זיך איבערצייגען מיט א ליכט: אז איהר האלט עס אין דער טהור אויבען וועט איהר געהען אז דער פלאם שטופט זיך ארום, און ווען איהר האלט עס אונטען שטופט זיך דער פלאם אריין, דאס הייסט די לופט שטופט עס אריין אין שטוב. דער מעס פון דעם איז דער ועלכער ווי ביי דעם וואסער אינעם טאפף — ווייל די קאלטע לופט איז שווערער אויף דער וואג און דאריבער פאלט זי אראב און די ווארמע איז לייכער אויף דער וואג און דאריבער שווימט זי קאפאיר.

וועט ליבעלענער אז איהר האט שוין א בעגריף וועגען די קערפער, וועגען די איינגשאפטען פון זיי און וועגען דער קראפט פון דער ווארם צו מאכען ווייך און שווער יעדען קערפער, און איהר ווייסט אז די ווארמע לופט שווימט איסער קאפאיר און די קאלטע פאלט אראב. קעגען מיר שוין אביסעל ארויסגעהען אויף די פרייע וועלט און בעטראכטען די לופט וואס הילט איין די נאנצע ערד ארום און ארום.

דאך איידער מיר בעטראכטען די לופט אויף דער ערד מוזען מיר פריהער בעטראכטען די ערד אליין און געהען ווי אזוי זי געהט ארום. די ערד געהט ארום ווי אנאפעלסין אדער ווי א באלען ארום און ארום קיילעכדיג אזוי ווי איהר געהט די פיגור.

די גלייכע שטריכען וואס איהר געהט אויף דעם פיגור פון אויבען אראב וואלען ביי איהר אין געדאנקען זיין אזוי ווי בלומרשט רייפן וואס געמען ארום די ערד. איינע נאדע אין מיטען וי איז בעצייכענע אויבען און אונטען מיט אות א, ז איז די גרעסטע.

וְיָ, דָאס היינט אז די צוויי פונקטען פ, פ שטעהען און בעוועגען ויך נים נאר די נאנצע פיגור בעוועגט ויך און דרעהט ויך ארום און ארום.

נאכדעם ווי איהר האט שוין אזוי בעטראכט די ערך און איהר פערשטעהט איהר פארם און איהר אומדערעהען ויך ארום און ארום קענען מיר שוין אנהייבען בעטראכטען די לופט וואס הילט איין די ערך.

די נאנצע ערך איז איינגעהילט ארום און ארום מיט אדקע היילע פון דופט אקוראט אזוי ווי אינאפעלטין איז איינגעהילט מיט אשאל.

די לופט-שאל פון די ערך אדער די היילע איז דיק עטליכע צעהנדליג מיצען. דאס היינט אז פון דער ערך ביי די העכסטע שיכטע (ווארסטווא) לופט איז ווייט עטליכע צעהנדליג מילען.

איהר קענט ויך זיך געדאנקען פארשטעלען, אז די לופט-שאל פון דער ערך איז אזוי ווי גאנץ דיקע רייפען גאנץ גאהינט איינע צו דער אנדערער ארום און ארום דער ערך; נאר דא איז נים דריי פיער רייפען, נאר גאנץ גרויסע מענגע און נעהר ענג איינע נעמען דער אנדערער. די אללע כייפען קייקלען ויך ארום צוזאמען מיט דער ערך אללע מעט לעת איין קאל ארום.

די וון שיינט אויף דער ערך און ערווארמט זי צוזאמען מיט די לופט אזוי ווי דאס פיער ערווארמט דעם קאפ וואסער.

נאר גיט אלע ארטער אויף דער ערך ווערען גלייכצייטיג ערווארמט און גיט אומקערום איז די היסן פון דער וון גלייך; אויף טהייל ארטער איז די ווארם שטארקער און אויף טהייל ארטער איז ווי ווייניגער. למשל דאס געגענד וואס ליגט נאדע אין דער מיטטע פון דער ערך, דאס היינט אויף דעם פאס וואס איז בעצייגענט אויף דער פיגור מיט די רייף א (מען רופט עס עקוואטאר), איז שטענדיג ווארמער ווי די געגענד וואס ליגט אפגערוקט אין דער ווייט צו דרום און צו צפון. דאס היינט אויף די בייפען ב, ג, ד און אזוי ווייטער. פאר וואס דאס איז אזוי, איז לייכט צו פערשטעהן: ווייל די שטראלען פון דער וון קומען צו דעם עקוואטאר גלייך פון אויבען אראב און זיי נעמען שטארקער ווי די שטראלען וואס קומען צו די אנדערע געגענד פון דער קריס, דאס היינט פון דער ווייט. די שטראלען וואס קומען פון דער ווייט נעמען גיט אזוי הייס.

לויט דעם קוקט אויס, אז די לופט וואס געפינט ויך אין דער געגענד פון דער מיטטע ערך, אדער אזוי ווי מען רופט דאס ביי די געלעהרטע מאנער: דאס קלימאט פונם עקוואטאר איז פיל הייסער און שטערקער און ממילא לייכטער אויף דער וואס ווי די לופט וואס געפינט ויך אין די אנדערע געגענד אין ביינע ווייטען פונם עקוואטאר

פון דרום ווייט און פון צפון ווייט, און דעריבער שווימט די לופט פון אינטער דרום עקוואטאר אימער קאפיר און צושפרייט ויך אויבען אין דער הייך אויף ביידע זייטען צו דרום און צו צפון, און די קעלמערע לופט פון ביידע זייטען פון דער ערך, פון דרום און פון צפון, פאקט ויך אינטען ביי דער ערך צום עקוואטאר וואס דארט בלייבט ליידיג ארם וואס די ווארמע לופט איז ארויף געשווימען, אקוראט אזוי ווי עס מאכט ויך בשעת מען אפענט אויף די טהיר פון שטוב ווינטער-נעהט די ווארמע לופט פון שטוב ארויס אין דער הייך און די קאלטע פאקט ויך פון אינטען ציין פון דרויסען אין שטוב.

אויבערדאך ענטשטעהען אויף דער צוויי בעשטאנדטייע ווינטען: איינער בלאזט אין דער הייך פונם עקוואטאר צו ביידע זייטען פון דער ערך צו דרום און צו צפון. און איינער בלאזט אונטען ביי דער ערך פון ביידע זייטען צום עקוואטאר; ביי אונז אין אייראפא למשל וואס ליגט אויף צפון ווייט פונם עקוואטאר איז דער ווייט פון דער הייך - פונם עקוואטאר, א דרום ווייט און פון אונטען - פון דער ווייט, א צפון ווייט. אין אויסטראליע אדער אין ארגענטינא וואס ליגט אויף דרום ווייט פונם עקוואטאר איז פארקערט דער סדר: פון אויבען בלאזט א צפון ווייט פונם עקוואטאר און פון אונטען א דרום ווייט צום עקוואטאר.

דאס קען נעמער לעזער נעהען אז טהייל מאהל בלאזט אונטען ביי דער ערך א צפון ווייט און ווען ער קוקט ארויף אין די הייך וועט ער נעהען אז די וואלקענס טראגען ויך פון דרום צו צפון, דאס היינט אז דארט אויבען בלאזט א ווייט פון דרום ווייט, און אויף טהייל מאהל פארקערט.

ווען די ערך צוזאמען מיט איהר לופט-שאל ואל ויך גיט בעוועגען, דאס היינט ווי ואל ויך גיט דרעהען אים ויך נעמען מעט לעת ארום און ארום, וואלמען אימער די צווייטערליי ווינטען געוועזען אהנע ענדערונג, נאר ווייל די ערך דרעהט ויך אללע מעט לעת ארום און ארום פון מערב צו מזרח, קומען פאר ענדערונגען און די ביידע שטענדיגע ווינטען: די לופט וואס שווימט פונם עקוואטאר צו דרום און צו צפון. דאס היינט בלומערשט דאס שטיק רייף א וואס האט ויך אפגעריסען און איבערגערוקט למשל ביי ב אדער ג. לויפט מיט אנדערע געשווינדגקייט פון מערב צו מזרח ווי די לופט וואס געפינט ויך אויף ב אדער ג, דאס היינט אז דער דרום ווייט ווערט דאמאלס א מערב ווייט אדער ער בלאזט אין דעם קריס אנגעבויגען צו מזרח, עס היינט פון ווינקעל מערב-דרומיט; און ווידער פארקעהרט, דער צפון ווייט, אדער די לופט וואס שווימט פון דער ווייט פון דער ערך צום עקוואטאר, אדער דאס שטיק רייף ד וואס האט ויך אפגעריסען און איבערגערוקט ביי ג אדער ביי ב לויפט גיט מיט אזא געשווינדגקייט פון מערב צו מזרח ווי די לופט וואס געפינט ויך אויף דער רייף ג אדער ב. דאס היינט וי בלייבט אונטערשטעלליג און עס ווערט דערפון א מזרח ווייט אדער א ווינקעל ווייט פון מזרח-צפוניט.

די מענטשען וואס ווארענען נאךענט פונ'ם ים האבען נאך צווייטערליי ווייטען :
צוויי טאג בלאזט ביי זיי א ווינט פונ'ם ים צו דער יבשה און ביי נאכט בלאזט א ווינט
פון דער יבשה צום ים. דאס שטאמט פון דעם, וואס די יבשה ערווארמט זיך געשווינדער
און קיהלט זיך אב אויף געשווינדער ווי דער ים, דעריבער ביי טאג ווערט די לופט
אויף דער יבשה געשווינדער ווארם און זי שווימט קאפער און די קאלטע לופט פונ'ם
ים פאקט זיך צו דער יבשה צו פארנעמען דאס ארט וואס בלייבט ליידג, דאס הייסט
עס בלאזט א ווינט פונ'ם ים. ביי נאכט ווידער קיהלט זיך די לופט אויף דער יבשה
געשווינדער אב און די לופט אויפ'ן ים איז דעמאלס ווארמער און שווימט קאפער,
און די קאלטע לופט פון דער יבשה פאקט זיך צום ים, דאס הייסט עס בלאזט א ווינט
פון דער יבשה צום ים.

• •

ווען די לופט וואס שווימט פון ערניץ בעגענעט אויפ'ן וועג א בארג און זי
קען נישט ווייטער שווימען, דרעהט זי זיך אן אזוי און נעמט אן אנדערע ווענדונג;
אויסערנאך קען ווערען פון א צפון ווינט—א מזרח ווינט אדער א מערב ווינט.
ווען צוויי ווינטען טרעפן זיך געגענאבער, איינער למשל בלאזט פון מזרח צו
מערב און דער צווייטער פון מערב צו מזרח ביינען זיי זיך אב און נעמען ביידע צו
נאמען א נייטס וועג אין אזוי א צפון אדער צו דרום. אויסערנאך ענטשטען אויך
שטוימווינטען, דאס הייסט אז די לופט לופט נאך געשווינד און מיט א שטארקען
אויספערט.
די לופט וואס שווימט אין דער הויך פונ'ם עקוואטאר צו ביידע זייטען פון דער
ערד, ווען זי קומט אפגערוקט פון דעם ערשטען ארט קיהלט זי זיך ביסלכווייט אב,
און אזוי ווי זי ווערט קאלט פאלט זי אראב נאכענט צו דער ערד, און ווייל וו האט
זיך ביי זעצט בעוועגט פונ'ם עקוואטאר למשל צו צפון נעמט זי ווייטער אין דער
זעלבער ריכטיג פון דרום צו צפון. אויסערנאך האבען מיר א דרום ווינט.

• •

לויט דעם אלעס וואס איך האב ביי אדער געשריבען, קענט איר פערשטען
אלעזאלי ווינטען פון אלע פיר זייטען און אויך פון די ווינקלען דרום-מזרחית,
דרום-מערבית, צפון-מזרחית און צפון-מערבית, און איר פערשטענט נישט
וואס איז אזוי'ס צווייט.

א פרישער מוז.

אונזער מוז וועלכער ליענט בעהאלטען אין אנראכען ביינערנעם קאסטען. איר
דאכט זיך נישט געשיצט און בעווארענט פאר א שאדען; פון דעסוועגען קאנען מיר
נאך דרייטס זאגען, אז ער איז מער פון אלע אונזערע אנדערע אברים געשמעלט
אין סכנה צו געשאדיגט ווערען.
מיר מיינען נישט געשאדיגט, ווערען פראכט פיזיש: אקלאפ אדער ארייס
א. ד. ג.—הנס דאס קאן אויך אמאל טרעפען. מיר מיינען אזא מין שאדיגונג וואס
הויך איר וועט דער מוז, אפילו ווען ער איז נאך, נישט ווי אים שטאנד צו מהר
דאס וואס ער בעדארף טהון; ער וועט ווערען שמוקסיג און וועט נישט קאנען ערפיללען
אלעס וואס ווערט היינט געפארדערט פון א ציוויליזירטען מענטשען. א שמוקסיגער
אנאפגעגאנגענער מוז האט אלע צייטען געמוגט אויף כפרות, און אמאל שפן אין
היינטיגע קלוגע אויפגעקלערטע צייטען.... דרום אז מיר וויללען אונזער
מוז נאל וויין פריש און געוונד, טוען מיר איהם נישט אבהייטען, אכטונג געבען אויף
איהם לויט ווי די היינטיגע פארדערט, און זיך זארגען פאר וויין געוונדיגט נאך מער
ווי פאר אלע אונזערע אנדערע אברים.
על בן דארפען מיר ראשית ועהען אז אונזער גוף בכלל ואל וויין געוונט און
פריש, ווייל דער מוז וואס ווערט גענאדערט מיט שלעכטען בלוט, אדער מיט צו וועניג
בלוט, קאן נישט טהון וויין ארבייט כשרה. מיר ווייסען נאך נישט, ווי אויפגעלעגען
סאיז דער מענטש וואס האט אכטונג קאמאר אדער א הארץ-פעהלער וכדומה. מיר
ווייסען אויך ווי דער מענטש איז געשטימט ווען ער איז אהנגעריגער און ווען ער איז
נאכט....
די געוונדיג פונ'ם מוז פערלאנגט ווייטער, מיר זאלען איהם נישט לאזען פאר-
נאכט אדער פארשלאפען ווערען. מיר דארפען פסך איבען און נומען אונזערע
זייטלינג כחות, דאס לעבען געשמעקט אין בעוועגונג און טהאטיקייט, און אקוואט
ווי אונזערע מוסקלען און איבערהויפט אלע אונזערע אברים ווערען נאר דאמאלס
געניג ענטוויקעלט ווען זיי ווערען געשאפטיגט און טהונ ווייט ארבייט, אדער קען
זיי ווערען אנגעשאפטיגט ווערען זיי קאלקעס אדער זיי שטארבען אפ, אזוי איז אויך
מיט'ן מוז. לאזט מען איהם אהן געשאפטיגט ווערט ער איר אקאלקע, א בעל מום.

דרום בעדארפערן מיר כסדר ליעפערען און פערשאפטען אינגערען שלב פרישע אהרונג.
פרישען מאטערנאל, נים קוקענדיג אויף די יאהרען צו איז מען יונג אדער אלט.
מען דארף זיך קינמאל נים בעניגען מיט איין בעשאפטונג, זיך אפגעבען אין
שפעציעלער ארבייט; פארקערט, מען דארף זיך בעמיהען אז דער נייסט, דער סח,
זאלל האבען פערשיידענע בעשאפטונגען, א מאל דאס, א מאל יענעם. די מענשען
זאם טהוען אריין ווער באגען קאפף גאר אין איין זאך, ווערען מיט דער צייט איין-
ציטיג, ווער שכל איז שוין דאמאלס נים פעהיג צו אנדערע זאכען. איז דער מענטש
למשל, א בעל חשבון און ער מהומ זיך אריין נאנצע טאג נאר אין מאטעמאטיק וועט
ער מיט דער צייט ווערען ווי אנדערען מאשין און וועט נים מער פארהיג זיין צו אנדערע
וויסענשאפטען. — לאפני אבער ווען דער מענטש וועט פון צייט צו צייט אקוק געבן
ווייטער פון זיינע ד' אמות, ווען זיין שכל וועט אפערס ארויסשוויימען ווייטער פון
דעם שטודעל וואס דארט ברעהט ער זיך ארום אין זיין שפעציעלער בעשאפטונג.
ווען ער וועט זיך אינטערעסירען אויף מיט אנדערע וויסענשאפטען און קונסטע,
דאמאלס וועט זיין נייסט אויפגעפרישט און זיין מוח אויפגעמונטערט ווערען, און ער
וועט אויך אין זיין שפעציעלער ארבייט קאנען טהון מיט מער לעבעדיגקייט...
דאס געלבע איז מיט אינגער, זכרון. מיר טארען איהם נים לאזען רוהען, און
בעשאפטונג, ווי עס טרעפט ווער אפט, בעזאנדערס ביי בעדארפער מענשען... פיעל
מיינען אז אויף דער אלטער איז אונז שוין דער זכרון נים נאטהיג; דאס איז אבער
א גרויסער טעות. דוקא אויף דער אלטער קומט אינו אויס אס מיסשטען צו געהערען
פון אט דעם אויפ- און דרום בעדארפערן מיר כסדר פילגעווען און שארפען אינגער
זכרון, כדי ער זאל נים שטומפן און פארקאסטעט ווערען. מיר בעדארפערן אונז
בעמיהען, צו דערמאנען זיך אלעס וואס מיר האבען א מאל געזעהען און געהארט,
געפיהלט און געמראכט א. ז. ו. כדי דאס אלעס זאל זיך נים איינפערעסען אין אינגער
מוח און דער אויפ- פון זכרונות זאל זיין שטאנדיג פול, אפילו אויף דער אלטער.
איה קען צוויי אלטע לייט, איינער הייסט למשל א. און דער אנדערער ב.
ביידע האבען געהאט אין דער יוגנד שארפע מוחות; ביידע האבען זיך שטאנדיג
אנגעגעבען מיט גייסטיגע ארבייט און ביידע האבען פיעל דורכגעמאכט אין ווער
לעבען. מיט א. איז ווער אנגעעהט צו פארברענגען, ער וועט אונז דערצאהלען
נאנצע פאק מעשיות פון זיין לעבען, פון ווער אלטע בעקאנטע א. ד. נ. און מיט ב.
וועט אונז וויין שווער צו ווערען אפילו איין האלבע שטונדע, ער איז שוין ווי א אידראם.
ב. האט געהאט אבעסערען זכרון פון א. נאר דער לעצטער פלעגט שטאנדיג האבען
אין זיין דאס וואס איז געווען, ער האט ליעב געהאט זיך דערמאנען און זאגן
פארשיידענע וועג זכרונות, דרום איז איהם פיעל געבליבען אויף דער אלטער;
אבער א. פלעגט נאר טראכטען פון דעם וואס איז ער צו אדער וואס עס וועט
זיין, נאר שאפטען און אויפמחן גייעס, און אויף דער אלטער אז ער איז שוין נים
מעהר פארהיג צו דעם, איז ער פוקט און לעער...

די פאנטאזיע דארף דער מענטש אויך נים גרינג שאפטען. ווי איז ווער וויכטיג
איז דעם מענטשענס לעבען; זי קען אונז אי פיעל נומערען אי פיעל שארפען. מען דארף
זי נים לאזען ווילד לויפען. מען דארף פאנטאזירען נאר פון אנעלכע זאכען וואס גענען
נים ווער איבערגאמירליך, דאמאלס וועט זי אינו נומערען ברענגען. די פאנטאזיע נים
די חכמים און קונסטלער די מאגליכקייט צו ערפינדען נייע המצאות, צו שאפען נייע
אויפמאכענען, און מיט דעם מאכט זי ניי אמת גליקליך. די פאנטאזיע ווערען גליק
און האפענונג שפיעלט א גרויסע ראלע אין אינגער לעבען. מיר פאנטאזירען פון גוטע
צייטען, מיר פאנטאזירען און האפען — און דאס נים אונז מוטה צו הארעווען און
ארבייטען. ווען עס זאל נים זיין די האפענונג וואלט דאס נאנצע לעבען נים ווערטה
געווען. קיין שאט! — דאנענען אבער ווען די פאנטאזיע ווייס קיין גרענצען נים, ווען זי
פארקריכט אן צווייט, קען זי מאקי דעם מענטשען שארפען. אסאך צרות אינגערע קומען
ארויס נאר פון אזא ווילדע פאנטאזיע. די פאלשע אייגנליכקייט, די ווילדע פארשטעללונג,
קאן א מאל פערשאפטען דעם מענטשען א אמתע קרענק. לאז זיך איינער אייגנליכען אז איהם
טהומ וועה עפעס א אבר, וועלען שוין די אנגעשטערענטע געווען ווירקען אויף יענעם
אבר ער זאל מאקי אין אמת וועה טהון. — מיר ווערען די היפאאגאגראפער, די קרה-
שחורדינקעס, וואס טראכטען כסדר ווי שוואך זיי זענען און ווי קלאנק ווער ארגאניזם
(גוף) איז, זענען ווער אייגנליכע מענשען...

דער מענטש האט אין זיך מאנכע פארהיגקייטען, וואס אז ער שארפט און איבט
זיי נישט גענוג — ווערען זיי אבגעשוואכט, און דרום בעדארף ער זיי נים אפלאזען פון
דער ארבייט. איה וויל צום ביישפיעל אנהאפען די פארהיגקייט צו זיין א בעל דבר,
זיך קאנען שאן און ליכט און נים אויסדריקען אין דער שפראכע. — א שאנער דבור
האט א גרויסע בעדייטונג. דער גוטער רעדנער קען מיט זיין צוג געווענען מיינענער
הערצער און האנדט, און אפילו די איינפאכסטע פארשטען פון אלשון צח: קענען
רעדען אין אנגעלשאפט, איז אויך באגן וויכטיג. א מענטש אהן א מויל, א שוויגער,
מעג ער זיין אפילו דער גרויסער חכם, וועט אונז נים אזוי צוציהען צו זיך ווי דער
וואס קען די קונסט פון רעדען (נאטירליך ווען ער איז נאר נים קיין פליידערזאק
וועלכער איז אונז מער צו לאסט ווי צוואנציג שוויגער). ארום אזא מענטשען וואס
איז נאבעל דברן איז שטאנדיג ארעדעל פון די וואס ווערען צו איהם צוגעצויגען
דורך זיין שפראכע. אינגער הארץ ווערט צו אנעלכען מער צוגעצויגען ווי צו
א "מרוק" וואס קען דאס מויל נים עפענען. — אויסער דעם ווערען פיעל
געדאנקען פונם מענטשען פארשוואונדען ווען זיי ווערען נים אויפגעקערט
מיט נארמער, און זיין נייסט ווערט ביסליכנייט פארקומט. — דרום איז ווער א
נומאליכע זאך מען זאל זיך געפיען צווישען מענשען. די איינזאמקייט (התבודדות)
שאדעט דעם נייסט. אדער געוועלשאפט אדער דער מוידם"ט או חבורה או מיתותא
האבען אינגערע חכמי הפלמוד געזאגט. —

מאנכעס מאל אבער קאן די איינזאמקייט ברענגען א גרויסען נומערען און זיין

זגנום היגעניש מיטמטל, אויפצופרישען דעם גויסם - מען וואל נאר גיט איבערמאפען די מאס. אין דער איינזאמקייט קען דער מענטש זיך בעסער אפגעבען מיט זיך זעלבסט, מיט די אייגענע קראפטע; ער קען זיך דאמאלס גוט בעטראכטען וואו ער האלט און וואו איז ער ערגעץ אין דער וועלט. אין דער איינזאמקייט זעהען מיר אלע זאכען אין ווער אמת'ן געשמאלט - ווייל דאמאלס שטעקט אויף גיט דער געריש און די דראבנאונגעס (קליינליכקייטען) פונ'ם לעבען. די גרויסע פלאנער און המצאות ווערען פארטיג אין דער איינזאמקייט. עדיסאהן, אז ער דארף ערפינדען געזעס אויף מאשין פארשליסט ער זיך און געהאלט זיך פאר מענטשען ביז ער מראכט אויס דאס וואס ער האט געוואלט. דאס געמליכע איז ביי די גרויסע פילאזאפען, שריפטשטעלער, פאעטען און באקאנטייער.

נאר, ווי געזאגט, די איינזאמקייט דארף זיין גיט איבריג לאנג. זיצען אָנגעווענדעט פון מענטשען זאלאנגע צייט מאכט א שלעכטען איינדרוק אויפ'ן האראקטער. דער מענטש ווערט דאמאלס איינזימיג אין זיינע מיינונגען, ער ווערט אַקשן, אפערנט. דער מתבודד, ד.ה. דער וואס ווילט איינזאם, שאצט אָפּפאנגס גרינג די איינזאמקייט מענטשען, נאכדעם פערזאכטעט ער זיי, און צום סוף ווערט ער אַנאקיסט און אַמענטפיינד.

אין דער נאטור איז שולט דער פערזאנלעך געזעס: ד.ה. יעדע זאך און יעדע ווירקונג דערנאכט ביז דער גראסטער שטופפער, נאכדעם געהט עס צוריק. דאס זעלבע איז מיט דעם מין. ער ארבייט אזוי לאנג, ער שטרענגט זיך אזוי פיעל אָן. ביז ער ווערט מיער און פאלט אריין אין אונגעוואוסט-זיין, וועלכעס מיר רופן "שלאף". דער שלאף איז אַכרקה פון נאם. די איינגעמירטע קאמערלדי פון מין און די גערעטן-געוועב רוקען זיך אויס אין שלאף און ווערען אויפגעפרישט. אז דער מענטש שטעט אויף פון שלאף האט ער אַ לויטערען קאפ, לויטערע געדאנקען. דער בעסטער שלאף איז אַ שלאף אָהן חלומות, אָהן טריימערען. אזא שלאף פרישט אויף דעם מין אַם בעסטען. אז אַ מענטש שלאפט זיך גיט גענוג אויס, מהום ער זיין מין די גראסטע ערלה. דאס בלייבט אויסגעמוטשעטע פנים פון אַ מוטער וואס וואכט מאג און נאכט ביים בעסט פון איהר קראנקען קינד, איז גיט דערפון וואס זי דערעסט גיט אָדער וואס זי האט זארג, נאר פון דעם וואס זי שלאפט זיך גיט אויס. לאז אַ מענטש זיין נאכט גיט דערשלאפען וועט ער ערגער אויסגעהען ווי ער וואלט אַ גאנצען טאג געפאסט.

די מעלה פון דעם שלאף איז גיט נאר וואס ער פרישט-אויף דעם מין און מאכט איהם פארהיג. צו זיינע ארבייט, נאר אויף מיט דעם וואס ער געמט צו ביים מענטשען וויינע זארגען און זיין אומגעמינקייט. אין שלאף ווערט אָנגעריסען דער פאדעם פון דעם מענטשען געוואוסט-זיין און די טרויעריגקייט ווערט פארשוואנדען. אמת נאכדעם ווי ער טאפט זיך אויף קומען צו איהם זיינע זארגען און זיין טרויעריגקייט צוריק, ניי זענען אָדער דאמאלס שוין גיט אזוי שטארק ווי פריער, און מיט זעכען

פריהארגען ווערען זיי אלץ שוואכער און וועניגער, ביז דער מענטש ווערט פון זיי אין גאנצען פטור.

אויסער דעם שלאף איז פאר דעם מין נאמהיג די רוקע - גיט קיין פאלקאממענע רוקע, ער וואל נאר אין גאנצען אויפהאנגען צו זיין בעשאפטונג, נאר ער וואל איבער-ביישען די ארבייט, איבערגעהען פון א שווערע אויף א לייכטערע בעשאפטונג. פארן מין איז ווער אומגענוג ווען ער בעשאפטונג זיך צו פיעל און צו לאנג מיט זיין ארבייט. מיר דארפען לאזען זיין טהייל מין זיך אויסרוקען און געהענען אין דער ארבייט אַנאָדער טהייל. אויף אזא אופן וועלען מיר זיין געווארענט גיט מיער ווערען פאר דער צייט.

אונזער מין האט הנגסה און היצאה, איינקומפטע און אויסגאבען. ער געהט אין זיך אריין אין דרויסען פרישע איינדרוקע און גיט פון זיך ארויס וואס ער האט שוין אריינגענומען פון לאנג. די הנגסה איז אַ געווענדערע בעשאפטונג פונ'ם מין און די היצאה - אַ געווענדערע; אויף יעדער זענען אין איהם פאראן געווענדערע קאמערלדי. על בן דארף מען זעהען אז דער מין וואל גיט האלטען פסדר זאלאנגע צייט אין זיין היצאה אָדער אין זיין הנגסה, נאר די צוויי בעשאפטונגען וואל זיך ביישען. די קאמערלדי זאלען זיך לאזען איינע די אנדערע אויסרוקען.

אין דער הנגסה פונ'ם מין איז אויך אַנפאק מינה צו קומט זי פון הארען אָדער פון זעהען. דער מענטש ווערט נידער איינגעמירט הארענדיג איידער זעהענדיג. אז מיר וועלען הארען אַ שווערע קאמפליצירטע מוזיק וועלען מיר ניד מער ווערען, נאך מער פארמאכטעט און צו הארען לאנג אַ געשפרעך; דאנענען אָדער קאנען מיר לאנגער צוהערען אַ פארשטעללונג אין צירק אָדער אַ פאלעט (פאנץ) אויב נאר עס ווערט אונז גיט לאנגזייליג.

אין דער מיטט צווישען הארען און זעהען איז דאס לעזען. לעזען איז לייכטער פון הארען אַ געשפרעך און שווערער פון צוהערען למשל אַ מאנץ, אַ מענטש קען אפּלעזען מיט קאפ פסדר צוויי שעה, נאכדעם פארלערט ער די געדולד און זיין אויפמערקזאם-קייט ווערט שוין אָנגעשוואכט. עס פארשטעהט זיך אז דאס איז פיעל געווענדט אָן דעם אינהאלט פון דער זאך וואס מיר לעזען. אַ גאנגענעמקע ערצאהלונג קענען מיר לאנגער לעזען ווי למשל אַ שווערען פילאזאפישען ספר וואס אונזער מין דארף זיך אנשטעהענען צו איהם. נאר אפילו ביים לעזען אלייכע זאך, וואס דער מין ווערט דאכיי גיט ווער אַנגעשטערענט, בעדארף מען זיך פון צייט צו צייט אפּרוקען. אפרייסען די אויגען פון די בוכשטאבען, ווייל דאס צופיעל אריינקוקען אין די שווארצע אותיות שטרענגט אָן די אויגען און דאס ווירקט אויף אויפ'ן מין גיט צום בעסטען...

די ארבייט-צייט פאר אַ שריפטשטעללער אָדער אַ דריכטער (פאעט, משורר) קען מען אָנגעהענען 2 ביז 3 שעה פסדר. מערער פון דעם מושך דארף ער זיך גיט אָן-שטרענגען. עס קען שוין שאדען צום געהירען. אז דער שריפטשטעללער אָדער דער

דיכטער האט זיך 2 אדער 3 שעה פסדר אפגעגעבן מיט "הוצאה" פונ'ם מלך. נעמראכט
און געשריבען, בערארף ער ביים אפרייטען זיך פון דער ארבייט זיך פארנעמען מיט
הכנסה, אריינגענגען אין מלך פרישע איינדרקע פון דרויסען, ווי למשל לעזען
עפעס, אדער נאך בעסטער איז ער זאל נעהמען מהן עפעס אפזייע ארבייט.
איבערהויפט איז זעהר נאמקיג, מען זאל איבערפרייען די ארבייט פון צייט צו
צייט. דאס איז געווען אי פארין מלך אי פאר די גערנוען אי פאר דעם נאנצען קאנפער.
מרויגריג איז דער גורל פון די מענטשען וואס ארבייטען אהן אויפקער איין ארבייט,
ווי למשל קאנצלעריסטען וואס זיצען נאנצע מאג איינגעבויגען ביים שרייב-מיש,
זעצער וואס שטעהען דען נאנצען מאג ביים קאסטען מיט אותיות און ווארפען
מיט דער האנד אהן אויפקער, מוזיק-לעהרער וכו' וואס זייערע שטאנדיג גערוואו.
און דאס קומט פון צופיעל אנטשטענענע און פון דעם וואס זיי רייסען זיך נישט אפאל
אפ פון דיעזער ארבייט צו אנדערע ארבייטען.

וויפיעל צייט בארף זיך אפרוהען דער מענטש וואס ארבייט פזיש - ווענדט זיך
אן זיין נאטור און פלח א.ד.ג. פאר דעם וואס ארבייט מיטן מלך איז אס בעסטען.
ער זאל איינשטיילען דעם מענטש לעזען אין דריי חלקים: 8 שעה זאל ער ארבייטען,
8 שעה שלאפען און 8 שעה רוהען. אויסער דעם בערארף ער פון צייט צו צייט
רוהען א נאנצען מאג פסדר. - רוהען אים שבת פאדערט נישט נאר די רעליגיע.
אבער אויך די היגענע, און די וואס ווילען נישט רוהען אין דעם הייליגען מאג
זינדען נישט נאר קענען נאט, אבער אויך קענען זיך זעלבסט, קענען זייער אייגענע
געזונדקייט.

זעהר אנעוונטע זאך איז ארוםרייזען ווען מען ווערט פריי פון דער ארבייט.
דאס איז גפרט זעהר וויכטיג פאר די וואס ארבייטען גייסטיג, מיטן מלך. דער
נוממען פון רייזען איז א צוויי-פאכער, ערשטענס ווערט בארוהן לייכטער דעם גייסט.
ער ווארפט אונז דא שווערע ארבייט און בעשאפטונג זיך מיט לייכטערע, און
צווייטענס שלעפט אונז די רייזע ארום פון אנגעזעע פזישע און מאראלישע רגילות, אונזערע
אויסערקוואמקייט בעקומט א נייע סטענשקע, אונזער גייסט ווערט בארוהן אויפגעפרישט,
און דער מענטש בעקומט א פרישען מלך.

י. ת. זאנאראדסקי.

קאנוקאנער יודען

I.

די גרוזנישע יודען.

אין דער שטאט אלעקסאנדראפאל (ערוואנער גוב) וואהנען שוין נאנץ לאנגע
צייט עטליכע יודישע גרוזנישע פאמיליען, וועלכע מען רופט דא ביקעס (בייך בעדייטעט
בני ישראל קדושים). די אלע גרוזנישע יודען וואס זענען צווארפען אויף נאנץ
קאנוקאנער און וואקאנוקאנער געגענד זענען לויט זיי נאנען אלליין נאך פון דעם חרבן
דאשון. אלס זיי האבען זיך צושפרייט נאך דעם חרבן בית המקדש אין אלע פייער
עקען, זענען אסאך פון זיי איבערגענאנען קיין פערסען און ווען רוסלאנד האט
ערווארבען דעם היגען קראי זענען זיי געווארען רוסישע אונטערשטאנען. צוואר מען
קענן זיי דא פאר יודען, דאך איז אבער זעהר שווער זיי צו אונטערשיידען פון דער
איבעריגער אומאמישער בעפעלקערונג פון דעם היגען געגענד דורך זייערע פערשיידענע
גליידונג און לעבענסארט, ווייל זייער אלגעמיינע פיהרונג איז נאר נישט ווייט פונ'ם
נאנצען אומאמישען לעבען... זיי וואהנען אויך ווי א גרויסער שטייל פון אלע איבריגע

(*) ערהאלטענדיג אייער ווערטען בדייער דאס איז וואל אייך שרייבען פון די קאנוקאנער
יודען האט מיך זעהר געפרייט, דאס איז אונטערשטעט זיך צו וויסען ווי עס געהט צו מיט אונזערע
ברידער דא אין די ארמער, וואו מען קוקט זיך נאר וועניג אום אויף זיי, און פון וועלכע עס איז דוקא
דא א סך צו שרייבען (מיר וועללען נאך אמהל רעדען פון זיי אונטערשטענליכער אין אייער, הויזפריינד) -
נאך מערה האט מיך געפרייט, דאס איז וועל זיך קענען בענומען מיט דער געלעגנהייט צו זאגען
ביקצור עטליכע ווארטער פונ'ם לעבען פון אונזערע יודישע סאלדאטען, וועלכע זענען דא אין
די מקומות, האפפער דאס איז וועט זיך נישט אבזאגען צו צו טראגען פאר די לעזער פונ'ם, הויז-
פריינד, אויך דעם קליינען איינפאכען דעסטערס וועלכער איז געכאכט צוואר נישט פון קיין געשמאקע
גאר אמת'ע פרובמען.

אייער איבערגעבענער אונטערשטעט פריינד

שאול האבבערנ.

איינוואהנער אין מאקלעס. קליינע היילעך געדעקט מיט ערד ווי ביי אונז קעהלערס
אין די צימערן געפינט זיך קיין נאך מעגל. ווייל זיי וועלן שטענדיג אויף דער
ערד - אויף קאנווארען. אין שטוב געהען זיי אין די נאקען ווי דער מנהג איז דא
אראב צו נארפען די שיק אין פאר-צימער; אויף דער וואנד האנגט ביי זיי אויף ווי
ביי אלע אנדערע טוועמזעס: ביקסען, ועבלען און פיסטאלעמען וואס איז דא דאס
שאנסטע בעצערונג פונם דויד. אויף מורח וואנד הענגט אפלאט מיט גרויסע העברעאישע
אותיות: "ירושלים". זייער אומנאנגספראגע איז גרויניש. פון קיין זשאקאן ווייסען
זיי נישט, אויף אייניגע פון זיי קענען נעהר. וועניג (אויסער דעם חכם) העברעאיש.
זייערע פרויען זענען לויט דעם מנהג פון הייז וואהרע קעכע. ווי צום ביישפיל:
ווען דער מאן קומט פון דער גאס צוהיט זי איהם אין פאר-צימער אראפ די שיק.
די פאלמא א. ו. וו. דערלאנגט איהם טהע. עסען און אלע אנדערע הויפטערנעגען;
מיט אייגעס ווארט: ווען ער איז אין דער היים האט זי קיין פרייע מינוט נישט און
האלט אין איין ארוםטאנען ארום איהם; ער אבער ליעגט זיך צולעגט ווי אגראף
אויף דעם קאנוואר (טעפיר) מיט דער ציגאר אין מויל און גלעם ניד די בארד פון
פערנעניגען. דער מאן מעג נאר נישט געהן אין געשעפט, אדער וואו עס איז אזוי
צו פערדיגען אויף ברויךט. וועט איהם דאס ווייב קיינמאל נאר נישט זאגען.

די פרויען זייערע געהען פמשט קיינמאל נישט ארויס אויף דער גאס און ווען
עס קומט זיי נאך אקאהל אים ערגעץ צו געהן. וואס איז א געלטענהייט, דעקען זיי
איבער דאס געזיכט ווי אויף דעם גאנצען קערפער מיט א לאנגען וואל. פון בילדונג
ווייסען זיי אלע נעהר וועניג און זענען עס אליין מורח דאס מיר רויסישע יודען
פערשטעהען און ווייסען מעהר פון זיי. זייערע קינדער ווערען אויף אזוי ערצויגען
ווי זייערע עלטערן און געהעריגער בילדונג.

דער האנדעל זייערע בעשעפטיגט פמשט ביי זיי אלע פון הענדלערס. וועלכעס
עס איז דא אין דער מאדע. נישט איינמאל שטעלל אויף מיר פאר אונזערע רויסישע
יודען הענדלערס אין אמעריקע ווען איה וועה דא ארום פראגען די פערקליד אויף די
פלייצעס שרייטנדיג אויף ארמעניש, גרויניש ווי אויף אויף געבראגען רוסיש:
"וואלועלע סחורה, קויפט, קויפט!"

פאלגענדער צופאלל האט מיר געמאכט אפיסעל מעהר בעקאנט מיט דעם
איינווייניגסטען לעבען פון די גרוינישע יודען. אין חודש יוני פאריגעס יאהר איז פלוצים נפטר
געווארען דער חכם (רב) פון דער היגער געמיינדע, וועלכער איז געווען א גרויסער
קענער אין העברעאישען. די טרויריגע נאכריכט איז ווי איין עלעקטרישער בלייזן
איבערגעפלויען די אלע יודען וואס געפינען זיך דא. מיר האבען זיך פירף אלע צו-
נאכגענוגעקליעבען איהם צו טהון זיין רעכט... דער מל לעגט ווי געוואהנליך אויף דער
ערד איבערגעדעקט מיט א שווארצען טוך. ארום דעם מל פערנענען ליגט ווי דער
שטייגער איז און עס וועלן ארום איהם די הויז-מענשען; נאר זייער בעוויינען איז
פערמישט מיט ווינען וואס עס צוהיט פראסט ביי דער נשמה און וויללענדיג נישט

וויללענדיג הייבט אויך און דער זימיגער מענטש צו ווינען... איה קען בעשטימט
זאגען דאס אפילו דא אין קאנוואר וואו יעדער קען ווינען און אין די נאכטען הערט
זיך שטענדיג אנעוואנג. איז א געלטענהייט צו הערען אנלעב טרויריגע הערצרייסענדע
ליעדער ווי איה קאב דאמאלס געהערט בעוויינען דעם מל אויף גרויניש.
די קבורה געהט צו ווי ביי אונז יודען. נאר מיט א קליינער אויסנאהמע: דאס נאך דעם
מקבר ווען מל ווארפען זיי אויף אלע פיער זייטע. געלד. איה האב זיי געפירענט
וואס דאס בעדייט, נאר קיין בעשטימטען ענטווער האבען זיי מיר דארויף נישט
געזעגען אויסער דעם וואס דאס איז ביי זיי אזא מנהג. פונם בית עולם איז ווי
פיעל עס געפינען זיך סענשען מווען זיי אלע געשעהען אין דעם הויז פונם מל.
וואו עס ווערט געמאכט א גרויסע סעודה. און דען עס מאכט זיך דאס מען קען די
סעודה סחמת ארומקייט נישט מאכען. אלוא איז א חוב פון גומע פריינד, קרובים אדער
שכנים צו מאכען די סעודה און צו ברענגען דאל געסען אין דעם הויז פונם מל.
איה מיט מיינעם א חבר ה' צו ווענען אויף מיטגעזונגען מיט אלע איבריגע וואס האבען
דעם חכם מקבר געווען. אסך פון דעם גליל האבען זיך אויסגענומען אויף דער
ערד לויט דעם הינען מנהג. נאר פאר אייניגע סענשען האט מען געשטעלט א טיש
מיט בענקליך. איה רעכען נישט פאר איבריג צו רעדענהלען דעם געלטענעם צוזאמענפאל
וואס איז פארגעקומען מיט איינעם פונעם חכם הלוי: "זיין דער נאך פון זיין
שטאנדען געשטארבען איז ער יונמאט איז געקומען פון אחאליצק וויינס אמלמיר אויף
שבת ווענען זייער קאמערען געלעפטען. נאר אזוי ווי ער האט זיך פריימאט געהאט
אבגעפארמינט האט ער וועגאג. עוואלט אונזעך פאהרען. נאר דער מענטש דענקט און
נאט לענקט. פונקט אין דער צייט פון זיין אונעקפאהרען איז ער פלוצים קראנק געווארען.
אזוי דאס, ער האט געמקט בלייבן, און דער צופאלל האט איהם געבראכט דערצו.
דאס ער האט געקאנט מקבר זיין דאס רבין ווינעס. בשעת דער סעודה האט ער געזאגט
נעהר אריהענדע דערע אויף גרויניש. וועלכע מען האט אונז איבערגעזעט אויף רויסיש.
די אלע 8 מאן פון דער שבעה האבען מיר געמקט געהען ערב. נאך צום מל
טויסער די וואס בעדארפען געקעפאהרען מווען אלע וואס זענען געווען בשעת
הקבורה געהען צום מל און געזעסן. נאך ווערד געמאכט נאך דעם דאווענען אסעודה.
אין דער פריה פלעגען מיר דאווענען דעם זייער. און אזוי ווי איה און נאך אנדערע
האבען נישט געקענט ווארפען. פלעגט מען איה נישט אנדערש אפלאנען בל מיר האבען
געמוזט טרינקען האמט קאנע. די צייט פון דער שבעה זענען די פרויענצימער
געזעסען אויף דער ערד און די נאנצע צייט געווענען גרוינישע טרויריגע ליעדער...
זיי האבען דא זייער אייגענע שוהל. וועלכע מען רופט "גרוינישע". אין דער
וואכען קומען זיי זיך אהין פמשט קיינמאל נישט צונויף דאווענען אויסער שבתים און
מיט-טובים. צוואר זיי זענען נעהר פרום און היטען אפ. יעדער רעליגיאנע פירעלע
וואס איז בעדארף אפ צו היטען. נאר די זיי האלטען זיי דערפון נישט אלע מאן
כגון צו מאכען. אין שוהל געהען זיי אויף ווי אין דער היים אין די נאקען און

אראבונארפערדיג די זאקען זאגען זיי דעם פסוק: "של געלף מעל רגלך כי המקום אשר אפה עומד עליו אדמת קדש הוא". דאס דאוונען איז ווי ביי אונז, נאר וואס עס קומט ביי זיי אויס מיט דער פתח און מיט אייניגע היות און פאסמעקעס ווי צום ביישפיעל: בשעת זיי שרייען "אחר" לעגען זיי צו די האנד צום פנים און קושען זיי... אים אללגעמיינען דאוונען זיי נים אלע צונאמען ווי ביי אונז, די נאנצע צייט דאוונען נאר דער איינער הון אליין און דער איינער עולם שווייגט אויסער אייניגע ארמער זאגען זיי אלע צונאמען מיט א שטענעם גרוינישען מאטיוו ווי "לכה דודי" "מטור לרוד", אזוי דאס עס איז א פערניגנען צו הערען. אפדאוונעדיג זאגען זיי וך אויף גרויניש "גוט שבת" ווי דער מנהג איז ביי אונז יודען, און בשעת גריסען וך לעגען זיי צו די האנד צום שטערן און קושען זיי. פאר זייערע פרויען איז קיין בעזונדערע שוהל גישטא, נאר וועגן זיי קושען נא אפאהל דאוונען, זיממען זיי אין פאר-היינעל געבען דער מהיר אויף א זאק, זיי דאוונען נים, נאר זיי שאקלען זיי און גישט קעהר.

II.

די פערסישע יודען.

עס געפינען זיך אויף דא פון 8 ביז 10 יודישע פערסישע פאמיליען. זייער ארם לעבען רעכען איה פאר איבריג אומשטענדליך צו געשרייבען. ווייל זיי מראגן דעם זעלבען האראקטער ווי די גרוינישע. די זעלבע קליידונג מיגל שפחמי - די אלע איינגעברענגע יודען מראגען לאנגע קאפאטעס, גרויסע משאלמען, זעלבע מימען ווי ביי אונז באראשקענע הימלעך, זיי ווערען דא געטראגען וואסער און ווינטער, ארוםגענארמטעל מיט זילבערנע נארמלען, א קינזשאל אין דער וויט זיי אלע אייג-דיגע טונעלעכעס, דאס זעלבע געגעהען זיך מיט די פרויען ווי די גרוינישע יודען. די זעלבע ערציהונג א.ז.וו. זייער האנדעל איז מאניפאטור-געשעפטען און זענען אויף געהר בייך. די היסטארישע ביאגראפיע איז דיא זעלבע ווי די גרוינישע ווי איה האב אויבען געשרייען. זיי זענען געהר פרום און דערצו אויף פאנאטיש. אבער מערקווירדיג איז דאס, דאס זיי זענען אלע גראב, אזוי דאס מעהרסטענשטיילס קענען זיי אפילו נים דאוונען; וועגן זיי זענען אין שוהל זיי דאוונען אלע אין דער גרוינישער שוהל וואקלען זיי זיך ארום מיט די סליחים, מאכען צו די אויגען און שאקלען זיך. פון קיין הפלין וויסען זיי נים ווי אויף די גרוינישע יודען. קוממענדיג אפאהל מיט דעם היגען פאפאגראף ה' שעכטער צו זיי פרייטאג פאר-נאכט דאוונען האבען זיך די גרוינישע יודען געהר דערפרייט וואס מיר זענען געקומען פונקט צו א מין. אויף מין פראגע וואו עס זענען די פערסישע יודען, האבען זיי

מיר גענוטפערט דאס ווי האבען זיך מיט זיי צוקריענט איבער שוהל-זאכען און דאריבער קומען זיי שוין א שטיקעל צייט נים דאוונען. עס קומט ביי זיי אויף אפט-מאהל פאר מחלוקתן אין שוהל עס איז דאך עפעס איינער ראדיקאלישע קראנקהייט, נאר עפעס זיט אויף נאט שטייגער ווי אין אונזערע פסי-מדרשים...

III.

די סובאמניקעס.

זיט אויף זאקאנאקא ווי אויף אויף נאנץ קאנאקא געפינען זיך געהר א סך סך-באמניקעס. איה רעכען נים פאר איבריג צו ערקלערען דעם געזער, ווייל עס קענן געהר מעגליך ויין דאס פיעלע פון די לעזער וויסען נאר נים וואס דאס איז פאר א מין סעקסע. פון וואגען זיי האבען זיך גענומען אהער ווייסט קיינער נים, נאר לויט אייניגע פון זיי האבען מיר געזאגט האבען זיי א מאהל נאך פאר דעם קייסער ניקאלאי געזאגט אין די ווייטערע געבערנעס פון רוסלאנד, נאכדער אבער האט מען זיי פארשיקט אויף אייניגע ארמער פון קאנאקא דערפאר וואס זיי האבען זיך פערסט געהאלטען אין אייניגע זאכען פון דר יודישער רעליגיע, דערנאך זענען זיי איבערגעגאנגען אויף זאקאנאקא און אין אנדערע ארמער, נים ווייט פון אלעקסאנדראפאל געפינט זיך א דארף "זעלענעווקע" פון לויטער סובאמניקעס, וועלכע געשעפטליען זיך פמעט אלע מיט אקערבוי, וועגן איהר באגעגענט זיך מיט א סובאמניק, געמט איהר איהם אן פאר א וואהרען רוסישען, פאר זעלבען ווי מיר רופען "קאזאפעס", ווייל עס איז נאר גישט קיין יודישער טיפ, נים קיין יודישע קליידונג, נים קיין יודישער אקצענט און אויף גישט קיין יודישע האנד, עס איז אבער פארט הקול קול יעקב ויהודים. זיי עשו...

וויפיעל עס איז מיר אויסגעקומען צו ויין ביי די סובאמניקעס האב איה אין יעדער הויז געפונען חובשים, סדורים, פנ"ך מיט רוסישען איבערגעזעצן פון דעם גראדער ראבבינער ה' גורעווימץ. זיי זענען אויף פרום, אזוי דאס אייבער זיי פאדערען ארום אין פעלד אויף דער ארבייט דאוונען זיי אב, נאטיקליך אויף רוסיש נאר אייניגע פון זיי קענען דאוונען אויף לשון קודש ווי עס געהער צו ויין און דער-נאך פאדערען זיי ערשט אדער געהמען זיך אין דער היים צו דער ארבייט. מערק-ווירדיג דאס זיי מראגען אלע ווי די מאנגער אזוי די פרויען די וואהרע ביבלישע זאכען, נים ווי עס ניכט ביי אונז א מיט-מאש...

די פרויען זייערע וויסען אויף נים ליידיג און געשעפטליען זיך מיט הויז-ווידמשאפט און אויף אויף די גארטער. די נאנצע וואך וועד ביי זיי די ארבייט, ליידיג ויזט מען נים: די מאנגער אויף די פעלדער, די פרויען אויף דער היימישער

היווארבייט און אפילו די קינדער מיט די בהמות אין די וועלדער און אין די
 מהאלען; אבער וועגן עס קומט דער ערב שבת קודש ווערט איהר צוועלף דעם
 ווייטער ווי אומקעהרען אלע פונם פעלד, דער מיט סנאפעס, דער מיט היי
 אדער אנדערע געטריידען און די קליינע קינדער מיט די בהמות, און אויף אזא
 אויפן רוהט מען ווי אב בוי וועטאג אין דער פריה, עס הייבט זיך ביי זיי אויף אן
 דער געוואהנליכער ערב שבת ווי אין אונזערע יידישע שטאטליך: דער פרייטאג-
 דיגער מיטטאג, דאס אין מרחץ געהען א. ו. ו. מערקווירדיג דאס יעדער סובאמניק
 האט זיך וויין אייגענעם מרחץ און עס רעכענט זיך פאר א שאנדע וועגן ער האט
 עס נישט און בעדארף צו נעמען געהען... 5 דעם ווייטער טהוט זיך יעדער אן בנדי
 שבת און ארויסגעהענדיג צו דער צייט אויף דער גאס שטעללע זיך אויף פאר דאס
 איהר נעמט אין א רוסיש דארף וועהרענדיג יום-טוב, פאר נאכט ווערט אנגעצונדען
 ליכט, נאר נישט געבענשט און מען איז מקבל שבת אין דער היים אדער מען געהט
 אין שוהל, קוממענדיג צו הויז ווערט אב געגעבן דער געוועהנליכער ברייטער
 "גוט שבת" נאר אויף רוסיש, שבת אין דער פריה געהט יעדער אין שוהל דאווענען,
 די פרויען, פרייליין ווי אויף די קליינע קינדער, געבאווענט ווערט אויף דעם רוסישען
 איבערזעצט, וועלכען איינער לעזט פאר אים די איבריגע הערען צו אבער מיט א
 מין שטילקייט, ערנסטקייט און פיינקייט געפערט נאר נישט ווי ביי יידען... "אנעים
 זמירות" ווייגן זיי אלע צוזאמען ווי אויף די פרויען, שבת רוהט יעדער און אין
 דעם פערלויף פון דעם גאנצען טאג ווערט איהר נישט איין פוהר אין גאנצען דארף
 אויסער וואס עס פאדערט צייטענווייז דורך א פאסאזשיר, ביי טאג געהט מען איינס
 צום אנדערן צו נאכט און מען פערברענגט זיך ביי שפעט ביי נאכט, וועטאג
 אום פינף דעם ווייטער אין דער פריה פאנגט שוין וועדער אן צו קאכען ווי אין א
 קעסעל, דאס גאנצע דארף שטעהט שוין אויף די פיס און מען געהט זיך וועדער
 געשטאק צו דער ארבייט ביי דעם צוקונפטיגען פרייטאג אדער אזוי ערב יום-טוב.
 די שוהל ווערט אזוי פונקט ווי די אונזריגע, אין דעם 1888 יאהר וועגן ראמשילד איז
 איז געווען אויף קאונקא: איז איהם אויסגעקומען דורך צו פאדערען דורך דעם דארף
 "נעלעגעווקע". דורך דעם דאלמאקש וואס איז מיט איהם געפאדערען האט ער זיך
 דערוואוסט דאס די סובאמניקעס זענען יידען, און האט זיך דאריבער דארט אב-
 געשטעלט אויף אייניגע שטונדען. דערנאך האבען אייניגע לייט וואס פאדערען נישט
 אויף דער ארבייט מחמת אלמקייט, שלאפיקייט וכו' וואס זיך דערוואוסט וואס פאר
 א טהייערן נאכט זיי האבען ביי זיך אין דארף און האבען איהם איינגעלאדען אנצו-
 קוקען דאס דארף מיט דער שוהל, אין שוהל איז ראמשילד געווען צוזאמען מיט
 דער פרוי, וואו מען האט זיי געווינען די ספרי תורות, וועלכע זיי האבען איינגע-
 נויט געקויפט און ער האט זיך געהר געפרייט וואס זיי געשעפטיגען זיך מיט ערד-
 ארבייט און פערדינענען דאס שטיקעל ברויט מיט ווערע אייגענע הענט, אונזער-
 פאדערנדיג האט ער זיי געלאזט א שאנע נדבה אויף דער שוהל און אויף גאטליכע

קהל'ישע זאכען. א צייט מיט יאהרען איז ביי זיי געווען רב און שוחט א ייד פון
 משערקאס קענווער גוב.
 אין דעם דארף וועלענעווקע געפינען זיך מעהר ווי 400 פאמיליען סובאמניקעס,
 וועלכע לעבען צווישען זיך שטילל און רוהיג, עס איז ביי זיי נישטא קיין מחלוקתין
 ווי עס גיעבט ביי אונז, דאס איז דערפאר ווייל יעדער איז בעשעפטיגט די גאנצע
 וואך מיט זיין שטיקעל ערד, נארמען, בהמות און אנדערע פעלד און הויז ווידישטאפט.
 אין דער שטאט קארס וואהנען ביז 16 פאמיליען סובאמניקעס, וועלכע האבען
 אויף זייער אייגענע שוהל, אייגענע ערד וואס זיי בעאדרייטען ווי אלליין, לעבען
 צווישען זיך ווי אויף מיט דער איבריגער בעפעלקערונג ווער צופרידען.
 אין דעם דארף "סוליס" (40) ווערט פון דער מירקישער גרענעץ האב איך
 געמאכט בעקאנטשאפט מיט א סובאמניק, וועלכער איז געהר פרום און דערצו אויף
 א יידישער פאטריאט, אויף זיין בקשה דאס עס וואלט זיך איהם געוואלט וויסען
 ווי עס געהט פאר מיט די יידען אין רוסלאנד, האב איך איהם נאך אין 1890 יאהר
 אויסגעשרייענען דעם "וואסחאד" פון וועלכען ער לעקט נאר די פינגער, קומענדיג
 צו איהם אומגעקעמט ערב שבת פאר נאכט איינס 1891 יאהר האב איך געטראפען
 עטליכע סובאמניקעס ווי אויף אייניגע פריינד ווייזע מאלאקאנער (אזא סעקסט) וועלכע
 האבען גאנץ געשטאק, געלייגט דעם "וואסחאד" און דערצו געקעמט פון יידען.
 אייניגע פון זיי האבען מיר געזאגט אז מיט דער צייט וועלען זיי פערקויפן ווערע
 ערד, היינער, בהמות און וועללען אונזעקפאהרען זיך בעזעטצען אין די קאלאניעס
 פון פאלעסטינא, וואו מיר וועלען קענען, אזוי האבען זיי מיר געזאגט, צו לערנען
 אין דער ערד-ארבייט און מיטוועלפן אונזערע ברידער וואס ווייזען נאך נישט געוואהנט
 צו ארבייטען אויף דעם פעלד, פון דער צייט אן האב איך זיך מיט זיי טעהר נישט
 געוועהן, אזוי דאס עס איז מיר נישט געוואוסט אויב זיי האבען דעם פלאן אויס-
 געפירט אדער ניין.
 אים אללגעמיינען האבען די גרוינישע, פערסישע יידען און אויף די סובאמני-
 קעס אלע בידענליכע רעכטע, מען דריקט זיי אין קיין שום זאך נישט, דערפאר
 וואס זיי זענען פון די בני משהים, הלואי אויף אלע אזוי געזאגט געווארען
 אין נידען!

IV.

די רוסישע יידען און די רוסישע סאלדאטען.

עס געפינען זיך דא אין אלעקסאנדראפאל און נאך אנדערע ארטער פון
 דעם הייזען ראיאן אייניגע יידישע פאמיליען פון דער משערמא אסנעוולאקס, וועלכע

מען רופט דא "די רוקישע יודען", זיי זענען אללע לויטער רעסעסלענדיקעס. ווי ג. שווקערס, שניידערס, היטעלמאכערס, זינגערמאכערס א. א. וו. וועלכע פערדינענען ארדענטליך דאס שטיקעל ברויט און לעבען זיך פיין. ארדענטליך און צופרידענע מיט דער איבריגער בעפעלקערונג. אייניגע פון זיי האבען אויך געהאט א גרויסען ווערקט ביי די גראסע לייט פון די און פיהרען צייטענווייז אים א סך נומערליכע זאכען. ווי די געהערטע לעזער וועללען זיך קענען איבערצייגען פון פאלגענדע פאקטען: אין דעם היגען גארניזאן געפינען זיך מעהר ווי 300 יודישע סאלדאטען. וועלכע האבען זייער אייגענע שוהל, דער גבאי פון וועלכער איז דער היגער פאל קאנווי שניידער פון דעם באקניסקי פאלק הי' לייבאוויטש, וועלכער דענט שוין אין דעם פאלק מעהר אלס 20 יאהר. מען קען נישט לייגענען דאס ער האט דורך זיין ארדענטליכקייט פערדינעט די גראסע פאפולאריטעט און אכטונג נישט גאר ביי דער פאלקאנווי נאמטשאלסטווא האט גאר אויך ביי אייניגע גרויסע מאנער פון דעם היגען גארניזאן, וועלכע ערפיללען שטענדיג זיינע בקשות, אט ווי צ. ב. נאך פונם 1858 יאהר געפינט זיך דא א בית עלמין אויף וועלכען עס איז נאך ביז פאריגעס יאהר געווען ארמ אויף מקבר צו זיין. וועהרענד דער חכם איז פאריגעס יאהר געשטארבען האט מען מיט גרויסער מיהע אפגעזוכט א שטיקעל ארט איהם מקבר צו זיין. דאמאלס האט מען בעשטימט זיך ערנסט געהאט צו דער זאך—צו בעסען ביי דער געהערטער נאמטשאלסטווא דאס מען זאלל אפפיהרען פלאץ פאר א גיטעס יודישען בית עלמין, נאך מעהר האט מען געפיהלט ווי גאטהיי דאס איז טייל פון דער האלערא וועלכע האט דא געהערשט פאריגען ווער מיט א שרעקליך באקנייט זענען געשטארבען טאגטאגליך א מאסעס מענשען; גאר אזוי ווי פון יודען איז דאנקען גאטט קיינער נישט געשטארבען, האט מען אין דעם גאר אין גאנצען פער געסען, ביי מארט חרש היינטיגעס יאהר ווען עס איז געשטארבען א יודענע פאר וועלכע עס איז שוין קיין ארט נישט געווען, און וועהרענד דאס גראבען דעם מקבר האט זיך אייניגע מאהל געמאכט דאס מען האט געפונען ביינער פון א אנדערן מת... מיט גרויסער און שווערער מיהע האט מען פאר דעם מת נאך אפגעזוכט פיער אילען ערד און מען האט איהם מקבר געווען. ערשט דאמאלס האט זיך דער הי' ל. גענומען ערנסט און ענערגיש צו דער זאך, ער האט זיך געווענדעט צו דעם נאמטשאלטיק פון היגען גארניזאן גענעראל-לייטענאנט *Фонь-Шакъ* (פון שאק), וועלכער האט אפגעגעבען אין זיין פריקאז מען זאלל אפפיהרען א גרויסען פלאץ געבען דעם אלטען בית-עלמין פאר די יודישע סאלדאטען פון דעם היגען גארניזאן און אויך פאר די אייניגע איינוואוינער יודען וואס געפינען זיך דא. אין אייניגע טאג ארום האט דער הומאנער גענעראל אפגעגעבען אין פריקאז דאס מען זאלל אפלא-זען אללע יודען פון די היגע פאלקען, זיי זאללען ארום גראבען דאס ארט

פון נייעם בית-עלמין. אין פערלויף פון צוויי טעג איז אללעס פארטיג געווארען. עס איז געווען א פערזענליכע צו זעהען ווי מעהר אלס 800 יודישע סאלדאטען האבען געשטאק געארבייט ארום דעם גראבען פון 6 דעם זיגער אין דער פריה ביי ד. פאר נאכט, צווייגענדיג צייטענווייז ליעדער ווי גאלדענפארעם, צונערם וכדומה. איך רעכען אויך נישט פאר איבריג צו פערשטווייגען פאלגענדעס וואס קען אויך אביסעל אינטערעסירען זיין פאר די געהערטע לעזער. פאריגעס יאהר ווען די האלערא האט דא שטארק געהערשט, האט מען די סאלדאטען בשעת ימים טובים נישט געוואלט אפלאזען פון לאגער דאווענען אין שוהל, וועלכע געפינט זיך אין שטארט. די פאלקאנווי נאמטשאלסטווא האט זיי געגעבען עטליכע אפיציערעס פאלאמקעס און האט זיי ערלויבט צו מאכען איבער די ימים טובים א ווערמענגע שוהל וואו זיי זאללען קענען גאט בעסען. געוואנט—געוואנט, יודען בלייבען דאך יודען, מען האט הייבן צושלאגען די פאלאמקעס, אויסגעשטעלט באנק, טישען, אנדערע שטעלעס א ארון קדש מיט א ספר תורה, אנגעצונדען ליכט און מען מאכט שוין טאקע א ברבנו א קדושה א. א. ו. עס איז געווען געהערט אנגעזעהן צו זעהען ווי דעם נאך צען חרש אלול זענען זיך די יודישע סאלדאטען צונופגעקומען אין דער פריה און פאר נאכט און מען האט געהאלטען אין איין דאווענען... פיעלע אפיציערען ווי אויך דער קאמאנדיר פאלקא האבען ראש-השנה ווי אויך יום-כפור בעזוכט די פאלאמקעס "שוהל וואו אללעס איז געווען אין דער בעסטער ארדנונג. מערקט זיך די דאס עס האט זיך דארט געהערשט אויף דער געהערטער ארט, מען האט געבאלטען שופר אינים לאגער, זיי עס האט זיך געפונען מעהר אלס 80 אפיציערען, פערקויפט עליות א. א. ו. אין דער צייט פון די ימים טובים האט די שוהל געמאכט פון עליות און גדרים מעהר אלס הונדערט רופעל, (עס ווארען לויטער סאלדאטען פאר וועלכע מען האט בעשטימט אוסצושרייבען א ספר תורה, דאס געלד האט מען אנועקגעשיקט צו איינעם פון די בעסטע קאווער סופרים און דאס איבריגע געלד האט מען געקליבען אין פערלויף פונם ווינטער. דעם 6 מאי האט מען ערהאלטען דעם לעצטען ספר דברים מיט א ברכה פונם געהערטען ר' יצחק אלחנן

(*) איך רעכען נישט פאר איבריג איך איבער צו שרייבען דעם פריקאז, וועלכען או איהר וועט געפינען פאר געטויגט מענט איהר איהם אברודען. Приказъ по гарнизону гор. Александрополя отъ 3 Апрелья 1893 года за № 13. „Имѣя въ виду, что уѣзднымъ Начальникомъ отведено новое мѣсто для еврейскаго кладбища, предлагаю Начальникомъ частей гдѣ имѣются евреи, возложить на нихъ окапываніе этого мѣста. Подлинный подписать Начальникъ гарнизона Генералъ-Лейтенантъ Фонъ-Шакъ. Съ подлиннымъ вѣрно: Комендантъ крѣпости-складъ Александрополь, Полковникъ Свидзинскій.

ספעקטאר, און אין דעם וועלכען מאן האט מען געמאכט דעם סיום וועגן פבור פון נאסלערניקס געבורטסטאג.

אויף דעם סיום האט מען אפגעלאזט די סאלדאטען א דאנק דער איניציאטיווע פון דעם ה' ל וועלכע האט דאריבער געבעטען דעם קאמאנדיר פאלקא אונזער דעם ווינער ביי נאכט האט מען דאס ספר געמראגען אין שוהל אונזער א שאנער חופה מיט א יודישען געזאנג. קונקערדי אויף דער רייכער קאמיניע ווי 150 יודישע סאלדאטען מיט די ליכט אין די הענד האבען דאס ספר געמראגען אין שוהל מיט דער גרעסטער צערעמאניע האט זיך פארגעשטעלט דאס מען איז נאר גיט אין א פערטוארפען ווינקעל אויף וואקאונקא. נאר ערגעץ דארט איז אונזער היים צווישען אינגערע בני ישראל.

אין שוהל האט מען געמאכט הקפות און געווענען "הנותן השועה". געמאכט "מי שברך" דעם קיינער, קייסערן און דער נאנצער קיינערליכער פאמיליע. נאכדער האט מען אויסגעשטעלט אין דרויסען מישען, באנק, געמערקע און פערביסע פאר דעם עולם. אין דעם פערטוארפענעם ווינקעל האט מען געקענט ארויסנעמען דאס אחרות פון יודען פון פערשיידענע גובערניעס, איינער צום אנדערן. האט געמראגען "לחיים" פריינדליך און דערפון וך פונם הארצען געוואונשען דאס "לשנה הבאה בירושלים". צווישען די מאסעסען וואס מען האט געמאכט פאר דעם קייסער, פאר דער נאטשאלסטווא און נאך פאר אנדערע האב איך פארגעלעגט צו טרינקען פאר דעם געוונד פון אונזער געוואוסטען, אפילו דא אין די פערטואר פענע ווינקעלעך פון וואקאונקא. ר' יצחק אלחנן ספעקטאר, וועלכען מען האט געענענט מיט א גרויסען סאלדאטישען "הורא"...

אויף דעם סיום ווען געווען דער היגער שטארט דאקטאר ה' רעניק, דער געוואוסטער אין היגען געגענד ה' קוביצקי פון טיפליס. וועלכער האט געגעבען געהר א גרויסע נדבה אויף געגענשטענדע צום ספר, דער היגער פאטא-גראף ה' שעכטער און נאך אנדערע. עס קומט אויך א גרויסע דאנק די סאלדאטען גבאים און משפדלים ווי ה"ה אשר, בערמאן, פאסיק, נאצמאן און דעם היגען סופר-סאלדאט ה' פעלדמאן.

אין דער שטארט קאניזמאן (20 ווערסט פון דער טירקישער גרענעץ געפינען זיך 200 יודען - סאלדאטען - וועלכע האבען וייער אייגענע פאלקאטווא שוהל, א יודיש בית-עלמין וכדומה. מיט די אלע אנשטאלטען פערטואלעט דער יודישער פאלקאטווא שרייבער ה' טיקאטשינסקי (קין וואלנע יודען אפילו דעמערסלענגעס לאזט מען דאס גוט וואהנען, גרשטענס ווייל קארסער אפלאסט האט אנדערע וואיגענע פראוועס, און צווייטענס ווייל עס איז גיט ווייט פון דער גרענעץ, וועלכער האט די שוהל געבראכט אין דער בעסטער ארדנונג. ער ווירקט אין אסך נאכין אויף די יודישע סאלדאטען ווי וואלען וך פירען ארדענטליך. דיענען ווי עס בעדארף צו זיין, אויספאלגען די פריקאטאנעס פון דער נאטשאלסטווא א. ה. וו. עס קומט איהם אויך

אגרויסען דאנק פאר ויין מידע ביי דער פאלקאטווא נאטשאלסטווע דאס די סאלדאטען וואלען ויך פראווען פסח ווי עס געהערט צו זיין; א דאנק ויין איניציאטיווע גיט מען די סאלדאטען פאר די אכט מעג פסח פארציאנע געלד און מען פערקויפט ווי מעהל פון דעם וואיגענע פראדאטוואלסטווענע מאנאזין, אויך אין דער שטארט קארס געפונען ויך מעהל ווי 800 יודישע סאלדאטען, ווי האבען אויך וייער אייגענע שוהל און א בית-עלמין, מיט וועלכע עס פערטואלעט 2 יודען שניידערס (וויאלנע), וועלכע ווארנען נאך דארט פונם לעצטען פרייע און מען משעפעט ווי גיט.

אין דעם דארף פארקאמיש (25 ווערסט פון דער טירקישער גרענעץ) געפינען זיך ביי 200 יודישע סאלדאטען, וועלכע האבען אויך וייער אייגענע שוהל און א בית-עלמין, איינס נאך 1888 איז געשטארבען א יודישער סאלדאט, נאר אזוי ווי עס איז גיט געווען גוט געוואוסט וועלכע עס איז דאס יודישע און וועלכעס דאס טירקישע בית-עלמין, ווי ווען גיט ווייט איינס פונם צווייטען ווייל אין פערלויף פון א יאָר 5 איז גיט געווען קיין איינציגער בר-מינ פון יודען, האט מען געבראכט דעם מת. מקבר געווען אויף דעם טירקישען בית-עלמין, די יודישע סאלדאטען וואס האבען יא געוואוסט האבען זיך שוין לאנג געהאט אויסגעדריקט און קיין מערקען וואס ווי וואלען וואוסען איז אויך גיט געווען, ווייל ווי נעמען פון דארט ארויסגעשיקט געווארען; אין אדר"י וואבען ארום האבען איינגע פון די סאלדאטען ויך בעשטומט דעוואוסט וועלכעס עס איז דאס יודישע בית-עלמין, און האבען מיט דער ערלויבניס פון דער נאטשאלסטווע איבער געמראגען דעם מת און איהם געטהון ויין רעכט פדת משוה וישראל. אדאנק דעם אונזידענט האבען ויך די גבאים פון דער שוהל ה"ה אייגענפער, שוועגאן און קוהשנער גענומען ויך צו מאכען אגעמערטען פארקען און צוגעשלאגען א שילד מיט לשון קודש. אותיות, כדי עס ואל שוין מעהל וועלכעס גיט פארקומען... אויך האבען ווי פון העמאנטורט די שוהל, געבראכט אללעס ויין דער בעסטער ארדנונג און ויך אויסגעסטארעט ביים קאמאנדיר פאלקא, דאס עס ואל ויך שטענדיג געפונען איידר אלס שמש, וועלכער ואל אפהיטען די שוהל, עס ווערט אויך אללע מאג ארויסגעשיקט אידישער טשאטאטווא ווי אויך איינע פון די וואונשע פאלקאטווא פאסטען...

אין דער שטארט עריוואן געפינען ויך 100 יודישע סאלדאטען און א יודישע פאמיליע איידעלאהן, עס קומט אגרויסען דאנק דער געהערטער פאמיליע פאר די מובות וואס ווי מהנען די סאלדאטען, נאך מעהל ווען עס קומט נעם-טוב.

V.

פסח צווישען סאלדאטען

אין די אלע ערטער ווי עס ווערט אייגען דערמאנט מיטען ויך יודישע

ישאל האבֿערֿג.

סאלדאטען אליין פסח, עס בראקמייזירט זיך פון לאנגע זארגען, אויף אפליגענער
אָרט: עס ווערט אויסגעשטעלט פֿערהל פֿון דעם פֿרומען סובאַמניק פּאָפּאָו.
וועלכער האט זיין אייגענע מיהל. (אויפער מאַנימאָן און סאַרקאָמיש סחט ווער
ווייטקייט קויפט פֿערהל אויף פסח אין די וואַרענע מאַנימאָן דאס פֿערהל ווערט
צעקויפט פון די ארמיעלן לויט די צאָל פון די קענישען יעדער אַרמיעל פֿעשטעם
פון 20 ביז 25 סאלדאטען און די וואָ פֿאר פסח צולאָט די וואַענע נאָכשאלטקוואַ
די יודישע סאלדאטען. קאָממען מצות. 2-3 וואָען פֿאר פסח פֿערנעסט אַהר צו
איהר געפונט זיך אין אַ אַמאָנישער פֿערנאָרפֿענער שטאָט אויף וואַאָנאָו ווי עס
געפונען זיך קוים אַ וואַענע וואַלע יודען, ווייל אַהר טראָט זיך אַיבער עס ווייט אין די
יודישע שטעט און שטעטליך וועהענדיג ווי עס מהום זיך מאַקע עפעס נוי פֿאר פסח; —
דא לויפט אַ יודישער סאלדאט מיט קאָממעלעך, דער מיט דעלליך, דא טראָט דען
אָבער די מצות; מיט איין וואָרט עס ראָשט זיך נוי פֿאר פסח... נאָר נאָר מיהל
פֿערהענען זיך צוועהען ווי עס ווערט געפֿאָען די מצות. דא ווערט אַהר אפּליע
שטוב סאלדאטען קאָממען, די שטעטען דעלעך, דא דערלאָגען, די שטעטען.
די געהען צו, די טראָען אַוועק, עס ווער די אַרבייט און דערביי ווערט צו וועהענען
עטליכע יודישע נאָציאָנען ליעדער. עס קומט דער ערב פסח, קאָמט די שטאָט מיט
די יודישע סאלדאטען דער לויפט אין מרחץ, דער פֿנים מרחץ, דער קויפט זיך
געטהענע וואָען אויף יום-טוב א. ה. ו. א. ו. אָפֿער געהט אַריין אין איינע פון
דיבאַרמיעלן ביי נאָכט צום סדר וועט אַהר נאָר ניט דערקענען די אללע וואָ אַהר
האט געהען דעם נאָען מאָ אַרומלויפֿען ווי די פֿערסאָממע מיין אללע וואַען
ארום דעם מיט יום-טוב-דיג אַנגעהאָן און מען פֿראַוועט דעם סדר; נאָר דאס פֿראַווען
טראָט נאָר אַ געווינדענע סאלדאטער פון פֿרעווערדיג ווי דערמאָהענדיג דאס נאָרט
אין דער היים וואַען די עלטערן, ברודער, שוועסטער און דערצו נאָר אַ צוויי
זוהרים ווי עס ווערט געוואָנט נאָר מיט אַ געווינדער פֿרעהליבקיט און דער מוסמע
פון דער פאמיליע, אין שטוב איז ליבטיג. פֿרעהליך, עפעס וואָנט נאָר געדער וואַעל;
אָבער דא—דא וואַען 20 קענישען צוואַר יודען נאָר אָבער נאָר פֿרעמדע, פון פֿער-
שיידענע גובערניעס ווי יעדער וואָנט פֿאר זיך, יעדער וויינט פֿאר זיך, געדער
געווינדער דערמאָהנט זיך זיין די ווייניגע און אין זיינע געדאָנקען טראָט ער זיך
אָבער עס ווייט... עס גרענען מאַקע דא אויך לאַממען, אַסוף ליבט, עס איז אָבער
נאָר ניט דאס ליבטמייט, עס איז ניט דער מיט, עס איז ניט דאס פֿרעהליבקיט
און עס איז נאָר ניט דאס פֿנים פון דעם פֿרעהליכען יום-טוב פֿסח זאָס אין דער
היים, ווערט נאָר אומעדיג אויף דעם האַרצען. עס ווערט דערלאָנגט געפֿען, מען
הייבט אָהן ביסלעכענטיג פֿערנעמען די אַנגעהליכע שטעטען וואָ יעדערער האט נאָר
וואָ געפֿיהלט, מען פאנגט אַן צו רעדען, עס ווערט אַביסעל פֿרעהליכער, דער
עולם ווערט לעבעדיגער, מען פֿיהלט זיך שוין היימישער, פֿרייהליכער, צו געבוירענער

פאר עליות, און מען קרינט זיך פאר רבנים, און דער הויז אין הארצען וואקסט
וואקסט, וואקסט!..

עס איז ביטער, שרעקליך ביטער!..

איידר קרעכצעט. ר' קרוב? שווער צו לעבן אויף דער וועלט, הא!.. און
אומערדום איז שווער, אללעמען איז ביטער!.. אפילו ווא איידר נישט!.. איידר
גלייכט נישט?.. אט ער, וואס עס מהומ זיך אין א סך שטאדט.

פון קאנועל, וואהליגער גוב, שרייבט אונז אינגער קארעספאנדענט הערר
ה. געלער: „בא אונז קאנן מען רעכענען 90 פראצענט אבינים און 10 פראצענט רייכע
מיט בעלי בתים. די 10 פראצענט זענען נאך אויך בחזקת ספיקות, אויך נאך גיט
רעזעל, ווארום וואס קאנן מען וויסען היינטיגע צייטען, וועגן מען קנייפט זיך די
באקען, פרי די פארב וואלל שטעהן?.. נאמירליך. ניכר זענען נור זענע, וועלכע האבען
אין זיך גיט א טראפען בלוט, און די קנייפעניס העלפט זיי אויך גיט, אדער זענע, בא
וועלכע דאס בלוט שפרייט שוין פון די באקען, אז עס פערשפרייט שוין אללעמען
די אויגען. — פון וואונדערס ענסק, הערשאנער גוב, שרייבט אונז ה. טעפליצקי: אינגער
שטאדט איז געשטאנען מיט אטליכע יאהר צוריק נאך גוט — מען האט געהאנדעלט
מיט תבואה און מען האט פערדינעט. נור אין די לעצטע הונדער יאהרען האבען
זיך אינגערע בעלי בתים אזוי אראפגערייבען, אז די ברויטפראגע טרעט צו מיט
א האק צו די צאהנער!.. אין אריאל האט א געדיכטער וואלקען געצויגען דעם
היממעל פון דער הצלחה!.. אלע פנימער האבען צונויף געקליבען שווארצע
סאנשע פון מאפ. נור דאס איז אין לשון קדש'דיגער מליצה, אין ווארשען פראקט
הייסט עס, אז די געשאפטען זענען דארטען געפאלען. ארוםע לייט מעהרען זיך, און
מען שרעקט זיך שטארק פאר דעם בארגענדיגען מאג. — אין גאנא-אוקראינא גיט
וואהנען 400 יודישע משפחות, פון וועלכע 2-3 נור קאנן מען אנרופען גידישע, די
איבריגע זענען פשוטע ארומע לייט, עס איז דארטען גיטא גיט קיין פארקען, גיט
קיין גישעפטען, דאך פון דעם וועגען האט מען זיך ווי עס איז דורכגעשלאגען.
ווארום מעשטיינס געזאגט, וואס דאך אייד?.. נור די לעצטע הונדער — יאהרען
האבען אזוי אללעמען אראפגעזעצט, אז די לאגע פון די איינוואהנער איז מיט
שרעקליך. — מאהליב אויף דויעפער האט אטליכע אונז פערציג טויזנער איינ-
וואהנער, פון וועלכע דער נראסטע סטייל איז יודען. קיין געשאפטען זענען דארטען
גיטא, נור א סך גרויסע גבירים. וועלכע געבען אויף פראצענט ווייזע געלד. כל זמן
סאסקונע איז געווען אפגען פאר יודען, פלעגט מאהליב צושטעלען אהינצו בני אברהם
יצחק ויעקב, וועלכע פלעגען אפריהער געהען עטוואס געלד אויף פראצענט און מיט
דעם געלד דרעהען ווייזע וועלמיל אין דער גרויסער פרנסה — שטאדט, נור יעצט איז
שרעקליך! טויזנטע מענשען געהען אום איבער די גאסען!.. פון סאסקונע זענען
במעט אלע מאהליגער געקומען מיט לעדיגע האנד אויף א סתם פון ווייזע שטאדט.

אויף דער פראווינץ:

(פֿעלגט אן)

Какая жизнь! какой хаос!

И. Полонский.

שלעכט! — אומערדום שלעכט! קאוועל, אריאל, גאנא-אוקראינא,
מאהליב אויף דויעפער, — יודישע צדקה: מאהליב-פארמאקס — דער דלות
פויפט, די בילליגע קיך, טראספאל — יודען און קריסטען; גיט געטאנעט!
חמעלניק — ד"ר דאנסקין מיט ווין פרוי; וואס טהוען יודען? וויטעבסק — וואס
טהוען די גבירים? א קארט לשם השעינה! ואמושן — פילאנטראפישע גבירים;
וויסין — א קלארער חשבון, — איך וואלט דער צאהלט: פראסקוראו, — ה, ישראל
סאבאל; מאהליב פאר — ה' בערוש חורוויץ; סלאניס-מול, אלע סופרים,
מען עסט גאנץ קאמינקא — אשוסטער א מלמד — קרעסלאווקער מ"ץ;
וויטעבסקער מ"ץ, א נאטהיגער מענשן הערשאנער מ"ץ, פערפאלען, — נייע
חסידים: מאהליב פאר, וואונדערסענסק, — מען קריגט זיך מלאווע, דרווגעניק —
אלץ מאגליך! דער לאדער גביר און די אייגענע האר — מען קריגט זיך —
שארנאראר — מויב! — טראספאלער עדה, קאמינקא-שירסקער חברה
קדישא, — חיקו! — די עמיגראציען. קלוג! — די בילדונג. — דער חובבי-ציונישער
פראגראם. — ראחמיטרווקער רבי'ס ווהן. — די וויטעבסקער גבירים און דער
פראפעסאר חוואלסאהן — חשבונות. — דער לעהרער אדאמאווין אין פאלאנאויצ
און די לעהרער פון „יחודיה" אין ווארשא, — דער פאלאנאויצער כושיק און דער
ווארשאווער יודישער סלזשימערל — די גאולה איז געהעט! — לעבען וואלל
משושים עזעל! — פאר א רובל א מאנן א דאקטאר! — אח. אח.!

און די לופט איז פולל מיט זיפצען,

פולל מיט ברענגענדיגע סרעהרען!..

און דאס לעבען האט דערעססען, און מען בעט אויף זיך דעם מידט!.. און
איינער קוקט אריין דעם צווייטען אין מויל און ווילל ארויס הייסען פון דארטען דעם
ביסעל, פון וועלכע מענער וועט אויך נאך הונגריג בלייבען!.. און איינער פערדיינט
גיט דעם אנדערען דאס לעבען!.. און די סלחמה פאר דעם לעבען, פאר דער
ביטערער פרנסה, ווערט פון מאג צו מאג אלץ שטארקער!.. און מען שלאגט זיך

קאספלאטאזיע... דער צו האט נאך די שטארט געלישטען פון פויער און וואסער :
אין ווייט שטארט האט אפגעברענט, די אנדערע איז פערטרונקן געווארען... אין ברעם-
ליטאווסק... נור איהר וויללם שוין מער-גום הארען, ר' קרוב! איך איז שוין
גענוג!... הא? אומערדום איז שלעכט, אללעמען איז ביטער!

און יודישע צדקה? יודישע רחמנות! געוויס מהנען עפעס די רחמנים בני
רחמנים מען שלאפט נים דערין, מען לאזט מסתמא נים פאללען אין די נאספען!...
א וראי, כלי ספק! העלפען דעם ארויפזאן וענען אונזערע מדינער, בשער יודעלעך
שטאנדיג גרייט! אים וערם, ליינעם...

אין מאהליב - פאדאלסק האט דער כלות אנגעהויבען פייפען אין אללע
ווינקעלאך. סתרים וימצען טאג מאנליך מיט די האנד אין די פוסטע קעשענעס און
קוקען אויס אויף אקונה די אויגען, אין וועלכע עס שטעלען זיך אן ס'ערדען פון
הארץ ווייטאג; אז די קאסמער ליינען נים, וימצען שוין די בעל-מלאכות אויף מיט
צווייפגעליינעט האנד - און עס איז צרות!... אין אונזער גרויסער שטארט, שרייבט
אונז פון דארטען אונזער קארעספאנדענט בן-אברהם, שלעפען זיך ארום מאספען
ארויסע לייט, וועלכע שטארבען פשוט פון הונגער, צייט די רבנישע שטארט מער
זאנער (2) האבען זיך אנגעהויבען מישען אין שטארט זאכען... אין שטארט האט
מען געאפענט אפילו ליגע קיך - אויף אראנק נור דער חליב, נור אין ניבען האט מען
איהר איין "אל מלא רחמים" געמאכט: אין קאסע איז פלוצלונג געווארען א לאך...
אין פיראספאל, הערסאנער גוב, מהנען די קריסטען זעהר אסאך אויף
פערדעלפען די גאמבערערפטיגע, און אונזערע וועללאך שטענען פון ווייטען און
מהנען נים אקלאפ א פינגער אן אפינער. די אינטעללעגענטע האבען אבער נים גע-
קאנטט צו זעהן די שרעקליכע לאגע פון די ארויסע לייט און האבען זיך געוואלט דורכ-
טאנען און דורכצוינגען לשם מצוה... נור די אלטע גבירים האבען געהאלטען, אז
מאנען און וינגען מאר מען נים, וינגער עס איז חרוב געווארען דער בית המדרש...
אז בחורים מיט מיידלעך טארען גאר נים טאנען, און גלאט מיידלעך וועלען וינגען...
קול באשה צוה... מען ווייט דאך שוין... אפירושע גמרא... בקיצור מען האט
נים געטאנעט, און די ארויסע לייט וענען געבליעבען נים געשענע... אין
הפעלגיק פאדאל, גוב, האבען די ארויסע לייט געמאכט שרעקליכע קולות: ברויט!
אויף די קולות האבן זיך אפגערופען דר' דאנסקין מיט ווין פרוי - דאקא קריסטען!...
פיער חדשים האט דאס פאר-פאלק געארבייט אין אפילו גער קיך, ביז זיי זענען גע-
בליעבען אהן כוחות, און די קיך ווערט איבער דעם פערמאכט... מייןט איהר, אז יודען
האבן זיי נים געהאלפען? א, גיין! נאר א גייס!... געלד האט אפילו געגעבען דער
גופענאמאר!... אבער דאך זענען יודען צו געשטאנען צו דער נאך!... זיי זענען
געשטאנען און געקוואלען, קוקענדיג אויף דאס קריסטליכע פאר-פאלק און היינט
געטענהט: וואס פאר א מדינערע מענשן! - גאלדענע מענשן! נאר אסאך יודען

הארצער' דער אויבערשטער זאל זיי מארדע זינס זיין!... הקול קול יעקב - ווי
דען!... אין ווייטע בסק וענען די גרויסע לייט שטארק פערטומען, מיט אריי-
געטאהן אין א באנק - נאמירליך, פון קארטען... אין א מארמל-מארמל, אויף פראסט
זערעט!... שטארק פערשטויזט אים פארקאכט וענען זיי געווען אין דעם באנק, ווען
מען האט זיי אנגעוואנט, אז אייניגע בחורים האבען געמאכט אפילו ליגע משיינע, אז
איינעם פון די שפיעלער האט זיך ערווארעמט זיין אמת יודישע הארץ - לעבען זאל
זי! - און ער האט געקויפט אקארט פאר גאנצע פופציג קאפעקעס לשם הסשיינע!...
ער האט אבער פערשפיעלט - אך, דער יודישער מול!... אין ואמושמן, לובלינער
גוב, האבען די גבירים אסאך געטהון צוליעב די ארייטע לייט, א, זעהר אסאך! ווען די
דינגערענע אביונים האבען זיך געקוקעלט ביז זיי זענען די פיס, האבען זיי געהויבען
די אויגען צום היממעל, וואו עס רוהט דער מלך עליין, און האבען זיי געמרייט מיט
זיין לעבען נאמען!... עס נארגט נים, האבען זיי געדורכט, נאט וועט העלפען! ביז
אללעמען איז היינט שווערע צייטען... וועמען לעבט זיך דאס גרינג!... אה-אה-אה...
מסתמא אז דאס אומ גורה פון זיין לעבען און מהויערען נאמען!... עס איז נאך
א סברא, אז זיי האבען געהאט בידעה גור מענית ווין! א, לעבען זאלען די ואמושטער
גבירים!... אן הייסיג, פאדאל גוב, זענען די גבירים שטארקע בקיאים אין חשבון
און האבען גלייך אויסגעברענגט, אז אלעכערדיגע נאך קאנן מען נים אנשטאפען...
נאמירליך מיט אומ חשבון אין האנד דארף מען שוין מער נים געבען!... די ארויסע
לייט האבען געמוזט זיך ווענדען צו נאטשאלסטמוע, נאטשאלסטמוע האלט נאך, אז מען
דארף שטופען און מען מה שטופען, און הייסיגער גבירים האבען געמוזט אויף אפגע-
די קעשענעס... אין באברויסק... זאל איך נאך רעכענען אדער אויפהערען?
אויפהערען!... און איך האב נאך געוואלט דערצאהלען אייך, ר' קרוב, זיי יודען
זענען שטארק בעשאפטמיגט מיט צדקה אין אללע ווייטע שטארט; איך האב אייך גע-
וואלט דערצאהלען, ווי גיט דער גביר צדקה און פאר וואס גיט ער... איך האב
אייך געוואלט דערצאהלען, אז אין די שטארט, וואו מען מהיילט שוין נא צדקה,
ארבייט אין דערין נאר איין מענטש, אסאך - אסליכע, און די איבריגע מענשן, מיין
שטיבל איז פון דרויסען, לאזט מיר אויסען!... און גיבען נים אקוק אין יענעם לייט
אפילו... איך האב אייך געוואלט דערצאהלען, ווי אין פראסקוראוו פאדאל
גוב, האט זיך גאר הייטראל מאכאל אנגענומען פאר די געפאלענע בעלי-ביתים
און האט געארבייט מיט אלע וויינע כוחות פערטרונגערען זיי וייער לעבען, אויפמהנע-
דיג זיין קהל אלץ גייע פלאנען וועט ער אבער עפעס אויספיהרען!... אין מאהליב-
פאדאל האט נאר היי בערושהוהוויין געארבייט אין דער תלמוד תורה און זי האט
געהאלטען גאנץ גוט - האמט מען פאר רחמים אנגעהויבען שטענען אויף איהם המוס
מסירות... ער האט זיך אפגעוואנט - און די תורה איז געפאללען!... איך האב אייך
געוואלט... נאר איהר ווילט שוין מער נים הארען!...

אזוי איז דאס ר' קרוב, שלעכט, הא?...

נאר נים אלע שטאדט האבען איין מול, ווי אויך נים אלע מענטשן. אט אויף קלאניס'ס מול איז אויסגעפאלען צו שטעלען ספרי תורות און מוונות אין אסערוקא. וואו די סחורה, ווי עס ווייזט אויס, האט נאך א שטיקעל נאנג - און אלע קלאניסער קבוצים זענען געווארען סופרים, ווי האבען פערשפאנט אלץ, וואס עס איז נאך געווען אין שטיב און מען האט געקויפט א פעלעכעל; אויף פענעס האבען זיי ויך אלע צונויף געלייגט און האבען געקויפט א גאנץ - דערוויילע האט מען געמאכט א סעודה אין יעדען אונגעקומען א לאקשאנא... און יעדער האט דאס איינגעשלינגען, פערמאכענדיג די אויגען, און האט צו געצמאקעט: "א, א מחיה!"... מינע האט מען אלץ געמאכט און מען האט פערקאמטשעט די ארבייל און מען שרייבט... אנשרייבענדיג אין וועג, האט מען זי פערשפאנט און געקויפט נאך א פעלעכעל און אזוי געהט דאס צו ווייטער... "נאנא" עסט מען נאנא אפט... און אונלעכע נומע מאג האט קלאניס נאר קיין מאהל געהאט! אין אסערוקא נאל נאר שטענדיג זעהן די סחורה - נאר נאס ווייס, נאס ווייס...

און אין קאמ'קא, מאווישער גוב, איז א שוסטער געווארען א סלסר! צו אלעס דארף מען האבען מול!... שוסטעריי איז נים געגאנגען, האט ער אוועקגלייגט די נאחל מיט דער דראממע אן א ווייט - און האט ויך אויפגעוואשען נאנא ריין אין דער שטאדטלינגע מקוה, האט פערמאכטען די בארד, וואו א גראבאייגען, און האט געמאכט א געללונג. דערצו האט ער ארויסגעשטעלט זיין פאספארט אין פענסטער, אז אלע וואלען זעהען, אז ער איז א ליטוואק - און עלטערען האבען אנגעהויבען פיררען ווערע קינדער צום שוסטער אין חדר, ווייל נאך ווער מיינונג, דארף א ליטוואק אלץ קאנען, די קינדער וועלען האבען ביי איהם א צווייגענדיגע פעולה זיי וועלען זיך אויסלערנען (ו) תורה מיט שוסטעריי, "דיין קאפף איז צו קליין, שרייט דער געווענענער שוסטער וויינעם א מלמיר, וועל איך זי דיר ארויף שלאגען אויף קאפפ (לייסען)"... "דראממע אן שרייט ער איין אנדערן, די פרשה חובש, די, קאנינע, די!"...

און ווען דער שוסטער וויללענדיג עסקען, האט ער גענומען צו סלסדות, האט אט"ץ פון קרעסלאווקע, וויטעב, גוב, געלאזען ויך איבער דער וועלט קלויבען נדבות אויף די נשקפים פון זיין שטאדטעל און לייגט דאס געלד אין קעשענע... דערצו פערנלייגט ער די אויגען און שיקט אדאנק רעס מלך עליון, וואס ער שיקט אן שרפות אויף וויינע יודעלעך... א'אנדער מ"ץ אין נויט עבסס האט פאר א פאר רובל ארויסגעגעבען שלישית וועקסלען... עס האט געקלונגען די שטאדט... מייגט איהר, אז מען האט איהם אפער אראפגעווארפען פון זיין שטעל פאר אונזער-מראבטינקייט? חס ושלום! ער איז ויך מ"ץ, ווי געווען... נארום, אז מען זאל אנדויען קוקען אויף א וואלע וואבען, וואלט דאך די וועלט קיין וועלט נים געווען... מען וויל נים פערברענגען אונטער ויך די שופען... סאמער! איך ווייס... מען איז דאך לעבעדיגע מענטשען... סאמער... עס... מאכט ויך א מאהל, אז מען בארף ווייטער אריינסאפען שלישית וועקסלען!... אזא מ"ץ דארף מען פשוט האבען!...

ער איז נאר איינפאך אנומזליכער מענטש ביי היינטיגע שווערע עסקים... אט זעהט איהר, דער פערסאנער מ"ץ ה' קארקלינסקי האט ויך שוין אין גאנצע אפגעקוילעט, - ער איז שוין פערפאלען!... ער האט דערלאזען שפיעלען אויף א'ב' ארגאן און שוהלוח א, ער איז שוין פערפאלען!... ער וועט שוין צו קיין תקוה נים קומען!... סמיטש, שפיעלען אויף א'ב' ארגאן אין שוהל, וואס דאס מאר מען כפידוש נים, וינד עס איז חרוב געווארען דער בית המקדש!... א מעשה, וואס עס פערלויפט ויך נים!... דער וויסענסקער מ"ץ, דער קרעסלאווקער מ"ץ עט זענען עפעס אנדערש!... פארט ערליכע "יודען"... ווי וועלען נאך געוועלטיגען און געוועלטיגען!...

אין איינעם מיט אונלעכע מורי צדק, ערליכע "יודען" האט ויך אויף דער פראווינץ געוויזען א נייע פתח חסידים, וועלכע זענען דער עיקר בעשאפטיגט מיט טרינקען בראנפען און מסר'ן רעס איבעריגען עולם... אין מאהליב פאר, איז די פתח א'נאוויאן, אבינד פון חסידים און מתנגדים, און דער אויגאט דיעזע חסידות-מתנגדישע חברה, מסר'ט אלע געגנער און האט אריינגעחאפט אין איהרע האנד די מקוה, וועלכע האט דערפאר אין תלירע צייט שטארק געהאלפען דער מנפה... אין צוואנגענסטק איז געווארען אזא מין חברה אונטער דער פירמע "ראמיסטריווקער קלויז", דער גבאי איז א'נאוויפגעקומענער גביר, וועלכער איז נתגרל געווארען דערמיט, וואס עס איז איהם געלונגען פאר איין אויך געלד אבקויפען רעס רבי'ס טלית... וינד זיי האבען זיך פערפיהרט, שרייבט אונז ה' מעפלעקי, האט אויפגעהארט אין שטאדט דער שלום. אהן סתלקות קאנען זיי נים לעבען, די לעצטע צייט פיררען זיי פשוט מלחמה איבער א שוחרם.

דאך נים דוקא, וואו די נייע חסידים זענען, דארטען קריגט מען ויך! אין סלאווע קריגט מען ויך איבער ארב דער בייכער עולם איז שטארק פערנימען דערמיט און גאנצע סאט איז הוי, הא"ו! מען וידעלט ויך, מען קריגט ויך, מען שלאגט ויך, אייניגע פון די "פני" האבען אראפגעבעטען צו ויך ארב, און די אנדערע האבען איהם געשרייען, ער זאל נים וואנען קומען, נארום ער וועט האבען א מאוסען אבשניט!... דרוזנעניק איז אויך שטארק פערנימען מיט אונלעכע קריגע - דארטן איז שוין דער-נאנגען אזוי ווייט, אז עס קריגען זיך עלטערן מיט קינדער, מאנער-מיט ווייבער, אפילו קינדער ביי די מאמעס אין די בייכער... איהר לאכט?... הא? אוקווסט! איה זאג אייך! איהר מאגט גלויבען! ביי יודען קאן אלץ זיין... אט איז ביי אלאדנער גביר געשטארבען א סאכטער אפלה מויד, נאר דער פאר וואס אין זיין קלויז האבען געבראונענט ווייבער אין אייגענע האר... און אט וועט איהר זעהן, אז מעהר וועט זיא שוין נים שטארבען, ווייל ער האט ארויס געשרייען די אלע חצופות פון קלויז!... ביי יודען קאן אלץ זיין!... אין שארינאדאר, דהיינו קריגענט מען ויך, גלאט אויז, דוא דגנים, ביי-הונדערט און צוואנציג יאהר לעבען נאך און העלפען קריגען ויך!... א, פארט הקול קול יעקב!... קאן ער דען שווייגען?... אט, זעהט איהר, הארען האט

לערוגן אויף אויסוועגן הערעאישע ווארטער - נאר נישט וועלכען, קלויבען נחת... דאך
איז נישט פון וואס! די חברות "שפה ברורה" זענען אומערום געפאלען - א סיסטם,
אז אונזער לעבען ברויכט ווי נישט. וואס דאס לעבען פאדערט נישט, מוז פאללען. די
אלגעמיינע בילדונג פערקערט, זעהן מיר שטייגט, די האנט אפילו אריינגעשיינט
אין ראחמיס סטרינגקע צום רבין אין הויז, און דער ראחמיס פארוואנדערט רבי'ס וועגן איז
אנטלאפען אין לאנדאן. שטודירען, דער רבי - נאך מער - וואונדער! - האט איהם נישט
פערשאלמען, ער שיקט איהם אפילו אויף דער הוצאה, נאר ער בעסט ויך ביי איהם,
אז ער זאל האלטן נישט נאלען די בארד, נישט אנווערען דעם עלם אליהם... וואס
בילדונג איז ווערטה וויסען אפילו די וויסע פסקע ה גבירים, וועלכע זענען ערצויגען
געווארען על פרי התורה, ביי דער תורה אין שוים, די וויסע פסקער גבירים מאמעס
זענען א מאהל איידער מען האט געוואקסט פון קארמען - געזעסען איבער דער תורה און
האבען געלאזט אין ירושה ווערע קינדער אלעס ספרים, די קינדער, די געקומענע
שטארט גבירים, האבען פערלייגט די ספרים ארגיניץ ווייט אויפן בוידעם און אליין ויך
גענומען פאר עפעס אנדערס - קארמען האט מען שוין אויסגעמאכט... פראפעסאר
הוואלסאהן, ווענדיג אין וויסע פסק, האט געוואלט אבקויפען ביי ווי די אלעס ספרים,
די גבירים זענען ארויף געקראכען אויף בוידעם, האבען אראפגעשלעפט די ביכער, האבען ווי
גוט אויסגערייניגט און אוועק געשטעלט אויבען אן. אז פראפעסאר הוואלסאהן איז
געקומען זעהן די ספרים, האבען די גבירים געמאכט מינעס, אדעס איז ווי פבלומ'שם שווער
צושיידען ויך מיט די "טהייערע" ספרים, וועלכע זענען ביי ווי דאס גאנצע לעבען, דער
גאנצער מאכט דאס חיות, די נשמה, דער נחת... און גלאט אגאנדיינקען פון ווערע
עלמער, א ריכטיגען געזען וואלען האבען... בקיצור פאר 100, נא פאר 50 רובעל וועלען ווי
איהם אפגעבען יעדעס בוך, מאך איהם נאר א צולעב... פארט, ווי נאנט מען, א יודישער
מליץ יושר... פראפעסאר הוואלסאהן האט ויך פערזאנדער געלאכט און האט אנגעהויבען
אויסרעכענען, ווי מייץ די קערלעך זענען געפאלען, ווען ביי איהם בעמען ווי א וואלכע
משגורדיגע פרייען פאר א בוך, וואס קאסט ביי אגאנטיקוואר - א דרייערל! דעם
השבון האט ער נאך נישט געמאכט, ער וועט איהם נאך איבערגעבען וויין וועלכע

„היחידה“ האם ויך ארויסגעוויזען, אז די קינדער האבען געקאנט גאר עטליכע העברעאישע קינדער זיכען און איבערזעסען אייניגע העברעאישע ווארטער — די אנדערע האבען האבען נישט אדער גאר נישט אדער שלעכט געוואוסט. דן לעהרער און עקאסענטארען האבען דאך געקוואלען און ויך מודה געווען, אז אנדערע שפראכען און ארויסמעטיג איז ביי זיי גאר א סוף. דער אינטערעסאנט איז צו זעהן, וויפיל וויססען די לעהרער און די הערערען עקאסענטארען פון די „איבריגע זאכען“. אויף די פראגע, וואסער היה איז א שרץ המים, א וואסער היה האט א שיללערן געענטפערט „אפראש“, אז די לעהרער מיט די עקאסענטארען האבען געקוואלען... מינע הערערען! דער פראש וועט זיך אויף אויך קלאנגען פארן בית דין של מעלה, ווייל ער מוז האבען איינעם וואס ער וואסער — ער איז אנטפערדיק רבותי, א לאנד-וואסער מדינר !!! ...

ער גיט אזוי ליעב, אויפן אויער איז ער א ביסעל שווער... אין מיראספאל
 האבען בעלי חובות אָנגעשרייעבען אַנאָרמע אלטנה. אומזיסט האט די אומגליקליכע
 פרוי געקלאגט פאר'ן קהל, אז מען זאל זי דאסעווען, מען זאל זי גיט לאזען פאלען.
 ווארעם זי איז געהר עלענער, אומזיסט! מיראספאלער עדה - די אייגענע עדה, וועלכע
 שטעלט אריין די סומא אין דער יראה און לאזט גיט מאנצען בחורים מיט מארלעך
 איז טויב!... אין דעם מאג פון מארג איז געקומען א נעמסקע משנאוניק א מאל-
 און האט אָנגעקויפט אלע חפצים און האט זיי אָנגעגעבען דער אלטנה!... אַנאָיביגער
 ברוין, אַנאָיביגע חרפה אויף אייך, מיראספאלער יודלעך!... אויף אייך אויך,
 בא מיגא שירסקער חברא קדישא יודלעך!... שבת ערב שבעות איז דארטען
 געשטאנבען ביי אומסטער אפיער יאהריגער יונגעל, און חברא קדישא מיט א. ה.
 ולידער האט דער קארעספאנדענט גיט ארויסגעשטעלט ווין נאמען) בראש האבן איהם
 גיט מקבר געווען ביז דער אנדער נאכט יום טוב, וויל די מוסקער האט זי גיט
 געקאנט געבען קבורה געלד!...

— אונג יידישע רחמנות? יידישע צדקה? יידישע אהדות?

— חא, חא, חא, חא! תיקו!... בלייבט אַקשׂיָה... חא, חא, חא... נאָר אַסך

לאַכען. מאָר איך ניש, איך באָרף נאָר דערצאהלען, וואָס עס. מ'האט ניש אין אינגערע ד' אַמז, פון וואָנען מיר זעהען מיט אלע מאָדל'קייטען, אַרומקריבען אים מווען זעכער וואָנערען, עמגרען.

די עמיגראציען פערנאסערט זיך מיט יעדעס מאג. אונזען שטאטס פון
וואנען מען פארט, דארף מען נאר גיט, ווארום, אז עס זאל זיין מיט וואס, וואלד
איהר דאך, ר' קרוב, איז אונזע געפאהרען. דערהויפּט פאהרט מען אין ר' נאך-
אמערקאנישע שטאטען, וואס דערפאר האט סלאנים אזא מתיזה געפונען. די
פאלעסטינאפילען זענען נאטירליך גיט צופרידענען - וואלען ווי מאכען בעסער... דער
המליץ" האט אפילו אנגעה: וואלען די רייכע צו פאהרען אין ארץ ישראל, און די
ארימע וואלען בלייבען אין "רובלאנד"... קלוג!... און די קלוגע קאפף מאכען
זעצט ווער שטארק ווענען אונזער בילדונג. די בילדונג איז דאס איינציגע, וואס מוזט
אונז אן א ביסעל נחת, ווען מיר בעמראכטען אונזער פראווינג. עפעס זעהען מיר אז
מען זייל זיך לערנען, אז אלע יודישע שולען, שטאלעס, ווענען שטאנדיג אנגעפילט -
עס פאהלט נאך ארט; אז ווי ווייט מאגליך זעהט מען אנקומען אין א גימנאזיום, אין
א רעאלישולע און גלאט מען לערנט זיך, אין אלע ביבליאטעקען איז דער גראסער
פרייל לענער - יודען. נאר אונזערע חובבי ציון האבען די לעצטע צייט אנגעהויבען
איינפיהרען ווער פראגראם, אין וועלכער דער עיקר איז העברעאיש און די אלע אנדערע
זאכען זענען נאר א סוף, א צוגאב צום העברעאיש, און דערצו נאך א נאנאנומאליכער.
א נאנא אינדיקער צוגאב... צי פערשלאנגען די קינדערשע קאפלעך מיט דעם אויס-

(י) אייף די עקאמענס אין דער ווארשעווער חובבי-ציונישער מאדילשער שוהלעך

אי א פראפעסאר פון מאטעמאטיק!... איך וואלט איהר א געגעבן נאך א סך
 קלוגות: דהיינו, ווי ווייט איז פון די לעהרער פון דער ווארשעווער חובבי ציון ישיבה
 מאדלשער שוהלע, יהודיה, וועלכע האבען אויסגעהאנגען אויפן וואנד פון ייטער שוהלע
 גרויסע ווארטער: "פי נעקב בחר לו יה, ישראל לסגלתו", ביי דעם קריסטליכען
 לעהרער אדאמאוויץ אין פאלאנגאיע, וואלינסקער גוב. וועלכער לערנט ווייניג
 פלמידים, אז אלע מענטשן זענען גלייך, אלע גלייכע נחשים, און א קריסט פאר גיט
 בעלידיגען איידען!... איך וואלט איהם אויפגעגעבן א חשבון: צו איז פערהאטן
 עפעס אדער ווייטערע, עפעס א חילוק צווישען דעם פראסטען מושיק פון א דארף
 זעבן פאלאנגאיע, וועלכער געהט אויף אין זיין ארימע שטיבל אלע יידען, וועלכע
 פערנעהען אויף א וויילע אין דארף, וואו זיי מארען גיט וואהנען, און קארעסע ווי,
 און זאגט זיי גוטע ווארטער, און לאזט זיי איבערנאכטיגען ביי זיך און א קאפיקע נעלר,
 נאר פון בלוזען רחמנות, און צווישען דעם יודישען מלושימעל ביי ד. צ. קורליינדסקי
 אין ווארשא, מרדכי מוטערפערעל וועלכער האט אומגעקערט צוריק דעם קאסיר פון
 ווא-שאנער דיסקאנטא באנק פינף טויזענד רובל, וועלכער זענער האט איהם על פי
 טעות איבערגעגעבן?... איך וואלט איהם אויפגעגעבן א חשבון נאך איך קאן זיך שוין
 מער גיט אייגעהאלטען, איך מוז שוין דערצאהלען!...

ר' קרוב! איהר מאגט מאקי זייער שטארק ברען זיין אויף מיר - די נאנצע צייט
 האב איך געוואסט אבשורה מוכה, און האב געשוויגען!... די גאלות איז נאכהענט,
 ר' קרוב!... די גאלות איז נאכהענט!...

צום טייערע אלע אויגעזען גבירים, ביי וועלכע מען האט געדארפט מיט צוואנגען
 זייסען גרבות אויף פאלאסטיגא!... צום טייערע אלע ליידיגע קערות פון גרב יום
 פפור!... לעבען ואל נאר מעפלע משגעוויצקע מאדעסא... הונדערט מאהל לעבען
 נאל ער!... ווינאט!... ער ברענגט אונז די גאלות!... ער גיט אונז מיט אסאך
 זיין הונדערט פינף און זעכציג טויזענד רובל!... און אז מיר זאלען פאלגען זיין עצה
 וועלען מיר קאנגען האבען אין איין יאהר הונדערט מאהל אזוי פיעל און נאך מערער...
 רבותי! אין איין יאהר קאנגען מיר האבען איך ווייט וויפיעל הונדערט מיליאנען רובל!!
 לעבען ואל אייביג הערר מעפלע משגעוויצקע!... ווי רעבענט איהר, ר' קרוב ביי
 יידען איז פראן א מיליאן גרבות, וועלכע וויללען חתונה האבען!... איך זאג, איך
 ווענט זיך, אדעס איז פאראן נאך מערער!... הערר מעפלע משגעוויצקע איז א גרוז
 און פלעט זיך!... וועלכע פרוי עס וועט איהם געווינען - זי מאג זיין אלט, בלינד
 און הינקענדיג - וועט זיין זיין ווייב!... ער לאזט ארויס אמיליאן ביללעטן - א רובעל
 א בילעט. אט האבען מיר אקוימא לן פון אמיליאן רובל! דערפון וועט ער זיך
 אראפנעמען פינף און צוואנציג טויזענד רובל אין גז און די איבריגע זיין הונדערט
 פינף און זעכציג טויזענד רובל אויף פאלעסטיגא! דאס וועלכע קאנגען מען איבער-

(*) דער מעפלע משגעוויצקע איז זעלבסט געקומען צו אונז אין רעדאקציע מיט א ברעף פון

זיין מיט נאך הונדערט אדער צוויי הונדערט יונגע לייט - און יודען זענען גליקליך!...
 שטאל ויין רענעלער וועט מען פערנענערשפיעלען דאקטוירים... נעמאלט וועט מען
 נאך צו האפען די בילעטען!... יונגע און אלטע מאדליך, יונגע און אלטע אלטנות,
 יונגע און אלטע גרושות - פאר א רובעל א מאן א דאקטאר!...

קויפט קויפט קוינים
 אללע קומט אהער!...
 נאך אמאך אזוינעם
 איז צו קריגען שווער!...

א, לעבען ואלל ער אוינער רעטמער! לעבען ואלל ער! הערר מעפלע
 קאגעוויצקי!... ווינאט משיח'ס עזל!... אידא!...
 .....

און די לופט איז פולל מיט ויפצען,
 פולל מיט ברענגענדיגע שטערנען!...
 ער, ר' קרוב, אף-אף-אף!...

ד. פינאקי

א בעוואוסטען ח"צ ווי ער רעדאמאנדירט איהם פאר א אסח'ן ח"צ, און דער
 ה' מעפלע משגעוויצקע האט אונז זעלבסט פארגעלעגט זיין פלאן אז ער וויל זיך לשוען
 פלעמען פאר איין רובל א בילעט נאר מען ואל צוואממען קלויבען א מיליאן בילעטען וועט ער
 דעם מיליאן אוועקגעבען אויף צו מאכען זייע קאלאניעס אין פאלעסטיגא. ער האט
 אונז אויך געזאגט אז וועלכע פרוי עס וועט אים פאר איין רובל געווינען, זי מעג זיין
 אמילא א קייליקע, אדער אצרה א שלאק וועט ער זיין פאר איהר א גוטער, שטילער
 ארינטליכער מאן און וועט זי ליב האבען.

רעדאקציע, הויז-פריינד

דער וואנדערער איז נאך געווען געווען איהם נאך האבען אלס אומגעפער
צו בילדען געווען געווען יודען. "פאר דעם מוזמיינענען גען שאלדן פון
שופרות פון דער גייער צייט, וואס לעססניג און מעגלעכאדן האבען געלאזט
הארען", זענען נאך נישט אומגעפאלען די וואנד פון דער געמיינטע ווי
שטענען נאך איינעם שטארק, און קענענען צונויף די יודען ...

כל זמן דער יוד וועט זיך רעדענען און אפגעפירן זיך אעלמל נאר צווישען
יידען, וועט זשארגאן ווין מומטער שפראכע בלייבען, און כל זמן ער איז ווין מומטער
שפראכע, מוז מען אויף איהם קוקען ווי אויף אלעבעדיגען לשון, גלייך מיט אלע
אנדערע. די בולגארישע שפראכע האט אויך קיין פראקטאטיק, גלייך מיט דעם
זשארגאן, דאך איז נאך קיינעם נישט איינגעפאלען פערברענגען זי אין חבץ : אויף
איהר קענען דאך עפעס דריטהאלבען מיליאן מענשען... און אלשון, אויף וועלכען
עס רעדען צוויי מאהל אזוי פיעל רוסאישע, נאליזישע און רומאנישע יידען, ער וואל
געראד געהן לעזאמל !?

עס איז געוועזן אז צייט - אט דא גאר נישט גאנג - אז צווישן די רוססיש-
יודישע אינטעללעגענטען, האט אויך געהערשט די פיינונג, אז דער ווארנאן איז
נעמט שאלדיק. ציוויליזירטן, לייבישער מאכען דאס פאלק, האבען זיי געזאגט.
מזו מען אויף א ציוויליזירטע לייבישע שפראכע. אללע, וועלכע האבען געהאט אפ-
דער אין האנד אונ האבען געקאנט פירדען מיט איהר, האבען זיך גענומען צו דער
מלאכה, און אין גיכען איז בעשאפטען געווארען אויף רוססיש אקליינג יודישע
ליטעראטור פאר דאס פאלק. פאר דעם המון עס, פאר דער גרויסער אונ-
וויססענדער - לאזונגעבילדעטער מאססע. אבער ווער האט די ביכלעך
נישט געלייענט? ווער האט נאר נישט אנגעהויבען צו וויססען, אז עס איז פערהאנען
א יודיש-רוססישע - ליטעראטור? אלליין טאקי זענען פאר וועלכע די ליטעראטור איז
געשאפטען געווארען, אלליין טאקי דער המון עס, אלליין טאקי די ארבע אים
גייסט? אים צו שטיללען דעם דורשט, וועלכער האט אין זיי געברענגט פון דער
צייט אן, וועגן זיי האבען דער וואוסט, אז מען דארף עפעס לייגען - אים צו שטעללען
דעם דורשט, האבען זיי זיך געמוזט אנוופען נישט מיט ריינעם קוואלואסער, נאר מיט
פולער, שמעקענדיגער גאסטיי, וועלכע פארשטמט דאס הארץ און מיינט דעם
גייסט. די אינטעללעגענטען, די געבילדעטע, האבען נישט געקוקט אין זענער ווייט.
האבען נישט אכטונג געגעבען - איז דאס פאר דער משנהדיגער גראבדווייט, פאר דער
געעלהאפטער אנוויססענהייט, עס-הארצות, געוועזען א גוטער, פראהליכער יודיל,
און זי האט זיך צו לייגט אונ צו שפרייט מיט ספורים, מעשות און האכט אים.
סערעסאנטע ראפאנען, פון וועלכע עס געעלט א ציוויליזירטע מענשען; נישט ווערק,
נעמליכע פאר דעם גייסט, זענען געוועזען ווער, ווער וועגט - ווי האט דאס געקאנט
אנדערש ווין!

עֲשׂוּאָם וְעִנְיָן זִשְׁאֲרָנָן (*)

א קורצע סקיצע פון א. לעווין סאגאן.

לשונות האֵבֶען דאס רוב דעם מוֹל פון די פֿאלקער, וועלכע רעדען אויף ייִדיש פֿערגראסערען זיך און בליהען, פאללען אראב און פֿערגעהען פון דער וועלט בלייב מיט זיי, מיט די פֿאלקער. דעם ייִדיש. דייטשען וואָרגאָן געהט עס אויף אויף דער וועלט, ווי דעם פֿאלק, וועלכער האט פון דער דורות געבראכען אויף איהם די צונג. רעכענט מען צונויף פינף מיליאָן סלאווען, אַנדערשט־האלבען מיליאָן אָסטרייכער און דייטשען, אזוי פיעל פראנצויזען, ענגלאַנדער, אַמעריקאנער א. ו. וועט מען האָבן אין סך הכל אַ וואָרט: ייִדען; רעכענט מען צונויף עטליכע מיליאָן דייטשען, אזוי פיעל סלאווישע און העברעאישע וואָרטער, מיט וועלכע נאר יידען רעדען צווישען זיך, האט מען אין סך הכל אַ וואָרט: ייִדיש—אַל שוין אויף וועלכען עס רעדען ייִדען. אַזוי אויף דעם פֿאלק, אזוי אויף זיין לשון קוקט מען פון אלע זייטן פֿלאַחר זי, ווי אויף אַן אָנגעשלאָגענע הושענא, דער עיקר אַרבייט פון דעם ייִדענ־טהום נאָנט מען איז געוועזן אין עבר, אין דער פֿערגאַנגענהייט—דעם וואָרגאָן ווילל מען אויף אַוועקשיקען אין אַרחיו, אַרייַנגעברענגען אין דעם פייה לעמט, וואָס אַלעס ווערט פֿערגעססען, ווייל מען רעכענט איהם פֿאַר אונגומצליך און אפילו שאַדליך פֿאַר יעצטיגער צייט, פֿאַר דער געגענוואָרט.

גאר דער, וואס ווייסט און קען די ידישע לאגע, וועט געוויס צושטימען, אז

*) אין דער לעצטער צייט איז אין דער יודישער פרעסע אין דייטשלאנד זעהר פילע גערעדט געווארען וועגען אונזער ווארגאנגנישער ליטעראטור. מען האט איבער געזעצט אויף דייטש א סך פון די ווארגאנגנישע ווערק (שלום עליכם, י. ל. פרידל, מ. ספעקטארס) און מען האט געשריבען א סך ארטיקלען אינ קריטיקען וועגען דער ליטעראטור. די דייטשע פרעסע האט זיך שטארק פארמינערט מיט דעם לעבען פון די רוסישע יודען און האט זיך גאטירליך אפגעשטעלט אויף דער ווארגאנגנישער, אדער ווי זיי רופען, דער יודיש-דייטשער ליטעראטור. וועלכע שטעהט נאךענאנד צו דער בירגער יודישער מאסע, ווידער די העברעאישע און רוסישע. דער ארטיקל, וועלכען מיר געבען דא, איז געדרוקט געווארען אין דער ברוסקערער צייטונג (Der lüdische Kantor) און געהאט דער פערדער פון אבער-רוסמען דייטשען פובליציסטן-קריטיקער. דער געהערער קריטיקער האט געקריטיקט אין דעם ארטיקל ביידע ערשטע באנדער פון אונזער „הוופרינד" און דען ערשטען באנד פון דער יודישע פאליטיש-ליטעראטור" שלום עליכם, מיר זענען נאר איבער דעם אנהויב פון דעם ארטיקל, וואו עס ווערט גערעדט וועגען ווארגאנג כלל. דא האבען מיר אויך אריבער געלאזען אלץ, וואס פאר אונזערע ווארגאנגנישע לעזער וואלט איינביי אן אויפגלייך געוועזען.

דעראקציע „הוופרינד"

נאר די רוסקיש-דייטש איינשטעללענענען האט זיך געהאפט, האט דערנעבן אידן
 מענטשן; ווי האט פערשטאנען דעם אמת פון דעם פראקטישען געזעצן, אז א שטוב
 מוז מען אנהייבען בויען פון איינעם, פון פונדאמענט גיט פון איינעם, פון דאך;
 אז מען מוז זיך אקאבלאנען צום פאלק, ווען מען וויל איהם אויפהעבען, און מען
 מוז צו איהם הערען אויף זיין לשון, כדי ער זאל פערשטעהן וואס מען רעדט, וואס
 מען וויל פון איהם. ווי האט זיך געהאפט: איהר מענטש און האט אנגעהויבען פער-
 ריכטען, די פענעס, וועלכע האבען געשריענען פון לינקס גאך רעכטס, האבען
 איבער געקערט דעם וועג און האבען אנגעהויבען געהן פון רעכטס גאך לינקס. מען
 האט גענומען פערריכטען דאס, וואס מען האט קאליע געמאכט, אויסרייבען דעם
 עפוש פון די "האכסט איינשטעללענע" ראמאנען. מען האט זיך אפילו גענומען
 מאכען א שטיקעל ארבעט, אסדר, אין דעם וואס האט, אריינשטעללען איהם אין
 א גראמאטישען ראם. די נייט יודיש-דייטשע ליטעראטור האט איהם געשטעלט
 א נעלכע שרייבער, וועלכע האבען בעקומען דער א גרויסע נאמען אין זאנץ הסכלאנד
 און גאליצא גיט נאר צווישען יודען, נאר אויף צווישען קריסטען. דיעזע ליטעראטור,
 ווי ינג וי איו נאך, האט זיך אזוי הויך ענטוויקעלט, אז איינאריבען זי, מאכען פון
 איהר א שווייג, איו איינמאנליך.

און אויך גיט פאר וואס צו איינאריבען. די ליטעראטור האט אין זיך אליין,
 וואס קאן פערשטעלען, אויסבעסערן דעם ליטערארישען געשטאק פון איהרע לענדער,
 מאכען "ווי פארהייער צו עטוואס האבערעס, צו געוואהנען זיי צו דעם געדאנק
 וועגען השפלה, כדי אויף אזא אופן ביסלעכווייז, ביסלעכווייז ארויסשלינגען זיי
 פון דעם גייסטענע גהעטטא אין דער ליכטיגער וועלט. האבענדיג אזא פונדאמענט,
 פראנט ווי מיט זיך פיעל ברכות. האבענדיג אזא פונדאמענט און גיט אויפהאנגע-
 דיג צו געהן אין דעם וועג, פערדיענען זי, אז אלע זאלען זיך מיט איהר איי-
 שערעסירען - אלע, וועלכע וועהן אין דער גייסטיגער ענטוויקעלונג פון דער גרויסער
 גראבער מאסע פון די רוסקישע יודען א ברכה פאר אלע יודען. פאר די נאנצע
 יודענהייט.

דער גרויסער מענטשענפריינד.

(א פארט רעט)

אז אלע גבירים וועללען זיך שטעללען צום גרויסען יום הדין, וועט דאס זיין
 פארשטעללען איהם, דעם גרויסען גביר, און וועט ביי זיי פראגען, אויב זיי האבען זיך
 אויפגעפיהרט אזוי, ווי ער. זיין סדייערער דהן. וואויל איו צו יענע, וועלכע וועלען
 קאנען ארויפלייגען די האנד אויף הארצען און נאנען: "יא, רבוננו של עולם!" אבער
 וועה צו יענע וועלכע וועלען מוזען אראפלאזען דעם קאפף און שווינגען א בות קול וועט
 דאנג ארויס און וועט אויסשרייען: "ער איו מחויב עשירים - ער מאכט שולדיג אלע
 גבירים!" ...

פון דער קלענסטער ביז דער גראסטער נאך האט מען געקאנט דערקענען איו
 איהם דעם גרויסען מענטשענפריינד. ער איו, דאכט ער, פערדרעהט געוועזען אויף
 צעהן וועלסטע מיט הונדערטער געשאפטען און פון דעסמוועגען האט ער זיך איינסטער
 געמישט אין אלע נאכען, וואס האבען געהאט, ווי צום כלל, אזוי צו געדעם איינציגען
 מענטשען - צו יעדען, אפילו צו א סך נידריגערן פון איהם.

ער וואלט איבער א גרויסען בוכהאלטערישען בוך און איו, דאכט זיך, שטארק
 פערנומען, מיט אריינגעטוהן, און פון דעסמוועגען גיט ער אכטונג, וואס ס'האט דער
 בוכהאלטער. און די משרתים... זיי בעקומען געהאלט, פארען זיי קיין מינוט גיט אום-
 געהן לעדיג - אומקומען געלד פאר מען גיט געהען. אויסרוהען, וועהט איהר וועלען
 זיי גיט אנווערען, אז מען וועט פערשליעסען די קראס... נאר ער רעדוועהט, ווי
 איינער פון זיי מרינקט קאלטע וואסער און איו פארשווימט, רייסט ער איבער זיין
 רעכענען איינמאכט יענעם א געמערקונג, אז ווייטער זאל ער דאס גיט מהן, ווייל ער
 קאן נאך לונגענעמצייענדיג בעקומען און אז ער וועט קראנק ווערען, וועט ער נאמירליך
 אנווערען די שטעללע...

מיט וואס פיר א מענטשענפריינדליכען טאן פלעגט ער פארזיכען איינעם, ווענד
 יענער איו משה-ערהייט געלאפען אויף מראס! ער פלעגט אנגעהען יענעם פאר-
 האנד און פלעגט איהם אפשטעללען. "הע, וואס לויפט דו, ווי א פערסטער ד
 פלעגט ער רעדען, עס ברענגען ביי דיר זיינע גרויסע געשאפטען, אדער דיר פערדריסט
 וואס דו האסט גאך גאנצע שטייפל... שומה!"... דער איינער איו דוקא ביי איהם
 קיין משרת געוועזען און שטאנדיג נאר א ווילד פרעמדער, וועלכען ער, דער מענטשענ-

פריינד, האט דאס ערשטע מאהל געזעהען, א משרת, זעהט איהר, איז עפעס אנדערס!... א משרת מוז לויפן, ער בעקומט דאך דערפאר געהאלט!...

איך מיין, צו עס איז עפעס פערטאן צו הערן וועגן זיין ווייזעדיגקייט! ער פלעגט קאנען זיין, ווי פערטאן, געהערט אין גאס, נאר אז ער פלעגט דערנעבן, זיין א קינד ויזט אויף א פערטאן, פלעגט ער א פערטאן אסילטער ווערן און פלעגט אויסשרייען: "אויף! דאס קינד וועט ארויספאללען!..." און פלעגט בעסען, מען זאל אראפגעהייערן דאס קינד, האטש אין אזאלע פאללען איז שטאנדיג געשטאנען געבן קינד די שאנע יונגע מוסקער אדער אס...

איין ארימאן האט ער דאך גיט געקאנט אנקוקן!... די אבגעריסענקייט און אבגעשליסענקייט, די ברודיקייט און שמוציגקייט האבען געשניטען זיין מענטשן-פריינדליכעס הארץ, ווי מיט מעסערס - עס פלעגט איהם אויף נאר עקלען דערפון! - און ער פלעגט אבקעהרן דאס געזיכט... א, וואס ער פלעגט געבאך אויסליידען אראש חדש, ווען די ארימע לייט פלעגן פעררעקען די גאנצע גאס, ווי היישרעקען!... נח, חי, חי, חי... ער פלעגט טאקי זאגן. די היישרעקען געהען שוין ווי... ער פלעגט זיין שוין בעסער אין גאס גיט געווייזן א גאנצען טאג!... (אין זיינע קראמען פלעגט מען דערנאך ענטפערן "ניצא דער בעל הבית"... ביי לסוף האט ער אויס געפיהרט, דאס די ארימע לייט זאללען גיט אומגעקען איבער די הייזער. אויף א'אספה פון די פני העיר האט ער פארנעלייגט, אז מען זאל מאכען א קאמיטעט, אין וועלכען מען וועט טהיילען גרובות די ארימע לייט. וואס איז ביי איהר ווערטה, אז איהר וועט גיט דארפן אנקוקן די אבגעריסענע פורעניות? האט ער געזאגט צו די פני. אז א'ארימאן איז א'אבגעריסענע פורעניות, וועט דאך קיינער מסתמא גיט לייקען, און די פני האבען גלייך פערשטאנען דען ווערטה און מען האט געגרינדעט א קאמיטאט. ער האט פארלאנגט אלעאנען שטיק-פאפער, אויף וועלכען ער האט אויבען ביים ברעג אנגעשרייען מיט גרויסע אותיות "העשבון האנדאוס", צו מיט זעבען געווייזן, און אויסער דיעזע ווארטער האט ער אונטער געזעצט אויף רוסיש זיין מענטשנפריינדליכען נאמען און געבען איהם האט ער רוהיג, קענטשענדיג די פערט צו געשטעלט די ציפער "100". ער האט א ווארף געטון זיין בליק אויף דאס, וואס ער האט אנגעשרייען, ווי א קינדסלעך ווארפט זיין לעצטען בליק אויף זיין הערליכעם, שאנעם בילד, אדער ער לייגט אוועק דעם פערנעל... ער האט צו געזאגט דעם לעצטען צול, האט פערריכט דעם ערשטען אות פון זיין פאמיליע, האט נאך א מאהל א ווארף געטון זיין בליק און דאן האט ער אוועקגעלייגט די פערט און האט אויפגעהויבען דעם קאפף. ער האט זיך צוגעשפארט צום וואנטל פון שטוב און האט ארוםגעקוקט די ארימיגע מיט עקענונג פון זיין אייגענער מענטשנפריינדליכקייט!...

ע! דאס איז נאך וועניג!... ער האט באלד פראיעקטירט, אז מען זאל צו שיקען

פליקעס זיין אלע הייזער, און יעדער איז מחויב צו ווארפען אין זיין אויף די ארימע לייט.

פאר א קלויבער האט ער געמאכט זייערן א נאחמקען קרוב, וועלכען ער האט צו זיך אין געשאפט גיט געקאנט האלטען, ווייל יעדער האט געהאט צו גרויסע האנד... אי וואלק מיט, אי קאזא צעלא, האט ער דערביי געטראכט, ויך רעכענדיג פאר דער זיג... וואסערע ענוות!...

דער מענטשנפריינד האט זיך אין דעם פערטאנער געהיטעט, און ער האט געשענקט נאך הונדערט און דרייסיג רובעל פאר זייער הונדערט און דרייסיג ווארעמער און משרתים!... ער האט זיין אפילו אב גערעכענט פונם געהאלט, נאר דאס איז דאך קיינעם נוגע!... גלאס, דערפון דארף קיינער גיט וויסען!... ער האט דאס געלד געגעבען, און די מעשה העבקה דארף גען אויף זיין נאמען!...

פון דענסטאמאל אן האט זיך אין ארימאן גיט געמאכט בעווייזן געבען א קראם - ער, דער מענטשנפריינד פלעגט גלייך רופען א גאראנטאוי און פלעגט הייסען אבפיהרען דען "היישרעק" אין פאליציי. "קין גענוג איז וויא ניצא!..." פלעגט ער שרייען אויף די קצנים, וועלכע האבען זיך פון זייער זיט געקלאגט, אז זיי בעקומען פון קאמיטאט מכות און וואונדען... אלע גבירים האבען איהם געדאנקט און האבען איהם געלויבט פאר זיין מיה לטובת הכלל.

מען האט געדארפט צו זעהן מיט וואס פאר א שטייבעל ער האט אויסגעהארט די מענות פון זיין ווייב די מאדאם, וועלכע האט איהם לונג און לעבער אויס-געגעסען פאר דער נדבה: "בעל טובה מיינער, האט זי געשרייען נאר אויף די הויכע טאנער און האט זיך פערקריכט, הונדערט רובעל שענקט ער אויף די שלעפער!... זאלען זיי זיך אומשלעפען איבער די הייזער, וואס געהט עס דין און?!" זיי וועלען קומען צו מיר, וועל איך הייסען אראבוארפען זיי פון אלע טרעפ!..."

- ביים א גארר! האט ער איהר מיט זיין שטייבעל שטוב און קורץ געענטפערט, און זי איז אנשווינגען געווארען!...

ווי איהר זעהט, איז ער אימער געלענען אין טובת הכלל. ווען זיין וואך, וועלכער האט געהאט צווייטע לעהאפט, איז געשטאנען צום פריינד און האט ארויס-גענומען דעם ערשטען נוסח, און די ניטלעהאפטקעס האבען געפאדערט פון איהם געלד, אז גיט וועלען זיי זיך צו לויפען, האט דער מענטשנפריינד אויס געפיהרט, אז אלע לעהאפטקעס, ערשטע און צווייטע זאלען מאכען א קאסע פאר די ניטלעהאפטקעס. א, ווי מענטשנפריינדלעך האט ער גערעדט צו די טאמעס פון די לעהאפטקעס און האט זיי איבערצייגט, אז זיי זענען מחויב צו געבען! איהר דארפט וויסען, האט ער גערעדט, אז איהר דארף געוויס גיט געבען, ווארום... (ער האט בעווייזט מיט דעם פינגער זיך אויפ'ן הארצען, ווי ער וואלט געזאגט, ווארום איך בין איך!...) נאר גלאס... א רחמנות!... זיי געהען דיענען!... און מיר קאנט איהר דאך א ביסעל!... עס!... גיב איך אויף זי פירף און נעכציג רובעל, און

איהר טארט נים אבשטעהן! ער האט דער ערשטער אנגעשרייען אויף אלעמאנען
שטיק פאפער ווין פשרען נאמען מיט גרויסע ציפער "נד" און האט דערלאנגט דאס
פאפער די איבעריגע מאמעס, צונויפקלויבענדיג דאס געלד, האט ער געטאן
צוטהיילט צווישען די נים לעהמניקעס, ווי מענשענפריינדלעך האט ער זיי גערעדט
בשעת מעשה!... ע, רעבאמא ניםשעווא!... האט געקלונגען ווין מענשענפריינדלעך
קול - זאגט נים!... איהר וועט דינגען!... סמירנא!... סמירנא!... ע, ע, ע,
ע!... איהר וועט האבען שצי בא קאשו!... איהר וועט דאך מסתמא עססען פון
קעססעל, שקצים!... ע,
געוונד!... ער האט צו געקלאפט אייניגע איבער די פלייצעס, און די רעקרוסען
האבען עפעס, ווי דורף א קשוף, דערפיהלט, אז עס איז טאקע, ע, ניםשעווא! אוועק-
געהען ריענען אויף לאנגע יאהר מיט פערטהאלבען רובעל אין קעשענע, וועלכע געדער
האט געקומען פון דעם מענשענפריינד.

בפיל האט ער שטאנדיג ליעב געהאט רעדען נאר פריינדליך מיט מענשען
אסך קלענערע פון איהם; מען האט געדארפט צוהעקען, ווי ער פלעגט רעדען מיט
זיינע ריענסמיינדעך... נאך קיין ווענסמיינדעל האט זיך געקלאגט, אז דער בעל
הבית זאלל ווען עס איז זאגען א קרום ווארט - די בעלה-הבית'סע נראד...

ווער פיעל האט דער מענשענפריינד געארבייט אויף אויסגעססערין די וויסען.
און דער, וואס וועט איהן נאך הונדערט און צוואנציג יאהר מספיד ווין, וועט זיך
מווען לאנג אבשטעלען אויף דאס, ווער, ווי ער, האט נאך געוואוסט, וואס הייסט
שלעכטע וויסען און וואו שטעקען ווי? ווער, ווי ער, האט נאך געוואוסט,
מיט וואס מוז מען אויס געססערן שלעכטע וויסען!...

א שלעכטע וויסט, א וואלפישען חאראקטער, האט ער, צום ביישפיעל געזעהן
אין דעם ארימען ארבייטער, שניידער אדער שוסטער, סטאליאר אדער פלאמניק-
וועלכער פלעגט נים וועלען ארבייטען אויף זיין מקח. דערפאר פלעגט דער מענשענ-
פריינד רופ'ן ער חרמה - זענעם אין לעבען אריין, "א מענטש דארף נים האבען גרויסע
אייגען! פלעגט ער שרייען - אז איינער נאדם אדער בוים וויל עפעס, וואלמען ריענע מענ-
שענפערסער - אזוי האט ער זיי גערופען - וואללען בייה ווערען און אראבשינדען
פון זענעם די הויט!... בא איין ארוםמאן, א מספל מיט קינדערלעך - קליין -
קליין - קליינער, האט זיין סרסור ארויס געפירט די בוסה פון שטאל פאר פרא-
צענט און דען אנדערן האט ער ארויס געווארפען אויף'ן גאס פון זיין קליינעם
חרובץ הייזעל, וועלכעס איז געבליבען דעם "אנעסער" ברושה פון זיין אלטער -
אלטער באבען. א מענטש, ווען ער לייגט, דארף קאנען אוועקגעבען... האט ער
געענטפערט די וועלכען, ווען זיי זענען געקומען בעסען בא איהם רחמנות-זאגט

איהר נים אוועקגעבען, האט איהר נים געדארפט לייזען!... וובן - שלעכטע וויסען
דארפען געשטראפט ווערען...
ער אליין האט שוין צוויי סאהל אנגענעמט - אבער די בוכהאלטערישע ביכער
בענויטען שווארץ אויף ווייס... און קיינער האט נים וואס צוקעדען!...

די משתתפים אין זיינע קראמען און די ארבייטער אין זיין פאבריק האבען
געמוזט ארבייטען פון זעבען אין דער פריה ביי איינס - צוויי בא דער נאכט און
געהאלט האבען זיי געקומען, קוים אויף צו דערהאלטען די נשמה. דער מענשענ-
פריינד האט גוט איבערלויגט, אז די לייטלעך וועלען דאס איבעריגע געלד און די
איבעריגע צייט פערבענגען אויף שדים ווייסען וואס... ווי גליקליך וואלט ער זיך
געשאמט, ווען ער וואלט דאס געקאנט אויספירען מיט זיינע אייגענע ווין,
וועלכע האבען געלד, געוונד און צייט אויסגעבראכט, די נאנצע שטארט, נים נאר
שדים, ווייסען אויף וואס... אבער וואס קאן מען מהיט מיט אייגענע קינדער!...

קאן מען דען זיך שלאגען מיט זי?...
ווען די משתתפים און די ארבייטער האבען זיך איהם געקלאגט, אז זיי ארבייטען
צופיעל, האט ער נאכץ רעזאניש, ווי די מעשה איז, געענטפערט, אז פון ארבייטען
ווערט מען נים קראנק, פערקעהרט מען ווערט נאך געוונדער אזוי וואויל וואלט
איהם געוועזען, ווען ער וואלט קאנען ארבייטען - ער וואלט דאן געוועזען אין
פינפען געוונדער!... נאר אויב אייך געפאללט נים, האט ער זיי גערעדט, מא קאנט
איהר וועט עפעס געססערס - איך האלט איהר נים!... אונגלייך האט ער זיי דער-
מאהנט, אז אויסגעווענדיג ליידיג, וועלען זיי צושטארבען פון הונגער...

ווען די אייגענע האבען זיך געקלאגט אויף וועניג געהאלט, האט ער גלייך
געפונען נאר איין אייגנאכען תירוץ: "נימא קיין וועניג!... וואס הייסט
"וועניג"?... א מענטש דארף קאנען לעבען מיט וויפיל עס איז!... א מענטש מיט
פערשטאנד דארף קאנען אייגנטיילען!... אביסעל א וואלועלערע דירה... מען עסט
נים קיין מארצעפאנעס... עס דארף נים אויסמאכען, ווי מען איז אנגעטאדן...
אזוי וועט אימער ווין גענוג!... פאר וואס ארט מיר נים, וואס איז עס און אין וואס
איך געה?..." האט ער אויס געשריען, פערטאנדערמאכענדיג די האנד אויף וועלכע
עס האבען געפיקעלט בריללאנטענע רינגען...

נאר איינפאך האט ער געענטפערט אייניגען, וועלכע האבען זיך געקלאגט
איהם, אז צו ווער קליינעס געהאלט האבען זיי אבער פיעל קינדער. קינדער!...
האט ער אויסגעשריען שטארק גשהומס - ווער הייסט איהר קינדלען!... פאר וואס
האב איהר נים קיין בך קינדער!... און די ארימע האבען געפאך געמוזט שווייגען.
ווייל אלע האבען געוואוסט, אז די מאדאם ווייס פון עפעס א סגלה, דאס מען
זאלל קיין קינדער נים האבען... מיילא זיי זענען בא זיך נאמט סמירנאפעס און
וועלען נים זייערע נשמות פערקויפען, דארף ער דער פאר וואס!... קארמענען
זייערע קינדער!...

נאך א וואלכע רעואנען, א מ'ע און עהרליכע תשובות, פלענען די ארבייטער
געוואהנליך גיט האבען, וואס צו רעדען, און מיט שווערען געמיטה פלענען זיי מיטן
לית ברירה אומקעהרען ווי צו זייער ארבייט, טראכטענדיג: ווי קאנן מען קלויבען פון
פון אכטענהערדיגער ארבייט? ווי קאנן מען ווי איינמיינלעך און גיט עססען קיין
מארגעפאנעם, וועגן עס האפט קוים אויף ברויט מיט וואסער... ווי קאנן מען
וואהנען אין א וואלוועלעכע דירה ווען די איז אויף קאלט און פינסטער, איינא און נאכ
און ערשט גיטא מיט וואס צו צאהלען?... ווי קאנן גיט אויסכאכען, ווי מען איז
אנגעמהן, אז עס איז גיטא קיין העמד אויף ליב?... און ווי קאנן... נאר דאס
האבען זיי גיט פיעל געהאט צו טראכטען: די איינמיינלעכע מיט דער דירה האבען אב-
געפירט אייניגע קינדער אויף יענער וועלט און האט פערקלענערט דאס געווינל, און
דער געקליבענער פון האט זיי אלליין פערקורצט די יארהערען... אבער דאס, וועגט איהר
איז שוין גיט שוין צום מענשענפריינד... דאס איז שוין א גאט-זאך!... אז עס איז
געשאט צו שטארבען, שטארבט מען!...

דעם ברייטע, וועלכען מען האט איהם געמיטעלט, לכבוד הגביר, האדיר, הגדיב
המפרסם, האט ער געלייגעט מיט א מינע, אין וועלכער מען האט געקאנט ליטענען די
ערקענונג פון זיין אייגענער מענשענפריינדליכקייט. נאר דער ברייטע, וועלכער האט
זיך אנגעהויבען מיט דעם טיטעל, "לכבוד הגביר המשפיל" האט ער געלייגעט מיט
אן איראניע שטייבעל. פון דעם האט מען געקאנט פערשטעהן זיין קוק אויף דעם
אויף בילדונג. אלס מענשענפריינד, האט ער פערשטאנען, אז בילדונג ברענגט קיינעם
קיין נוסטען גיט, אז זי ברענגט אפילו א סך שאדען - זי מאכט אן פיעל לעדיגע מיילער
וועלכע וויללען עססען נאר פון דעם אנדערענס האנד. מיט אן איראניע שטייבעל
פלעגט ער קוקען אויף די נאנצע סטאדע, "משפילים", וועלכע האבען זיך אומגעקערט
ארום איהם און האבען געשמעקט, אין דרייען איינבלינדענדיג ווי פאר איהם... ער
האט פערשטאנען דאס שמעקען מיט די איינבלינדענדיג און פלעגט זיי צייטענווייז צו
ווארפען א שטיקעל ברויט... דערפאר וועגן אללע צייטונגען פולל געוועזען מיט זיין
גרויסער מענשענפריינדליכקייט, און די וועלט האט מיט איהם געקלונגען... דאס איז
נאך זיין מיינונג, דער איינציגער נוסטען, וואס מען קאנן האבען פון בילדונג...
דאך גיט פון אללע זיינע מענשענפריינדליכע טהאמען, גיט פון אללע זיינע
מעשים טובים, האט מען ביי איהם געוואוסט, קיינער האט, צום ביישפיעל, גיט
געווארט איהם פערריימען ווי דערמיט, וואס ער גיט אייניגע דיענסטען אויף ערציהט
זייערע קינדער...
איה מיין!... אז צו זיינע מעשים טובים איז נאר קיין שיעור גיטא!... מאכד
מיטער איין נאכט צו דערצאהלען!...

האבענדיג הונדערטער געשאפטען, האט ער גענומען אויף זיך פון דעסמווענען

זיין אשליש - דאס הייסט, ביי איהם וואלל מען איינלייגען געלד. ער האט געזאגט
קליינע פראצענטן, פון דעסמווענען האט מען צו איהם געטראגען פון דער גאנצער
שטאט און אפילו פון די ארומיגע שטאדטלעך, ער איז געוועזען רעזעל, ווי איין
איינענע קאסעטן; די אללע איבריגע גבירים, ברויט השם, האט מען א קאפיקע גיט
געטארט גלויבען... אונד פלענען זיי גיט זיין עהרליכע שלישים און פלענען אפט
ארויסגעבען די שלישית-געלד איין צד אלליין. ער האט דאס בשום אופן גיט
געמהן. גיין, מיין טהייעריקע, פלעגט ער דעקען דער ארימער פלח, וועלכע איז
געקומען בעמען ביי איהם עמוואס געלד אויף חתונה קליידער און אויף חתונה
מאכען, אז גיט איז איהר געקומען געהן פרינקען אדער האנגען ווי - גיין, ליביקע,
דאס קאנן איה גיט טהון!... בשום אופן גיט! אהן דעם קהן גיב איה גיט!...
זעהסט דו דאס נאך - מיינע קראמען וועגן אפפען פאר דיר: קויף ווי, וואס דו
וויילסט און וויפיעל דו ווילסט - איה וועל דו שוין באקען!... די פלח פלעגט איהם
שיער די האנד גיט קושען... נאטירליך - אזא טובה!... עפעס א קלייניגקייט!...
בשום דאס לעבען געראטעוועט!...

סחורה פלעגט זי שוין געקומען געוואהנליך, ווי אהן געלד... נאר... ער איז
עפעס מחויב איהר צו באקען!... נאך אויסקלייבען ביי איהם און דרעהען דעם
נאז!...

אז דאס יונגע פארפאלק פלעגט קומען נאך דאס שלישית-געלד, פלעגט ער
אראברעכענען די סוממע, וואס עס קומט איהם פון דער פלח מיט די פראצענטען פון
דעם טאג, וואס זי האט די סחורה געקויפט, און מיט א לוסטיגען שטייבעל פלעגט ער
ויינקען דער יונגע ווייבעל, ווי ער וואלט איהר געזאגט: "א הא, מיר האבען איהם, דאס
ינגע באקעלע, גוט אריינגעטארט!... נעצט וועט ער שוין געהקען, וואס מען גיט
איהם, ווי א מאמע!..." דאס ווייבעל פלעגט טאקי אויף אונטערשטייכלען, פאר דער חתונה
וואלט דער חתן מאכען א קאראוואל און וואלט נאך גיט וועללען געהען צו דער חופה:
מען נאכט איהם אין גיין!...

אבערנדיג דאס געלד, פלעגט ער אנווייזשען אללעס נוסטען מיט א סך מויערער.
נאר ביי וואנען וואס, פלעגט ער ענדיגען זיינע וויינשעוואנגעס מיט זיין נוסטען מענשענ-
פריינדליכען שטייבעל, ביז וואנען איהר וועט האבען די סך מויערער, וועגט שייט גיט
מיט קינדער!... א'ארימאן, וועלכער קינדעלט, איז גלייך צו א הונגריגען וואלף,
וועלכער פלאדעט אן נאך הונגריגע וואלפעלעך!... אהן א געלאכטער!... פלעגט ער
שוין ארויס רעדען ערנסט, און דעם יונגען פאר-פאלק פלעגט ווי בייטען דו פארב
אין געוויכט!...

איה הונגער נאך, וועגן די ארומע לייט האבען געמאכט א שרעקליכע, הפצעתה,
האט דער רב געמאכט איין אספה אללע גבירים; ער, אונזער מענשענפריינד, איז
געוועזען דער פראדענט, דער יושב ראש, נאטירליך איז זיין נאמען געשטאנען

דער ערשטער אויף דעם לאנגען שטיק פאפיער, וועלכער איז געלעגן געבען איהם
אין אויף וועלכען די ארומע לייט האבען אויס געקוקט ווערע אויגען. ער האט
אונזע געשטעלט געבען וויין נאמען די ציפער "300" און האט גלייך ארויסגענומען
פון וויין בוים קעשענע א פאק מיט געלד. ער האט ארויס געשלעפט דריי הונדערטער
און קנייטצענדיג יעדע אססיגנאציע - אויב עס איז ח"ש צוויי פאפיערליך, את דער
וויילע זאלל מען זעהען... - האט ער ווי אוועקגעלייגט געבען דעם רב. דער רב האט
געזאגט א ווארעמע רעדע, און די גבירים האבען איהם שפארק געדריקט די האנד.
ער האט געהאלטען אויף זיינע ליפפען וויין מענשענפריינדליכען שטייבעל, וועלכער
האט ארויס געדריקט די ערקענונג פון וויין מענשענפריינדליכקייט.
פאר דאס צונויף געקליבענע געלד איז געבליבען אויף דער אספה טאבען
א ביליגע קראם פאר די נאטהעבדארפטונג און די סחורה אויפקויפען בא איהם
אין די קראמען. נאר אוינערע ינדעלעך, און דער הויפט נאך די אפגעריסענע
פורעניות'ן, בא וועלכע ציבעלע און קנאבעל איז בעסער אלס מן, זענען דאך
שטאנדיג גיט צופרידען. די נאטהעבדארפטונג האבען זיך געקלאגט אויף די סחורה
און האבען אויפגעהארט צוקויפען פאר זייער בלוזיגקייט געלד אין דער ביליגע
"צדקה" קראם, וויין געוויסען האט אבער גיט געקאנט ליידען דער פון - איז ער
עפעס שולדיג, וועגן די פורעניות'ן וויללען נאך מארצעפאנעם?...!

* * *

איה האב זיך נאר פערנעסעסען צו דערצאהלען - ער איז דאך א גרויסער חובב ציון
געוועזען און א חובב ארגענטינא דערצו!!!...
נאר איה וועל שוין דערצאהלען באדיכות - ער איז פא מיר ווערטה!!!...
וועגן עס איז געווארען אין וויין שטאדט א חברה חובבי ציון, איז דער מענשענ-
פריינד געשטאנען פון ווייטען און האט קיין איינציגען גראשען געשאנקט אויף דער
חברה. א מענטש, וועלכער איז דורכגעקניפלט מיט גאנץ פאליציי, מיט אלע
שטיינאווינקעס בוי דעם גובערנאמאר אלליין, דארף זעהען אין א וועלכע חברות אעפס
זיט קיין כיינע וואך. די מיינונג וויינע האט ער אבער גיט ארויס גערעדט הויף.
זאללען זיי זיך צולויפען, די קבצנים, וועט עפעס ווערען אלייכט אין די אויגען!!!...
ער האט געהאלטען נייטראליטעט, דען מיטמען, גיט איהן און גיט איהר.
נאר פלוצלינג איז ער א חובב ציון געווארען, אבער מאקי נאר פלוצלינג.
אז קיינעם האט זיך עפעס גיט געלויבט.

איינמאל האט ער ערהאלטען א מליצה בריף פון א גרויסען חובב ציון, וועלכער
האט געוואלט מיט איהם האנדלען און בא וועלכען ער, אוינער מענשענפריינד האט
געוואלט האבען א גרויסען קרעדיט. "אוינער אלטע מוטטער ציון האט אויס געשטרעקט
איהרע אלטע דארע האנד אום ארומארמען איהרע ארומע קינדער, וועלכע זענען פון
איהר אפגעריסען געווארען און ביינאקע צוויי מויענד יאָר, אז זיי זענען גע ובר

און האבען גיט, ווא-אנזשפארען דען קאפף!!!... האט יענער געמליצט און האט
אייבערצייגט, אז עס איז א חוב, אז ער, דער גרויסער, וועלטבעריהמסמער מענשענ-
פריינד, וואס דער ריח פון זיין נאמען קלאפט פון איין עק וועלט צום אנדערן, זאלל
צושטעהען צו דער חברה און זאלל צופרענען נאך חברים. דער מענשענפריינד איז
לכתחילה, ווי ברען געוועזען אויף דעם בריף. יענער האט אפנים גיט וואס צו מהוין!
דאס ער געמוטמלט, נאר ווי ער האט איבערגעלייגט דעם "פאסט-סקריפטום" איז
איהם אפגעגאנגען. דער פעס-און ער איז געווארען א חובב ציון... אין דעם
"פאסט-סקריפטום", זעהט איהר, איז דוקא קיין מליצה געוועזען און נאר קיין ווארט
וועגען ציון - עס איז דארט געוועזען נאר אמליכע מקחים פון אייניגע סארטען סחורה -
מקחים נאר איהם אצוליעב; און נויטער איז געשטאנען, דאס ער קאנן מאכען די
וועקסלען אויף וועלכע מערמנען ער ווילל... און ער איז געווארען א חובב ציון!!!...
נאך וואס פאר א חובב ציון - מיט ליכט צו וועלן... דער מענשענפריינד איז אין אלעם
אין ערשטער!!!... ער האט זיך אלליין פערשריבען אויף א פינגע נדבה און האט
אנגעהויבען צו ברענגען חברים.

ער האט געמאכט אין עקסטרענע אספה פון די שטאדט גבירים און האט זיי
פארגעלייגט ווערען מיטגלידער. יענע האבען איהם פערשטוינט אנגעקוקט, ווי זיי
וואלטען געזאגט, א גיטער חובב ציון!! - זיי האבען פשוט ווערע אויפגען גיט געלויבט,
ער האט זיי פערשטאנען.

וואס קוקט איהר מיר אזוי אן? האט ער געפראגט, איה בין פון אייביג אן א חובב
ציון געוועזען... איה האב מער נישט זעהר פיעל נאכגעזענקט, איבער געטראכט!!!...
מיר זענען דאך עפעס סוחרים, הא?... עפעס טהוט זיך עס, ברוך, איה האנדעל!!!...
וואס?!!... גלאט און געזאפט און געווארען - מעשה יונגעל, וואס?!!...!

- האט איהר, דערקלעהרט, אז מען דארף זיין חובבי ציון? האט ער געקראנען
א נייע קשיה. - אדרא! גיט נאר מען דארף, זאנדערין מען מויל!!!... און איה האב
זיך פערשריבען אויף... ער האט אויס געשריען די ציפער און האט שוין געלויבט.
אז ער האט שוין אלע קשיות פערענטפערט.

ווארום אבער מוז מען? האבען זיך געעקשנט די גבירים.
- ע!... ע!... ע!... האט ער זיך לאנגזאם געקרימט - ווארום?!!... פאר וואס?!!...
פאר וועגן?!!... קינדער זיט איהר, וואס?!!... איהר שפיעלט דעגן מיט מיר קא-
סענדער, וואס?!!... וואס בין איה א קליין יונגעל, צו וואס?!!... וואס פראגט איהר,
זאט, פערשטעה איה גיט?!!...

ער האט שוין גערעדט מיט הארץ און איז רויט געווארען. די גבירים זענען
אבער געשטאנען אויף זייערס און האבען אפילו אונטער געשטייבעלט.
- א! האט ער אויס געשריען, גיט געפינענדיג קיין הירץ, און איז אונטער-
געשפונגען אויף זיין ארם, ער האט זיך אנגעהויבען דער מאהנען, וואס דער
חובב ציון האט איהם געשריבען - נאסירליך, גיט די "צוליב" מקחים... וואס

פערשטעקט איז נישט - האט ער אנגעהויבן עפעס דערמאנענדיג זיך - "שוין מעהר אלס צוויי מויענד יאהר, אז אינגער אלטע קראנקע מוסקער ציון איז פון איין אביי-ריסען געווארען און איז נע ונד אונ געמינט ארגיטץ קיין רוח..."

ער איז אפגעקאסען געווארען מיט שוויים ארויס שריינדיג דאס. ער האט זיך גלייך אפער געהאפט, אז עפעס האט ער געוואלט אויפן, וואס נישט געשטויגען, און האט זיך דערמאנט, אז ער האט אנגעברייט פון די גבירים וועגען נאר אנדערע דברים. "גלאת, האט ער געוואלט, אז איך האב זיך פערשריבען, מאנט איהר זיך אויך פערשריבען, און איך זאג אייך, אז איהר זאלט זיך פערשריבען... די לעממעט ווארמער האט ער צו געקוועטשט, און זיי האבען שטארק געווינקט אויף די גבירים - און זענע וועגען געווארען "חובבי" ציון..."

זיינע "משכילים" האבען גלייך אוועקגעשיקט קארעספאנדענצעס אין די צייטונגען, אז אין ווער שטאדט פראנקעסמירט, שטיינט, וואקסט, גלייבט די פאלאס-טינישע איידע, אללע גבירים זענען צו געשטאנען צו איהר און דאס האט מען צו פערמאכען דעם גרויסען גביר און מענשענפריינד, וועלכער ווייזט ארויס גרויסע פאהיגקייטען פון איין גרויסען אנטמאסאר, א שרעקליכען טהער, ברענגענדיגן אונטערמרייבער...

די חברה "בני ציון" פון זיין שטאדט האט איהם געשיקט א דעפוטאציע, וועלכע האט איהם א מליצה בריף דערלאנגט מיט דאנק פאר די אהבת ציון, וועלכע ביי ענגסט אין זיין ברוסט... פון דעם בריף האט ער זיך שיער נישט פערמאכער געוויינט - אזוי האבען די דעפוטאטען נאכדעם דערצאהלט - און מיט אריהרענדען מאן האט ער געבעטען די דעפוטאציע זיך צו גען...

די נאנצע פאלאסטינישע וועלט האט געפיערט, געקוואלט - דאס איז שוין נישט נאר א חתולתא הנאולה - דער אנהויב נאולה - דאס איז שוין די נאולה מאקי אלליין... פון פיעלע שטאדט האבען זיך אנגעהויבן שיטטען צו איהם בריף; זיין נאמען איז געווארען געוואקסט אין דער מדינה, און... ניו ליוונג און קערט האבען זיך פערקראסערט...

מאקי וואונדערבארע א גיטמארישע, מהערשע, אונטערמרייבערשע פאהיגקייטען האט ער ארויסגעוויזען און האט שטארק פערברייטערט די איידע... וועגן ער האט זיך וואס געקויפט, מאקי נאר פאר א קלייניגקייט, האט ער אראפגענומען ביי דעם פערקויפער אנדאך אויף ציון. דאס געלד האט ער דאך גע-דארפט צאלען, האט ער אראפגענומען, וויפיעל ער האט געוואלט. דער פערקויפער פלעגט גלייך מורע זיין, אז ער איז נאר קיין חובב ציון נישט און ער וויל נאר נישט זענען. "ווי ביזט דו עפעס קיין חובב ציון נישט?... פלעגט אויסשרייען דער מענשענ-פריינד - ביזט א גרויסער שיינאץ, ווען דו ביזט קיין חובב ציון נישט... איך וועל ביי

דיר מעהר נישט קיינען!... פער... און פלעגט האפען זיין פאקעל, און פלעגט אנמלויען, זי פון אזאראט, לאזנדיג דעם מוכר נאנץ געהומט.

ווען מען האט ביי איהם עמוואס געקויפט, האט ער גענומען פון דעם קויפער א נדבה, דערהויפט נאך, ווען ער האט דעם קונה געדארפט געבען אויסנאב. אז דער פלעגט זיך אויך אפזאגען פון ציון, פלעגט איהם דער מענשענפריינד אנדויען מוסרן מיט זיין ווייבען מאן: "פער, חלעבען!... ווי זאגט דאס א יוד, אז ער איז קיין חובב ציון?!... וואס ביזט דו דאס עפעס!... עט, פלעגט רעדען דער קונה, וועלכען דעם מענשענפריינדס מוסר האט עמוואס געריהט, איך האב מויענדער לאכער, וואו איך קאנן געלד פערשטעקען, א חוי ציון!"...

- דאס איז קיין פירויג נישט! פלעגט ער ענטפערן, איך האב מיליאנען לאכער, פון דעםמויענען גיב איך אויף ציון אויך!... א מענש דארף נאכאכטען א ביסל וועגען כלל אויך!...

ווען דער קויפער אדער פערקויפער פלעגט איהם זאגען, אז זיי געבען אויף ציון שוין די וחותר, איבערגענוג, און ער באדארף ביי זיי נישט געהמען, האט ער געהאט א פירויג, אז אויף ארץ ישראל איז נישט קיין גענוג, וואס הייסט אויף ציון גענוג? פלעגט ער רעדען ברוגליך, פערמאכענדיג די האנד - פאר וואס איז אייך נישט גענוג צו עססען?!

נאמירליך האט ער זיינע משתתים און ארבייטער אויך נישט דורכגעלאזען. פאר וואס זאללען זיי נישט צו שטעהן צו דער מצוה?... זיי זענען אפילו נישט געוועזען צופרידען דערמיט, האבען זיך געקלאגט - נאר ער האט נאר ביי זיי נישט געפראגט!... "שקצים, טראכטען נאר וועגען עולם הזה, נאר וועגען דער אייגענער מישקע!"...

די אללע נדבות זענען גענאגען אויף זיין נאמען - וועגן ער וואלט נישט גענומען, וואלטען דאך זענע נישט געגעבען... און ביי א קאפיקע - הארטנאן עהרליכקייט! - פלעגט ער אפשקען צו דער חברה חובבי ציון, האפשט עס קאנן זיין, אז דער פערקויפער האט ביי איהם גענומען איבריגע, אדער דער קויפער האט ביי איהם צו וואלוויל געקויפט...

און זיין נאמען איז געווארען אויסערדום הייליג, און די יונגע בני ציון פלעגען איהם ארויסרעדען בהדרת הכבוד, מיט גרויס דרך ארץ... און די פלאטטער זענען מיט איהם פול געוועזען - איז דער קערט האט געשטייגט און געשטייגט...

אזוי איז דאס גענאנען, ביי ארגענטינא איז ארויסגעטראטען אויף'ן סצענע. דער מענשענפריינד האט דעוועזען פאר זיך א נייעס פעלד, וואו מען קאנן נישטעס מהו, דאס הייסט, א נייעס פעלד, אויף וועלכען מען דארף ארבייטען אין איינעם מיט די גראסע גבירים פון רוסלאנד און מען האט די מאגליכקייט ווערען אנאהעטער קרוב צום באראן הירש... אין ניו יארק האט די נאנצע שטאדט געוואקסט, אז ער

וועט זיין דער ראש פון הירש'ס קאמיטאט ביי זיי און אללע האבען אנגעהויבן קריגען פאר איהם אויף אללע פיער, אבי נאר נושא חן זיין פון איהם - ער האט אוועק שיקען אין ארגענטינא. אללע בעלי מלאכות האבען אנגעהויבן ארבעטן אויף איהם כמעט, ווי אומניס, ווילסט אין ארגענטינא פראגט ער איינעם, סא זיי א מענטש, וועסט דו זיצען אין ספה! ... ווענער מ'הוט שוין אללעס, אבי נאר זיין א מענטש אין די אויגען פון דעם גרויסען מענטשענפריינד.

אבער פריער פון אללעמען וועט ער ארויסשיקען א פאר אלע קרובים ... זיי מויען אפילו גיט צו דער ערדארייט - אבער זיי וועלען שוין מויען! ... אויף וואס דען דארף ער זיי האבען געבען זיך די מויענדיקסטע! ...

נאר די חברה בני ציון איז איבעראשט געווארען פון זיין ארגענטינאפילסטווא. זי האט צו איהם געשיקט א דעפוטאציע און טאקי די וועלכע, וועלכע האט איהם בע- גריסט מיט פאלאסטינאפילסטווא און וועלכע ער האט געבעטען נישטען ... - ביי מיר איז אלץ איינס - פאלעסטינא און ארגענטינא! ... האט ער געזאגט דער דעפוטאציע - די ממשלה האט מהיר געמאכט ביידע זאכען, דארף קיין חילוק גיט זיין! ...

- אבער פאלאסטינאפילסטווא, אהבת ציון! ... האבען אויסגעשריען די דעפוטאטען - די גייבעלעכונג פון נאגער פאלק אין דעם לאנד פון ארגענטינא עלטערן! ... א חובב ציון דארף מיט אללע מאגליכקייטען שטארען דער ארגענטינער אירע, וועלכע! ...

- וואס! ... שטארען! ... האט ער אויסגעשריען און האט אויסגעלאזט די אויגען - די ממשלה האט געפאהלען, און איהר וועט שטארען! ... וואס זייב איהר! ... סאציאליסטען זייב איהר! ... און וואו בין איהר, וואו! ... איהר וועל אייך געוויינען וואו שטארען! ... מארש, שטעקעס, יונגלעך! ... ער האט זיי אויפגאפענט די מהור און האט דעם לעצטען מכבד געוועזען מיט וואו "הינטערפלאטצעל", אז יענער איז קוים איינגעשטאנען אויף די פיס ... - אז איהר וועט אנהויבען מאכען קונצען, האט ער זיי נאך געשריען, זאללעם איהר וויססען, אז איהר בין איהר! ...

דוד פינקסי.

גוט געלעבט און שאן געשטארבען

ערצעהלונג

(א סאקט פון לעבען)

1.

זיי זענען אמאל געווען קליינע מענטשעלעך און נעמען געווארען גרויס. דאס איז אבער נים געווארען אין זיין טאג. ווער פון קליין ביז גרויס ווערען האט זיי געקאסט כמעט א האלב לעבען. ווערע אללע יונגע יארגען האבען זיי ביידע געווענט אין א מאנופאקטור געשעפט, געווארענעט איבערן פאך, געפאקט, געגעסען זיך דאס הארץ מיט די קוגים, געפאדערען אויף ירדים. מיט זיין ווארען זיי זענען שטענדיג אזוי געלעבען אין דער ארבייט, אז צו נעמען זיך און ווער שמועסט צו לעגען זיך אויסגלייכען אביסל די ביגער איז ביי זיי געווען א יום טוב. מיט ווער נאכער הארעוואניע האבען זיי נאר בייך געמאכט ווערע בעלי בתים און געהאט אויף צו געסען און קליידען. נאך זעהר שטארק, מער האבען זיי נאר גיט גיט געהאט אויסער א גוטען נאמען אז זיי זענען ארונטליכע פריקאטשיקעס און מע מען זיי אללעס געטרייען, אפילו מיט דעם נאמען געשעפט מען מען זיך אויף זיי פארלאזען.

פאר ווער גוטען שם פאר ארונטליכע קינדער האט מען זיי אנגעהויבען רעדען פיינע שידוכים נאך ווער גראד מיט עטליכע הונדערט רובל גיין. נאך ווער חתונה זענען זיי באלד אליין בעלי בתים געווארען און מיט ווער צוואקסענעלעכען גיין האבען זיי אליין א קליינעם מאנופאקטור געשעפט געעפנט אונטער א נעמען: "אברהם שטייגערמאן און נחמן זילבערמאן".

אזוי האבען זיי טאקי געהייסען אונזערע אמאלענע צוויי ארונטליכע פריבא- משיקעס און נאכדעם ארונטליכע סוחרים בעלי בתים. זיי האבען געוואוסט אז ווער קליינער קאפיטאל איז צו ווייניג אליין צופיהרען אפילו אז קליין מאנופאקטור געשעפט ווי זיי האבען איצט געמאכט, נאר זיי האבען אויך געוואוסט אז אין ספחור שפעלט גיט אזא ראללע דאס געלד ווי דער גוטער נאמען - קרעדיט און דאס, האבען זיי געוואוסט וועלען זיי האבען אויף אללע ירדים וואו זיי וועלען נאר קומען. נאך ווען זיי זענען געפאדערען פון ווערע בעלי בתים קיין הארקאיו אדער קיין מאסקווא קויפען סחורה פלעגען זיי די מאסקווער און הארקאיוער סוחרים א קלאפמחין אין די פלייצעס און זאגען: "אבראמקע האב חתונה געם עטליכע רובל גיין, קום צו אונז, פאר אונז".

מיר וועלען דיר געבען קרעדיט און ווער אליין סוחר, ביים ארומליכער
און א פעהיגער.

דאס וועלכע פלעגט מען אויף זאגן געמיינען און די האבען דאס קיין מ'דל
ניט פארנעמען און שטארק אין ווען געהאט ביי זיי זענען מאקי שוין געפארען נא
סוחר פאר זיך אליין, און די מאסקווער און סארקאווער סוחרים האבען נאך
פריעהליכער און פריעהליכער זיין צוגעקלאפט אין דיא פלייצעס און זיי מאקי
געגעבען קרעדיט.

אז מאסקווא און סארקאווער געבען, פארשטעהט זיך שוין אז מע קען גיך אויסוואקסען
אין דער לייג און אין דער ברייט. זייער מאנאפאסטור געשעפט האט מאקי
אנגעהויבען צו וואקסען אין דער לייג און אין דער ברייט, זייערע דארע וויכעלעך
זענען אויסגעוואקסען ברייטע דאממען, זייערע פרייהייטע וואהנענען וואס איז געשטאנען
פון צוויי איינגע ציטערליך זענען אויסגעוואקסען ברייטע און גרויסע פון צו זעקס
צימער מיט גרויסע שאפעס, מיט שאן מעבל און אסאך קליידער, זייערע קיין עז
הרע א סך קינדער זענען אוראי און אוראי אויסגעוואקסען אין דער לייג און אין דער
ברייט צווישען ברייטאס און אללעס גוטס, צווישען לעהרערס מיט גוטע גאנצקייטן, מיט
פעאטער און גוטע ביכער. זיי האבען זייער ליעב געהאט זייערע ווייב און קינדער,
דאס גאנצע לעבען איז ביי זיי געווען זייערע פאמיליעס, וועלכע האבען ניט קיין
האנד אין קאלט וואסער און געטאהן און זייערע מאנען האבען זיי אלץ געגעבען ברייטס
וואס זיי האבען גאר פערלאנגט, וואס זייער הארץ האט גאר געקלומט.

און פאר וואס ניט אז מאסקווא מיט סארקאווער הערען ניט אויף צו געבען צווא
וואס זשע וואלען זיי זשאלעווען זייערע שיערע וועלשענע פאמיליעס וועלכע זיין האבען
אזוי שטארק ליעב. — ופערט נאך אזוינע שאנע קינדער וואס זיין האבען, אזוינע
געראטענע האפט פארין קינדער זיי צו שטעלען, היינט ווי האט מען א הארץ זיי צו
אבזאגען אין זייערע פערזענליכע, זיי זענען אזוי איידעל ערצויגען, זיי מוען אללעס האבען. —

II

ביי דער וועלט האבען אברהם מיט נחמן ניט אויפגעקערט צו ווין גרויס. נאר
זיי האבען זיך אין דעם לעצטען יאהר דערוואקסט אז זיי זענען קליין, דאס איז געווען
פאר גיטאדער ווען זיי האבען געמאכט דעם חשבון פון יאהר, האבען זיי זיך דערוואקסט
אז ווען זיי וואלען באצאהלען יעדען וואס פון זיי קומט, וואלשען זיי געווען דיא וועלכע
קליינע מענשעלעך ווי א מאהל אין דער יוגענד ווען זיי זענען פראקאטשקעס געווען.
זיי האבען זיך אין אנהויב פון דעם חשבון שטארק דערשטאקען און ביידע שותפים
האבען זיך מיט בלאסע פנימער און אהן ווארשער איינס דאס אנדערע אנגעקוקט און
נאכהער האבען זיי זיך ביידע געפרעגט: וואס מ'הוט מען ווייטער? ווי אזוי קומט צו
אונז אזא גרויסע לאך?

די אורזאכע פון דער לאך האבען זיי קיין סך ניט פערדארפט פראכטען צוגעפונען
אללעס וואס מיר פארדיענען פארלעבען מיר האבען זיי געזאגט איינס צום אנדערען
און עס איז ביי זיי פערסט געבליבען קלענער מאכען די הוצאות, לעבען מיט מער
רעכנונג, דאס איז אבער נאר נישט צו זאגען אבער שווער אויסצופיהרען. פון קליין צו
גרויס קען זיך זעכער געוויינען און פון גרויס צו קליין פערסט אונטערהאלט.
האפט זיין און זייערע ביידע ווייטער האבען זעהר געוואלט פארקלענערען
די הוצאה.

— נא מיר וועלען אפשר קענען פארשפארען צו 20 רובל אהרש-האבען די ווייטער
געזאגט. — נאר דאנן ווען מיר וואלען א שטיקעל פלייש עסען פון איין שבת צום אנדערען
און די קינדער וואלען זיך אויפהערען לערנען און געהן מיט די אייגענע קליידער פון
פאר א יאהרען, וועלכע קיין לייטשע קינדער פראגען שוין ניט. —

פון דענסטמאהל אן האבען זייערע מאנען מער ניט גערעדט מיט זיי דערפון.
זיי האבען פארשטאנען אז עס איז א פארפאלענע וואך און מע מוז שוין ווילענדיג
אדער ניט ווילענדיג ווייטער אזוי רעדען דאס רעדעל. ה. ה. די מאנען האבען זיך
ווייטער גערעדט דעם קאפ און זייערע ווייטער מיט זייערע קינדער האבען זיך ווייטער
געלעבט א גוטען מאן.

עס איז אויף א מאהל געקומען א ציי יאהר ווען אברהם מיט נחמן האבען
געמאכט דעם חשבון, דעם יאהר-פאלאנס און האבען מיט פריעהליכע הערצער זיך
דערוואקסט אז זיי האבען היינטיגס יאהר שאן געלד פארדיענט ד. ה. מע איז שוין ניט
דער אונטער, עס איז שוין ב"ה דא מיט וואס צו באצאהלען די חובות.

— געלויבט גאט, האט נחמן זיך געווענדעט, צו ווין שותף, וואס מיר זענען
ב"ה קיינעם ניט שולדיג. —
— אוראי איז געלויבט גאט דער פאר אויף, האט איהם אברהם געענטווערט.

עס איז געווען ערנערע יאהרען, ווי היינטיגס יאהר, נאר וואס קומט ארויס פון דעם
אללעמען אז מיר פארמאנען ניט קיין גרויסען קאפיטאל.
— וואס הייסט מיר פאר מאנען ניט, אונז ב"ה שאצט מען פאר פינע גבירים.
— מאקי מער ניט וואס מע שאצט אונז, נאר נעם זעה פון די ביכער ווען מיר
וואלען יעדען באצאהלען וויפיעל עס קומט פון אונז דאנן בלייבט אונז קיין גראשען
קאפיטאל.

— אויף מיר א דאנה, האט זיך נחמן ווייטער פריעהליך אנגערופען, זעכער פון
אונז פארלעבט יאהרליך פינף ביי זעקס טויזענט רובל און מיר פארדיענען עס ב"ה.
צו וואס זשע דארפען מיר זיך אזוי ווארען וועגען קאפיטאל אז מיר זענען אליין קאפיטאל.
די ווייט, אברהם, וויפיעל זעהנער טויזענטער רובל מיר האבען שוין צוזאמגען איז
אונזער לעבען פארדיענט!

— יא געלויבט נאמט, אבער מיר האבען די אלע טויזענטער ביי דעם לעצטען
בראשען פארלעבט.
— וואס זשע איז, אויף דערויף לעבען מיר זיך. —
— יא אלץ איז גוט פל זמן מיר לעבען.
— איך פארשטעה דיר נישט, אברהם, איך האב קיין מאהל פון דיר נישט געהערט
אויזע נארישע געדאנקען.
— דו זאסט פון מיר קיין מאהל נישט געהערט, נאר איך מוז דיר זאגן דעם
אמת אז פראכטען פראכט איך נאנץ אפם לערפון.
— ביזט דו א נאר ווען דו פראכטסט פון אויזע וואכען, א גלויבער טעגש פראכט
זינט דערפון, פל זמן מע לעבט לעבט טען און דער נאך ווילל איך נאר נישט
באווארענען, און ווילל נאר נישט וויסען וואס עס קען זיין.
— ווען דו רעדסט אויז, האט זיך אברהם אנגערופען, איז דער בעסטער געווען
אז דו האסט נישט באמת ליעב דיין ווייב און קינדער.
— ווער? איך האב נישט ליעב, זאגסט דו? פאר וועמען הארענעט איך אז נישט
פאר זיי? וואס פעהלט זיי? איך זאגלענע זיי קיין שום פערנעניגען!
— דו געבסט זיי אלע פערנעניגען פאר וואס זשע ווילסט דא האטש נישט
א פראכט געבען אז אויף דעם הונדערטען פאל זאלען זיי אס ווייניגסטען זיין ווער מיט
ברוט, און חו"ש נישט דארפן אנקוממען צו מענשען.
— נאך מיין טויט ווילל איך נישט וויסען פון קיין שום זאך, ביין טאטע האט
מיר עפס א סך באווארענט? און פון דעם וועגען אז נאמט האט געוואלט, האב איך
זיך אליין געשטעלט אויף די פיס ב"ה נישט צו פערנעניגען אביסלע שאנער ווי מיי
פאטער וואלט מיר געקענט באווארענען, וועלען מיינע קינדער נאר האבען מול מע איך
זיי איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נישט איבערלאזען קיין קאפיטאלען וועט זי אויך
זיין גוט און ווען חו"ש נישט העלפט נישט.
— דאס איז אפשר אויך אמת, נחמן, נאר אויב דו געהסט מיט אזא נאג צו וואס
זשע האסט דו אזוי געוואהנט דיין פרוי און קינדער צו אלעם גוטס, אונזערע עלטערען
האבען אונז געמאכט איבערלאזען, עלענדע יתומים און א קאפיקע, וויל מיר זענען
געוואהנט צו קאשע מיט וואסער האבען מיר נישט געקענט פאר פאלען ווערען, אבער
אונזערע קינדער, פריי איך דיר, מיט אזא איידעל, ריך, ערציהנג, וואס קענען זיין
געבעה שוין דעם ערשטען טאג און, ווען זיי זענען אלע געוואהנט צו אלעם
גרייטען, צו אלעם גוטס, נאך מיין מיינונג, מיט דעם וואס דו בעריהסט זיך אז
פאר דיין פאמיליע זשאלענעסט דו קיין זאך, מהוסט דו זיי דערמיט די גרעסטע רעה,
ווען דו ווילסט נישט פראכטען "אויף דער גאד", וואס שפעטער קען חו"ש
פארקוממען. —
— ווייסט דו וואס איך וועל דיר זאגן, אברהם, איז פלוצים נחמן איהם אריין
געפאלען אין די רייד, נאך היינטיגען באלאנס וואלטען מיר בעדארפט רעדען פון

פרעהליכערע זאכען נישט פון אויזע פוסטע נארישקייטען וואס דיר קריגט אין קאפ.
— אוי, נחמן, פון נארישקייטען באשטעהט א מאהלזאונער גליק און אומגליק,
נאר פון נארישקייטען, נחמן! האט אברהם געשמועלט און זענען זיך צווייגען
איהם. —

III

אויף דעם וועג געהענדיג צו זיך א חיים האט נחמן באלד פארנעמען דעם
היינטיגען "נארישען" שמועס מיט זיין שותף, עס איז איהם גליק ארום פון קאפ און
פרעהליכער ווי המיד איז ער היינט פון דעם אויסגעצייכענטען באלאנס אריין געקוממען
צו זיך צו הויז.
אין שטוב איז געווען אומעמוס היין און ליכטיג, זיין פרוי די מאדאם וילבערהאלץ
אנגעהוהן אין א שאנעס מאדערנעם קאפאט האט איהם ווי שטענדיג זעהר פרעהליך
באגעבער, זיינע קינדער א פרייליך פון א יאהר געכמען, און צוויי יונגלעך האבען
מיט ריינע אויסגעחאלטעטע האנדלעך ארום גענומען דעם פאפא און געקושט. און
א קליין מיידלעך, דא מווינקע, זייענדיג אויף די האנד פון א שאנער געוואקסען אס
האט זיך אויך געצויגען מיט די קליינע האנדלעך צום פאפאס בארד. נחמן האט
זיך געזעצט צום טיש וויא עס איז שוין געשטאנען אריינער געפונקעלטער סאמאואר
און האט פרעהליך מיט א סאמאואר-מוזיק געלאזט א דיגע פארע גלייך צום העלל
ליכטיגקייט פון דעם גרויסען שאנעס היינלאמפ, וואס האט מיט גלות אראב געקוקט.
אויף דעם טיש און אויף אלע וואס זענען געזעסען ארום טיש און סהעע געטרונקען.
די מאדאם וילבערהאלץ האט מיט ווייסע שאנע אויסגערוהטע האנדלעך דער
לאנגט דעם מאנן א גלאז סהעע און מיט די שפיץ פינגער מיט דורכזיכטיגע ראזע און
פארפונטע געזעל האט זי מיט א בעוואנדערטע חנעווידיגע מאניערען גענומען שטיקלעך
צוקער פון דער שווערער וילבערנע פושקע און געווארפען אין איהר מאנעס גלאז סהעע. —
אויסער די פאמיליע וילבערהאלץ האט זיך ביים טיש אויך געפונען א געקאנטער
שכן ה' וועלטמאן מיט זיין פרוי א פארפאלג אין די אלטערע יאהרען און דער הויזלעכער
ביי וילבערהאלצען, איינגעד מאנן פון א יאהר דרייסיג, ה' פייגענזאהן.
— זי געפעלט דיר, נחמן, דא מאדאם שפיינערמאנן, האט זיך פלוצים דא
מאדאם וילבערהאלץ געווענדט צו איהר מאנן מיט א געלעכטער.
— וואס הייסט זיי זי געפעלט מיר, האט זי נחמן אנגערופען פארוואנדערט נישט
וויסענדיג צו וואס זי פרעגט איהם פלוצים אזא אונערווארטעטע פראגע און נחמן האט
זיך נאך מעהר צו לאכט געמוענענדיג: — אונזא געפעלסט דו מיר, קיין ווייב, א סך
סעהר מי מיין שותף'ס ווייב, דו ביסט א סך שאנער פון איהר. —
— געה שוין מיט דינע ווארטלעך, איך מיין זי געפעלט דיר, זי אסקעריט איהר
פאנן, דיין שותף, אויף צוואנציג טויזענט רובל אים פאלל אז ער וועט שטארבען.
— ספי, האט נחמן אויסגעשפיגען דריי מאהל, איך פארשטעה נישט וואס דו

דערזעהלסט מיר, וואס הייסט עס, ווי איז דאס?
 — וואס האסט דו גיט וואס צו פארשטעקן, וואלט געווען קוממען פריער
 א שעה וואלט דו שוין געווען געהערט, וואלט שוין פארשטאנען, דא איז ביי מיר
 געווען דער אנגענום פון אסקעקורירטעס ה' גרינבוים און האט מיר דערזעהלסט אז ביי
 שווקא האט זיך שוין אסקעקורירט ביי איהם. ער האט מיר אנגעקלאפט, אז דער קאפ
 איז מיר שוין דול, ער האט געוואלט, דו וואלט זיך אויך אסקעקורירטן אויף צוואנציג
 שווענט רובל אים פאלל... איך האב אללע ביינע חלומות אויסגעלאזט צו זיין קאפ און
 צו זיינע האנד און פיס, ווי געפעהלט ער דיר?
 — וואס, ער געהט שוין צו דיר אויך, ער איז שוין ביי מיר נאך פאר איהרע
 עמליכע מאהל געווען מיר פארלעגען דאס גאררשיקייט און האב איהם געזאגט אז איך
 ווילל גיט הערען און וויסען און איצטער וויסער. עס וואונדערט מיר אויך ווי אזוי אז
 קלוגער מענטש ווי גרינבוים מאכט זיך אזוי צום גאר.
 — איך ווייס גיט, ה' וילבערהאלץ, פאר וואס הייסט דאס ביי איך גאררשיקייטען?
 דאס זיך אנגערופען דער לעהרער, פארלעגען אז יעדער זאל זיין פאמיליע זיין זייב
 און קינדער וואס ער האט ליעב און הארעוועט פאר זיי זיין גאנצע וועלט זאל זיי אויך
 באווארענען אויף דעם הונדערטען פאלל איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, הייסט
 גאך מיין מיינונג. כלל קיין גאררשיקייט, פארקערט דאס איז דער גרעסטער שכל אין
 דעם מענטשענס לעבען, קיין מענטש ווייסט גיט וועמעס מארגען עס איז, קיינער קען גיט
 זאגען אז אייביג וועט ער רייך זיין, אלזא איז דאס כלל קיין גאררשיקייט און אויב עס
 איז מאקי אמת ווי איהר, מאדאס דערזעהלסט אז שטיינערמאן וויל זיך אסקעקורירען
 מאכט, עס איהם גאר עהרע, דאס ווייזט אז ער האט באמת ליעב זיין ווייב און קינדער
 און פארשטעהט דאס לעבען ווי א חכם, ער ווייסט גאנץ גוט אז זיין פרוי און קינדער
 זענען ווער וואלע שאנע מייערע, געראטענע גאר דאן, ווען ער פארדיענט און
 ברענגט זיי דאס גרייטע פארדיענטע רובל, און איך פארשטעהט בכלל גיט פאר וואס
 איז גאך אנגענומען צו לאבען פון דעם וואס אסקעקורירט זיך? פאר וואס לאבען מיר
 גיט דער פון ווי מיר זעהן אפט אלטע זעכציג יאהריגע פערמעגליכע מענטשען מאכען
 גאך געשעפטען הארעווען איבערען כח אבי צו פארדיענען גאך מערער געלט, אדער
 פלוצים זעהען מיר גאר ווי א אלטער מאן פון פינף און זעכציג יאהר הייבט אן בויען
 א הויז פון פינף שטאק וואס קען שטעהן הונדערט יאהר, שוין זשע ביי אזא רייכטום
 דארף ער זיך נאך באווארענען מיט הונדערט יאהריגע הייזער אין דער צייט ווען עס
 איז איהם געבליבען גאך צו לעבען פינף יאהר אדער אפער גאך איין יאהר. פאר
 וואס לאכט מען גיט פון אזוינע? און מע דארף מאקי גיט לאבען ווארם אין יעדע
 ארונטליכען מענטשען וואס האט באמת גיט געזאמלטע ליעב זיין פאמיליע ווילל ביז
 אין זיין לעצטער מינוט באווארענען „אויף דער גאד" רי, וועלכע זענען איהם ליעב,
 די, פון וועלכע ער האט זיין גאנץ לעבען אזוי פיעל פערענגענען געהאט, די
 מיט וועלכע ער האט זיין גאנץ לעבען צוזאמגען גלייך פריידען און ליידען

איבערזעהלסט, היינט וואס האט מען צו לאבען פון שטיינערמאנען וואס איז גיט אי
 שטאנד זיין פאמיליע צו באווארענען מיט א הויז אויף הונדערט יאהר און ווילל זיך
 באווארענען מיט אנעוויסען מאפיטאל?
 — איהר האט זיך שוין ווייטער צו פיעל צורעדט, ה' פייגענזאהן! האט זיך וילבער-
 האלץ אנגערופען— צו פיעל רעדט איהר פון דעם שניט, לאמיר רעדען בעסער פון
 פערעקליכערע זאכען.
 — איך מיינ אז געוונדערליך ביז הונדערט און צוואנציג יאהר רעדען פון
 באווארענען פאמיליעס, „אויף דער גאד“, „אויף שפעטער“ און זיך איבערלאזען
 א גוטען שם אויך „אויף דער גאד“ איז גאר גיט אזוי מרויג.
 — איהר האט זיך שטענדיג קיין מורא גיט פאר קיין נאך אפילו צו געהן אליין
 ביי גאכט איינס אזוינער, האט זיך אנגערופען די מאדאס וילבערהאלץ, און איך שרעק
 מיר שטענדיג ווען מע רעדט פון אזוינע זאכען, מילא אויף אייך וואונדער איך זיך
 גיט, איהר זענט פארט אמאנסביל אבער אויך דער מאדאס שטיינערמאן וואונדער
 איך זיך, ווער ווי האט זי קיין מורא גיט און לאזט איהר מאן זיך אסקעקורירען.
 — חא, חא, האט זיך גחטן צו לאכט, וואס האט ויבא מורא צו האפען.
 — איך ווייס? האט די מאדאס וילבערהאלץ געזאגט, מע דערזעהלסט אז פאלך
 ווי מע אסקעקורירט זיך, לעבט מען גיט לאנג.
 — נא דו גלויבסט זיך שטענדיג אין אללע באפסקי רפואות, האט זיך איהר
 מאנן ווייטער געלאכט פון איהר, דו האסט זיך פייגט צו רופען א דאקטאר אז עמע-
 צער איז חוש גיט געוונד און האסט בעסער ליעב רופען די אלטע יידענען אויף
 אפצושפערעכען, דו גלויבסט זיך שטענדיג אין אללע יידישע זאכאפאגעס, און בישוק
 מאכערענט און אין ציגאנערס.
 — איך האב אויך געהערט אזוי זאגען, האט זיך פלוצים אריין געמישט די אלטע
 מאדאס וועלטמאן, מע האט מיר אפילו דערזעהלסט אז עס שטעהט דער פון געשרי-
 בען ערניץ אין אונזערע הייליגע ספרים.
 — א, דו ביזט שוין אויך דא מיט דיינע הייליגע ספרים וואס דו האסט קיין
 מאהל אין דיינע אויגען גיט געזעהן, האט זיך מיט בעס אנגעצינדען דער אלטער
 וועלטמאן וועלכער איז שטענדיג אין בעס געווארען ווען זיין פרוי האט פריער פאר
 איהם אנגעהויבען צו רעדען, ווייל איהם האט זיך אויסגעווינען אז זי פאלט איהם
 שטענדיג אריין אין די רייד, ווער שמועסט גאך אז זי פלעגט אנרופען זיינע
 הייליגע ספרים אין וועלכע ער האט גוט געקענט לערנען און זי קוים דאווענען און
 זיך ליעב געהאט ארויס צושטעלען פאר א גאנצע וואלקענערען, דאן פלעגט ער גאר
 אין בעס ווערען. ער האט איצטער זיך אויך גיט געקענט איינהאלטען און גיט
 אב געשוויגען.
 — וועלכע הייליגע ספרים? האט ער זיך צו איהר אנגערופען, דענסמאהל ווען
 מע האט געשריבען די הייליגע ספרים. אין וועלכע דו ווייסט א ווארט גיט, איז גאך

וויין אסעקוראציע לויט די ראשען וואס זענען פארשריבען אין פאליעס.
דאן פלעגט אלע מאהל וילבערהאלץ קוקען מיט א שטייגער אויף שטייגער.
כאטען ווי איינער זאגט:

— אט א נארר א שוטה, ער האט א פנים מיט וואונדער צו געבען געלד, ער
טראגט אונטער אונטער דער שוטה פונקטליך ווי א שרעמלע אללע דריי חדשים די
פרעמיע, ווי גלייך ער האט פונקט דערפון אונטער געפונען ווי נאך אויגע נארקנים
אויף דער וועלט וואס האבען אונטער ווייסען מיט וואונדער א היין צו טהון!

ווען דער אנגעט ה' גרינבוים פלעגט ווי א מאהל אין איינער אריין האפען
צו וילבערהאלץ אונטער פונקטליך איהם פארלעגען אסעקורירען ווי אונטערנדיג ווי יעדער
וואס איז נאר אין שטאנד האט ווי אסעקורירט נאך וויין שטאנד נאך, אונטער אויף אונטער
געווינען אויף וויין אייגענטע שוטה שטייגעראמען, דאן פלעגט איהם וילבערהאלץ
ארויף לעגען די האנד אויף די פלייצעס אונטער מיט א געלעכטערעל איהם ענטווערען:
— ה' גרינבוים! אומקום איינער מיטע איהם בין מיט פון די נארקנים, מיט וועט
איהר מיט אריין נארען אין וואס, געפונט אייך אנדערע, עס איז דא גענוג שוטים
אויף דער וועלט.

ה' גרינבוים פלעגט איהם ענטווערען אז יעדער קלוגער פערשטאנדיגער מענטש
קען דאס פארשטעקן ווי געפונט עס איז אונטער איהם געווינען מיטענטער
ריכטיגע פאקטען אונטער ביישפילע ווי אין גאנץ אייראפא פון דעם קלענסטען ביז דעם
גרעסטען באוואוסטען אויף דער וועלט ווייטער ווייט אונטער יעדער נאך וויין
שטאנד, ווארום דאס איז דער נאנצער צוועק פון דעם מענטשענס לעבען א. ה. וו.
נאר וילבערהאלץ פלעגט מיט אויפהערען צו שטייגלען אונטער איהם ענטווערען א
ה' גרינבוים קען פאקי שאן רעדען אפער ער וועט איהם מיט אריין נארען ווי
וויין שוטה.

— וואס הייסט אריין נארען, פלעגט ווי אונטער גרינבוים, איהר נארר ב"ה
קיינעם מיט אפ, איהר לעג פאר א וואס עס איז ב"ה אפער פאר דער גאנצער
וועלט אונטער יעדעם קינד קען עס פארשטיין אונטער עס איז נאר מיט מעגליך מע ואל
דא אייגענע אפנארען אפילו מע ואל וועלען.

— אפער זאגט מיר דעם אמת, ה' גרינבוים, האט ווי א וילבערהאלץ, ליעב
געהאט צו בייגען — איהר טהוט עס דען צו ליעב מיין טובה איהר וויללט ווי נא
פארדיענען? האט:

— איהר לייקען נאר מיט אז איהר וויל פארדיענען, וועלכער צדיק טהוט ביינמיטע
יאהרען א האנד אין קאלט וואסער ער ואל מיט וועלען פארדיענען, נאר דאס שווער
איהר איהר ביי מיין לעבען אז איהר בין שטאלץ אויף מיין פארדיענען — אויף מיין
פונקט, מיר איז שטענדיג טהער געגעבען צו פארדיענען ביי אונטער געשעפט וואס
קומט יענעם ארום די גרעסטע טובה ווי א רעה, ווען איינער הונדערט אונטער צוואנציג
ציג יאהר, נאר איין יאהר, נאר איין אומגליקליכע אלמנה, אפילו, וועט מיר דער מאנען

קיינ אסעקוראציעס געוועללשאפטען מיט געווען אויף דער וועלט, די האט עס געווען
געקערט פון אונטער נארישע יודענע ווי די. אין קיין ספרים איז דערפון נישט דע-
מאנט, דאס האבען נאר פונקט נארישע ווייבער אויסגעטראכט, די וועלכע ווייבער
וואס האבען אויס געטראכט אויסגעקען העלפט צו עפס אז רוחות מיט שדים
געווען ארום פאנאכט אונטער גלייכען נאך אויגע פונקט בבא מעשות. נארישע
ווייבער! ווייסט איהר דען מיט אז שטארבען שטארבען מען נאר דאן ווען נאנט
הייסט, געדען מענטשען נאך פאר וויין געבוירען ווערט אנגעצויגען ווי פיעל ער ואל
לעבען אט דאס שטייט יא געשריבען אין די ספרים. גיטקשה ווען די וואלט ווייסען
אז איהר ואל וויין אויף קענען אסעקורירען אז נאך מיין טויט וואלט געקומען
געליכע רובל, וואלט דא נאר קיין מוכא מיט געהאט, אונטער איהר ואל נאר וויין אין
שטאנד וואלט איהר ווי אונטער אויף אסעקורירט, די וואלט מיט פארשפארען צו
שעלמען האפן נאך מיין טויט.

אללע ביים טיש האבען געהער געלאכט פון דעם אלטען פארפאלק אונטער
לאנג ווי געווערעלט. באלד נאך דער טהע האבען די עלטערע ווי גענומען שפילען
אין וועקס אונטער וועג, די וועגערע האבען פון עפס געקערט צווישן ווי, די פרייליך
האט געליינט עפס א גוי בייכעל, דער לעהרער איז נאך טהע אונטער צו ווי, אין
צימער, געדינען די פרושע צוויינגען וועלכע ער האט פאר דער טהע אנגעהויבען
ליינען, דאס קליין מידעלע איז אנטשלאפען געווארען ביי פאפא אויף די האנד מיט
א האלב צינגעל ארום געשעקט פון טויל אונטער מיט איין האנד אין דעם פאפא

אדר
ב

IV

דאס לעבען פון אונטערע שוטהים איז ווי גענאנען ווייטער אונטער ווייטער ווי
פרייד, קינדער וועגן עלטער געווארען די הוצאה איז גרעסער געווארען אונטער
פון מיט וילבערהאלצען האבען מעהר ווי געדארט דעם מוח אונטער געדרעהט די קאפ
צופערדיענען אללעס וואס ווייטער פאמיליעס דארפן קיין עין הרע האבען, עס איז
געווען פערשיידענע יאהרען — יאהרען גוט, יאהרען שלעכטע אונטער ווייטער גוטע די. ה.
אז מע איז אויסגעקומען מיט ווער גרויסער הוצאה האט שוין געהייסען גוטע יאהרען,
צו קאפיטאלען איז פאר ווי היינטיגע יאהרען שווער געווען צוקומען אונטער האבען
מעהר דערפון: מיט געטראכט.

נאר די שוטהים האבען ווי מיט געקלאגט, געווען צופרידען ווער שטעסעט
נאך וילבערהאלץ וואס האט געהאט א נאמור מיט צומאכטען וואס מארגען אדער
שפעטער וועט וויין, דער שמועס וועגן אסעקורירען ווי איז צווישען ווי קיין מאהל
מעהר מיט פארגיקומען אויסער איין מאהל אין דריי חדשים ווען שטיינערמאן פלעגט
אן קאנמאר פון דער געוועלשאפט דארפן איינצאהלען די פרעמיע פון עמליכע רובל

צו נומען וואס אראנק מיין אייגענע קיממען זי נישט אן צו קיין מענטשענס מוכות און
ווייסען נישט פון קיין נויט, דאנן שווער איך אייך זענען פארויסס מיינע אללע פערדיענ-
טען האנטש זיי זענען קליין און שווער.

גרינגבוים'ס רעדען און ריכטיגע איבערצייגונגען האט פארט גיט געווינקט אויף
וילבערהאלץ, ער האט גיט אויפגעהערט צו שטייכלען ווען גרינגבוים האט געזעהט
און צו לאכען ווען זיין שווארץ פלעגט פינגקליך איינצאהלען די פרעמיעס. מאדאם
וילבערהאלץ האט אונזא גיט געקענט אריין קריכען אין קאפ גרינגבוים'ס אייגערענע
מים איבערצייגונגען.

ווען מענטשען איז גיט פארגעסן מען אין שלעכטע צייטען וואס קען חו"ש
שפעטער פארקוממען, מען פאר געסט זיך צו באווארענען מען מיינט אז אייביג וועט
אזוי זיין.

מאדאם וילבערהאלץ איז מעהר געלענען דער קאפ אין פערשידענע מאדעס,
גיט אויספעהלען איין נייגע שטיק אין מהעאטער, שטאלצירען און בעריהמען זיך
אומעטום מיט איהר מאכטער נאם איז אזוי שאן און מיט איהרע קינדער וואס
זענען אזוי געפעסטעט און איינעל ערצויגען. און אין דעם וויכטיגסטען פון דעם
לעבען אז מע דארף אויף דעם הינדערסטסטען פאלל עפנים אכשפארען, האט זי פאר-
געסען.

און די מאדאם וילבערהאלץ האט מען נאך געהאלטען פאר אקלונגע פרוי...!
אומגליקליכער נארעשער מענטש...!

V

די צייט געהט, די צייט לויפט און איידער מע קוקט זיך אום דערנעקסטען
פלוצים ווי מע איז שוין גרוי, שוין אלט, מע הוסט אונטער צוביסלעך, פון יעדער
ווינטעלע איז גרינג צופארקיהלען און זיך געקלאגען אז מע פיהלט זיך גיט געוונד.
נחמן וילבערהאלץ האט זיך אויף אין דער לעצטער צייט אנגעהויבען צו קלאגען אז
דארט שטעכט איהם, דא מהוט איהם וויי און וויינע פיס זענען שוואך. ער האט זיך
אנגעהויבען געקאנען מעהר מיט די אפטעקארסקי פלאשליך און סלויסקלעך, עס
האט זיך איהם אויסגעווינען אז עס איז פון זי איהם גרינגער געווארען, ער איז אויפ-
געשטאנען פון בעט און עס האט זיך איהם ווידער אויס געווינען, ווי מיט פרישע גייע
קרעפטען, הויפט ער אן ווייטער צו ארבייטען אין זיינע געשעפטען און סע דארף
נעצט געהר נויטיג מעהר ארבייטען, מעהר פארדינען ווי המיד וויל מע דארף קיין
עזן הרע איצט מעהר האבען, פרייהר איז די פאמיליע געשטאנען פון קליינע קינדער-
ליך און איצט זענען זיי גרעסערע, מע דארף פאר ווי חיינים נאר אנדערש טראכטען.
היינט פאר זיך מיט דער פרוי אויף דער אלטער עפנים אויף אכלענען. אייביג קען
מען גיט הארעווען מע איז שוין אזוי גיט יונגע לייט...

נאר צו שפעט האט נחמן וילבערהאלץ אנגעהויבען טראכטען פון אזוינע נאכען
ער פלעגט זאגען: "מע איז שוין גיט קיין יונגע לייט" און ריכטיגער וואלט ער בע-
דארפט זאגען "מע איז שוין אלטע לייט און די יונגע קרעפטען".

עס האט גיט געדויערט קיין פיער וואכען זינט וילבערהאלץ איז אויפגעשטאנען
פון בעט, געשטעלט זיך אויף די פיס אדאנק זיין פרוי מיט וויינע גלעזעך, קינדער
וואס האבען איהם אנגעהויט, נאר עפנים א איבעריגער ביסען האט איהם פערשארט
אדער א נאם ווינדמעל האט איהם פארקיהלט און וילבערהאלץ האט זיך צום צווייטען
מאהל געלענט אין בעט.

זיין פרוי און קינדער האבען געפילדערט מיט דאקטוירים, נאר ער איז פארט
געלענען אין בעט שוואך, די דאקטוירים האבען געזאגט: אז עס איז אשונער קראנקייט;
א יונגער מענטש מיט יונגע קרעפטען וואלט דאס שלאפקייט געקענט גרינג איבער-
טראגען, נאר אין די יאָרען און ביי אונז שוואכקייט ווי וילבערהאלץ האט זיך
געפונען איז געהר שווערליך, נאר נאמט קען העלפען, די קראנקייט הארף אויסשטעהן
"קרויז" האט מען געזאגט. נאר מעהר פון אללע האט ריכטיג פארשטאנען זיין
קראנק דער קראנקער זעלבסט. ער האט געפיהלט מיט וויינע אללע שוואכע אברים
אז ער וועט שוין גיט אין שטאנד זיין אויפשמעקן א מאהל פון בעט, ער ווייסט
אז ער האט אסאך געהארעוועט אין זיין לעבען, פראקט אויס געהארעוועט נח.
א מענטש איז גיט פון אייווען...

אזוי האט דער קראנקער געטראכט און וויינע מחשבות'ן אפילו גיט געוואלט
איבערגעבען זיין ווייב און קינדער וועלכע זענען טאג טאגליך גיט אפגעטרעטען
פון בעט, זיי קיין יסורים גיט געוואלט אנטהוין, ער האט זיי צו פיעל ליעב געהאט
פון המיד אן, בכפרט נאך איצטער, ווען ער האט געזעהן ווי זיי לענען זיך אזוי
אמעק ווענען איהם, ווענען זיין שווערע קראנק, ווי זיי דערשלאפען גיט, דערעסען
גיט, זיי האבען שוין קיין פנים אויף זיך גיט.

פון גרויס דאנקבארקייט צו זיין ווייב און קינדער פלאגט ער זיי נאך פרייטסטען
מים זיין שוואך קול.

— נאמט וועט נאך העלפען, איך פיעל זיך אללע מאהל בעסער, ווען איך וועל
אי"ה אויפשמעקן פון בעט וועלען מיר היינטיגס יאהר ארויספאררען אויף א נאמסער
וואהנונג וואו עס איז דא אסאך וועלכער און נומע וואסער צום באדען, דאס איז
זעהר געוונד פאר אויב אללע, איהר זענט שוין אויף האלב קראנק געווארען איבער
מיר... און פון נאך פיעל נייגע נומע פלעגער האט נחמן זיין פאמיליע דערצעהלט,
זיי אזוי ער וועט זיך פיהרען און מהוין זען ער וועט אי"ה אין גיכסטען אויפשמעקן
פאלקאממען געוונד פון בעט, און רעדענדיג פלעגט ער זיך סטארען מהוין אשמייעל;
עס איז איהם אבער דאס אויף שווער געווען, ער פלעגט שמעקן פלייבען ווי עפנים
אין מיטטען שטייכעל, און די וועלכע האבען ארום גערינגעלט זיין בעט, פלעגט זיין
גענייטער, גיט געלונגענער, שטייכעל נאר גיט געפעהלען...

רעדען און טרייבסטען ד. ה. אָבנארען זיין פאמיליע, פון גרויס ליעבע צו זיי, און איהם געווען שווער, נאר נאך שרעקליך שווערער איז איהם געווען צו שטיינען; ווארום אז ער פלעגט שווייגען פלעגט ער טראכטען וועגען זיי, וועגען זיין ווייב און קינדער און דאס דאזיגע טראכטען פלעגט נאך גיכער פאר מירצען וויינע געזעהלטע מאג וואס זענען איהם אזוי אויף זעהר ווייניג געבליבען צו לעבען.

— וואס וועלען זיי געבען טהון אָהן מיר? ווען איהן בין דא האבען זיי אללעס, מיט מיר, פארמאגען זיי אללעס, אָהן מיר—נאר נישט, אויף וועמען לאז איהן נישט איבער און וואס לאז איהן זיי איבער? נאר נישט! שרעקליך, אָבגעלעבט אנוועלט, אָבגעהארעוועט אנוועלט און דער פאמיליע נאר נישט איבערלאזען!... ביי מיין לעבע אָווי פיעל גוטס זיי געגעבען און אויף נאך מיין טויזנט אפילו אויף מיין שטיקעל ברויט זיי נישט איבערלאזען!... דאס איז שרעקליך!...

ביי דעם לעצטען געדאנק האבען זיי וויינע אויגען אָבגעשטעלט אויף זיין ווייב און קינדער, ער האט געזויגען וויינע האנד צו זיי, ארום גענומען זיי, עס האט עפּים אויסגעוויזען ווי ער בעט ביי זיי מחילה, עפּים ווי גלייך ער האט זיך שטארק פארשולדיגט קעגען זיי און בעט, זיי זאלען איהם מוחל זיין!...

ער האט זיין ווייב און קינדער א סך געקוישט און געקוישט און צולעצט ארויס געלאזט א שרעקליך געווייז. זיין פאמיליע האט זיך שטארק דערשראקען, נאר נישט זיך געקענט דערפרעגען וואס בעדייט זיין געווייז, עס איז איהם פיעל דערטאן ערגער געווען, נאכן האט פון דעסמוועגען נישט אויפגעהערט צו וויינען, זיי צו קושען און האלדען און עפּים זיך בעטען ביי זיין פאמיליע...

קייןער האט איהם אָבער נישט פארשטאנען און רעדען האט ער שוין נישט געקענט!...

אללע וואס האבען זיך ביי זיין בעט געפונען האבען געזאגט, ער מוסשעם זיך געבען זעהר!...

VI.

ביידע פאמיליעס פון אונזערע שותפים זיי די פרויען, נא אויף די קינדער האבען שטענדיג צווישען זיך זעהר גוט געלעבט. אללע צוואנציג האבען זיך געלעבט מיט שוועסטער און ברודער, מען האט זיך קליידער געלייגט ביי איין מאדעסטע און אנאד נאנץ אפּט גלייכע קליידער געטראגען ד. ה. גלייך געלייגט און פון איין צייג, אפילו הימלעך האט מען אויך געטראגען פון איין פאסאן, און די מאדאס וילבערהאלץ האט געקאכט א נייגס מאדע פארשט האט די מאדאס שטיינערמאן געמאכט קיסמען פארווארען, ווען די מאדאס שטיינערמאן האט געמאכט קישיש, האט די מאדאס וילבערהאלץ געמאכט פרייד זיי פרויען און זאגען איהר מיטונג.

אללע אין שטאדט האבען זעהר געלעבט געקענט זעהן אין נאס שפאצירען איינער אָהן דער אנדערער. ווען זיי צווישען זיך גיט זיין גלייך און זיך גיט געגען גוט איינעם מיט דעם אנדערען, ווען זיי צווישען געהן ביי ביידע גלייך גוט!...

נומע צווישען פארגלייבען מענטשען פון נאנץ געוונדערע קלאסען, שלעכטע צווישען פערנלייבען אויף פערשיידענע סארטען מענטשען, נאר עס איז דא צווישען, נאך צווישען זאל פון זיי גיט וויסען וואס דערווייטערען די בעסטע פריינד אפילו אייגענע ברודער און שוועסטער פון אייגענע עלטערען! און דערווייטערען אזוי ווייט אז עס איז א שרעק צו צוועהן—ווייט ווי פון הימעל ביז צו דער ערד!

און אזא ווייטקייט שטעלט אייך פאר איז אויך מיט דער צייט פארעקומען צווישען די צוויי עלטענע גלייכע חברעם—צווישען מאדאס שטיינערמאן און וילבער-האלץ. — ווייט, ווייט, ווער ווייט!

עס איז פראסט נישט צו גלויבען. נאר גלויבט אז די צייט, דאס לעבען, די לאגע קען איבערמאכען אזויגע זאכען וואס אונז ווייזט זיך אויס עס איז נאר נישט מעגליך. —

און איבער וואס קומט פאר נאנץ אפּט אין לעבען אזויגע איבערקערענישען אָדער אזויגע ווייטע נאנץ ווייטע דערווייטערונגען צווישען בעסטע פריינד, איבער וואס? — נאנץ אפּט מאקי איבער קלייניגקייטען, נאר קלייניגקייטען, פסעם איבער נארישקייטען און דא איז אויך פארעקומען איבער א „נארישקייט“ זיי וילבער-האלץ פלעגט עס אַמאָל אָנרופען ד. ה. איבער דעם ווייל נראדע איז גרינגוויס אָנגעקומען אין אזא שמוגלע וואס שטיינערמאן האט זיך געוואלט אסקערירען און צו וילבערהאלץ איז גרינגוויס שטענדיג אָנגעקומען אין אזויגע שמוגלען וואס ער האט גיט געוואלט טהון דאס „נארישקייט“.

VII.

דאס נאנצע לעבען, גלייך און אומגלייך באשטעהט אפּנים אין דער וועלט, נאר פון נארישקייטען און קלייניגקייטען! דאס וואס האט מיט אפּפארשטערט הארץ נישט איין מאָל אויסגעשריענען אונזער בעקאנטער לעהרער ה' פייגענזאָהן ווען ער איז שפּעטער אין 50 יאָהר ארום געקומען אין דער שטאדט וואו אונזער ערצעהלונג קומט פאר און זיך געוואלט זעהן מיט דעם בעקאנטען הויז וילבערהאלץ וואו ער איז אַמאָל צוריק מיט פופצען יאָהר הויזלעהרער געוועזען.

ער פייגענזאָהן איז גלייך געגאנגען אויף דער נאס אין דעם הויז וואו די פא-מיליע וילבערהאלץ האט אַמאָל געוואהנט, און ער האט נישט נאר דארטען קיי-

איינציגען פערנאן פון די וילבערהאלץ גיט געפונען, נאר אפילו דאס וואו געלעבט האט זיך אין גאנצען איבערגעבליבען, עס איז ווי פון דער ערד אויסגעקומען ארויס פון פער געמאכטע מיט בלעך געדעקט, פריער איז נאר געווען צוויי עמאשען און מיט מ'שערעפ געדעקט. וויפיל ער האט געפרעגט, וילבערהאלץ האט איהם גיט דער בעל בית און גיט דער סמאראש פון וואו גיט געוואקסן וואס צו ענטווערן. מיר הערען דאס ערשטע מאהל אזא פאמיליע האט מען איהם געענטווערט.

פייגענאחן איז אויך געגאנגען אויף דער גאס ווי עס איז אמאהל געהאנגען פון א מאנפאקטור געשעפט א וויעסקע: „אברהם שטיינערמאן און נחמן וילבערהאלץ“ נאר אויף דעם וועלכען ארם האט ער נאר איבערגעליענעט: „פאקאלינע סאנאון פויגלעלאפ“.

נאר שפעטער האט זיך דער לערער דערוואקסן וואו די פאמיליע שטיינערמאן וואהנט. ער איז אוועק אהין ווי דערפונען די אדרעסעס וואס ער האט געזוכט. דארט האט ער געפונען די מאדאם שטיינערמאן מיט איהרע קינדער אין א שאן ביין וואהנונג, גיט אזוי גרויס ווי פריער נאר שאן בעלפטיש ער האט זיך באלד דערוואקסט אז איהר סאנאון איז שוין לאנג געשטארבען און ווען ער האט אנגעהויבען ביי די קינדער זיך דערפונען וואו די פאמיליע „וילבערהאלץ“ וואהנט האבען זיי איהם גיט געוואקסט וואס צו ענטווערן.

— וועלכען „וילבערהאלץ“? האבען די קינדער איהם געענטווערט אויף מיט אפראכע.

— דער וואס איז געווען איינער פאמערס שותף.

— א שוין ווער לאנג, מיר געדענקען עס ווי ריז דעם שלאף, פרעגט אונזער

מוסטער, האבען די קינדער געענטווערט.

די „מוסטער“— די געוועזענע פריינדן פון מאדאם וילבערהאלץ האט אין אנהויב אויך געקוקט פערוואנדערט אויף איהם, צו וואס פרעגט מען ביי איהר פון אזא אלטע געשיכטע, זי נאל איהם אפילו יא וועלען וואגען ווייסט זי אויך גיט גלייך מיט איהם, שוין אזוי לאנג, ווער מען וויסען וואו זי געפינט זיך ערגיץ, נאר רעכנאך אז זי האט געווען ווי דער ה' פייגענאחן ווארם אזוי מיט אייגענעם אויף ענטווערט. האט זי זיך אנגעהויבען דערמאנען.

— חלעבען איהר ווייס גיט, איהר האב זי שוין אפשר אכט יאהר גיט געווען איז מיינע אייגען, ווער מען וויסען וואו זי איז.

— נא אונר' נחמן וילבערהאלץ וואו איז ער לעבט שוין דעם גיט וואס איהר נעמט אלץ נאר פון איהר.

— זיך קוים דערמאנט, נאך פריער פאר מיין סאנאון ע"ה.

— נא וואו זשע איז די פאמיליע פארפאלען געווארען? אז איהר ווייסט גיט ווער דען וואו וויסען?

— גלויבט מיר, ליעבער ייד, אז איהר ווייסט אויך גלייך מיט איהר, נאר איהר זעה אז איהר אייגענעם ווער אזוי שטארק אלץ וועל איהר אייך דערזעהלען

זאט איהר קען נאר געדענקען, איהר האב גענוג גרויט געהאט אין די לעצטע יארהער ווינט מיין סאנאון איז געשטארבען, איהר האב פארלוירען דעם זכרון און געדענק נאר גיט. איהר געדענק נאר אז כל זמן מיין סאנאון האט געלעבט האט ער געפיהרט דעם געשעפט און די אלמנה וילבערהאלץ מיט די קינדער האבען געקומען ווער חלק גלייך מיט אונז, און האבען זיך געלעבט ווי פריער, נאר אז דער אומגליק האט מיר אויך געטראפען איז מען באלד אנגעלאפען פון דער גאנצער וועלט ווי הייזערעקען מיט וועקסלען און מען האט באלד צוגענומען דאס גאנצע געשעפט אז אונז איז א גראשען גיט געבליבען. עפ"י אנדערס גליק, א בעוועגער נס פון גאט אלליין, וואס עס איז אמאהל געקומען צו אונז א אנגעט און מיין סאנאון ע"ה האט גאט צו געשיקט א געדאנק ער זאל זיך אסקעקירען, אדאנק דער א סעקוראציע ב'ו איהר מיט מיינע קינדער געמאכטע געווארען פון שאנדע און פון פרעמדע מכות חו"ש. וואס דען פרעג איהר איהר וואלטען מיר געמאכט אז פארדינען האב איהר מיט מיינע קינדער ביין מאהל גיט געקענט, מיר האבען נאר געוואקסט דאס גרייטע, גע- לויבט זיין ליעבער נאמען פאר דער אסקעקוראציע, אמת איהר לעב גיט אזוי ריז ווי פריער נאר געלויבט נאך בעל פטיש גישט צו פארזינדליכען, בעסער האט קיין שווער גיט, מיין עלטער קינד האב איהר שוין חתונה געמאכט געגעבען א ביסל נדן, בעל פטיש חתונה געמאכט, די איבעריגע קינדער לערנען זיך נאך.

— נא, און פון דער פאמיליע וילבערהאלץ וואס איז געבען געבליבען? האט פייגענאחן ווער פאראינטערסערט געפרעגט, אריינפאלענדיג איהר אין די רעד ווען ער האט געווען אז זי האט שוין ווייטער פארגעסען וועגען דעם וואס ער האט געפרעגט און זי ווילל אלץ רעדען מער פון זיך און פון איהרע קינדער.

— פרעגט נאר גיט, ליעבער הערר פייגענאחן, זאל נאכט ווערן אבהיטען פון אזא אומגליק, האט זי געענטווערט מיט א ופטיג און סדעקען האבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען.

— באלד ווי מיין סאנאון ע"ה איז געשטארבען, האב איהר און בעקאנטע איהר געהאלפן וויפיל מיר זענען נאר אין שטאנד געווען. נאר אומשטייגס געוואקסט וויפיל האב איהר איהר געקענט העלפען אז איהר בין אליין אבישטערע אלמנה מיט קינדער, אלעכערען זאק קען מען גיט אנפילען, גוטע פריינד און בעקאנטע, ווי דער שטייגער איז, זענען נאר גיך מיער געווארען צו געבען, אין אליין האב מיר סך, ווי איהר פארשטעהט אלליין, גיט געקענט געבען, אט פלעגט זי נאך מיט איהרע קינדער קומען אמאהל צו מיר, איהר מיט מיינע קינדער צו איהר, אט איז זי נאר ברויט געווארען און אויפגעהערט צו געהן, האטש איין גאט ווייסט דעם אמת אז איהר האב זיך קענען איהר מיט קיין זאך גיט פערשולדיגט, זי האט זיך נאכהער נאך עטליכע מאהל מיט מיר איבערגעגעבען און ברויט געווארען. נאר איין מאהל האט מען מיר איבערגעגעבען, אז זי האט ווייטער זיך אויפגעהערט נאכדאנען האב איהר זיך אדאני געפרייעט. אפילו גיט פארשטאנען פון וואגען האט זי אונזע מיטטעל צום לעבען

בעקומטען או עס האט איהר געזאגטן אפילו מיט אלע קינדער אין מענטשער געהן נאר
 נאכהער האט זיך אלעס ערקלערט: איהר טאכטער האט געפירט אפגליק בע-
 קאנטשאפט מיט א געוויסען היגען גביר וועלכער האט אויף אלעס געזעען... פון דער
 גרויסער שאנדע האבען זיך אלע דערוואוסט און די שטאדט האט געקלונגען. איהר
 האב גענוג געוויינט אויף דעם אומגליק וואס גויס קען ברענגען פרוגען וועלכע אין
 דער גוטער צייט-וועלטען זיי גיט טראכטען וואס שפעטער קען פארקומען חו"ש.
 איהר מיט מינע קינדער, ווי איהר פארשטעהט אליין, האב דאנן שוין מער ניש
 געקענט פיהרען בעקאנטשאפט מיט איהר הויז, האמש דאס הארץ האט מיר גענוג
 וויי געטהון און האב זיך גענוג אנגעוויינט. פון דער צייט אן, האט די מאדא
 שטיינערמאן ווייטער דערזעהלט פייגענזאהען, איז שוין אונזעק זעקס אדער זיבען
 יאהר איהר געזעצט אליין נישט אקוראט... און זי האט זיך ווי פון אגרויסע שווערע
 ארבייט אראב געלאזט אויף אשטול און טרעהרען האבען זיך געוויקעלט אין איהרע
 אויגען.

פייגענזאהן איז פון איהר דערזעהלען געבליבען שטעהן ווי פארשטיינערס.
 עטליכע מינוט האבען זיי זיך אזוי אהן ווארטער אנגעקוקט, נאכהער האט
 פייגענזאהן פגעט ווי אויסגעשריעגען:
 - וואס זיך מיר, מאדא, וואס איז דאס פאר א מין לעבען, אז אנאנצע
 פאמיליע לעבעדיגע מענטשען וואס האט אזוי געבלישטשעט אזוי גוט געלעבט, וואלען
 פלוצים אזוי קעבעדיגערדייט פערפאלען ווערען פון דער וועלט און אלע האבען
 אין זיי אזוי פארזעסען ווי גלייך זיי זענען נאר נישט געבוירען אויף דער וועלט, וואס
 הייסט דאס?

- וואס פרעגט איהר מיר? ליעבער הערר, איהר זענט געבילדעטער פון מיר
 און אויך שוין נישט קיין יונגערמאן, שוין אויך אביסל געלעבט אויף דער וועלט,
 דארפט איהר דאס לעבען פיעל מער קענען ווי איהר, אלס שוואגע פרוי, ספעקטא
 פיהרט גאטט אזוי די וועלט, ער הייסט אזוי.

- גיין גאטט הייסט טאקע ער פיהרט טאקע די וועלט נאר ער הייסט אזוי
 דער מענטש וואל נישט זיין קיין גאר אין זיין לעבען. יעדער מענטש דארף וויסען ווי אזוי
 צו באקומען זיך מיט דעם לעבען וואס גאטט האט געגעבען דעם שוואכען מענטשען
 אויף אזא קורצע צייט, דאס מער מענטשען צום בערווערען, באקומען זיך מיט דעם
 קורצען שטיקעל לעבען ווי קליינע קינדער ווען מען גיט זיי א שפיעלעכען, זיי
 שפיעלען זיך עטליכע מינוט און קוועלען אן, און באלד צובראכען זיי עס מיט
 זייערע אייגענע האנד און מיינען, אז אייביג שטעקט מען שפיעלעליך, און דער
 פאר מאק ווייזען קינדער אפט....

דער מיט איז פייגענזאהן אונזעק פון דער מאדא שטיינערמאן, אין צייט ארום
 האט פייגענזאהען אין גאס אפגעשטעלט א ארימע יודענע איינגעוויקעלט אין אונזע
 ריכטע אלע שטאמעס.
 - האט איז די אומגליקליכע וועלכע דו זוכסט און פרענסט אזוי לאנג אויך
 איהר! האט פייגענזאהען אנגעוויזען זייער אפגעקאמער אויף דער ארימער יודענע.
 - ווער? וועמען זיך איהר? האט פייגענזאהן געפרעגט דערמאנענדיג זיך אין עפס.
 - די געווענענע מאדא וועלכע האלט.

פייגענזאהן איז ווי דערשראקען צו איהר צוגעלאפען, אנגעהויבען מיט איהר
 דערדען, נאר ער האט זיך ביי איהר נאר נישט געקענט דער פרעגען, זי דערקענט
 קיינעם נישט ענטווערט גיט אויף קיין שום פראגען, זי האלט נאר א שטאמע אין איין
 האנד און ווייזט עס זי א קינד און איהר צווייטע האנד איז אויסגעשטערקט אין
 דער לופט און באקמאטשעט מיט די ליפען אונטער דער נאז: "א נדבה... ברויט...
 מיינע קינדער".

- וואו זענען א הין געקומען איהרע קינדער, האט זיך פייגענזאהן געווענדעט צו
 זיין בעקאנטען ווען ער האט געווען אז זי ענטווערט איהם נאר גיט - ווי אזוי איז זי
 געבירט געקומען צו אזא שרעקליכע זע?
 - וואס פרענסט דו? ווייסט דו קען נישט אז חו"ש ביי ארימקייט, ווערען קינדער.
 אייגענע ברידער און שוועסטער צווארפען אין פערשידענע עקען פון דער וועלט
 אז איינס פון דעם אנדערען ווייסט נישט, נישט, צוהר, און אומגליק ברענגט צו
 אלעס, וואס מיר מענטשען קענען זיך נאר נישט פארשטעלען. -

אברהם שטיינערמאן האט מען נאך אין שטאדט גיט פארגעסען, אלעס
 יודען פון דער שטאדט וואנען אז ר' אברהם האט גוט געלעבט און שאן גע-
 שטארבען.

אונטער די ווארטער "שאן געשטארבען" מיינט מען צווישען יודען, אזא יודע
 וואס האט ביי זיין לעבען נישט פארגעסען באווארענען מיט עפס זיין פאמיליע נאך
 זיין מירט און אויך קיין ארימע לייט נישט פארגעסען און ווירקליך עד היום לויט
 ר' אברהם'ס צוואה, צוטהיילט זיין פרוי יעדען יאהר שאנע עטליכע רובל פאר
 ארימע לייט.

ביי יודען האט מען אשפרייטווארט.
 לעבען גוט קען יעדער, נאר שטארבען שאן איז גיט יעדער וזכה.
 נאר אלעס איז געווענט אין מענטשען זעלבסט...

כ. ספעקטאר.

באלד האט זיך דער רבי אויפגעהויבן פון זיין ארט, איז צוגעגאנגען צו סיד
 און האט מיר א גלעם געמחן פאר דער באקיל.
 - דו זעהסט אט דעם קאנטשיק? האט ער געזאגט און באוויזען מיין פינגער
 אויף א קורץ שטעקעלע מיט רימענדלעך וואס איז געלעגען געבען אלף-בית: מיט
 איהם שטייט מען דאס יונגעל וואס ווילל נישט לערנען און דעם האניג נישט מען נעמען?
 ווער ס'לערנט נישט, - וועסטו וועלען לערנען?

- נא! ענטפער איך און ציטער ווי א פיש אין וואסער.
 - א נא זען זיך און קוק, מיין קינד. דער רבי נעמט דעם אלף-בית, ונקט
 איהם צו צו מיר און ווייזט אויף א גאלף: "אט דאס איז א גאלף".
 - אט דאס איז א גאלף, נאך איך איהם נאך און קוק אויף דעם האניג, וואס
 שטעהט געבען אלף בית.

- א פינגער יונגעל, א וואהלער יונגעל, געהט גיב א לעק דערפאר דעם האניג.
 איך בייג איין דעם קאפף און מהו א לעק. איך הער, ס'מהומט א קלונג א
 מ'בע אויפ'ן מיש.

- נעם צו, זאגט דער רבי: דאס ווארפט דיר דער מלאך. פארנוואס דו לע-
 רנסט נישט; קוק וועט ווייטער: אט דאס איז א בית.
 - אט דאס איז א בית, נאך איך נאך און קוק אויף די סטעלע און ווילל נעמק
 דעם מלאך, וואס ווארפט דאס געלד.
 - פיין און נישט - זאגט דער רבי - גיב ווייטער א לעק.

איך גיב ווייטער א לעק, ס'נישט א קלונג דערנוייל נאך א מ'בע; איך געהט
 איהר צו; אזוי פארשט בית מיו. איך האב שוין א גאנצען הויפטן געלד און בית
 נעהר צופרידען, נאר מיר פארדריקט מעהר נישט, פארנוואס ווארפט נישט דער מלאך
 דאס געלד, ווען איך פערדייט דעם קאפף ארויף.
 אין סדר איז "ליהודים", מען טהיילט גראנפען און לעקאך. באלד מ'קאנט מיר
 דער פאטער צוריק אין שטוב.

II.

אויף מארגען.

מיט א האלבען איבערבייסען אין דער האנד לויף איך געשווינד אין סדר. מיר
 ראקט אז היינט וועט ווייטער זיך ווייזען אזא נישטער מלאך און מען וועט ווייטער
 אזוי זיין פרייהליך. איך לויף אריין האסטיג, נאר איך בלייב שטעהן ביי דער טהיר:

אין די ליטווישע חדרים איז איינגעפיהרט צו געבען האניג די קינדער וואס קומען דאס
 וועטט מ'האל אין דער.

דער ליטווישער סדר.

עברונות

I.

דאס ערשטע מאל.

מיר איז דאמאלס געווען פינף יאהר, אויף דרויסען איז געשטאנען אהייסער
 זומערדיגער מאנ. דער פאטער האט מיר איינגעוויקעלט אין א מלית און געפראגען
 איבער דער גאס אין סדר. דאס הערציל איז מיר געשפרינגען פאר שמחה: עפעס
 בין איך איינגעוויקעלט אין א מלית, עפעס מ'ראנט מען מיר אויף די האנד, עפעס
 וועלל איך אויף זיין גלייך מיט מאטעלען, גערעלען, האקעלען, עפעס וועלל איך
 אויף זיין א סדר יונגעל... און דער סדר האט זיך מיר פארגעשטעלט פאר א נן ערן.
 פיעל חברים, ס'איז פאראן מיט וועמען זיך צו שפיעלען, צאצאקעס א בארג...
 ס'האט לאנג נישט געדויערט און איך האב געפיהלט, ווי דער פאטער האט אויפ-
 געשטעלט א טהיר; ער האט מיר באלד אנועקגעשטעלט אויף א באנק, און האט
 מיר פון די אויגען אבגעקאמפשעט דעם מלית; אויף דער זעלבער באנק זענען גע-
 שטאנען אויך אין מליתים חיים,קע און מאטעלע, און די מאטעס מאטעס, קרובים
 געבען אונז.

איך האב זיך געטהון ארום זיך: ביי דער טהיר איז געשטאנען א גרייסע
 פאמוניצע, וואו ס'האבען ארום געשוואומען שטיקלאך פאפיר, קוהלען, א.ר.נ. ביי
 איין וואנד איז געשטאנען אבעס ארומגעהאנגען מיט א לילעך. געבען בעט א
 וויגעלע, פון וואנען ס'האט זיך געלאזט הערען אריין-קוויציג קולביל. איבער דעם
 שטיבעל האט זיך ארומגעשטאנען א ביטערער געדיכטער רויך פון דעם רבי'נס
 לילקע. ארום מיש זענען גענועסען א פאר מוז יונגעלעך און אויבער-אן דער רבי איז
 א נערמאלקע מיט א ציעגענע בארדיל.

איך האב זיך פאר איהם כמעט ווי דערשטאנען, ער איז מיר אויסגעקומען
 ווער מ'שוה. ער איז געזעסען און א קאפאמע, דער מלית קמן און דאס העקט
 גענען געווען פאנאנדערנעשפילעט, דאס הארץ געוואכסען מיט געלבע האאר.
 איך האב מיט דעם דעכטען האנטיל שטייף אנגערייפט דעם פאטער פאר-
 אבעל.

אויפגען אן וועט דער רבי און קוקט שטריינג אויפ'ן יונגעל, וואס וועט געפן איהם
און חליפעט. איה בלייב שטעהן אויף א גארט, א פחד פאלט אויף מיר אן און
ווייס נישט וואס צו טהון.

— וואס שטעהסט דו? פראגט מיר דער רבי מיט א בנעימותדיג קול.

איה קום אביסעל צו זיך און געה אונטער צום טיש.

איה פיהל זיך אבער נישט ווי אין דער היים, איה האב מורא געפן זיך אקעהר
א ריהר, גאר סדווערט נישט לאנג און דער רבי רופט מיר צו צו זיך. איה געה און
ציטער. צום גליק רעדט ער מיט מיר גוט און פראגט: פיעל געלד האב איה געקוקט
אויפגעקליבען?

— א הויפטן — ענטפער איה.

— ווייז; איה וועל איבער צעהלען.

איה גיב; דער רבי צעהלט, איה געב א ווארף א גאנצדיגען בליק אויף אלע
מיינע חברים און בין ביי זיך שטאלץ. גאנץ צעהלען נישט מיר דער רבי אב דאס
געלד צוריק און ווארענט מיר, איה ואלל מיינעם נישט געפן. איה געהם צו און פיהל,
אז דאס געלד איז געווארען ווייניגער. דער רבי געהט דעם אלף-בית און ווייזט
מיר פסדר, איה זאג גאט און האר אלליין נישט וואס איה רעדו מיין קאפיל אז פאר-
נוממען מיט איין געדאנק: וואו האט זיך הין געהוין דאס געלד? גאר דער רבי איז
גוט, ער טשעפעט מיר נישט. אזוי פאסירט עטליכע טאג איה איין האנד, ס'וואלט
אלעס געווען צו דערליידען, גאר איין קלעמעניש האב איה, וואס מיין געלד ווערט
וואס א טאג ווייניגער, איבערהויפט גאנץ רבינס צעהלען. דער רבי ווארענט מיר
זענען טאג, איה ואלל דאס געלד היטען, און ער נישט אלליין אכטונג, דאס די
קינדער ואללען ביי מיר נישט אויסנארען, פון דעסמווענען פעהלט מיר פארט. מיין
קינד'שער שכל זאגט מיר אונטער, אז דאס איז דעם... דעם רבינס ארבייט, גאר
איה אלליין שרעק מיר פאר דעם געדאנק.

דער רבי באגעהט זיך מיט מיר א סך בעסער ווי מיט די איבריגע קינדער
און איה פארשמי, אז דאס איז אלס צויעב דעם, וואס איה גיעב איהם צעהלען
דאס געלד און האמטשע איה וואלענע דאס געלד דאן טהוט מיר הנאה וואס איה
בין אין חדר אינאויסנאהם, איה בין דער איינציגער נישטגעשלאנגענער, און מיין קינד-
שער שכל הארעוועט און וויכט פלאנער ווי געפינט מען גייע מסבעות אלע סאב
בדי איה ואלל האבען וואס צו געבען דעם רבין צום צעהלען אן איין אויפדער.
און ס'בלייבט מיר איין עצה אריינקוקן מיין האנטל אפט צום מאטען אין
קעשענע...

III.

אין עטליכע וואכען ארום.

דער פאטער האט ביי מיר אמאהל יא געפרעגט, וואו האב איה הין געהוין
דאס געלד, גאר איה האב זיך געמאכט אזוי פסעוואטער אזוי מאוס נאריש, אז ער
האט גאר א שאקעל געהוין מיט דעם קאפף און אנגעזאגט דאס מען ואלל מיר מעהר
קליין גראשען געבען.

און מיינע פלאנער, ווי צו שלעפען געלד פון מאטענס קעשענע, האבען זיך
מיר נישט איינגעגעבען און געבען דעם רבין צום צעהלען האב איה שוין נישט געהאט
וואס.

איה ווייס גאט בלעזט איין אות נישט פון אלף-בית און דער רבי באגעהט זיך
שוין מיט מיר שטריינג.

ער פרעגט ביי מיר אנאות, איה ווייס נישט.

— זאג, ימח שמוניק, שרייט דער רבי מיט בעס: מען גיט און מען גיט מיט:
דיר אזא צייט און דו וועסט, ווי נישט דיר מיינט מען גאר, איה ציטער און פלאטער און ווייס נישט וואס צו ענטפערען.

— וואס שווייגסט דו?

איה דערהער פלוצים א קלאפ ביי זיך אין פלייצע, מיט'ס הארץ זען איה זיך
אב אן טיש, און דער קאפף פארטארפט זיך מיר א רונטער. איה שים אויס אין
א געוויין, מיט די האנד רייב איה אויס די טרערענען, וואס קיינלען זיך איבער דער
צורה ווי באבעס.

— געה וואס פאר א גדלות אין איהם שטעקט, מען טאר איהם גאר א ריהר
נישט געבען, מען האט איהם די קרוין געריהרט פון קאפף! וואס חליפעסט דו? זאג!
איה קוק, גאר ריהר די גרויסע טראפען טרערענען וואס היינען מיר געה
איה קיין אות.

— די זאנסט?

און איידער איה אוספעט ארוםקוקען זיך, פיהל איה, ווי די באק ווערט מיר
היים פון אשטארקען פאטש. פון די אויגען פליהען מיר פונקען, איה באגיס זיך מיט
בלום און זאמער אויפגען קול.

— זאג — זאגט דער רבי קאלטבלימיג, פונקט ווי צווישען אונז וואלט גאר נישט
געווען. איה וואלט גערען געזאגט, גאר איה ווייס נישט וואס.

— דו זאנסט נישט?

איה זיך שוין נישט אויפ'ן ביינקעל, איה ליעג שוין ביים רבין אויף די קניע און
דער קאנטשיק פונקט; איה שריי מיט די לעצטע כחות, פאלד לאנט מיר דער רבין.

אראב פון די קניע און איך קלאג ווי אויף תורבן; איך שעם מיר פאר אלעמען און
 דייב גיט אויף דעם קאפ. איך ווייס, אז באלד וועללען מיינע חברים און פרעמדע
 קינדער מיר זאכלויפען און שרייען: געשמייסענע... דריי ברכות א. ו. ו. און דאס
 איז מיר ארגער פון אלעם. נאר דעם רבי'נס בעס שטילט זיך אלס גוט, ער הייסט
 דערלאנגען א מעססער און פארשניצט א שפרייז-האלצייל און שטעלט איהם מיר אריין
 אין מויל: איין עק האלצייל אויף דעם אונטערשטען צייל צאהנער און דער צווייטער
 אויף דעם אויבערשטען צייל, די האנד פארבינדט ער מיר אהינטער און לאזט מיר
 אזוי שטעקן אהינשע צייט.

IV.

אין עמליכע מאנאמען ארום.

איך ווייס שוין דעם אלף-בית און די נקודות, טאטע-מאמע קוועלען נאר
 אן פון מיר, נאר דא איז אביע צרה מען דארף קאנען אויסלענען די ווארטער.
 — וואס איז דאס? פרעגט דער רבי און ווייזט אויף אן-אלף
 — אן-אלף —
 — וואס איז דאס? דער רבי ווייזט אויף א קמץ.
 — א קמץ —
 — נו, ווי מאכט עס אין איינעם?
 — אלף-קמץ.
 — א, דו נוי, פארשטאפטער מוח! ווי איז קמץ-אלף? ער גיט אשטורף און
 זאגט: "א".
 איך קוק זיך איין און שווייג, איך בין מקבל באהבה דעם שטורף, איך זעה
 מאקע אז איך האב אגראב קאפיל, מיין שכל באגעהקט בשום אופן גיט ווי ווערט
 עס פון צוויי ווארטער איין קלאנג "א". מילא איך זעה שוין אז אויף מיין שכל קאנג
 איך זיך נאר גיט פארלאזען און זאג נאך: "א".
 — נו, ווי איז קמץ-בית?

איך שווייג, איך ווייס דאך שוין, אז מיין קאפ איז צו גראב אויף אעלכע זאכען.
 ביי מיר איז דעכט צו זאנען, אז ווי באלד קמץ אלף איז "א", איז פוס פארקערטע
 "פא", איז דאס אזוי? איך פארשטעה אז לערנען איז אשווערע וואו און ווארט מיט
 אונגערוד, דער רבי זאל געבען א פאמיש און זאל שוין זאנען ווי עס מאכט, ער
 פאמישט און זאגט, איך זאג נאך און בין אין בעס אויפן רבי'ן מיטן פאמער, וואס
 זיי פארלאנגען פון מיר אעלכע שווערע זאכען, און מיין האט צום סדר ווערט וואס
 א טאג גראסער און גראסער איך פערלאנג און בעט פון טיטען הארץ, אז דער רבי

זאל קראנק ווערען, צו נאר שטארבען, אט דא מראכט איך וועט טוין וויין די אמתיע
 זאולה.

V.

אין אהאלב יאהר ארום.

פראדליך און גליקליך פיהל איך זיך, ווען דער זמן איז אונזעק. פטור געווארען
 פון די חשדי'דיגע שטיבעל, פון די עפוש'דיגע פאמליגע, פון בישענען ריך, פון די
 דאהנער מיט די קאץ, פון רביצ'נים שכינער, פון די בייסיגע פליגען, פון דעם
 גמעס'טען אויר, פון רבי'נס צורה, פון דעם קאנטישק און אלף-בית. איך פיהל, ווי
 א שווערער בארג איז מיר אראב געפאללען פון די פלייצעס. עפעס האב איך זיך ארויס-
 געריסען פון א פינגסטערען אסטראג און בין שוין פריי: איך טאנץ און שפרינג איבער
 דער גאס. און האב פאר קיינעם מורא. אין דעם האלבען יאהר האב איך זיך אין
 גאנצען אויסגעביטען. ווען איך בין אנגעקומען אין סדר בין איך געווען ארויסקער
 מיט פוללע באקען, אנגעוואנדט, א פראדליך יונגעל, און איצט איז מיין רוימקייט פאר-
 שוואונדען געווארען, די פוללע באקען איינגעפאללען, מיין געווינד שלאף, איך בין
 געווארען קאפריגע, בעסענדיג; איך האב נאך דאמאלס גיט געוואוסט, אז תורה
 מבישת פחו של אדם ד. ה. די תורה מאכט שוואך דעם מענטשען און בין געווען אין
 בעס אויף אלעמען.

נאר בין דומים האב איך העכער א חדש פרייע צייט, איך קלויב פרישע פחות
 ווען דער מאסער איך זיך גיט צו מראכטען און בין גאנץ לוקסיג.

VI.

אין א יאהר ארום.

זיך בין געשטאנען אויף "מראף". דאס דאווענען און די יום-טוב'דיגע שמונה
 עשרה'ס, אפילו במה מדליקן זענען געגאנגען נאך פשוטה נור אין הלכות שבת האב
 איך שטארק געהינקט און דער רבי פלעגט קיילען און ביילען פאר יעדעס ווארט.
 נאר די קלאפ און די שלאג האב איך אנגענומען ווי א זאך, וואס איך האב עס
 ענדליך פארדיינט, אין בעס בין איך נאר געווען, וואס מען האט מיר פארשפארט
 אויף א גאנצען טאג אין חדר, אז סך הכל לעהרען איך נאר איין האלבע שעה אין טאג.

אונ אויף דרויסען איז ווי אויף צופקעניש דער זוכער נעהר אשיינער, ס'ציהט מיד ווי מיט א מאנגעט אהין, צום דרויסען, אונטערן פרויען היימל, ס'וילט זי זיין, פריי, ארויפגען, שפרינגען, שפיעלען זיך; אז איך גיין ביים פענסטער אנגעשפארט מיט דער באקל אויף די צוואמטענגעלייגטע האנטלעך אונ קוק אויף דרויסען - אז ווי איך בין מקנא די קינדער וואס שפיעלען זיך דארט! איך עס גיי ממש אויף מיט די אויגען. מיין פעס צום רבי'ן אונ פאטער וואכסט פון טאג צו טאג, איך בין זי א שונא אין לעבען, נאר ווי קאנן איך נאר גיט מהון אונ דעם פעס לאז איך אויס צו דער מאמען. ס'הייבען זיך אן ביי אויגן היימישע סצענעס, איך מאך איהר אן די גראסטע יסורים: וואס זי גיט מיר, וויל איך גיט, אונ וואס איך, וויל האט זי גיט. נאר אפט געה איך אונזען אין חדר גיט געגעסען. מיין אייניגער מיטשעל נקמה געהטען פון איהר דער פאטער פלעגט זיך גיט קלעמען איז געבליבען סמות נפשי עם פלשמים, זיך אן מהון יסורים, אבי דער מאמען נאךשאפען קריינקען, אונ ווענדען אין חדר אהונדערטער ביי דעם פענסטער, פלעג איך גרויס האהה האבען. וויל איך האב געוואוסט, אז די מוטער קאנן עס גיט אויסהאלטען.

ווי איך האב פאר'ן רבי'ן גיט מורא געהאט, נאר נאכטאווען עססען האט ער אפילו מיר גיט געקאנט. איך האב געפיהלט אז קיינער האט קיין רעכט מיר שטענען אין גיט-עססען: מיט זיך טאג איך מהון וואס איך וויל, די מאמע פלעגט מיר אפט ברענגען דאס עססען אין חדר, נאר איך פלעג אפילו אויפ'ן עססען גיט א קוק געבען. די מאמע פלעגט שטענען איבער מיר אונ געשען אונ גלעסען: עס מיין קינד, עס, אונ איך פלעג זיך פון איהרע לאסקעס נאר אב דרעהען; זי פלעגט שטענען לאנג לאנג מיט פארלייגטע האנד אונ קוקען מיט גרויס פארצווייפלונג אויף מיר, אונ האמטשע איך האב אויף איהר גיט געקוקט, האב איך אויף זיך געפיהלט איהרע אויגען. ביסלעכטווייז, ביסלעכטווייז פלעגט מיר דער פעס שטיללען אונ פלוצים ווערן מיר עגן אין האלדז, הייס אין די אויגען, איך גראב דעם קאפ אין די האנד אונ בעהאלט זיך אונ וואש זיך מיט טרעהרען, זי גלעס מיר שמיל אהן ווארסער דעם קאפ אונ ווארעמע טרעהרען פאלען מיר אויף די האאר, איך לאז זיך שוין גלעסען אונ אין מיידע אויגען שטארקט זיך דער קוואל טרעהרען אונ אט-אט-אט חלישע איך זיך פאנאנדער, אונ עססען קאן איך פארט גיט.

זיין צוויי יאהר ארום.

איך האב אין א מולדיגע געהע אנגעהויבען חומש. איך בין פראהלעך, וואס איך בין פאר געווארען פון דרוקן סלמד, ביים רבי'ן אין חדר זענען די וואנד פריי.

אויסגעווייכט, ס'איז ווי נאך פסח, אין אללע ווינקעלעך ריין, אללע פענסטער זענען אפגען אונ מיר, חדר יונגלעך, וועמען ארום טיש, די חוכשים קענען אויגן, דער רבי שאקעלט זיך פאנאנדער, מיר שאקלען זיך אויף אונ קוקען אויף איהם.

- נו ואנט: ונקרא האט גערופען.

- ונקרא האט גערופען, ענמפערען מיר אללע מיט א מאל.

- איהר געהט, אז אין ונקרא שטייט א קליינדיקער אלף.

- יא, יא - שרייען מיר אויס מיט שמחה.

- וואס בעדייט דאס?

מיר שווייגען. וואס פאר א נאדעשע שאלה, טראכט איך, פראנט דער רבי: אין סדור זענען פאראן פיעל, פיעל קלייניקע אלף-לאף אונ זענער רבי האט נאר גיט געפראנט די בעדייטונג פון זיי. נאר פלוצים ווערט דער רבי ביי מיר ווער נהגל, דער איז מאקע נאר א גרויסער רבי, ער ווייסט אלעס, אונ ער גיט אונ טאקע א גרויסען אויסרייד, ער הייסט אונ איבערזאגען. מיר שווייגען, ער ואנט איבער א צווייטען מאל אונ א דריטען מאל - מיר הייבען אן פארשטעהן. האמטשע מיר ווייסען גיט דעם אינטערשיער פון ונקרא אונ ונקרא, ווער איז משה אונ ווער איז בלעם, נאר מיר זענען צופרידען, אונ ואנט איבער אונ זענער סטארעט זיך איבערשרייען דעם צווייטען.

נאר די שמחה דווערט גיט לאנג. מיר הייבען אן איבער די אויסריידען צו גען נייען אונ דער רבי וויל עס שרעקליך גיט לייכען אונ שלאגט דערפאר סבות רצח. אבער איך בין שוין גיט קיין קליין קינד אונ באצו דער בעסטער אין חדר. חברים העפענען מיר, איך וואלט מיט זיי חורן אונ עס שטייט מיר גיט אן, וואס דער רבי שלאגט מיר, איך וואלט געווען א גרויסער ביללן שלאגען צוריק, נאר מיט דעם רבין שטעללען זיך פלאץ קאנן איך גיט אונ באריבער לויף, איך פון חדר, דער פאטער אבער וויל פון קיין נאך וויסען אונ מרייכט מיר צוריק אין חדר, איך עקשן זיך איין: איך וועל גיט געהן אונ געפטר'ט, נאר דער פאטער ואנט, אז מיט איהם פיהרט מען קיין עקשנות אונ בעט פרייהר מיט גוטען, דערנאך מיט גייען. די הי מיט דעם פאסיק קוואלעס, נאר איך ווארט גיט, געהט די פיס אין די האנד אונ מאך "הברה". מען ואנט מיר נאך, א מאהל חאפט מען אונ איך באקום מיין פסק, מען שלעפט מיט גוואלד אין חדר, נאר א מאהל דרעה איך זיך ארויס אונ ווער פערפאללען אויף א גאנצען מעה-לעת, ביי טאג שפאציר איך אונטער דער שטארט, גיט ווייט פון מאגלייך (צומענטאר) אונ שלאף זיך אויס אויפ'ן גרינעס גראז, פארנאכט קום איך צוריק אין שטארט אונ זיך אויס א חברה צו שפיעלען אין זעלנער, אין "אייגע וויגע" א. ד. ג. נאר דער הונגער מרייכט מיר צוריק אין שטוב. דער ערשטער מענטש מיט וועלכען איך באגעגען זיך אין שטוב, איז די מוטער, זי גיט מיר גלייך אבגעסעסען אונ נערט קיין שלעכט ווארט, פונקט ווי ס'וואלט נאר גיט געווען. איך עס מיט פעס, נאר איך ווייס, אז נאכ'ן עססען וועט זי געהען ואנען מוסר, אונ נאכ'ן עססען

די צוויי בהמות אין שלאכמהוין

(דרייצען וילבען)

א בילד פון יודישען לעבען אין דער שווייץ.

צוויי בהמות וואס ג'הערין א פרידליך און א יידען
האבן מען צופאלליג אין באיינע געבראכט אין איין צייט
נאר בהמות - נויטקט מען - קענען נישט לעבען צופרידען
אין צווישען ווי אויסגעבראכען א שרעקליכע שמרייט.

איה - וואגט די יידשע - קען שטאלץ זיין אויף מיין משפחה
מ'וועט מאכען איבער מיר מיט פונד א ברבה
אויף מיין האלדז וועט זיך לייגען א חלף א גלאסער
וועל שטארבען ווי די ברידער און יסורים און מאסער...
אבער ביין בהמת קאפ וועט שפאלטען א דריבען
ווי א פפערד, ווי א הונד, ווי א פראסטע פקאטינע!...

... האקט נאך מוטה צו רעדן? ענטפערט דעם פרידליכס בהמה
מיט פערס, מיט רציחה, און בריקעט אים מיט די פיס...
אויף דיין טויט א קוק מאן געמט דאך אן פראסט א אימה
ווערענדיג ביין טויט איז נאטירליך, אויך פרידליך און וויסס.
איין קלאפ און פערטיג! איה האב קיין צייט צו בעטראכטען
ווי יענער שארפט דאס מעסער מיך לאנגזאם צו שלאכטען...

דאס נעדיגסט וואס האט זוכה גיווען איבערזעצט צו ווערן אין 4 לעבעדיגע שפראכן.
אין אויך ווארטליך טריו און מייסטערשאפט איבערזעצט געווארן פון מ. ב. דאליצקי וואס
וואהנט יעצט אין ניו-יארק (אין אמעריקא) און איז אויך אין ניו-יארק אין „העבר" לויט
„איש יהודי" (אויס פערטבורג) האט אונז איבערגעגעבען געדוקט געוועזען מיט
דאליצקעס אונטערשריפט אלס וואלט ער גיוועזען ווען אייגענטום, און מיין נאמען איז
דער ביי נאר נישט דער מאנט גיווארן; ער בעטן מיר דאליצקי וואס מיר ווייסן
מיט ווען ערעכטא, ער זאל אזוי נישט ווען און אונז אפגעשליקט האט ערקלערט.

איה קונצען, ווי איה שטעה, אזוי פאל איה א נידע.
הלאזי ג'ואנט געווארען אויף אללע מיידע ברידער ו
אבער דא - מאכט נישט איה קונצען, צו דייע אויגען
אין אידיש הויז, ווי פונויט אויס, ביזשו ערצויען!

* * *

ווי די בהמות שטייען קריגען נישט מיט איינאנדער
דער ס'איז די גליקליכע, דער פקיד פון ווי בייידען
זענען צוויי אין באיינע - נאנקעל, אלפסנדר,
ביידענס שוועסטער, און האבען אנגעהויבען בייידען:
... איר קריגט זיך אויסוואקס איבער פונד איבער ווימטע
... דייט איר נאר בהמות... כוונט איר ניין גרייט צו דער שחיטה
... די פראגע איז נאר ווי מען קוילעט צו פייין, צו גראב?
... אבער דער צוועק איז דער וועלכער... מ'זעמט אראפ דעם קאפ!...

* * *

צו די בהמות נאכפאלט איר נישט גלייכען דייטשע יידען
וואס ווערן אויך ווער אפם געקוילעט פערשידען.
דא הרגה ווי יעדער געוואלט איהן סמיכה איין יעדער
דא ארמ קוילעט מען מיט א חלף לייכט וויא א פערדער
מיט שארפע בראשדען, אנטוויקעלען ליגען
שניידט מען ווי אראפ דעם קאפ, וויא פאלען וויא פליגען
דער צוועק איז דער וועלכער, ס'קוקט נישט צו, עס קוקט נאר אפ
צו מיט דאס צו מיט יענען, אבי מ'האקט אראפ דעם קאפ!...

מאשקע דיא ווילגענקע

דער צווייגל פון פאלעסטינא (ארץ ישראל)

דען צווייגל האב איך פון פאלעסטינא מיטגעבראכט.
 מיט גרויסע צרות ענוים אונד ליידען.
 האב איך געהיט ביא טאג אונד ביא נאכט
 איך ערצייילע עס איצט איך אין פריידען.
 דער אראכאט פון דעם צווייגלע האט מיר ערפרישט.
 ער האט מיר געטרייסט, דיא טרערען אפגעווישט.

אויסער דעם צווייגלע וואס איז אונז געבליעבען
 פון דיא אלטע זאכען געווארען ליידער אהל,
 האטשע עס איז אללעס געווארען געשריעבען.
 אבער דער קערן איז צעריבען וויא מעהל.
 דעם צווייגלע סונען מיר הימטען ער זאלל נישט פערבראדען.
 איהם נישט פערקויפען איהם נישט פערבראדען.

נישט אין אללע נארמנער וואקסט זעלכע צווייגען.
 זיין ארט איזט נאר דארט אין די הייליגע לאנד.
 מען מוז איהם נישט קראצען אונד נישט בייגען
 וועט ער אימסער זיין אין בעסטען שטאנד.
 פאס איהם אויף וועט דאס זיין דיא פעולה
 ער וועט אימסער זיין פון נישט ווערען מכולה.

מיינער איין פריינד האט זא אצווייגלע מיט געבראכט
 פון פאלעסטינא געפירט זעקס מאנאטען.
 האט זיך דאמיט געשפילט דאביי געלאכט.
 דער צווייגלע האט זיך אויפגען וון געבראכטען.

ער האט געוואלט עס פערפעסטערען געגעבען אהובעל.
 האט ער עס פערדארבעט פארקויפט פאר אייניגע רופעל.

אונד איך בין געווען אויף איין אנדער אופן
 איך וועל איהם תמיד הימטען אויפזאטען
 אונד פיר קיינעם געלד איהם פערקויפען
 מיינע קינדער ווער איך עס זאך גאכלאססען.
 מען מאכט נישט קיין מסחרים מיט זעלכע זאכען
 האכט דו עס האלט זיך מאן בעקומט עס נישט סכען.

ה' יאנאטהאנזאדן

ווארשא

חבת ציון

עס וואכסט אבנים אין מארגענלאנד
 פאר טויזענד מיילען ווייט
 אצווייטער וואקסט אין צפון זייט
 אין שטילער איינזאמקייט...

זיי שטעהען ווייט זיי האבען זיך
 נאך ביינמאל נישט בעריהרט.
 זיי הארען נישט זיי ווייסען נישט
 וואס איטליכען פאסירט...

דאך ווען דער טרילינגס-וויינד קומט אן
 מיט שטראהלען אונד מיט רופט

ראנן מראנען זיך פון בוים צו בוים
גריסען אין דער לופט...

ראנן בליהט דער בוים אין מארגענלאנד
און פיהלט דעם שטארקען באנד
וואס בינדעט איהם צו דעם צווייטען בוים
וואס וואקסט אין נאדענלאנד...

פון ציון אויף
מראנט זיך אהויף
מע זעהט מע הערט עס קוים
און גריסעט און קוסעט
עין יעדע ברוסט
אריין אנאלדענעם טרוים...

און הערצער פיל
וואס זענען שטילל
געוועזען נאר אצייט
זיין לעבען אויף
זיין בליהען אויף
עס ציהט זיין דארטען נייט...

ער לעבט און בליהט דער קראנקער יוד
אזאז ער איזט צושפרייט
עס האלט עס פעסט, צום אלטען נעסט
אנאנזיכטבארע קייט
געפלאכטען פון עראינגערונג
געברייט פון שטערץ און פרייד.

יהואש

פארשפרייט האט דער היסטעל זיין און דארטען וויא אלעם שטילל איז און
לויטער געצעלט
דיא פעלדער דעם גרינעם קאוויאר, וויא מ'הערט ניט קיין קרעכן פון קיין
פארביג, קאלירט, זעהר שאתן איז די
וועלט, איינער אלליין בא דער גרויסער גאטור
דיא פייגעליך זינגען א קאהר, גור שלאפען אין שוים זיך צופריעדען.

אלעס איז פריש, מונטער און פריעהליך ווייטער פון מענטשען פון שלעכטע אונזען
צווישען דיא בערגליך ביים שליאך, פון צרות, פון ליד, און פון טרעהרען.
רהיג און שטילל פליסט דארט פאשעליך פליהען און פליהען נאר אהן אין עק.
וויא א זילבערין שנידעל דער מיין אהן צוריק זיך שוין מעדער גיט אומקעהרען!

מיט ואפטיגע פרות אנגעזעצט פילל גור וויא קען איך וויא טאר איך לויפען און
מיט געלאדענע צווייטען אריינס, פליהען
הוידען די בויטער לאנגזאם זיך שטילל, זיך ראטטען אלליין אין גערודער,
און שפיענגלען אין וואסער זיך אפ, לאזען אין צרות זיך קוועלגען און מיהען
עס שמעקען וויא בשמים נארטנער און ביים שונא דעם עלענדען ברודער!

מאהלען, עפים שרייעט מיר א קול אין אויער און
מיט גרינעם איז אלעס בעדויגען, רופט
אין גאנגען דאס לאנד טאפט גאטמליך מיד אהן וואו ס'איז ביטטער, און שלעכט.
געמאהלען, אהן וואו דאס בלוט טייכענעווייס טריפט.
עס סעהעט, עס שיינט אין דיא אויגען! וואו עס סרעכצט דער אייביגער קנעכט!

און עס גרוסט זעה און ציהט מיד אהן און איך זעה ווי דער היסטעל שרעקליך
גור ארויף, גור ארויף, און נאם איז פון טרעהרען דאס פעלד...
אויף דיא פערנאלדעטע בערג זיך צו גיין! דא מוז איך בלייבען איהם ראטטען
צו די מאהלען די ברייטע נאר אהן א סוף, פון טוידט.
צו די פעלדער די פרייע גור שוועבען, אדער שטארבען מיט איהם ווי א העלד!

פלמייאל ואמאשטשין

היינט וועלמיגע חתן בלה

(ערצעהלונג)

- איך בעט אייך, ניטעל מאכט מיר דאס קלייד ווי בעסער, האט געזאגט, לאבענדיג די יונגע בלה, וואס איז געשטאנען געבען שפיענעל און האט גערויטשט מיט דעם ווידען קלייד.

- זייט רוהיג, פרייליך נאדיא, איך וועל שוין אללע מיינע פוחות ווענדען, אז איינער חופה קלייד זאל זיין וואס שענער. זאגט מיר, איך בעט אייך, מאכען דאס נאקעל שמאלער, צו איבער לאזען עס אזוי ווי איינער?

- גלייך, לאז זיין אזוי! אה, ווי שאן שלעפט זיך דער שליוף האט געזאגט נאדיא, קוקנדיג אין שפיענעל אויף איהר שאנע פיגור.

- א, ווי גליקלעך איך בין - האט זי אויסגעשריען א ביסעל שפאסער און האט זיך אויסגעדרעהט איבער דעם צימער.

- איהר זענט קיין-מאהל אזוי גיט גליקליך געווען? האט נאדיא געפרעגט די מאדיסטקע. די מאדיסטקע איז שטארק רויט געווארען, איהרע אויגען און באקען האבען אנגעהויבען ברענגען, זי האט אראפ געלאזט דעם גאפ, אז נאדיא זאל גיט בעסערקען וואס עס קומט פאר ביי איהר אין-הארצען.

- גלייך... געווען... האט זי אויסגעשרעדט מיט אויפן.

- האט איהר געהאט שוין א חתן?... דערצעהלט, לעבע גיטעל, האט נאדיא בייגנדיג געפרעגט.

די מאדיסטקע האט אשטארקען ויפן געטוהן און האט אנגעהויבען דערצעהלען - ער, האט זיך מיר אויסגעוויזען, איז געווען א פיינער יונגער מאן און איך האב מיר אין איהם שטארק פארליעבט.

- איך בין געווען א נאריש אנטוויסענדיג מיידעל, א עלענדע יחוסה און ער איז געווען צו מיר אזוי גוט. איך האב איהם געגלויבט, אז ער האט מיר לעב, אבער אין זיכען האט ער מיר געווארפען... האט זיך אויסגעלאכט פון מיר... די ערשטע צייט בין איך שווער פון זינען אראפ, פיעל, פיעל מאהל בין איך געווען גרייט זיך דאס לעבען געמען, נור דער שכל האט גובר געווען און האט מיר גיט צו געלאזט איך זאל מיר דאס לעבען געמען, איבער אזא נידעריגען מענטשען.

- אה, ניטעל, דאס איז שרעקלעך! נור איהר האט דאך געוואוסט אז ער וועט מיט אייך גיט חתונה האבען?

איבער גיטעלס פנים איז דורך געלאפען א שווארצע סמארע:

- גלייך, האט ניטעל געזאגט, ווען איך וואלט וויסען וואלט איך מיר גיט צוגעניג קיבען מיט אזא מענטשען.

די באקען האבען איהר געפלאכט, די ליפן געציטערט.

- ער האט מיר אונזעק געווארפען, ווי שטענדיג מוהן די היינט וועלמיגע יונגע לייט? מיט אזויגע מאדלעך ווי איך בין.

- אריבע, אריבע ניטעל! נור איהר זענט נאך יונג, איהר קענט נאך זיין גליקליך?

- גלייך, האט פארבייטערט די מאדיסטקע געענטימערט, איך האב געגעבען אשכנעה בעהר קיינעם גיט צו גלויבען, אללע מאנער נארען אב.

- פארט גיט אללע!... האט נאדיא מיט פערניגניגען גערעדט, אט האטש געמט מיין חתן, ער וועט מיר אויף געוויס גיט אפגארען, ער איז אזא גוטער, איהר האט איהם געזעהן?

- גלייך!

אין דער מינוט האט זיך געעפנט די טהיר און א יונגער מענטש איז אריין.

- אט איז ער! האט נאדיא פרייליך ארויסגעשריען.

ניטעל איז שטארק בלאס געווארען און קוים געבליבען שטעהן אויף די פיס:

דאס איז ער... מיינער... עקב!... האט זי גערעדט.

נאדיא האט ערשטארקען געקוקט אויפ'ן חתן און אויף גיטלען, דער יונגער מענטש איז מיט א שטייבעל אריין אין צווייטען צימער, נאדיא איז איהם נאך געגאנגען, ער האט זי ארויסגענומען און א קוש געגעבען, זי האט איהם אפגעשטופט.

- האר, האט זי אויסגעקעכט, דו ביזט א מאהל געוועזען א חתן פון דער מאדיסטקע.

- א חתן?! הא, הא, הא! האט ער זיך צו לאכט, ווי הייסט א חתן!...

- זי האט מיר ערשט דערצאהלט...

- ע, ליאבענדיג, ווי מלעדרסט דו?.. איך האב טאקע געזאגט חתונה האבען מיט איהר? און וועמען וואלט אנגעקומען מיין טהייערע נאדינקע?.. ער האט זי ארויס גענומען, זי האט איהם שוין גיט אפגעשטופט.

- מיט דער חפצה האט מען גיט חתונה!... האט ער ווייטער גערעדט און ציניש געלאכט... נאר גיטש... שטיפען... נאריש מאכען זיך... אין לעבעניש שפיעלען... זאל זי בייגען... צום טייפעל!.. געלד האט זי מיר א סך געקאכט...

אין א באר באג ארום איז געווען ביי נאדיאן די הופה אין דער גרויסער קאזא שיהל מיט גרויס פאראד, געבען טהיר האבען זיי זיך געגענגעט מיט-ניטעלס פערטוייטע: אויגען, נור זיי זענען אריבער געגאנגען ווי גיט בעסערקט, און דער שטייבעל האט:

זיך נים געביטען. ביי דער פלח איז גראד דורך געפלוניגן א געטונק: וואס פאר
 א באריש מיידל! האט זי געטראכט, געקומען זיינען אהער...
 קיינער האט נים געמערקט גיטלען מיט איהרע פארזינגע אויגען, און וועס
 דארף גאר אינטערעסירען א ארום אויפגליקליך סיידעל, א גייטארען - א מאדעסטקע?

שעה פאמיליאנט.

די זונן און דער ווינד.

באריהמט האט אמאל זיך דער ווינד פארן זונן:
 איך מאג קענען דיר זיך גרויס האלטען;
 נא אמת דו שיינסט: פון דער יודישער פאלק
 האסטו זיך דאך אבער געהאלטען...
 פון מיר אבער זענען זיי אלע צופרידען.
 דען סלעבן פון מיר נאר, דאס נאנצע פאלק יודען...

אברהם הייזען.

יודען וויללען געבער עפען
 סאיז פערפונסטערט זייער צורח
 זיין די יודישע משביל -
 נאכען זענען שפח ברחה -
 יודען ווילען געבער עפען
 זייער פנים איז שווארץ השך
 און עס טראכטען די רבנים
 וואס צו אסן אויף פסח...

אברהם הייזען.

ביילאגע צום "הויזפריינד" דריטעס בוך

סטאנציע מאנעפענוקא!

(פעליעמאן)

— סטאנציע מאנעפענוקא, 40 מינוט! ...

אזוי האט אויסגערופען דער קאנדוקטאר און פונ'ם מאנעפענוקער וואקאל האבער
 זיך א שאט געטאן יודליך, ווייבליך און מיידליך - געקאממע פארשוויגען - מיט אלערליי
 פנימער: צווישען זיי יודען, צעטראגענע, ווייבער מעכרע, מאמועלען געבילדעטע,
 מיט הענטשקעליך, ואומקליך, פייעריגע אייגעליך, און יונגעלייטליך פערשידענע:
 יונגעלייטליך מיט שטעקעליך, וואס ווערן אויף קעסט, און אועלכע וואס גישטערען,
 ווערן געשעפט, און אועלכע, וואס געבען געלד אויף פראצענט, און אועלכע וואס נאנער
 איז זייער גענוער - יודישע נאנער! - און אועלכע וואס לייענען ביליך און צייטונג,
 מאכען אסיפות, "שרייבען אין מליץ" אריין, פינגע יונגע לייט. אויך שאנע יודען, יודען
 מיט בארד, בעלי בתים געוועזענע, די פיהרער פון שטאדט, און אויך געפאלענע, שוין
 לאנג פערעסענע, השענא'ס. אהן בלאמליך, פארזארגע לוחות, געוועזענע
 מייסדים, פארצייטיגע נגידים, איבעריגע נפשות, וואס דרעהען זיך, פלאנען זיך און
 טאנען אין קאהן... אויך בין גור ארום פונ'ם וואקאל, איז געווארען פרייהליך
 ארום מיר; חכמה האבען מיר געפאלען, פערווארפען מיט שאלות:
 — עליכם שלום, רב שלום עליכם, א גאסט, א גאסט! וואס וועט מאכט איהר;
 וואס מאכען אייערע ווייב און קינדערליך? וואס הארבעט זיך עפ'ס גייט? פון וואנען
 פאדערט איהר און זיי קומט איהר אהער? און וואס עפ'ס מיט'ן "הויזפריינד", מיט
 ספעקטאר'ן נאר? שוין זיך איבערגעגעבען? און ווער וועמען פריהער: ער אייך צו
 איהר איהם? און וואס הארבעט זיך עפ'ס מיט דער "ביבליאטעקע"? וואס הערט זיך, ווען
 נעמט זי זיין? צו אפשר איז ביי איהר שותפות? און וויא אזוי וועט זיין היינט? און...

* * *

— שששא, שאמ, רבותים! לאזט זיך דענען איינציגווייז, אויך בין דאך גישמ
 אויסשטאנד צו ענטפערען אימליכען מיט אמאל. אביסעלע געדולד - וועל אויך אייך
 אלע בעפריידיגען, אי"ה אלעס פערע: מווערען ארום און ארום, וואס אייך מאך - אויף
 אלע אייערע שותפים געוואנט געווארען; עס קאן נאך בעסער זיין, ערנער האט קיין

שער. פון וואסן איך פארה? - פון חסד'ליכע, רבנים, פונם גרויסן רבי, און איז מיר...
 גנגו א רבי, קיין רעכטער יוד ואל איהם נים קענען! קאז א טומעל, מע וואס,
 מע לויפט, מע ברעכט זיך רוק און לענד; היינט דער, מארגען נעמער; דער פאלט,
 דער שטעקט אויף. - יודען פלומענען דרעהען די וועלט! לייט געהען פערדיר,
 שטעלען זיך אונט, בעטראכטען פון דער ווייטער דעם געפילדער, שאקלען מיט די
 קאפ, ווי איינער רעדט: "אם וועמען עס לעבט זיך אויף דער וועלט! אם ווער עס
 שארט געלד! אם וואוהין אינער גאנג דאכער מול קומט אהין!..." אויך מיר אלעבען
 משמינסגענאנט; ווער קאז וויא מקנא, מעג קיין קעסערס נישט האבען! נאר ווער איז
 שולדיג, ווען נישט יודען אליין? "פולדערט נים! מראקעמ נים אזוי! - שריי איך, -
 אין נאמעס ווילען, לאז מיט אייך נים זיין פול די וועלט! האב אייך אכציג גושע נאך,
 איהר בייסט דאך די אויגען מיט איינער קנאקען וואס איהר קנאקט און מיט איינער אויפ-
 פיהרען זיך און מיט אלע איינער גאנג!..." נאר געה מענה מיט א יודען. א יוד, אז
 ער דערמאפט א קערבעל, פערלעכט ער צוויי; און אז ער פערדרינגט צוויי, ברענגט
 ער אויס דריי; און אז ער תאפט שוין אלע דריי, שרייט ער דרייסיג, מהוט אן דאס
 פונעמענע טולעפאל, ציהט ארויף אויף זיך און אויפ'ן נייב דעם רוח און בלאט פון
 זיך: מרביית! דרך ארץ! עפעס א ווערמעלע רב-האצעלע! רב-האצעלע איז היינט אין
 די פערדערען, נאר בגילופין; רב האצעלע קנאקט, רב האצעלע פייפט, אזוי לאנג אזוי
 ברייט, ביז... ער פייפט אן, פערקויפט דאס פונעמענע טולעפאל, נעמט דאס שטעקעלע
 אין דער האנד און געהט ארויס אויפ'ן ריד. און אויפ'ן ריד קנאקט שוין איין אנדערער.
 איין אנדערער טראנט שוין רב-האצעלעס פונעמענע טולעפאל און מראקעמ און פייפט.
 "פייף, פייף! - קלעהרט זיך האצעלע - היינט איז היינט וועגן נאך; פייף, פייף,
 וועמט אויך אנפייגען אס ירצה השם מיט נאמעס הילף!..." און אזוי געהט
 דאס ביי אונז פון דור צו דור: יודען מראקען, יודען קנאקען, יודען פייפען... און
 לייט געהען פערדיר, שטעלען זיך אפ, בעטראכטען פון דער ווייטער דעם געפילדער,
 שאקלען מיט די קאפ, ווי איינער רעדט: "אם וועמען עס לעבט זיך אויף דער
 וועלט! אם ווער עס שארט געלד! אם וואוהין אינער גאנגע דאכער מול קומט
 אהין!..."

איהר פרעגט דאך מיר, וויא קום איך אהער? - מיטן אייגענבאהן, ענטווער
 איך אייך, מיטן אייגענבאהן. איך האב דערהערט אז עס געהט אהער די אייגענבאהן.
 און מא'עפענוקא איז צו מול א "סטאנצע" האט זיך מיר פערוואלט א מק
 מהין, וואס מהוט זיך דא ביי אייך? וואס מאכען מינע פרידער? ווי געהט עס
 אייך אצונד, און ווי אזוי פיהרט איהר זיך אויף פונם הנה? א ווערמעלע אויסצורעדען -
 א שטארט מיט איין אייגענבאהן? פרנסה האט איהר נאך מהססם מיטן פולען מיל.

שמועסט מען נים, און די מנהגים ביי אייך אצונד, געוועהנטליך, און נישט די וואס אמאל?
 אויס איינפרינגעס, אויס פערשט אין בית המדרש, אויס נעחן פאר נפאות, פאר עליות?
 אויס קאנקורענצע, אויס רדיפות און מסירות, דאנאקען, פער? און די בעלי טובות,
 שטארטפערוארנער, קענדעלפיהרערס, קאכלעפלען, ליידיגעהערס, פוסטפאסנקעס,
 האראשאנעס און פלונקעס? נישטא זיי שוין די שאנע לייט? נאר עפעס
 שווייגט איהר מיר צו, איך האב מורא, עפס שטארט איהר מיט די נאז, הא?
 איך קען אייך, ברידער, אזוי קען איך אייך! איך ועה, עס קוועטשט אייך
 עפס איינווייניג, א ביין אין האלז, נישט אראפצושלינגען, נישט ארויסצושפיינען, ווי וואנט
 מען, שנייז די נאז און שמיר דאס פנים... נו - נו, איך שווייג, איך שווייג, חאמא
 פאקרישקע, איך שווייג!...

איהר פרעגט: וואס עפס מיטן "הויפריינד" נאר, מיט ספעקטארען? ענטווער
 איך אייך: פאר וואס דענן נים? פאר וואס נים מיטן "הויפריינד"? פאר וואס נים
 מיט ספעקטארען? איך פערשטעה אייך, ברידער: פראש איז ביי אייך אלסדרייג
 א קאנקורענצע, א לויפעניש איינער איבער'ן מנהגען, א חאפעניש פון די האנד,
 א בייסעניש פונם מיל, - עס חלוקט זיך אייך אומערס קאנקורענצע! צוויי יודישע
 דעראקטארען, ארויסגעבער, נענען ביי אייך צוויי קרעמער, און צוויי יודישע זשורנאלעס
 זענען ביי אייך צוויי קליימליך, שרייבען הייסט ביי אייך אגעשעפט און דיא ליטעראטור
 איז ביי אייך א פרנסה. און און ועה איז צו דער יודישער ליטעראטור, דער פרנסה,
 און וואונד און ועה איז צום יודישען ליטעראטור, וואס איז זיך ספרנס מיט דער פערן,
 ציהט פון איהר, ווי דער ליטוואק דריקט זיך אויס, דאס שטיקעלע חיונה!
 ביי ליטען א שרייבער לעבט אז זיין וועלט, ווייסט קיין אנדער מלאכה, חוץ דאס
 שרייבען, האט פבור ביי זיין לעבען און נאך זיין טויט, און אז ער איז א רעכטער
 שרייבער, פערדרינגט ער זיך אי א נאמען, אי געלד, אי א מאנומענט, און אלע זענען
 איהם מקנא, דערער וואגשט זיך זיין אויף זיין ארט; און בייא אייך, משמינסגענאנט,
 א מחבר איז נישט קליין, נישטא, צו געהן איבער די הייזער, אבי ער קאן, כל זמן
 די פיס דנען איהם... און אויף דער עלטער, אז ער בלייבט אהן פח, זעהען שוין
 אנדערע מע ואל איהם מאכען אנדקה; מע רופט דאמאלס אויס אין אלע שולען, אז
 דער און דער שרייבער שטארבט פון הונגערי!... וואס וועט איז דאס חרש
 אז ביי אונז א שרייבער שצמט זיך מיט זיין מלאכה צווישען ליטען? דערפאר זענען
 מיינסטענטייל אינערע מחברים, אדער מוחרים, אדער מלמדים, וואס געבען זיך אפ-
 מיט דער ליטעראטור נור צווישען מאג און נאכט - מיט אייגעס ווארט א יודישער
 שרייבער - דאס איז:

א מנחם מענדיל,
 וואס פערנעקט זיך מיט הענדעל,

און או עס זעהט נישט דאס ווייב.

מדהם ער א שטייב.

(קול מבשר 1892)

* * *

שוין ויך איבערגעשטען? — פרעגט איהר — און איהר ווילט נאך וויסען דאס אויך: ווער וועמען פריהער? צו ער מ'ה, צו א'ה איהם? — יא, ברידער, איה ווייס, איהר זענט ווער — זעהר נייגעריג! ביי איהר איז דאס דער נאנצער עקר, דאס איז ביי איהר מ'היערער פונ'ם גאנצען פעליעטאן און אפילו פונ'ם גאנצען „הויפריינד" מיט דער „ביבליאטעק" אין אייגעס. אימריגעס — דאס איז ביי איהר דאס חיות, פיינען הייסט ביי איהר פאלעמיקע, פעטש הייסט ביי איהר קריטיקע, און אז צוויי יודישע סתכרים אומפערן נישט, קאנען ויך נישט אויסגלייכען, שטעמט איהר פון ווייטענס און קוועלט. אז דער „מליץ" מיט'ן „צפירה" ווערמלען ויך, קלויבט איהר נחת: „אוי, זאגט איהר, האט ער איהם איינגעשטילט! אוי, זאגט איהר, האט ער איהם בענגראכען!". אז איינער מ'רירט ארויס מיט א גוואלד: פאלעסטינא! און דער אנדערער שרייט: ארגענטינא! ווילט איהר דען אריינגלעדערען אין הויך אריין, למאי זאלען מיר ויך נאכען? גיין! איהר שטעהט ויך פון דער ווייטענס און זאגט: „א, נישט, נישט, אט אזוי, אט אזוי, אט דאס הייסט געריבען א מאדע! אט דאס הייסט פעטש!". א סך האט איהר ארויסגעווינען, אז פאלעסטינא איז ביי איהר מ'היערער פון ארגענטינא? א סך איז ביי איהר אריינגעפאלען אין מאנעפעטווקא היינטיגס איהר אויף ישוב ארץ ישראל? איהר מיין געלד, נישט קיין ווארטער, נישט קיין לידליך; דאס האבען מיר געהערט א סך; געלד מיין איהר!!! נאר איהר שווייגט? שווייגט וועט מאקע!

* * *

און „וואס הארנט ויך עפעס מיט דער „ביבליאטעק" ווילט איהר וויסען? ווען וועט זי זיין? איהר זעה, איהר עקט ויך, ממש עס געהט איהר אויס דאס חיות, א ביטערער רחמנות אויף איהר, קלעבען! איהר בעקום דאך פון איהר ברוינליך אלע סאג, וואו איהר בעט ויך רחמים, ווי ביי אונזלן „גוואלד", שלום עליכםניו, הארצעניו, לויבעניו. דאס רחמנות אויף איינערע מאנעפעטווקער יודעליך און באוויליגט זיי שוין אין נישטען מיט איינער ליבער-מ'היערער מנהג די „יודישע פאלקסביבליאטעק", אויף וועלכע מיר קוקען שוין ארויס, ווי אויף קישין, און אהן וועלכער מיר קאנען ויך נישט בענעהן? צו וואס מ'וויג אונז דאס לעבען, אז מיר האבען נאך נישט דעם דריטען טאג פון איינער „ביבליאטעק"? פאר וואס זאלט איהר ויך נישט דערפארעמען, עס שטעהט פאר איהר קיין עין דער וואו ער וועט, וואס צאפלען, חלושען, מאמעניו, הארצעניגער, געמרייגער?

אין וואס געהט דען דאךט ביי איהר, וואס איהר ציהט אונז אזוי לאנג (שוין קריג צו דריי יאהר) ביי דער נשמה? אפשר אין „גענער מעשה"? אפשר פעהלט איהר די סתמקים? אי פער, שלום עליכם לעבען, ווער שמוסט פון געלד? געלד שפילט דען אויך עפס א ראלע ביי אונז? הונדערט, צו מוויינד, צו צוויי מוויינד? וואס פאר א ווערמא א שטייגער האט ביי אונז, אין מאנעפעטווקא, פרעגען מיר איהר, מוויינד צו צוויי מוויינד? אט איז ביי אונז וועג וואך געווען אין אסיפה מכס צעדערבוים'ן עלי השלום, ווי אזוי קען זאל זיין נאמען בעוואהרענען אויף אייביג און אייביג, האט איינער פירגעלעגט מען זאל באלד מאכען נכאים מיט „משלענים", וואס זאלען צונויפגעמען לכל הפחות דריי מוויינד קערבלעך אויף א סמיפענדע, דער אנדערער האט פירגעגעבען, מען זאל מאכען געלד און קויפען א נייע קאלאניע אין ארץ ישראל מיט דעם נאמען א"ר". דער דריטער איז געפאלען אויף א שאנערער סמאח: מען זאל מאקי דא אין מאנעפעטווקא ארויסגעבען א יודישען ווערמאל מיט דעם נאמען „צעדערבוים", דעם ווערמאל זאל מען מ'הילען אומזיסט און דאס געלד זאל געהן אויף ארץ ישראל... און נאך איינער האט געדרונגען מאקי נאך אקאל דאס אייגענע ווידער צוריק, אז א ווערמאל מ'וויג נישט, בעסער א בלאט. און נאך איינער האט געזאגט, אז...

* * *

— גענוג, ברידערליך, גענוג! עס איז קלעבען שוין נישט אויסצוהאלטען פון אייך! די צייט שטעהט נישט, די 40 מינוט זענען אונזען מען קלוגט שוין, מען דארף פאהרען ווייטער. וויס געווינד און גליקליך, געב נאט צו הארבען איינס פונ'ם אנדערען בשורות טובות. האט קיין פאראיבעל נישט, וואס קהאב אייך דא געזאגט אביסעל דעם אמת, אס ירצה השם אט באלד אין דער „פאלקסביבליאטעק" וועלען מיר איבער-שמיסען מכס אלסדינג באריכות, געב נאט מיט פרייהיליכע הארצען אין נישט צייטען אמן!

קיעו, 1 דעצעמבר 1893

שלום עליכם

P. S. שאט, רבנים, עקר שכחתי! איהר פרעגט דאך מ'ה אויף מיין ווייב און קינדער, וואס זיי מאכען און וואס הארנט ויך מיט זיי? — זיי זענען אלע ברויך השם אין בעסטען געווינד, געב נאט דאס געמליכע נישט ערגער פון איהר צו הערען, און ווייטער וואס זאל ויך מיט זיי הארבען? מיין עלטערע מאכטער איז אונזא ווער א געראטען קינד, נאר פון א שווער מיט איהר ב'ן איהר נאך גאנץ ווייט, א"ה אז עס וועט קומען די צייט, וועט מען איהר געוועהנמליך א רינעה געבען... און מיט מיין ווייב זאל לעבען קעהרט איהר ויך אונזא נאר נישט אן, האמטש אפילו דער מנהג פון יודישע סתכרים איז נישט אזוי; נאר גארנישט, איהר פעהרדאף, אז איהר וועט דאס מיר מוחל זיין. און וועט צו מיר קיין מענות דערפאר נישט האבען... גרייכט אימליכען בעווינדער נאר פריינדליך! מ'ני שלום עליכם.

P. S. P. S. גם הנה ויט וויסען, אז אויסער די פאלקסביליאטשעק האב איהן ברעה ארויסצוגעבען פארן פאלק קליינע, נאנץ ביליגע, מעשה ביליג אין אונזער פאלקסשפראך, אויף דעם אופן ווי עס גיבען נח ארום די העברעאישע ביליג אין נארשא פון גאנצער ווי. אזוי וועלען ווי הייסען? צו מינים איהר ווי ארויסגעבען אין איינעם מיט ספעקטארן, צו אליין? און ווען וועלען ווי ארום? און ווער וועט דארט שרייבען? וויפיל וועט איהר צאהלען? און וואס וועלען ווי קאמפערן? ... האט צייט רבותים קוועטשט מיר גיט, ווארט צו א וויילעטשקע. - איהר וועט אלעס, אלעס וויסען! ...

שלום עליכם

מען פרעגט מיר: ווארום ביזטו בלייב
ס'איז שרעקליך דיין געשטאלט,
דאס פנים אהן א טראגעדיע בלוט
געקנייטשט ווי וואלסט זיין אלט?
דו ביזט פארליבט דען, און דו ווייסט
דיין ליעבע איז אומזיסט?
געפינסט דעריבער ווי קיין טרייסט
פאר וואס וי ליעבט דיר נישט?
א, ליבער פריינד! איהן בין פערליעבט
אין... שווארצען פראסטען ברויט...
איהן האב עס ליעב, איהן וואו עס שטארק
און דאס איז פון מיר נויט...

אברהם רייזעו.

צוואל גרין דער ערשטע און שמואל גרין דער צווייטע.

(אינע אטעריקאנישע געשיכטע)

ערשטעס קאפיטעל

די אטעריקאנישע איינענבאהנען לויפן פיעל שנעלער ווי די אייראפעאישע וואריבער
צורעפן ווי דארטען אייף די איינענבאהנען קעהר אונגליקען ווי אין אייראפא. אבער
שמואל גרין פון גרענד סטריט אין ניו-יארק האט אין א געוויסען פריהמארגען
אויסגעפונען, דאס דער לאקאמאטיוו ארבייט צו לאנגזאם און די ריזע געדויערט
צו פיעל.

שוין קעהר ווי אכט סאנאט וועגן פערנאנגען וויט ער האט ניו-יארק פערלאזען. עס
איז איהם ווער שווער געוועזען פון ווין וועג ווייב, פון די געליעבטע דאנער און וועג
צוויי קליינע קינדערלעך ווי צו שווערן, אבער אין אטעריקא שטעהט די בילדעס
ונעשעפט העכער פאר אלעס. די גאנצע אכט סאנאטען האט ער דורכגעקרייזט גאנץ
אטעריקא אין דער לייג און דער ברייט ביז דער גליקליכער מאג איז געקומען. אין וועלכען
ער האט ווי שוין אויף דער איינענבאהנען געקענט זעכצען, אום צו וועג געליעבטע צוריק
צו קעהרען.

ער איז געוועסען ביים אפגעטע פערנסטער פון וואנגאן. אבער זיין אנגעהער בליק
האט קיין אינטערעס גיט געפונען אין די שאנע און ערהאבענע נאטור-סצענען. וועלכע
עס וועגן וועג אויגען ווי די בילדער פון אשיינע פאגראמא פאר-בייגעפליגען. וועג
זענדאנקען וועגן מיט גאנץ אנדערע בילדער געשעפטליכע געוועזען. ער האט אין ווין
פאנטאזיע געווען ווין וועג און בילדשאנע דאנער אין איהר פראכט-פאלעס מארגענ-
קלייד. ווי זי וועט ביים פריהשטיק מיט וועג צוויי קליינע קינדערליך. ווי זי שפיעלט ווי
מיט ווי און דער-צהילט ווי, אז דער פאפא וועט באלד קומען און וועט ווי געוויס שאנע
פראוועטער מיט בריינגען. וועגן ווי וועלען ארטיג ווין און גיט שטיפען, ווי געוואהנליך.

ענדליך איז דער צוג קיין ניו-יארק אנגעקומען. איינע און בעשרייבליכע פריידע
האט ווין ברוסט ערפילט. האסטויג האט ער ווין ריזע-וואק ערגריפען. האט ווין אין איין
קעב. דראשקען אריינגעווארפען און דעם קיטשער געהייסען פארקען נאך גרענד
סטריט. ווא ער האט געוואהנט.

וין הערץ האט איהם געוואלט געקלאפט אלס ער האט די גלאקע פון ווין וויד
קוהר געצויגען. אבער קיינער האט איהם גיט געפענט. פון אונגעדולד איבער-פילט האט
(הייז פריינד)

אויף דעם מיש האט ער אויף געפונען א שר פמליכע אנלאדונג פון דער פאליציע
אז אויף בארנען האט ער אויף זיך א פראצעס וואס א פרייליך לעאנארד ווייס האט אויף
איהם אנגעקלאגט. באלד האט זיך שמואל גרין אריין געזעצט אין איין קעב. און ווי א
קשויערע געפולדען צו זיין שוויגער מוטער וואו עס האט זיך געפונען זיין לעבער זענען.
קיין מיד האט זיך געפונען, קיין קעגנשליכע מרים האט זיך געלאזט הערן, אים
אז אריין צו לאזן. ענדליך האט זיך איין פענסטער אין צווייטען עטא אויף געפונען
און אוועק שמואל גרין האט געהערט דא שטימע פון זיין שוויגער מוטער אלס נא
זאגט געפרעגט.

ווער איז דאס? און וואס פערלאנגט איהר אזוי שפעט ביי נאכט?
איהר בין דאס, מוטער, איינער שוויגער וואו ש'עס ו' האט איהר שמואל געענטפערט.
וואו איז מיין דזענען? פיינע קינדער? איהר ווילל צו איהר! לאזט מיר אריין!

געה, גיכט מיין קינדער! דו וועסט איהר זיין מעהר נישט וועהן? האט די שוויגער
מוטער אויסגערופען. דא ביזט איין אויסווארק, דער פערדארבעטסער קעגן פון דער
וועלט! געה, צו זיין געלעבטע, דזענען איז שוין נישט מעהר דינען!

מיט איין האסטיגע בעוועגונג האט די אלטע דאס פענסטער צוגעמאכט און איהר
געשטאלט איז פון פענסטער פערשוואנדען געווארען.

מוטער! לעבע מוטער, האט מיטלייד מיט מיר! איהר בין אנשטויב! הערמ מיר
גאר אויס ו' האט ער געשרען. — אבער אומזיסט! דאס פענסטער האט זיך מעהר נישט אויף
געעפענט. איינע מינוטען איז ער ווי פערשטיינערט געשטאנען ביי דער הויז, דאן ווי פון
א גייעס געראנקען קעלעכט, האט ער זיך ווידער אין וואגן אריינגעזעצט און האט
דעם קיטשער געזיסען ער זאלל איהם פיהרען צו דעם אדוואקאט געער, ווייזער א
ינגער-פריינד, וואס האט געוואהנט אין בראד ניו יארק, אום מיט איהם זיך איין עצה
צוהאלטען וועגען דעם מארגענדיגען פראצעס.

דער אדוואקאט געער האט איהם בעגעגענט מיט דעם אויסרוף:

גוט, וואס דו ביזט געקומען, ש'עס איהר ווייס שוין אלעס, מארגען וועט זיין
פראצעס פאר דעם דאדן גיכטער פארקומען. איהר ווילל די וואו איבערגעגעסען, אלזא וואו
גאר מיר, ש'עס, ווילסט דו איין פראצעס, אדער געססער מיט יענע פערזאן אין
פרייען אבמאכען. איהר גלייב אז מיט פיער-פייגל הונדערט דאללער וועט וי צופרידן
זען זיין!

אבער, אום נאכטעס וויללען ו' האט זיך שמואל גרין אפגערופען, איהר ווייס גאר:
גייסט צו וואגען! איהר קען יענע פערזאן גארניט ו'.

געה ו' האט דער אדוואקאט מיט איין אנגלייבליכע גרימאסע אויסגערופען:

יעפעס מוז דאך זיין! אומזיסט פערקלאגט מען נישט א מענשען פאר דאס געריכט.
פאלג מיר, ש'עס, דו ווייסט דאך, איהר בין דיר א גוטער פריינד, ווארף איהר צו עטליכע
דונערט דאללער און ווער פטור פון א שלעכטע קרייז, צו וואס דאן פאסט דו די
שאנדע האבען?

ער דעם נאכט-שליסעל פון זיין וועסט-טאש ארויס גענומען, האט די נאכט-הויז אויף
געעפענט און איז שטעלל אין דעם דונקלען קארידאר פערשוואנדען געווארען.

אבער, וואס איז דאס? ער איז האסטיג אייניגע צימערן דורכגעגאנגען — קיין שפור
פון לעבען. דזענען מיין לעבער דזענען נישט, האט ער מיט צימערענדער שטיממע אייניגע
מאהל אויס גערופען.

קינע-אנטווארט, גאר דעה ווידער-האלל פון זיין אייגענע שטיממע האט איהם און-
היימליך איז די לעכרע צימערן צוריק געקלונגען.

וואס איז דאס? וואו איז זיין לעבער דזענען? וויינע שטיינע קינדער?

איינע שטעקליכע אנגסט איז איהם איבערגעפאלען. נאך איינמאהל איז ער אלע
צימערן דורכגעלויפט, מיט דער האפנונג איין איינציגען לעבענס-צייכען פון זינע
געלעבטע צו געפינען. אבער מיט דעם-וועלביגען העוולטאט, אלעס איז געווען אויף
דעמונעלען פלאץ, ווי ער האט פאר זיין אפ-רייזען איבערגעלאזען, די שיינע מאכעל,
די טייערע ביכער-און קליידער-שראנקען, די גרויסע ווענעציאנישע שפיגלען, די קנעכליכע
אהליכער, די בראנענע אוהר און די מארקמארקטאמען אויף דעם שטיינערנעם קאמין.
גאר — זיין דזענען איין וויינע לעבער קינדער זענען פערשוואנדען, אויף די דעקעראציע
האט זיין הויז פערלאזען.

דזענען מיין לעבער, זיסע דזענען! ווא ביסט דו וואו איז איהר טייערע שטיינער
קינדערקע? האט ער אין זיין פערצווייפלונג אלע וויללע אויסגערופען און איז ווי
וואהנינג פון איין צימער צום צווייטען אום געפלינגען.

פולצונג איז זיין בליק געפאלען אויף איין פאקעט פאפיערען וואס איז אויף אקליינעם
מיש געלעגען הא וואס איז דאס? אפריעף פון זיין לעבער דזענען, נענדליך דעם ער-
שוין וויסען וואס מיט איהר איז! האסטיג האט ער דעם בריעף געפענט, זינע אויגען זענען
אלס גרעסער און גרעסער און זיין געזיכט אלס בלייכער און בלייכער געווארען אלס ער
האט דעם אינהאלט פון בריעף דורכגעלעזען. זעהן מאהל האט ער דעם בריעף דורכ-
געלעזען און עס האט געשיינט אז ער קען זיין אינהאלט נישט פערשטעהן.

דאס איז דער קורצער אינהאלט פון דענטיס בריעף:

ש'עס! ושמאל! וקס! וואר האסט דו מיר גענארט. איהר האב געגלייבט אז דו ביסט
מיר אפרייער מאן און דו לעבסט מיר גאר אליין. איין צו פאלל האט מיר בעוועזען. וואו
דו ביסט איין פאלשער גייערסטראכטיגער מענש, דו לעבסט איינע אנדערע און דו האסט
מיט איהר איין שמוציגעס פערהאלטניס. איהר ווילל קיינע געמיינליכע לעבער און ווילל
דיר אין דינע געפיהלען נישט שטערען. איהר האב מיט מינע קינדער זיין הויז פערלאזען און
בין צו מיין מוטער צוריקגעקערט, מיט דעם פעסטען ענטשלוס דיר קינמאהל נישט ווידער
צו זעהן. איהר בין געקען בערייט פון דיר ווי שייך ען צו לאזען, דער צווייטער בריעף
איז פון זיין געלעבטע, לעז איהם און דו וועסט זיך איבער-ציינען, דאס, אויף איהר בע-
האנדעלסט דו ווי איין גיעדערטער מענש, לעבע וואהל אויף אומסער און צוויי-
דזענען.

שמואל גרין האט איהם דערנאחאלס די גאנצע געשיכטע. האט איהם ביי אלע
 הייליגקייט געשווארען אז ער וויל פארהייראט זיין און ער וויל בעסערע איין אפגעבן
 פראצעס אים אונטערדיינעווייזע וויל געלד ארויסווארפען. ער איז זיכער געווען אז דא
 האנדעלט זיך אים איין מענטש. וועלכער עס וועט זיך אין דער פליצטיג ארויסווייזען.

צווייטעס קאפיטעל.

אין דעם גרויסען וואל. אים געריכט. איז א גרויסע מאסעס מענטשען פעהאמטעלט
 געווענען. גייראקער פובליקום לעבט סקאנדאל-פראצעסעס ווער שטארק און נארום
 איז עס גאר קיין וואונדער נישט. דאס געדער האט געוואלט וויסען. ווי וועט זיך ענדענען
 דער פראצעס צווישען שמואל גרין און לעאנארד ווייס.

גאנץ רוהיג. צוויי ווי די גאנצע וואך וואלט איהם גאר נישט אנגעהן. איז זיך
 אויגער אנגעקלאגטער שמואל גרין געוועסען אויף דער אפגלאנגע באנק. ווין פריינד
 דער ארוואקאט בער. איז געבען איהם געשטאנען.

דער ארוואקאט פון דער קלענערין לעאנארד ווייס האט זיך צום אנגעקלאגטען
 געווענדעט מיט דער פראגע:

קענט איהר די מיסס לעאנארד ווייס?

„גין וי האט שמואל גרין קורץ און רוהיג געענטפערט.

קענט איהר דיענעס פרייליך וי האט איהם דער ארוואקאט ווייטער געפרעגט
 און האט איהם דאביי געוויזען אויף איין יונגעס מאדען מיט איין בלייבעס גענוי. וועלכע
 איז נישט ווייט אויף א שטוהל גענועסען.

„גין וי האט דער אנגעקלאגטער וועדער געענטפערט:

„דאס איז אביסעל א העזע וי האט דער ארוואקאט אויסגערופען און האט עפעס וואס
 ווייטער געוואלט זאגען. אבער אין דעם אויגענבליק האט איהם די קלאנגערין א צופ געמאכט
 פאר ווין ארבעט. ער האט זיך צו איהר געווענדעט און האט אז איהר מיט פאס געזאגט:
 „האט גאר געדוקד, מיסס! איהר וועל איהם שוין געווייזען אז ער קען איהר וי

די קלאנגערין האט איהם וועדער האסטיג א צופ געמאכט פאר ווין ארבעט. אבער ער
 האט זיך שוין צום אנגעקלאגטען וועדער צוגעווענדעט מיט דער פראגע:

„ווייכט איהר. מיין הער. ווי גרויס די שטראפע איז פאר א פאלשע שטובע וי איהר
 האט דאך פאר דעם ריכטער געשווארען דעם ריינעם אמת צו זאגען וי

איהר ווייט ווי גרויס די שטראפע איז פאר א פאלשע שטובע וי האט איהם אנדער
 שמואל גרין רוהיג און קאלט געענטפערט: און דארום זאג איהר אייך נאך א מאהל -
 אז איהר וועט דיענעס פרייליך צום ערסטען מאל אין מיין לעבען!

דאס גענויכט פון דעם ארוואקאט איז פון בעס רוים געווארען. ער האט זיך האסטיג
 פון ווין וויסן אויפגעוואפט און האט זיך צו דער פרייליך מיט דער פראגע געווענדעט:
 קענט איהר דיענען הערן. פרייליך לעאנארד ווייס?

גין וי האט דאס פרייליך מיט איינע ויכערע און פעסטע שטימע געענטפערט און
 דיעווער איינפאכער גין וי האט דעם ארוואקאט ווי ארווערשלאג אין די אויערן ארייניג
 געקלונגען. אונזער שמואל גרין האט געפיהלט ווי א גרויסער בארג קינקלט זיך פון
 ווין הערצען ארויסער און דאס גאנצע פובליקום אין וואל האט אים געשאסען מיט
 אגרויסען געלאכטער.

דעם ריכטער איז גאר איבערגעגליבען שמואל גרין פאר אונטערדיינע צו ער-
 קלארען און דער אונטערדיינע אנגעקלאגטער איז צו ווין געליעבטע דאס גי אויף די פליגלען
 ליעבע געפליגען. אום איהר פון ווין אונטער צו איבער צייגען.

דריטעס קאפיטעל.

אם אנדערן טאג געפינען מיר אונזער שמואל גרין אין עסעניציימער ביי איין רייכ-
 געבערקטען מיט וויסענדיג. ווין וינגע און שאנענדיגן דאס גי איז בעשעפטיגט דעם
 בעסטען שטיקעל בראטען אויס צו קלייבען פאר איהר געליעבטען און מרייען מאנ. בילד-
 שיינע קינדער מיט עכטע ענגעלגעוויכטער זינגען ביי איהם אויף ווין שוים און ווערן גאר
 נישט מיר איהם צו האלען און צו קוסען. ווין גענויכט שטראהלעט פון פריידען און מיט איין
 בליק. אין וועלכען עס שפיענעלט זיך אפ א גאנצע וועלט פון גליק און ליעבע בעמראכטעט
 ער אלע וויילע ווין קליינע פאמיליע. וועלכע ער האט שוין אזא לאנגע צייט נישט געזעהן.
 „אבער די עקט גאר נישט. מיין ליעבער שטעסן. האט זיך דענאג צו איהם געווענדעט
 און איהר שטימע האט געקלונגען פול צארטליכקייט און ליעבע.

„איהר בין יעמאט דער גליקליכסטער מענטש אויף דער וועלט. מדיינערע דענאג וי האט
 ער איהר געענטפערט. גאר דער געדאנקען. אז דו האסט אין מיר איין איינציגע מינוט
 גיקענט צווייפלען. פערביטערט מיר מיין פריינד!

„איהר בעט זיך נאך אמאהל. גוטער שטעסן. פערצייהע מיר וי האט זיך דענאג אפ-
 גערופען. אבער איהר ווייט נישט. וועלכע פרוי אויף מיין פלאץ. וואלט אנדערס האנדלען.
 ווי איהר האב געהאנדעלט. בערעכען זיך גאר: דער ברעף איז געווענען אויף ווין ארבעט.
 היינט די שריפטליכע אייגלאדונג פון דער פאליציי. איהר בין דאך נישט קיין מלאך. איהר בין
 דאך מעהר נישט ווי א מענטש. פון וואנען האב איהר גיקענט וויסען אז דער ברעף איז די
 אייגלאדונג פון דער פאליציי. זענען דורך אטענות אויף ביינ נאמען געשריבען געווארען וי

אין דעם אויגענבליק האט מען אין קארדאר דער הערט דעם פייף פון דעם פאסט-
 פרעגער אין צוויי מינוטען שפעטער האט די ריכט-מיינעל אריינגעמאכען אבריעף און
 האט עס דער לאנגט אונזער שמואל גרין.

יחא! חא! חא! האט שמואל גרין אויס געשאסען מיט א געלעכטער אלץ ער האט דעם ברייף איבערגעלענען. דאס איז פראקטפאלל! נא, מיין ליעבער דענניו געהט אהן לען דאס הויף דו וועסט פערנענען האבען! דענניו האט גענומען דעם ברייף און האט געלענען:

מיסער שמואל גרין דער ערסטער!

עס מוזט מיר ווירקליך זייער לייד, דאס איז דאס דורך מיר אזו פיעל צוהת ערליכטען. אבער וואס קען איך העלפען. וועגן איהר מאכט צום שליסטל דעם געלענען נאמען וואס איך? נאר אום אייך, מיין הערר, אויף דער צוקונפטנע צייט פון אונזערע סקאנדאלען צו פערהיטען. וויל איך אייך זיין פארשלאגן מאכען אונזערע: פאר פינף הונדערט דאללער, וועלכע איהר וועט מיר געבן. בין איך פערטייט מיין נאמען און מיין פאמיליע נאמען און מצוה געבן. און איך זאל אייך אלס עהרע זאגן. אז דאס איז פאר אייך אפשיקט קצותה, ווארום אונזערע סקאנדאלען ווי דער, פון וועלכען איהר האט געשטעקן אין דער פאליציי געהערט און אין וועלכען איהר האט די הויפטראלע געשפילט, קען איך מאכען פון צעהן ביז צוועלף שטיק איהר און ווער וועט וועפיעל שטיק פון זיי קענען אויף אייער חלק אנקומען? איך, ערנאמטע אייער אנטווארט און צייכען מיר אקטונגפאלל:

שמואל גרין דער צווייטער.

יחא! חא! חא! האט זיך אויך דענניו צו לאכט גאר ביי אונז אין נויטארק קען זיך דאס מרעפען. אבער וואס קלערט דו צו מאהן, מיין ליעבער שטעם? וועסט דו איהם, דעם צווייטען שמואל גרין געבען די פינף הונדערט דאללער, דאמיט ער זאל זיין נאמען אומבויטען?

גריין! האט איהר שמואל גרין גענומען? איך האב אבעסערען מיטעל און עס וועט מיר גאר נישט קאסטען. איך וועל מיין נאמען אומבויטען!

דאס פידעלע.

(א בילד פון איין אדעסער הויף)

עס איז ממוז צייט, עס פלאצען שווער גיט פאר הייזן די גרויסע פערעקטיגען אשוינער, מיט וועלכע עס איז אויסגעפלאסטערט. דאס גרויסע פינף שטאקונג הויז; אויף דיא איינערנע באלקאנען וואס געהען ארויס אין הויף אריין פמט פון יעדער וואהנונג, זיצען באנעס און ניווערנאנטקעס מיט ווערע קינדערליך, וועלכע שפילען, לעהרנען, באפרייען זיך אין שאמען הונטער דיא פארוסונגע פאלאמקעס, נאר די הייזן איז דארט אויך אנגעמראנליך; פון אלע אפגענע פענסטער הערט זיך פערשידענע קולות, מען רעדט, מען לאכט, מען שרייט, מען וויינט, מען קרינט זיך, מען שפיעלט, מען זינגט, דארט, עט אויבען, לעהרענט זיך א קינד שפילען, הערט מען צעהלען איינס, צוויי, דריי, פֿינס, פֿינס, פֿינס, און ווידער צוריק, נאר עפעס גיט ווילענדיג, שלאפריג, און אלץ איבער דער הייזן. די קעכנים, פֿאנערס, וועשנים, לאקייטעס, גארניטשנים און דינסטען - זיי הערט מען געשמאק ארבייטען, אבנאהל זיי פיהלען אויך דיא הייזן, נאר זיי זענען שוין געוואהנט, אויט דעם שווייט און ווידער געארבייט פֿרעהליך, לעבעדיג. דער הויף רעשט, קאכט ווא אין אקעסעל, געדער מוזט זיין ארבייט, עס רעשט, זשימעט פון אלע ווישען פערשידענע קולות און פערשידענע שפראך.

אין הויף קומען אלע קאל אריין גייע פערזאנען, אנגעלאדענע מיט שווערע קארזינעס, פֿאק אויף די פלייצעס און מיט קויטונגען, הייסען שווייט אויף די פֿנימער. צווישען זיי געפינען זיך אלערליי: יונגע, אלטע, ווייבער און קינדער, געדער שרייט אויס אויף אהויף קול זיין סחורה, דרעהט זיך אויס איבערן הויף און געהט ווידער אין זיין אנדער הויף שרייט, מאמער וועט ער פארט עפעס אויסשרייטען און לייען פאר זיין סחורה. געדער פון דעם הויף איז געצט אזוי פערמיעפט, ווער אין זיין פוילקייט, ווער אין זיין ארבייט, אז מען בעמערקט נאר גיט דאס קליינע יונגעלע, וועלכעס קומט אפט אהער אריין. עס איז שוין נאך פינף דער ווייבער, נאר די הייזן איז נאך גענוג גרויס, די שטיינערנע מאסטאואעס זענען נאך הייס, דאס קליינע יונגעלע וועלכעס איז מעהר גיט.

מיט טאגן. נאר ווען איינער פון דער הברה שטעקט נאר אויס דאס האנדל
צוגעבן א גלעם ניין פידעלע, גיט ער איהם פלייזלינג א קלאפ מיט דעם סמיטשיק
און עסט ווייטער. גלייך ווי גיט ער. באלד קומט דער צווייטער פון דער אנדערער
זייט, בייגט זיך אן, ער וויל נאר וועהן דאס פידעלע. נאר נאכהער אקוק מהן אויף
דעם, נאר ער האפט אויף א קלאפ. די קינדער פון די באלקאנען קוועלען און לאכען.
די גיאנעס און באנעס מיט אלע, אלע צוקוקער פון די פענסטער אפילו די פענאנען
וועלכע קומען אריין אין הויף אויסשטייען ווערען סתורות, קוקען און ווארפען ביי ער
וועט אפגעקען. און ער האט צייט, ער עסט נאר לאנגזאם, ער קוקט זיך אלע מאל
ארום, גיט אכטונג צו ווענען שוין אלע פלאמץ פערנומען פון זיין מוהעאטער. ער
זיצט, דאס ברויט אין איין האנדל און אין צווייטען דעם סמיטשיק, מיט וועלכען ער
פאכט אלע מאל אראב, ווי פליענען, איין אנדער האנדל פון זיין פידעלע. נאר אט
קריכט ווידער איינער אויף אלע פיער, פערנגב'ס זיך אונטער איהם און שטרעקט נאר
אויס דאס האנדל-א-א! עס פליהט ווידער א קלאפ, אבער אזוי בריה'ש, אז ער קוקט
זיך אפילו גיט אים, נאר ער שטרעקט מיט דעם סמיטשיק וועמען ער דארף. עס ווערט
ווידער א גרויס געלעכטער, און ער, דער קאנצערטיסט ויצט און קייט ווי א קאץ איין.
דער זייט דאס קאפיל גלייך ווי ער האט נאר גיט אין זינען צו שפילען.
מיט אמאל גיט ער זיך אחאפ אויף מיט דעם פידעלע אין די האנד און הויכט
אן צומאכען מיט דעם קונצען. דאס פידעלע קרעכצט, סקריפעט, דיפיש, ער קוקט
זיך ארום. נא, ווענט איהר צופרידען! — פרענט ניין חנוודיג פנימל, פרענט ניין
קארפערל מיט א גרימאסע. ניין? ענטווערט ער ווידער אליין מיט א גרימאסע. ער
הויכט זיך אויס און הייבט אן מיט א דין ווייך סאפראנע שטימעכיל, צו אקאמפאנירען
דאס פידעלע, און דאס פידעלע שפילט א געוויסען ראפאנס, וועלכען מען קאנן הערען
אין אלע שטראסעס. ער לענט אבער אריין אין דעם זיין נאנץ הארציל, וויינע באנצע
געפיהלען. מען האט געקענט מיינען, אז זיין אייגען הארציל איז שוין צובראכען פון
דער אונגליקליכער ליעבע. די גיאנעס, באנעס און גווערנאנטקעס, אלע דינסטעס
פון דעם זיס שפיעלען, דערמאנען זיך אין ווערע ליעבעס און ווערען. קוועלען און
לאכען. עס הויכט זיך אן צו שטימען אויף איהם אלערלייא מופעות. ער געוויינט
בריה'שאפטען, בייגט זיך איין הויכט אויף, גיט אויפגעהערט צו ווינען און צו שפילען.
אויף דער לעצטער מופע שרעט ער אן מיט דעם בארויסען פיסיל און שטעהט אזוי
ביז ער שפילט אב. דערנאך הויכט ער אויף דיא קאפיקעס, דאנקט דעם עולם,
שאקלענדיג מיט דעם קאפיל, פאכט א גרימאסע גלייך ווי ער וויל שוין אונעקעווען.
אט דא ווערט ווידער א רעש, א געשרי. "שפיעל! ווינ!" ער געהקט ווידער דאס
פידעלע און פאכט מיט דעם אלערלייא קונצען. ער שפיעלט אויפ'ן קאפ, שפיעלט
אויף דער קניע, שפילט אויף די פלייצעס אונטער דיא האנדלליך, דערנאך הויכט
ער אן שפילען א ערקנס גיגוריל, ער שטעהט שוין פערטראכט אין שפילען, אין דער
זייט דאס קאפיל און מופעס צו מיט דעם בארויסען פיסיל אויף דיא הייסע שפייגער.

אלט ווי איאהר אכט, מראנט אפאר קויטע פערשטינענע צעריסענע הויזליך, די
קניעהליה אין דרויסען, די פיסליך בארויס, א בוינדעל פון א גרויסען, דאס האלדויל,
דאס הארציל נאקעט, צעבראכטעט, אויפ'ן קאפיל א גרויסען צעריסענעם קאשקעס מיט
א צעבראכענעם ראשעק. ער געהט צו צו דער קרענענע וואס שטעהט אין מיטען הויף
און געהקט ארום פון אונטער זיין צעריסענע פאלע א קליין פידעלע, קוקט זיך פריער
ארום איינער ער מהוט א פיהר מיט דעם סמיטשיק איבער דעם פידעלע, גלייך ווי
מיט דעם פיהר איבער די סטונעס האט ער געוואלט געבען א צייכען אז ער, גיט
זיין פידעלע איז שוין דא. דער פיהר איבער די סטונעס האט געוויקט גלייך ווי
א צויבער שטעקעלע. ווי דאס פידעלע האט גור דעם ערשטען קרעכץ געגעבען, איז
באלד געווארען ארעש מיט א ליאדעס, נעכער האט אונזע געווארפען וויין ארבייט, פון
אלע פענסטער האבען זיך ארויסגעשטעלט פערשידענע פיגורען: פאנערס מיט ווייטע
קאלפיקעס, וועשנים, גארנישקעס, לאקייטעס, גיאנעס, באנעס, קינדער, גרויס
און קליין, ראמען און הערען, אלע ווענען ארום, אסא אויף דיא באלקאנעס, פיעל
ווענען געשמאנען אין די פענסטער.
און ער, דאס קינד, ווייכט און פיהלט אז איצט איז ער א גרויסער מאן, און
זיין קליין פשוט'דיג פידעלע איז וויין קראפט, און מיט דער קראפט גענוצט ער זיך ווי
ער וויל און מהוט מיט דעם עולם וואס ער וויל. ער בעצוברעט זי אזוי מיט זיין
שפילען און ווינען, אז ער האלט זי אלע אין די פאנעס, ווי זי שטעהען, וויצען.
אדער ליגען, וויפיעל ער וויל. ער געהט לאנגזאם ביי די וואנד, גלייך ווי נאר גיט ער.
און אלע מאל מהוט ער אונארף מיט וויינע צווייא חסידע אויגעליך, בעטראכט זי
מהעאטער מיט דיא לאשען און פארשערס, און אויף זיין קינדערש פארברענט און
קויטניג פנימל קאנן מען איבערלענען דיא פראנען: וואס ווילט איהר? וואס שרייט
איהר? און וואס ליאדעס איהר אזוי? און דער הויף שרייט, ליאדעס, געוואלדעטעס:
"שפיעל!" שרייען דיא קינדער, "טאנא!" שרייען די דינסטען. און ער געהט ארום נאר
שטיל גלייך וויא גיט איהם מיינט מען, קוקט ווידער אין דער מיט הויף, לאזט זיך
אראב אויף די הייסע שטייגער, מאסטעט זיך אויס און געהקט ווידער דאס פידעלע
נאר לאנגזאם און קוקט זיך ארום מיט א שטייבעל אויף זיין קינדערש טיילעכיל, פרענט
שאקלענדיג מיט דעם קאפיל און אנווייזענדיג מיט דעם סמיטשיק אויף דעם פידעלע.
אבער אלץ מיט מיטיק, מיט גרימאסען: "א-הא! אט דאס, דאס ווילט איהר!" און
עס ווערט ווידער א ליאדעס: "שפיעל!" ווינע. פלוצים קומט ארום א גראפע קעכענע
און מראנט איהם צו א גרויס שטיק ברויט מיט פאווידעלע אנגעשמירט. ער לענט
אונזע דאס פידעלע, האפט אויס דאס ברויט און עסט נאנץ געשאק, נאר נאר
קאלטבלוטניג, גלייך ווי ביי זיך אין דער הייס. ער מאכט זיך גיט וואס אלע ווארמען
אויף זיין שפילען. ארום איהם שטעהען שוין א נאנצע משאטע קינדער, נעכער פון זי
פערנגב'ס זיך א גלעם צומהון דאס פידעלע, וועלכעס ליגט איצט געבען איהם אויף
דער ערד, בשעת ער עסט. ער מאכט זיך גיט וועהענדיג, ער איז פערטיקעט אין

אלע צוקוקער זענען אויף ערנסט געווארען. יעדער הערט זיך ערנסט צו ווי דאס פידעלע
 וויינט, קרעכצט, חליפעט, בעט. פלוצים הייבט ער אן צושפילען א קאזאטשקע, ויך
 זיך, געשווינד פליהט דער סמיטשיק איבער דעם פידעלע און ער מיט דיא קליינע
 פיסליך מאכען געשווינד פערשיידענע "פא".

וויין נאנץ סתעאטער לאכט און קוועלט, קוועלין. די קינדער פאמשען מיט די
 האנדטליך, און אויף איהם שיטען ויך ווידער די קאפיקעס ווי א רענען. ער הערט
 אויף. לעגט ארונטער אונטער דער פאלע דאס פידעלע און הייבט אן אונזען צו זעהן.
 פלוצים— א געשרייע מיט א רעווע פון א קינד, וויינען, רייסען ויך, ווארפען מיט האנד
 און פיס. עס וויל דאס פידעלע נאל נאך שפילען, דיא מוסער ווארפט אראב דעם
 פידעלע א ווייס שטיקעל, דאס קינד מיט די גילדענע לאקען וועלכעס איז אין איין
 עלטער מיט דעם פידעלע, בלייבט שטיל און ווארט, ווייל מען האט דעם צוגעקאמט,
 אז דאס פידעלע וועט באלד ווייטער שפילען.

דאס פידעלע געהקט צו דיא וילבערנע מסבב און לאזט זיך טאקי אונזעקען.
 די גאלדענע לאקען וויינען, שרייען. דאס פידעלע בלייבט שטעהן, הייבט אויף דאס
 קאפיל צום פאלקאן און מיט א געוויין פון א קליין קינד פערשטעט ער ויך נעבן אויף
 ויין פידעלע און בעט. ערנסט דיא גאלדענע לאקען. "עס טהוט מיר וועה דיא
 פיס"— "עס טהוט מיר וועה די האנד"— "איך האב שוין קיין פת גיט, איך קען גיט"
 און דאס פידעלע הערט אויף און געהט טאקי אונזעק....

די וון איז שוין לאנג פערנאנגען. א פריש גרינג ווידערמילע בלאזט מתוהדיג אויף
 די קינדערשע מיעדע פניםליך. וועלכע קופען שוין יעצט מיט די באנים פון ווער
 שפאציר, נאך אביסעל— און דער נאנצער הויף ליגט שוין אין א שטילען דרימל. עס
 ווערט אלע מאל טינגעלער אין דיא פערנסטער, דער נאנצער הויף איז שטיל גלייך
 ווי אלע זענען אויסגעשטארבען, נאר פון ווייטען הערט מען דעם רעש פון דער
 שטארט... די לבנת שוויסט אויף דעם בלויען ביינעם היממעל אין דער שטילער
 נאכט און איהרע פאנמאסטעשע זילבערנע שטראהלען שפילען ויך אב דארט אויף די
 ראנע ווידענע פארהאנגען פון דעם פערנסטער וואו די גילדענע לאקען שלאפען.
 צווישען דיא פארהאנגען זעהט מען א צימער, וועלכעס איז אין נאנצען בעלייכטיגט
 מיט א בלאס, בלויען לאמטערן, פון וועלכען די שוין איז גלייך ווי פון דער לבנת
 און ביי דער בלאסער פאנמאסטעשער שוין ליגען דיא גילדענע לאקען אין א ווייס
 בעטעלע מיט גילדענע מלאכיםליך. וועלכע האלפען צו דעם ראנע ווידענע
 פארהאנג, וועלכער איז אויף דעם ארויפגעווארפען.

דאס קאפיל מיט די גאלדענע לאקען ליגט אויף א ראנע ווידען ציכעלע יא
 שלאפט נישט, עס קאפרייזט זיך.... נאך אביסעל, און די לאקען זענען איינגעשלאפען
 מיט דעם האנדמיל אונטער דעם ראנע פרישען באקיל, בעלייכטעט מיט די שטראהלעך
 פון דער אמתר לבנה.

וואו שלאפט ערנען איצט ביינאכט דאס פידעלע פון וועלכען איהר מיט איינער
 קינדערליך האבען ביי טאג אזוי אנגעקוואלען? ...
 בת מלכה.

דיא מאדנע צדקה.

ווי העלפען שטיצען אין דער ביטטערער
 נויט;

פאלל פראכט, פאלל גלאנץ איז דער אבענד
 געוועהן.

ער קלינגט ער שמיט, אויף דיא נאזעמען
 געשטעלט.

גור די אונטער-הע שורה לאמיר גור זעהן.
 לאמיר בעטראכטען דעם חשבון פון געלט;

דיא הכנסה ווייזט אן זעקס הונדערט רייך,
 עס פרעהט אונז, עס טהוט אונז ממש הנאה,

איצט ווערען דיא קבצנים, טראכטען מיר
 ריך.

גור וואס מייט מיט דעם פינגער דארט דיא
 הוצאה;

פיער הונדערט ריך דיא זאאל וואס איז
 געפאהלט.

פערציג פריקאט פאר בענקליך אונז טישען,
 דער פאלקאנע מוזיק איז הונדערט

בעצאהלט;
 און זעכציג הוצאות בילעטין, אפישען;

יא, זעקס הונדערט ריך דאס האט שוין
 א פנים.

היבש איז דיא סוממע, שאהן איז דיא
 צאהל.

גור נישט פרעהט ויך אכיונים, נישט הוליעט
 קבצנים.

אייד איז געבליבען בסדר-תכל-א נאהל!
 פ. ואמאשטיין.

ארעסכא.

פון פערשיידענע קלאסען מענשען
 אלערליי.

איז אנגעשטיפט אנגעמילעט דיא זאאל,
 ס'איז א ליארס א געפילדער, א רעש

א געשריי,
 ס'איז פרייליך לעבעדיג, סקאכט איצט

דער פאלל;
 דא מאנצען שפרינגען מאמוזעלען, קאנוא

לערען.
 פערפאליעט פערפלאכט אין בייכע טאט

לעטען.
 דארט שטעהען אויף פארלעד, דאסען און

הערקען.
 געניסען מיט אפעט מיט פון אללע בופעטען;

עס קנאקען דיא פראבקעס פון דיא
 פלעשער ארויס.

עס קלינגען דיא גלאזער פון וויין, פון ביער,
 ס'עסט מעטרינקט, דיא שמחה איז גרויס,

דער עולם איז פרייליך גאר אהן א טיעור;
 וואס הוליעט דער עולם לוסטיג צופריעדען?

ווער זענען דיא נאכט, דיא מחוגנים?
 אהינו בני ישראל זענען ווי יודען

וואס טראנען דעם טיטול אללע: רחמנים!
 אויף וואהלשעט גענינגערעט דיא דאזיגע

נאכט,
 פאר אכיונים קבצנים וואס האבען קיין

ברודיט
 האבען דיא רחמנים מיט פיעל חשק

געפאכט.

א יודישע מעלאדיע (נאך באריגן)

אזט איז זי די הארפע. גיכער משורר. גיכער.
 ביטער אויף דעם הארצן. גיט ריין אויף דר נשמה—
 לויפזשע אויף די סטרונקעס איבער ווי א וויכער.
 אונג נעם דארט ארויס מענער פון מרייטם פון נחמה—
 אונג אויב די האפפנונג איז נאך גיט פערפלויען.
 וועט זי זיך ערוואקען פון איהר שלאף דעם זיססען
 אונג אויב עס איז דא א מהרער אין מיינע אויגען.
 וועט זי אימזער צוגעהן אונג וועט זיך צוגיססען.
 זיין לייד איז ווילד— גיט קשה— איך וועל זי הערן!
 פרעהליכע ליעדער זענען איצט כלל גיט פר מיר—
 איך זאג דאך דיר משורר. מהרערין וויל איך מהרערין
 פון צרות ווערט ביי מיר דס הארץ צושפאלטען שיער:
 צרות האט זי געליטען— איהן אללע צייטען.
 געליטען שטענדיג. נור געשוויגען גאנץ שטילל—
 איצט אבער איז זי שוין פולל אויף אללע זייטען.
 ווי א טאדעס-בעכער. וועלכער איז מיט גיפט פולל—
 ש. דאבין.
 אויפ'ס הערן איז מיר פינסטער— קום גיכער. דו זינגער
 נעם נאר דיין קונסטליכען פיעדעל;
 צולאז נאר אויף איהם דייןע קונסטליכע פינגער
 אונג שפילל מיר אוויינענדיג ליעדעל!
 אויב דס שיקנאל הט מיין האפנונג נאך גיט פרמראנגען
 וועט זי יעמזט אין מיין פרוסט זיך ערוואקען.
 אויב אין די אויגען גפינט זיך נאך מהרערען צוקלאנגען
 וועלען זיי פליעסען אזוי ווי די מייכען...
 שפיעל ווילדער! לאז דיין ליעדעל מרייעריג טאנען;
 פאר מיר זענען שרעקליך די קולות פון פריידען.
 א. זינגער. איך וויל נור מיט מהרערען יעצט וויינען!
 אדער מיין ברוסט וועט צושפרינגען פון ליידען.
 געפלאגט פון אונגענדליכע ביטערע שטערצען.
 לייד איך שוין אזוי לאנג רוחיג. שטילל.
 יעמזט זענען די צרות שוין איבער די קרופטען.
 די מאס איז שוין איבעריג פולל!...

אונטערן ים.

(נאך זשול-ווערן)

אסטאראזשנע! גיבט אכטונג וואו איהר געהט— האט מיר מיין פיהרער געזאגט:—
 נאך איין טרעפעל...
 מיר זענען גליקליך אראב געגאנגען אויף דעם לעצטען טרעפעל אונג מיר זענען
 אריין געקומען אין א גרויסען אגריימען זאאל, וועהר העלל מיט עלעקטרישע לאמפען
 בעלייכטעט.
 ארום אונג ארום שטיל ווי אין א קבר, נור אויגעזען טריט. האפען א ביססעל
 געשמערט די שטילהייט.
 — וואו בין איך? וואס מהו איך דא? ווער איז דאס מיין געהייסער אינגעקאנטער
 פיהרער?
 פראגען אהנע אנטווארט...
 א לאנגער שפאציר ביי נאכט. איינערנע מהירען וואס האפען זיך הינטער אונג
 מיט א לארס פארמאכט, טרעפ וואס פיהרען. לויט ווי מיר דאכט זיך, נאנץ טיף
 אין די ערד— אט דאס איז אין גאנצען וואס איך האב געקענט געדענקען. איבריגענס
 איך האב קיין צייט גיהאט לאנג צו קלעקען ווענען דעם.
 — איהר זענט א נדאי משעקאו צו וויסען, ווער איך בין?— האט מיין פיהרער
 אנגעהויבען צו מיר רעדען:— איך הייס פולקאוניק פיערס. איהר ווילט וויסען, וואו
 איהר זענט?— אין אמעריקא, אין דער שטאדט באסטאן אויפ'ן באהן-הויף.
 — אויפ'ן באהן-הויף?
 — יא, מיין דער, אויפ'ן באהן-הויף, אינ'ם וואגאל פון דעם „באסטאן-ליוערפאל
 פנעאומאטישע אייזענבאהן“.
 מיין פיהרער האט זיך גענומען מיר ערקלערען אונג האט מיר מיט דעם פינגער
 געוויזען אויף צוויי דיקע אייזערנע צילינדערס, די דיק פון יעדען געווינדער איז אנגעהן
 פון אנדערט-האלבען מעסר אין דורכשניט, ביידע ליגען איינער נעבען אנדערן אויף דעם
 פוסבאדען פונ'ם זאאל—
 איך האב אנגעהויבען בעטראכטען די צילינדערס, וועלכע איך האב נור געקענט
 זעהן פונ'ם עק, ווייל נור די עקען פון זיי זענען געלעגען אינ'ם זאאל אונג די קעשט, די
 גאנצע לאנג פון זיי האב איך גיט געקענט זעהן; די דיקע מויער פונ'ם זאאל האט
 דאס פארדעקט פאר מיינע אויגען. די עקען פון די צילינדערס זענען געוועזען פארמאכט
 מיט מהירלעך מיט מעשענע שטארקע ריגלען; פון אויבען זעהן זיך פון די צילינדערס
 א גרויסע מענעג רעדערען. אונג די רעדערען געהען אינ'ם באלקען פונ'ם זאאל אונג ווערען
 דארט פערלארען.

איה האב באלד אנגעהויבען פערשטעהן וואס דאס איז אוינס. —
 ערשט נים לאנג האב איה געלייגט אין אמעריקאנישע צייטונג וועגן אוואנדער-
 ליכען פראיעקט: צו ציהען פון איראקא ביז אמעריקא איינענבאהן אין איינערע רעדערע
 אונטערן נם. דעם פראיעקט אויסצופיהרען האט זיך אונטערגענומען אנעוויסער
 פולקאוויק פיערס, וועלכען איה האב יעצט ניהאט די עהרע צו זעהן. —
 איה האב מיר אנגעהויבען ערמאנען וואס איז דאך געשטאנען אין זענע צייטונג.
 דער נומער רעפארמער האט זיך געמיהט צו בעשרייבען פיל קליינדיקייטען פונם
 בעריהמטען פראיעקט. ער האט גענוי געעכענט וויפיל איינען מען בעדארף צו די
 גרויסע רעדערען; לויט דעם רעכנונג איז אויסגעקומען אז מען בעדארף 1,600,000 קביק
 מעטער איינען, און אויף די וואג וועט דאס האבען דרייצען מיליאן טאן; צו פיהרען
 דאס איינען וועט מען בעדארפען צוויי הונדערט דאמפשיפען, וואס יעדע זאל קענען
 טראגען משא פון צוויי הונדערט טאן, און יעדע שיף וועט מוזען מאכען דריי און
 דרייסיג ריינקורסען אהין און צוריק. די אלע שיפען וועלען צופיהרען שטאל צו צוויי
 גאנץ גרויסע הויפט שיפען וואס אויף זיי וועלען הענגען ביידע עקען פון די רעדערע וואס
 מען וועט ציהען פון ביידע ברעגען פונם נם. די רעדערע וועלען ווערען געמאכט פון צו-
 נאמענגעשרויפטע קירצע צילינדערס, יעדעס שטיקעל פון דריי מעטער די לענג. די
 גאנצע רעדערע וועלען זיין איינגעהילט מיט א דיקע גומאפערקענע הויט, פרי דאס
 וואסער זאל נים אנריהרען דאס איינען. —

איינענדיג אין די רעדערע וועט מען לייגען איינערע שיגעס וואס אויף זיי וועט
 געהן א באהן. די וואנאנס וועלען זיך געהר שטעלען גענוי דורך א לאקאמאטיוו
 פון פארע נור דורך געפרעסעטע לופט וואס מען וועט אריין לאזען אין די רעדערע. דאס
 הייסט דורך פנעאומאטישע מאשינען אקוראט אזוי ווי עס געפינט זיך אין פאריז און אין
 אנדערע גרויסע שטאדט פנעאומאטישע פאסט, דאס הייסט אזאלכע לאנגע איינערע
 רעדערע וואס פון איין עק ווערען אריין געלייגט בריף אדער אנדערע וואכען פון דער
 פאסט און דורך א לופט פאמפע לאזט מען אריין געפרעסעטע לופט; די לופט פער-
 שפרייט זיך מיט שטארקע קראפט און שטופט די וואכען וואס ליגען אין דער דערה און
 בעוועגט זיי געהר שטעלל ביז זיי קומען צום אנדערן עק און דאך געמט מען זיי ארויס. —
 דער רעפארמער פון די אמעריקאנישע צייטונג וואס איה האב געלייגט, האט
 פארגלייכט די גייע איינענבאהן מיט אלע אנדערע באהנען און האט אויפגעוויזען אז די
 לעצטע האט געהר פיל מעלות מעהר פון אנדערע באהנען, ווייל דא וועט זיך דער צוג
 נים שאקלען, דער ריינענדיג וועט זיך אימער געפינען אין איין סעקענדע אדער עס וועט
 נים זיין א מאהל קאלט און א מאל ווארם, די ריינע וועט זיין ביליג, און נאך פיל
 מעלות מובות.

דאס אלעס האב איה מיר ערמאנט.

דער פראיעקט איז אלוא אויסגעפיהרט געווארען און די צוויי צילינדערס וואס איה
 זעה דא אינס וואל ציהען זיך פון דאנען אונטערן נם ביז ליווערפאל אין ענגלאנד דורך

דעם גרויסען נם אונטערן נם? האט איה האב דאס מיט מיינע אויגען געזעהן האב איה נים
 געגלויבט מיינע אייגענע אויגען. אז די רעדערע זענען געלעגט אין אמת, אבער אז
 מענשען זאלען קענען פארהען אין זיי, דאס גלויב איה נים.

אין דען מאגליך צו בעקומען אזוי פיל געפרעסעטע לופט וויפיעל מען בעדארף צו
 שטופען די וואנאנס אויף אזא ווייטען מהלך? האב איה הויך מיינונג אויסגעשפראכען.

— פאר וואס נים, זעהר לייכט — האט זיך אפגערופען דער פאלקאוויק פיערס —
 צו דעם איז גענוג די מענגע דאמפ מאשינען וואס דורך די רינע רעדערע וועלכע איהר
 זעהט דא אויף די צילינדערס שטעלען זיי צו געפרעסעטע לופט. דיא מאשינען ארבייטען
 מיט דאמפפראפט און זיי בעוועגען געהר גרויסע מעכעס וואס שטיפען די לופט אין די
 רעדערען אריין. די לופט ווערט געשטופט מיט א שרעקליכע קראפט און אונזערע וואנאנס
 לויפען אזוי ווי א שטורם ווינד מויענד מיט אכט הונדערט קילאמעטער יעדע שעה. —
 אזוי געשווינד כמעט ווי א קייל פון א הארמאט — און אונזערע ריינענדיג פארהען אב
 אין צוויי שעה מיט פערציג טונס א מהלך פון פיער הונדערט קילאמעטער פון באסטאן
 ביז ליווערפאל. —

— מויענד אכט הונדערט קילאמעטער אין א שעה! — האב איה פארגווינדערט
 אויסגעשריגען.

— קיין איינעם ווייניגער — האט זיך אפגערופען דער פולקאוויק פיערס, — און
 וואס פאר א גוטע רעזולטאטען מיר האבען פון אזא שטעללער ריינע! די וויינערס אין
 ליווערפאל צייגען שטענדיג מיט פיר שעה מיט פערציג מינוט שפעטער ווי ביי אונז אין
 באסטאן; אלוא דער ריינענדיג פארהט ארויס פון באסטאן ניין א זייגער אין דער פריה
 און קומט נאך ליווערפאל א זייגער דריי מיט פיר און פופציג מינוט נאכמיטאג. דאס
 הייסט געשווינד איבערגעלעבט א טאג. און ווידער פארקעהרט דיא ריינענדיג וואס
 פארהען פון ליווערפאל א הער נאך באסטאן מיינען אויס די זון מיט ניין הונדערט
 קילאמעטער יעדע שעה און ווען למשל זיי פארהען ארויס פון ליווערפאל אקוראט צוועלף
 מיטטאג, קוממען זיי נאך באסטאן א זייגער ניין מיט פיר און דרייסיג מינוט אין דער
 פריה, דאס הייסט פריהער נאך מיט עטליכע שעה איידער זיי זענען ארויס געפארהען פון
 ליווערפאל! א יא שאן! שיינט מיר אז שטעללער קען שוין נאר נים מאגליך זיין!

איה האב נים געוואוסט וואס צו קלערען. איה האב אנגעהויבען מסופק צו ווערען
 אויב איה האב נים צו מהנען מיט א משוגענעם. ווארום אין אמת אריין האב איה דען
 געקענט גלויבען אז דאס אלעס איז אין דער ווירקליכקייט מאגליך דעפאלס ווען מיר
 איז געקומען אויף די געדאנקען פיל קשוות. —

— נוא גוט — האב איה געזאגט, — איה וועל שוין נאכגעכען אז די שטעללקייט איז
 מאגליך צו בעקומען און די ריינענדיג וועלען שוין פארהען מיט די פנעאומאטישע
 מיינוועלס-באהנען; אבער איז דאך א גרויסע קשוו: ווי אזוי וועט איהר אזא שטעלצוג
 קענען איינהאלטען צום סוף? עס וועט דאך אלעס צובראכען און צוהאקט ווערען אויף
 פיעלעך בשעת מען וועט דעם צוג איינהאלטען!

— אף, וואו! — האט זיך אנגערופען דער פולקאוויק און האט געהויבען די ארעמס. — צווישען די ביידע צילינדערס וואס אין איינעם געהט א באהן פון באסטאן נאך ליווערפאל און אין דעם אנדערן צוריק פון דארט אהער. צווישען די ביידע צילינדערס פון ביידע עקען איז דא א קאמוניקאציע. ווען דער צוג קומט שוין נאנט צום עק בעווייזט זיך אונז א עלעקטרישער פונק און דער וועלכע סיגנאל לויפט אין דער רגע נאך ליווערפאל, דארט האלט מען איין די מאשינען. זיי זאלען שוין מער נישט שטופען די לופט אין די רעהר אריין, און דער צוג בעוועגט זיך שוין נור מיט דעם בלויען אימפעט און דא אין באסטאן לאזט מען אריין אין דער וועלכע רעהר געפירטע לופט א קעגען דעם צוג, דאס הייסט קאנטרא-לופט אויף זיי. די געווענליכע איינענבאהענע "קאנטרא-פארע", און די קאנטרא-לופט האלט ביסליכעווייט אין דעם אימפעט פונם צוג ביז ער שטעלט זיך רוהיג ביי דעם עק פונם צילינדער. איבערנעם וואס טוהט אונז אויף פיל צו רעדען וועגען דעם, עס איז דאך בעסער איהר זאלט פרויען אליין פאהרען אויף דער נייער באהן!

דער פולקאוויק האט נישט געווארט אויף קיין אנטווארט נור האט גלייך א שטארקען שלעפ געמאכט. ביי א מעשענעם האנדעל פונם טהירעל, עס האט זיך געעפנט א קייליכע טהיר איבער דער גאנצער דיק פונם צילינדער, און איך האב דעוועהן א רייהע מיט באנק, יעדע באנק האט א גענעם פאר צוויי פערזאן.

— אט איז א וואגאן! — האט דער פולקאוויק צו מיר געזאגט. — ביטע אין דער מיט אריין!

איך בין אריין געגאנגען; דאס ווענטעל פון הונדערט מיר האט זיך באלד פארמאכט.

ביי די לעבט פון עלעקטרישע לאמפע וואס האט געהאנגען אין דער הויף אין דער מיט וואגאן האב איך מיר געקענט נישט ארוימועהן. דער וואגאן איז גאנץ איינפאך געבויעט, א לאנגער קייליכע צילינדער וואגאן אויסגעמאכט מיט גיזאנט; פופציג פאטעלען ווענען אויסגעשטעלט צו צוויי אין אריינע פאר צוויי פערזאן צו ווענען; ביי ביידע עקען פונם וואגאן ווענען דא קלאפיקעס צו רעגולירען די לופט, פון פארנע ארום צו לאזען די געדיכטע לופט און פון הינטען — אריין צו לאזען פרישע לופט. —

עס איז פארבייגעגאנגען אייניגע מינוט נאכדעם ווי איך האב שוין אלעס ארום און ארום נישט בעקוקט האב איך אנגעהויבען צו ווערען אינגעדולט פאר וואס מען פאהרט נאך נישט.

— פאר וואס פאהרט מען נישט? — האב איך געפרעגט דעם פולקאוויק, וואס איז געבען מיר געזעסען.

— ווי הייסט? מען פאהרט דאך שוין! — האט דער פולקאוויק געענטווערט.

— מען פאהרט? און מען שפירט נישט די בעוועגונג? איז דאס מאגליך?

און איך האב אנגעשטעלט די אויערן זיך נישט איינצוהערן אפשר וועל איך קענען שפירען די בעוועגונג פונם וואגאן. אויב דער פולקאוויק האט אמת געזאגט אז דער

צוג געהט טויזענד אמת הונדערט קילאמעטער אין א שעה בעדארפען מיר שוין יעצט זיך געפירען ווייט, ווייט פון דער יבשה. איבער אונז ווארפען זיך יעצט אבאיי די גרויסע וואללען פונם ים און שאקלען די שיפען. און עס קען זיין אז אין דער וועלכע רגע קוממען צו וואלפישע צו אונזער רעהר און מיינען אז דאס איז א גרויסער שלאנג און קלאפען איהם מיט ווערע גרויסע שוואנץ!

איך האב זיך נישט איינגעהערט און האב נישט מעהר געשפירט ווי א ועהר שטילליך שארף פונם וואגאן וואס בעוועגט זיך אויף גראדע שינעס. איך בין געווארען ועהר ענטציקט פון דער בעוואונדערונג און האט נישט געגלויבט אין דער וויקליכקייט. איך בין געזעסען שטיל און די צייט איז געשווימען.

עס איז אויף פאראיבער געגאנגען א שעה צייט. פלוצים האב איך געשפירט עפס א קעלט ווייף דעם שטערן און דאס האט מיר עטוואס ווי ערמונטערט. איך האב אויף געהויבען די האנד צום שטערן און האב איהם אנגעטאפט, ער איז נאס. . . .

נאס! וואס איז? צו איז די רעהר געפלאצט פון דער שטארקער דריקונג וואס דאס גרויסע ים דריקט אויף איהר, און וואס ביי יעדער טיפעניש פון צעהן מעטער ווערט די דריקונג שטארקער מיט א גאנצע אטמאספערע? ? צו האט אונז דאס ים פערשלונגען? א שרעק האט מיר אנגענומען. איך בין שטארק צערמישט געווארען, איך האב געוואלט אנהויבען שרייען, און. . . .

און איך האב מיר געפונען אין מיין אייגענעם נארמען אנגעלעהנט אויף א פאטעל, און א פרישער רעגען האט ארויף געטריפט אויף מיין שטערען און האט מיר איבערגעוועקט פונם ים ווען שלאף. וואס איך האב איינגעשלאפען נאך דעם ווי איך האב איבערגעלייגעט די אמעריקאנישע צייטונג, אין וועלכע דער רעפארטער האט זיך בעמיהט צו בעשרייבען דעם פראיעקט פונם פולקאוויק פיערס, וואס לויט ווי מיר דאכט זיך. איז עס אין גאנצען נישט מעהר ווי א חלום.

יודיש דורר מ. וועבער.

(*) דאס הייסט מיט אזא משא וואס די לופט דריקט אויף יעדע זאך וואס געפינט זיך אויף דער יבשה.

א שריסצעמיר

אונ צוגלייך מאקי א מידע

פון מענדעלי מוכר ספרים.

שוין מאקי א היבשע צייט, יודישע קינדער, אז איך האב אייך נישט געשריבען און ווייס מסתמא פאר וואס. — אי מאקיר וועלען אנדערע אריינלייגען דרינגען מעמים מיט זייערע אויבער הסברות, אז דעריבער איז עס, ווייל שרייבען דעם יודישען עולם איז נאר איין עברה דיא הוצאות; אדער ווייל דער יודישער עולם לויפט א מאל דאס ברויטעל פארקעהרט און דורכדעם קומט ארויס פון ביידע וויסען א בלאזעניש; אדער ווייל אין דער לעצטער צייט האבען עפס מיני גוטע פריינד גאנצע מחנות קראנק געמאכט דעם עולם א קאפ מיט ווערע שרייבענישן. ווערע עצות, אזוי אז ער איז אראפ פונם וועג און נישט געווען מיטגעהאנגען מיט וועמען צוהייבען וועט עס מיר נישט אנהויבען פלל צוצארען. עס וועט מיר אפילו נישט ארען אויב מען וועט מיינען, אז מיר איז שוין גמאט געווארען, האבען צומאן מיט אונזערע שיינע נפשות. אקעגען וועלכע סאיז נישטא קיין מיטעל. לאז מען זיך דיינגען וואס מען וויל, איך ווייס מיר מיינס אונ גענוג ...

אצינד אבער האט מיר זיך נאך פארקלוסט שרייבען. איך האב מיר שוין מאקי נאך אייך יודישע קינדער, שטארק פארביינגקט, וואס צווישן אונז איז געווען מילא איז געווען. עס, נישטקשה! פארט לייבליכע קרובים, זאלט איהר מיר געווינגט זיין:

הנה וויט וויסען, יודישע קינדער, אז געלויבט השם יתברך איך בין געוואנט, דיא זאגטעצע אויפן פינגער האט מיר זיך פארבייילט און קען שוין האלטען ווידער אפען אין דער האנד. דיא צינג לייגט זיך מיר שוין ווידער נעדר גוט וויא פריהער, מכינים האבען זיך ערשט גוט געמראכט און געוואנט; נישטקשה! דיא צינג געדארף מען מיר נישט פיקען; איך ווייס, בייא אייך וועט שטארק אנגעלייגט זיין אזא בשורה און איהר וועט דערפון גרויס נחת האבען ... וואס וועט מאכט איהר, מיינע ליבע יודע? הערמ איהר שוין היינט געסער? איהר נעמט דאך א לאנגע צייט געבייט מויבליך געווען אויף איין אויער, השם יתברך זאל אייך אין גיגען שיקען א רפואה שלמה, אמן! בייא מיר איז דא דערצו א שורה, אייך אועלכע גלעסליך. איך וועל עס אייך בלייגער צושניקען ...

והשנית בין איך אייך מידע, אז איך בין אויסגען מאכען מיט אייך א שטיקעל געשעפטלי. און אויב איהר וועט נאר נישט זיין קיין עקשנים איז דא א האפנונג, אז מיר וועלען אלע אסיריגציה השם צופרידען זיין, איך רעדען נישט אזוי אויף גרויסע פארדינסטען וויא דארויף. וואס דערנאך וועלען מיר דאך האנדלען. דאס האנדלען גלאט אזוי פאר זיך אליין האט דאך שוין פאר א יודען, עפס אייך א שטיקעל ווערמה.

(הויז-פריינד) 1)

בקיזור, דיא מעשה דערפון איז אזוי: שטאמעס, ווייסט איהר דאך, איז א געשעפט. זון שטאמעס מאכט מען פאפיר, פון פאפיר-ספרים, יא דא! מהנען זיך יודען א חאפ מיט א קנייטשעל, מיר שמוסען זיך שוין אן: שטאמעס וועגן דאך בייא אונז דא אדך ענדערע ווער פיל פון אלע מינים, ווייל דאס היינט, אפנים, בי מענדעלי פון אונז נערע שטאמעס. מאכען שפאנגעל נייע ספרים. — יא, רבותי, האלב געמראפען! נישט נאר קיין שפאנגעל נייע מיין איך, איך וויל נאך איבערניטצעווען און איבערדריקען אלע מיינע אלקע ספרים. היינט פארשטעהט איהר וויפיל שטאמעס איז נערע מען וועט בער בארפען דערצו פארברויכען? .... איהר ווייסט דאך וואהין דאס דערלאנגט, מיר פאר שטעהען זיך דאך קמיר אויפן ווינק ... נאר לאמיר אנגעהקען, אז איהר וועט גערען וויי צופטרען איבערע שטאמעס דערנאך ווייל האמט אייך בארג, וויא געהקען אין דער ארבייט קען מען אויך דערנאך אויף בארג, נאר אין דער דרוק, דארט וועט מען אבער נאגען? ר' בענדעלי, ארויס מיט מוזמן! וואס וועט דאס מען? — דעריבער בין איך געפאלען אויף אזא עצהלע: איך וועל בייא אייך הייבען חוץ דיא שטאמעס איבערע אין קאמקע, אויך עפס געלד נאך פאראויס און צאהלען וועל איך אייך דערנאך מיט ספרים, איהר פאר שטעהט דאס דרעהלע, דעם שכל, וואס דרינגען ליגט? און ווייל איך האף, אז איהר וועט דארויף מרצה זיין חאפ איך מיר און מאך דאס דאזיגע שליסצעמיל:

אני איך התחנן משה מענדעלי מוכר ספרים פון איין זייט אונ, דיא יודישע קינדער רב...רב...אונ רב... וועלכע שטעהען געחמקעט אונטען, פון דער אנדערער זייט מאכען מיר צווישן אונז אפ א געשעפטלי אויף אועלכע אופנים:

א) איך מענדעלי הנ"ל בין זיך מתחייב געהמען ביים יודישען עולם אלע מיט שטאמעס און לאזען זיין אין דער ארבייט אריין מיט אלע ברעפעטע וויא ווייט איך קען, אויך דרוקען אלע מיינע ספרים, הן אלטע שוין לאנג געדריקטע, וואס נעגן אצינד סעקר נישטא, הן נייע, וואס געפינען זיך בייא מיר אצינד און וואס איך וועל מאכען שפעטער איהר, (מען מעג צוועמען אויך דעם פונקט אזוי: שפילקעס, וועלכע דער מנהג איז אין דעם שטאמעס האנדעל ווייסע חברה צוגעבען, געדארפען פון מיר מענדעלי הנ"ל דיא ווייסע חברה געקומען בשלמות, אין גאנצען אויף מיין חשבון, שארפע, שפראכעדיגע גוטע שפילקעס וויא עס געהער צווייך).

ב) דיא ספרים מיינע וועלען זיך דרוקען בפרט, איין ספר נאך דעם אנדערען, וויא מעגליך אין א קורצער צייט, עס זאל נישט געדויערען פון איין ספר ביז צום אנדערען.

ג) מיינע אלע ספרים וועלען זיך דרוקען אויף שוין פאפיר, מיט שיינע אותיות און מיט גקדוה, עס זאל אפנים האבען.

ד) דיא יודישע קינדער פון ווער ווייט וועגן זיך מתחייב צוגעבען פאראויס אייך רעכטונג: ר מענדעלי מ"ס הנ"ל מוזמן געלד, אימליכער יא רובל, דאס הייסט קדימה-געלד, ביידי ר מענדעלי הנ"ל זאל אין שטאנד זיין צו דרוקען זיינע אלע ספרים, והשנית, ביידי דורכדעם זאל ער מאקי אויך קענען וויסען אין אנהויב וויפיל עקומעפלארען צו דרוקען

(הויז-פריינד) 1) 2

דער מסחר פון פאמיליעס:

(ערצאהלונג)

דאס איז געווען אשערקליכער, אמרויערנער מאג פאר די יודען פון גאליציען אטאג פון מוקיל און גערודער, ווען עס איז אראפ געקומען דער באפעהל פון קייזער. אז אלע יודען זאלן זיך אויס קלייבען פאמיליעס, מיט וועלכע זיי זאלן זיך אנרויפן פון דאן אן. אזוי וויא עס וואלט זיך מרעפן עפעס א אויגנליק, אשויפא למשל, אזוי האבען זיך דאן אויפגעטאפן די איינוואוינער פון דער "יודינגאסע" אין קרייזשטאדט, וואו זיי זיינען געוועזען איינגעשפארט ווי די בהמות אין אשטאל און האבן געוואקנט אפט צו צוויי אדער דריי פאמיליען אין איין הויז איבער געצאמט מיט אדיגענקע ווענטעלע פון ברעטער. אלע האבן געשריען, געטאלקעוועט, גימאכט מיט די הענד, גישאקעלט מיט די קעפ, וויא עסטרעפט, וועגן א פאר יודישע לומדים קריגן זיך ביי אשטיקיל גמרא, נאר נאך אלע אכעוואנג ויפגען, ספארען און גאלקען האט מען דאך געמחט ערפילען דעם קייזערס באפעהל, נור דאן האט זיך איינגעווארעזילט ביי אלעמען צו ביי ארימקע, צו ביי רייכע, ביי אלעמען גלייך, דער געדאנקען אויס צו קלייבן זיך לכל הפחות פייגע, הערליכע פאמיליען געמען, עס זאל טאקע פשוט זיין א כחיה צו הערן.

די טשינאווינקעס, וועלכע מען האט נאונאטשעט צו פארשרייבן די פאמיליען, האבן אויס געוויזן וויא אזוינער שטיין וואלט אראפ פאלן פון הימלע גלייך צווישן דעם היפען יודעלאך, וואס האבן זיך געפונען אין שטאדט. מיט א טאג פריהער איידער זיי האבן זיך גענומען צו זייער ארבעט, איז אריין אין קאנצעלארע דעם נייטש נאטשאלינקס פרוי און האט געשיינט פאר פרייד קוקענדיג אויף די אלע טשינאווינקעס, וואס זיינען געווען אין איהר מאנ'ס רשות. ביי איהר האט זיך אויך געיאוועט א אידע (געדאנק). — "אך האב באקלערט אועלמענעם געדאנק!" — האט זי אנגעהויבן, בעטראכטענדיג אלע טשינאווינקעס און ווענדענדיג זיך צו איהר סאן. — "דעם קייזערס ווילען, וועגן דיא פאמיליעס מוז ערפילט ווערן, דאס איז קיין ביידי גיט. נוא, בואל זיין וויא ער וויל! אונזער גוטערציגער קייזער פערלאנגט, אז די יודען זאלן זיך אויך אנרויפן מיט פאמיליעס, אזוי וויא דיא קריסטען, אבער אינא האט מען דאך גיט אויס געטייטשט ספערש וועמען וואס פאר א פאמיליע צו געבן, אין אנקא שטייט נאר גיט וועגן דעריין". — וויא האט אשטאלצין בליק

(*) פריהער פלעגט מען זיך נאך רופן מיטן אייגענעם בשרה'ן נאמען, און מיטן נאמען פון שטאדט, פון וואנען מען איז געבאָרן.

זיך באלד וויא א ספר געהט ארויס פארמיג פון דער דרוק מוז די מענדעלי הניד איהם צושיקען צו אימליכען וואס האט זיך אויף איהם פארשדיקען און זענער בעדארף פון זיין זייט באלד אפשיקען געלד, לויט דעם מקח, וואס וועט פאר דעם ספר קומען. אויפן לעצט וועט מען שוין געקומען ספרים אזוי, אויף דעם חשבון פונם רובל קרימדיגעלד.

זי צוכעוואהרענען דאס, וואס פאסט נישט ארויס צוואנען בוכי אנדערע נישט מבייש צוויין... ווערד דאס קרימדיגעלד און בבלל געלד פאר די ספרים נישט צוגעשיקט ר מענדלין הניד נאר צו א שליח אין די הענד אריין אויף דעם דאזיגען אדרעס:

Соломону Моисеевичу. Абрамовичу Одесса, Базарная. д. Черспеникובה.

אט האט איהר אייך דאס שליסצעמיל. סתמעט זיך יודישע קינדער און שיקט אריין באלד געלד, איהר וועט חלעבין קיין חרטה נישט האבען, ווייזט זיך היינטיגס מאל, אז איהר נעמט מענשען, מיט וועלכע עס לוינט זיך מאכען א געשעפט, א חוץ דעם וועט איהר מיר פשוט כחיה זיין בערמיט, וואס איך וועל וויסען, אז מען בערט צו אייך רופט איהר זיך אפ און זענט שוין מער נישט מויב. נאט ווייסט דעם אמת, וואס פאר א גרויס עגמח נפש איך האב פון איינער מויבקיט געהאט. עפס בין איך דאך פארט איינער איין אייגענער. פון איינער פלייש און בליט!...

געווארפן אויף אלע ארומיגע שטינאווינקעס, ווי נאכאלעאן דער ערשטער אויף זיינע
גענעראלין. — "בייז גערעכט, אמת!" — האט גענומען דער הער נראבאכער.
דער נאכשאלניק פון קאנצלעליארע איהר מאן, אשטעקאנדיג מאכאק פון וילבערגער
מאכאקערקע. — "נאר איהר זעה נאך גיט ארויס דיין וועלטענעם גידאנק פון דעריין!
טוט וואס וועט איין, אז מען האט אונז גיט נאכאמטשעס וועמען וואס פאר א פאמיליע
צו געבן?"

"איהר ווייט גיט! מיר דוכט אז איהר קען נאך אזוי פיל די יודעלאך, האט
ווייטער געוואלט די נאכשאלניגע — אונז איהר וועל קיין מענט גיט האבן וואנענדיג.
אז ווי וועלן אלע וועלן אויס קלייבן ויך וואס שטענערע פאמיליע?"

"א! נאנץ געוויס!" — האט מסכים גיווען דער מאן, "אבער וואס איז דער פונד
יוצא דערפון! מיר מווען ווי געבן אונזעלע געמען, וועלכע ווי וועלן אליה
פארלאנגען?"

"נע, מיר וועלן ווי געבן אלערליי געמען, וועלכע ווי וועלן פערלאנגען.
האט ערקלערט איהר אידעע די באפע, "אבער די שיינע, די קלינגענערע פאמיליעס
מוזן ווי קויפן ביי אונז פאר געלט!"

"אס דאס איז א אידעע! האט אויס געשרייען איינער פון די שטינאווינקעס
דיינענדיג אהאנד אן אהאנד פון פערנעניגן. "איהר מוז איהר וואגן נאר אן קאמפלימענט.
געהערטע פרוי! אז דאס איז א נאנטישע ערקלערונג, דאס קען נור א מיניסטערשט
קאפף!"

אלע זיינען גיווען וייער צופרידן מיט דער אידעע, אפילו דער בלינדלעכער
שטינאווינק, וואס איז גיוועסן פארהאנגען די אויגען מיט אבלאטן צוקער פאפער.
האט ויך אויף געטארעט געבן אקאמפלימענט דער יונגער קלוגער דראפע, האט
האט אויף גיגעבן אונז גומין פראיעקט, וואס וועט אריין טראגן אהינשע קאפער
אלעמען, מער גיט נראבאכער האט ויך אביסל דערשטאקען. — "פארנעם גיט, מיר
לעבען", האט ער געוואלט אבזוישענדיג ויך די גאז. "אז דו רעדסט די ווערטער און
אקיוועליכע קאנצלעליארע צווישן זיינע גרויסע שטינאווינקעס!"

— "דו רעדסט נאריש, מיין מאן", האט אשטייביל געטאנדיג מאדאם נראבאכער.
"די שטינאווינקעס מוזן נאר וועהן ערפילען דעם גייערעם באפעהל, אונז פאר-
שרייבן די פאמיליעס, אונז וואס מיין אידעע, קען ווי נאר גיט שטערן, אונז ווי
וועלן נאך אדרבה האבן וייער ווינאדע אויף?"

— "נו, נו, מיין לעבן, מיר וועלן שוין באקלערן די וואך! האט געזאגט
דער הער נראבאכער פערדוסטענדיג ויך, ווייל עס איז אים גיווען סאדעססאט
פאר ויך אליין..."

פיל די מאדאם נראבאכער האט געשטאלצירט מיט איהר ערפינדונג, און
פיל האבן אויף די שטינאווינקעס געטארעט ויך וואס מער, וואס מער נומער
אויס צו קוועטשען פון דעם, אונז וייער גישעמיל איז אונזעק נאר א אנטיק! די

יודעלאך האבן גלייך פארשטאנען דעם עסק, אין די קאנצלעליארע איז גיווארען
א וואהרער פערד-מארק, וואו עס פלעגט ויך צווייט קלייבן די נאנצע פני פון
יודישען קווארטעל, אויס קלייבען ויך פאמיליעס, ווער עס האט געזאלט גוט, האט
צאקומען א גוטע פאמיליע; ווער עס האט באצאלט גישטקאשע, האט געקומען
אנישטקאשעדיגע! אבער דער וואס האט נאר גיט באצאלט דעם איז אויס געקומען
פראקט באהאלטן ויך פון בויש, פון די אלע קאנצלעליארקעס וויילאך פון די
שטינאווינקשע שטעק-ווארטלאך, אס דאמאלסט האבן דאס די יודעשע גבירים
גיגעבן וייערע קלינגענדיגע שיינע פאמיליען. באן האבן ויך געוואונעם צווישן וייער
פילע גאלדרייבען, פילענענעלדער, רובינשטיינען, דיאמאנטען א. ד. ג. די ווייניגער
דייכערע האבן ערווארפן די פאמיליעס: נוסבויס, גענערבויס, דוקאט אונז נאך.
אונז נאך. דעם יודינגערין קלאס האט מען דאס רוב אונזעק גיגעבן אלערליי געגראפישע
געמען אונז אנדערע פערשיידענע: למשל, אז איינער איז גיווען אנגעבארענער פון וויען,
האט מען איהם אנאמען גיגעבן "ויענער", אז איינעם פאשער איז ארויס געקומען פון
ווארשא, האט ער געקומען די פאמיליע "ווארשאווסקי"; מען האט אויך גינאפט געמען
פון עלטערין, פון וואנען עס קומען ארויס: דאווידאדאן, אבראמאדאן, יאהאנאדאן.
א. ו. וואו נאר די ארימסטע יודעלאך האט מען גיגעבן פאמיליען פון די נאכטווענדיגסטע
נאכין, וואס ווערט גענוצט צום לעבענס מיטל, צום ביי שפיל: עסקינ, האגי.
פעפער, איינען אונז נאך אנדערע, נאר גיט קיין קלינגענערע געמען.

דער ערשטער וואס איז אריין געקומען אין קאנצלעליארע איז גיווען אריינע
יוד, מיט דעם נאמען מלך (אלימלך).

"וואס ברויכט ווא?" — האט אים גיפדענט דער קאמיסאר.

"וואס קען איהר דארפן, אז גיט געקומען עפעס אפאמיליע? נאר עפעס אפיינע,
פאניע קאמיססאר!" — דער קאמיסאר האט אונזונק געטאן צו אשרייבעריל, אונז אליין
האט ער גרויסארטיג גענומען פאר שניצין א פערדער.

"דאס איז גיט אזא גרינגע וואך, וויא איהר מיינט", האט אים סטראגע געזאגט
דער שרייבער, "ביי אונז וויינען פאראנען פארטיגע צעמלען, וויא די פאמיליעס צו
געבן, אונז מיר מוזן דאס אלעס מאכין אקוראטנא, נאכין אליה-בית נאך".

— "איהר געקומט די פאמיליע 'שעפס', ר' מלך! האט ער אס ענדע אויס
גירעט עפענדיג דאס בוך. — 'שעפס, שעפס'! — האט עמליכע מאל נאך אנאנדער
וידערהאלט דער יודיל, וואס איז דאס פאר אנאמען שעפס, וויא קען איהר ויך דאס
אנרופן עפעס שעפס? אלע וועלן דאך ווייזן מיט די פינגער אויף מיר אונז מען וועט
זאגן: אס גייט דער גביר, מלך שעפס, וועלכער האט שוין קיין שטענערין נאמען גיט
גיקענט באקומען. א שעפס איז דאך נאר עפעס אפדמא, טוט ווילט איהר דאס
דעם נאמען געבן אסענטישן, איהר פאר דינט אנרויסע עבירה".

— "מען קען דא יע אפילו מאכין עפעס אקוינץ", האט אים גינומען פרייטמן

דער שרייבער. אבער עס איז אנאנצע מלאכה, ווער פיל ארבעט, מיין מוז איבער-
מאכען די פאפירען אנדערש, איבערשרייבען, מעקן א. ד. נ."

- "איה וועל ניט פערלאנגען איינער מרחה, און וועל בעצאהלען מיין גרעסטען
פבור פיל איהר וועט וועלן, נאר מאכט עפעס איבער, געפינט אנ'עצה!"

- "נוט, ר' מלך! האט געזאגט דער שרייבער, פריהער בעצאהלען אקארשט,
און נאכהער ואלט איהר אבער שווייגען, ניט דערצאהלען קיינעם קיין מעשה, איהר

פערשטעהט, אז ווען ניט, קען איה פערלירען מיין שטעלע, און איהר וועט אריין
פאלען פאר-סוד. איה מאך דאס אייך, נור מיט דעם תנאי: האלמען מויל!"

- "איה פערשטעהט, איה פערשטעהט!" האט גענטפערט שוין רוהינער, מלך.
אויפלייגענדיג וויינע פולניקע הענטעליך אויפ'ן קיילעכדיגען, גראביקען בייכעלע "פיל-ווע

אבער קענט איהר עס פערלאנגען פון מיר, איה זאל אייך בעצאהלען?"
ווען איהר ניט צוואנציג דוקאטען, קענט איהר ויך אליין אויסקלייבען א פאמיליע.

וועלכע איהר ווילט אליין".
ר' מלך האט א זיפ'ן געטאן ארויסגעמערדיג ווין בייטעלע און האט אפגעצויילט

אויפ'ן טיש צוואנציג דוקאטען. - "אבער איה בעט אייך הארצליך", האט ער געזאגט
ניט מיר האטש פאר דויע סומקע עפעס א שיינע פאמיליע, וועלכע איהר קענט

נור אויסקלערין".
ר' מלך, האט אנגעפאנגען דער שרייבער מיט א ויסען שטייבעלע, בעהאלטענ-

דיג די צוואנציג דוקאטען אין שרייב-טיש, "האט אייך געמראפען א מאל פערקוקען ויך
אויפ'ן הימל אין א העלע, ריינע ווערדיגע נאכט? נו, וואס קען, דוכט ויך, זיין

שענער און בעסער, ווי די וועלט פון די שטערין?"
איהר מיינט געוויס מיט דעריין צו זאגען, איה זאל ויך אנרופען "שטערין?"

יא, דאס איז טאקע ווער א פיינער נאמען, אבער צו געפינט איהר ניט אז דער נאמען
איז צו קליין פאר צוואנציג דוקאטען, איהר ווייסט אפשר א בעסערען עפעס?"

דאס איז אמת! אבער איהר ווייסט דאך, שטערין זענען אויך פאראנען אלערליי,
עס איז פאראנען גרויסע און קליינע, פאראנען קוים וואס מען זעהט דורך א טעלעס-

קאפ, און עס איז פאראנען ווער ליכטיגע, גרויסע?"
טא ניט מיר האטש אועלכען וואס זאל ווין אי גרויס, אי ער זאל ליכטען ווער

ליכטיג, עס זאל ווין ליינער ווי פראסט "שטערין".
איהר ווייסט נאר וואס? האט אויסגעקלערט דער שרייבער "קלייבט איהר נאר

אויס ליכטען-שטערין, עס איז אפילו עפעס פאחאוישע אויך ליכטענשטיין, קניאט
ליכטענשטיין".

- "א, איהר ווענט ווער א קלוגער מענטש, הערר קרוקהאלץ, מאקי ליכטענ-
שטערין, ווער א גוטע פאמיליע, א פיינע! פערשרייבט טאקי אזוי, ליכטענשטערין".

דער שרייבער האט גענומען די פערדער און אנגעהויבען אריין שרייבען אין בוך.
און מלך האט אנגעבויען ווין קאפ הינטער איהם און האט אכטונג געגעבש, צו

פערשרייבט ער ריכטיג. אלס ער האט דערזעהן ווי צו ווין פריהערדיגען נאמען איז
געווען צוגעשריבען די פראכטיגע פאמיליע, האט ער ארויסגענומען נאך א גולדען און

האט געגעבען דעם שרייבער - ער האט גוט פערשטאנען, אז די צוואנציג דוקאטין איז
ניט פאר'ן שרייבער - און איז אוועק א היים מלא שמה מיט דער פיינער פאמיליע.

די ווייב מיט די קינדער האבען איהם געווארטעט מיט אונגעדולד און אלס ווי האבען
איהם דערזעהן דורכ'ן פענסטער גייענדיג, זענען זיי ארויסגעלאפען איהם אנגעקענען

פריהערדיג: "נו, וואס פאר א פאמיליע האט מען דיר געגעבען, זאג שוין גיבער!"
- "ליכטענשטערין!" האט ער גענטפערט, שיינענדיג ניט אזוי ווי א שטערין.

נאר ניט ווייט פון דער זאנע.
- "נו, קינדערליך!" האט ויך אנגערופען די מוסער צו די קינדער "געריינקט-

זשע יעצט הייסען מיר שוין ליכטענשטערין".
מלך האט פון דעםטוועגען א טיפען זיפ'ן געטאן דערמאנענדיג ויך אז וויינע

צוואנציג ווינדיגע דוקאטען און ראצו, וואס דער שרייבער האט איהם אנגעמערקט אז
ער קען נאך האבען אויף ויך א געלד...

אין דער וועלכער צייט איז דער ארימער, גוטעליכער אבשלום געוועסען אין
זיין קרעמיל וואס האט געהאלטען א שפאן אויף א שפאן. די קרעמיל איז געווען ניט

גראדע קליין נור אויף ווער נידעריג, אז א מאנן פון מיטעלער וואוקס, האט ניט
געקענט בלייבען שטיין גלייך ניט איינפלייגענדיג דעם קאפ, אויף איז וי געווען אזוי

פידעריג איינגעגראבען אין דער ערד, אז א שטראהל פון דער זאנע, פלעגט ויך
קוים א מאל אריינגעבען א שפיל צו מאהן אויף א קליינע שטיקעלע גראבע קאלדאט-

סקע לייזיג, אדער צווישען די אנגעווארפענע, אלטע שמאטעס. קיינער, דוכט ויך
האט אויף ריכטיג ניט געקענט זאגען מיט וואס האנדעלט אבשלום? וואס קויפט ער?

און וואס פערקויפט ער ביי ויך אין קרעמיל. דארט איז געווען אלעס, דאס איז געווען
א גאנצע וועלט פון אלערליי אלטע קליידער, שמאטעס, האניצעס און אלערליי צו

גראכענע בליס. אבשלום איז גלאט געווען א קנאפער מבין אויף סחורה, און דארום
האט ער ויך אויסגעצייבענט פון אלע וויינע דברים, די איבעריגע יודעלאך, וואס האבען

געהאנדעלט מיט אלט-ווארג. דארט זענען אויך געווען אלטע צעריסענע שיד, פאר-
זשאווערטע, צובראכענע שלעסער, נור עס האט ויך דארט געפונען אויך א אלטער

זיינער, מיט א צופלאצטען ציפערבלאט, וועלכער איז, איה זייט ניט דורך וואס פאר
א גוט, פערקראכען צו אבשלום'ן אין קראס. דער וויינער איז אפילו פמעט ניט גע-

גאנען. אדער ער פלעגט גיין א פערמיל שעה, און ווייטער שטעלן ויך, דאך איז
דאס עפעס געווען דאך א סחורה צווישען די אלע אלטע טראגטעס, עס האט ויך

געפונען אויך וידענע, אטלעסענע קליידער, נור ווי עס פערשטייט ויך צוהאקענע, צו-
לעכערטע אויף ברעקליך דורך מיין, אדער מאלל, צווישען דעם גאנצען אויך זענען

געוועסען אויך אבשלום'ס פרוי, רחל, צוויי קינדער, רבקה און אסתר, ווין ווין יאשקע
און נאך קלייניקע נאקעטע קינדערלאך. ווי אלע זענען איצט געווען ווער צוואנציג

פון דעם געדאנק, וואס פאר א פאמיליע וואלט זי זיך עפעס אויסקלייבן, עס וואלט
ניט אזוי קלינגען אין גאנץ קרייזשטאדט, נאר אין גאנץ וועלט אפילו אויב עס
איז מעגליך.

דחל האט פארגעלייגט אנצורופען זיך „נאטונעלט“, נאר אבשלוס האט א שאקיל
געטאן מיטן קאפ: — „לא תשא את שם אלהיך לשוא, דערמאן ניט נאמעס נאמען
אומקום“, האט ער געזאגט „רופען זיך נאטונעלט הייסט כחמא ווין דעם עולם,
בריינגען צו אנגיכרע“.

— „נאלדמאן!“ האט געזאגט אסתר. „דאס איז נעהר א שיינע פאמיליע“.

— „ווי אזוי קענען מיר זיך רופען נאלדמאן? האט געזאגט אבשלוס „אז מיר
שטארבען כמעט אלע מאן פאר הונדערט פון ארעמקייט, מען וועט דאך מער ניט
ווי לאבען פון אונז, עס וועט ווין אויף לייטשיש געלעכטער; נאר וואס וועט איהר
זאגען צום נאמען „ליעלענמחאל“?

— „נו טאמער!“ האט זיך אבגערופען יאשקע. „גיב נור אקארשט א שמעק, אונז
זאג מיר מיט וואס פאר א ליעלען שמעקט עס דא ביי אונז? לייט וועלען לאבען אונז
וועלען מער ניט פרעגן: פאר וואס האט ער שוין בעסער ניט אנגערופען זיך „זיבעלע-
מחאל“? אזוי איז אונזע און קלערין ביז נאך מיטאג, אונז מע האט נאך אלץ ניט גע-
פונען עפעס אזא מין פאמיליע, עס וואלט ווין נעהר שוין, מען וואלט ניט לאבען פון
זיי, אונז עס וואלט זיך פאסען דרייסיג צו אבשלוס'ס לעבען. מען האט געקלערט אונז
געוויינט, געפרובט צונויף לייגען אלערליי ווערטער וואס וואלטען מווגען צו א פאמיליע,
אונז מען האט אלעס ניט געפונען.

אבשלוס האט שוין אין דער צייט אויפגעטאן צו קויפען ביי א קריסטין א פעלכל
פון א מין חיה, ער האט איהר אבגעקויפט א אלטע פארקאווע, וואס אימער האט
אויפגעהויבען אויפ'ן נאס, אונז קיין פאמיליע איז נאך אלץ ניט געווען. פלוצים, ווען
ער האט געהאלטען אין מיטען דינגען ביי א פויער א בינדעלע חור-האר, זענען אריינגע-
געלאפען די גאנצע געווינדעל מיט פריידענגעשרייען: „טאמער, טאמיקער!“ האט גע-
שריען רבקה: „מיר האבען אויסגעקלערט א פאמיליע, וואס בעסער דארפסט דו שוין
דוכט זיך, ניט האבען“.

— „נו?“ האט זיך אומגעקערט אבשלוס צו ווין טאכטער מיט אונגעדולד.

„ליעלענמחאל!“ אבשלוס האט נור א קוועטש געטאן מיט די פלייצעס: „צו
דען בין איהר אזוי שטארק, מונטער ווי אלייב? איהר, וועלכער קען קיין פליג אויפ'ן
וואנד ניט הרגענען!“ האט ער געזאגט. אין דעם אמת זאגענדיג איז קוקענדיג אויף
אבשלוס'ס אויפגעקלערטע גוף מיט דער לאנגער פערשטאלענער קאפאטע, אויף
וויין בלייבער אונז שטאלער צוהר, אויף די שטערע בערדיל מיט די פאר גרינגע גע-
גרייטע פאז, וואס זענען אראב געהאנגען ביי איהם איבער די אויערן, איז געווען
שווער צו דערקאנען אין איהם די מוסה וואס א לייב.

— „אז איהר וואלט זיך אנדערש געווענמחאל, וועט יעדערער פייגען אז איהר בין מאקד“.

עפעס א שמשון הנבור, אונז מען וועט נאך אנלופען אויף מיר מיט שטעקעס אזא
שלאגען אז לאנג, ביז אלע וועלען דערנעהן, אז איהר בין ניט אזוי אלייב,
נאר שלאפער פון א שפעטלעך. רבקה איז אונזע אראפלאזענדיג די נאז אונז די
נאנצע הונדערטגיל זענען אויף געווארן זייער מרויעריג; זיי זענען אלע אונזע
איהיים אונז מיט מרויעריגע הערצער צולייגט זיך שלאפען. אין מיטן נאכט האט
דחל אויפגעוועקט איהר מאן:

— „אבשלוס, אבשלוס! ווייסט ווי מען קען זיך אנרופן? נאר „אמלעס“!

— „ע, דאס איז ניט שלעכט!“ האט מסכים געווען אבשלוס „נאר לאז מיר
זעצט אפרוהען אביסל, האב אונז יאהר“.

נאנץ פריה האט זיך אבשלוס אויף געוואכט אונז האט פרייליך אויסגעשריען:
— „מיין ווייב, קינדערליך! קוקט איהר, איהר האב אויסגעוואכט א פאמיליע;
נאלד, בריליאנטין, דאס געהערט אלעס צו די גבירים, אבער די זאגען לייכט
דאך פאר אלעמען גלייך, מאי פאר רייכע, מאי פאר ארעמע, איהר וויל זיך פערשטייגען
„זאגענלאנג“, נו, איז דאס אפשר ניט קיין גוטער נאמען?“ אלע זענען פראסט
ענטציקט געווארען פון וואונדער, אונז קיינער האט קיין ווארט ניט אויסגערעדט.
אבשלוס האט זיך געשווינד אנגעצויגען, איז ארויס אין גאס אונז אין עטליכע
מינוטן ארום איז ער שוין געשטאנען געבין סתיר פון קאנצעליאריע, ריכטיג מיט
צוויי שעה פריהער אלס מען האט איהר געפינט. קוים וואס ער האט זיך ערווארטעט
ביז מען האט אבגעשלאסען די סתיר, איז ער אויף די שפיץ פינגער אריין
אין קאנצעליאריע. דאס איז געווען אברייטער פינסטערער חדר מיט עטליכע טישן,
ביי וועלכע עס זענען געזעסען די משינאווינקעס. ער איז פאמעלינגעס צו גענאנגען
צו איין טיש, ביי וועלכען עס איז טאקי געזעסן דער הערר קרויסקאלץ, אונז
האט אן געהויבען בעמראכטן איהם אונז די אלע טיט-פלעקין וואס האבן זיך
געפונען ארום איהם.

„וואס בעדארפטו?“ האט איהם דער שרייבער געפרעגט מיט פערס.

„וואס דארף איהר? ווער פארשטייט עס ניט? איהר בין געקומען ווייל אונזער געזע-
נער קיינער האט פארלאנגט, דאס אלע יודען וואלן זיך אויף אויסקלויבען פאמיליען
ני ד גרייסען, גייע, פייגע פאמיליעס“.

— „נו, מו ווייזשע ווילסטו זיך פערשרייבען?“

— „אויב איהר וועט קיין שום הייז ניט ווין? וואלט איהר אייך געטון איהר וואלט
מיר פערשרייבען זאגענלאנג“.

— „וואס? ווי האסטו געזאגט?“ האבען אלע משינאווינקעס אין איין קול אנגעשרי-
געטאן:

— „זאגענלאנג!“ האט ווייטער געזאגט אבשלוס.

— „אונדו מיינסט עס זיך, אז אזא נאמען ווי זאגענלאנג, קאסט טאקי ממש

אבשלום האט מיט א ויפא ארויס גענומען פאמיליעס דעם צווייטן דוקאט
און האט א וועק געלייגט לעבין דעם ערשטן אויפ'ן מיט.

"איך בעצאהל איך פיעל איד בין אין שטאנד" האט ער אויס געשפראכען
שהוט מיר די מוכה און פארשטייבט מיר פאר די צוויי דוקאטין די פאמיליע
ליכטענשטיין."

"זיין, דאס קען איך נישט, ליבער ר' אבשלום, מען קען נישט" האט געזאגט
פערט דער שרייבער.

מוא לאוט מיר אנרויפן זיך גרינגלאמט?

די משינאונקעס האבן ווידער אלע פערזאנלעך געלאכט זיך.

"וואס איז צוויי דוקאטין? האט איהם איינגערעכט דער שרייבער. נו, וואס
וועסטו קויפן פאר צוויי דוקאטין? א פאר הויזן שידען, וועלכע די וועסט אפטרעגן
א נאך אדער צוויי, אבער נישט אפאמיליע, וואס די וועסט אפטרעגן דיין גאנצן
לעבן. פאר צוויי דוקאטין וועלן מיר דיר געבען די פאמיליע צוקעהוט, אדער
איינשטיין. אבשלום האבען די ווערטער ווי א רוגער ערשלאגען; איהם האט
אויס געווינען נאר אונטערגליד קומען אהיים מיט דער פאמיליע צוקעהוט, נאך דעם
זי ער האט געדייגט אן צורופן זיך וואנענלאנץ."

ער האט צוגענומען צוריק וויינע צוויי דוקאטין און איז ארויס אין פארהויז,
נאר בעקלערענדיג זיך אביסל, איז ער ווייטער אריין אין קאנצעליאריע און צוגענדיג
צום שרייבער האט ער געזאגט מיט א אויטעטיב קול:

"מאכט מיר נישט אונטערגליד, און פערשטייבט מיר גרינגלאמט, איך וועל
איך געבען נאך צוואנציג גראשין, דער אויפערשטער נעמט אייך ממלא זיין פאר דער
סעודה, איך און איינער קינדערליך."

דער שרייבער האט גור א שאקיל געטאן מיט'ן קאפף, און דער קאסיסאר האט
א געשרי געטאן:

- וואס ביזטו געקומען דא דינגען זיך מיט אונז, ווי אויפ'ן מארק?

- אויב איהר ווילט מיר נישט געבן קיין גומע פאמיליע? האט געזאגט אבשלום
מיט א ציטערניגע שטיממע, איינבייגענדיג זיך צום שרייבער אזוי ווי ער וואלט איהם
וועלן אויפ'וועקן - וועל איך קיין צוויי דוקאטין מיט צוואנציג גראשין נישט געבן פאר
א פאמיליע, וואס איז נישט ווערט קיין האלבין פפעיג?

ער האט געווארט עטליכע סעקונדען, און נישט ערווארטנדיג זיך קיין משוכה,
איז ער ארויס געגאנגען פון קאנצעליאריע, און האט דערפון א שטארקן קלאפ געטאן
מיט די טהיר, גור עס איז נישט פארבלייב געגאנגען קיין פינף מינוטן, וויא אבשלום איז
שוין איבער אהיים געשטאנען ביים שרייבערשין מיט, און האט ווייגענדיג אנגעהויבען
געטן זיך:

- קיין געלד האב איך מער נישט צו געבן, נאר איך וועל דעקלייגן צו דעריין

נאר נישט. א? וואו, קענסטו זיך אליין צוגלייבען צו דער פאמיליע? אזא נאמען קאסע
הונדערט גולדען; קאסע דא ביי זיך הונדערט גולדען?

אלעל האבען זיך פאנאנדער געלאכט, און אבשלום איז קוים ארויס געלאפן
פאר בייש פון קאנצעליאריע, און איז אנוועק צו זיך אהיים.

- נו, וואס איז געווארן? האבען איהם אלעל אין איין קול געפרעגט. מען
האט דיר פארשטיבן וואנענלאנץ?

- צו האב איך דען הונדערט גולדען? האט אויסגעשרייען אבשלום. איך וואלט
אויף גאמנות מיט'ן גאנצן הארצן געגעבן ניי, אז איך וואלט האבען, אבער וואס
געסט מען דאס? מיר וויינען נישט אין שטאנד צו בעצאהלען קיין געלד, וועלן מיר זיך
מוזען בענוגענען מיט אזא ארימע פאמיליע, ווי מיר וויינען אליין. היינט וואס איז
דאס נאר א נאמען? א פאמיליע? נישט דער ארט פערשטייבט דעם מענשן, נאר דער
מענטש דעם ארט, וואס אונז דא גמרא הקדושה, דא וועלכע איז אויך מיט'ן נאמען.

- וואס וועט וועלסטו פערשעמען אונז? פארשווארצען די אויגען פאר אלעמען?
האט זיך צווייגט התל. וואס עס וויינט אויס דארפן מיר קרייז עפעס א העסליכע
פאמיליע. די וואלעוועסט געלד אין אזא גיימיגן עגן? אויב די פארמאגסט נישט צו
געבן קיין הונדערט גולדען, מו גיב האטש איינעם. צוויי, נאר קריג עפעס א ניש-
קאשענדיגע.

- נישט א האלבען פפעיג וועל איך נישט געבען פאר אזא פוסטע זאך!

- דו וועסט מאמע? האט זיך אנגערויפן מיט פערדרוס אסער. געצט רעם
ער אליין שוין נאר אנדערש ווי פריהער!

- מען מאר נישט וויין קארג ביי אזא עגן? האט אנגעפאנגען רחל מיט א מאן
ווי מען לעריגט עפעס אימעיזן. דו וועסט געבן איין דוקאט, וועל איך דעקלייגן
איינעם, דער וואס איז איינגענויט ביי מיר אין א אלטען זאק.

אלעל האבן אנגעהויבן קרייזן זיך, גרינען דעם ארימען אבשלום'ן און רבקה
האט זאגאר אנגעפאנגען צו וויינען. אבשלום'ס ווייבע נאמור האט דאס נישט געקענט
דערמאנען און ער איז שוין מרודה געווארן בעצאהלען צוויי דוקאטין פאר א פאמיליע.
- ווייטט וואס, רחל'ע? האט ער פריינדליך געזאגט. ווי באלד די זאנע שטייט
א הויך מוזן מיר זיך בענוגענען מיט'ן שוין פון א ליכט, איז וועל זיך פארשטייבען
ליכטענשטיין.

אבשלום איז איבער אהיים געקומען אין קאנצעליאריע, און האט ווייטער גענומען
בעטראכטען דעם שרייבער, נאר אויף דעם מאהל האט ער באלד אנוועק געלייגט אויפ'ן
ברעג מיט א דוקאט, און האט גלייך גענומען אנציהען אכירד וועגן דער פאמיליע
ליכטענשטיין.

- וואס מיינסטו זיך דאס? האט מיט פער געזאגט דער שרייבער. ליכטענשטיין
איז אויך אזא פאמיליע וואס קאסעט אס וויינדיגסטען פינף דוקאטין. קענסטו דער-
לייגען נאך פיער דוקאטען, אבשלום?

נאך צוויי הינדלאך, און א פאר גוטע הויזן, וועלכע איך האב די פאריגע וואך געקויפט פון גראף קאמאראווסקי, אבער פערשרייבט מיר שוין האטש זאגענלאזיג.

ער איז אין דער מינוט געווען אזוי שטאלץ ביי זיך, אז ער האט אונזעק געלייגט נאך עפעס א זילבערנע סטבע אופ'ן טיש לעבין שרייבער.

— אט דאס איז פאר אייער מיה, הערר שרייבער, נאר פערשרייבט מיר שאהן זאגענלאזיג.

— וואן פון דאנען? האט יענער אויף איהם אנגעשריי געטאן פאר וועמען האלסטו דאס אויג, פאר שלעפער? מיר האבען קיין צייט נישט צו טאלקעווען דא און קרינין זיך מיט דיר! דו ווילסט נישט אנרופען זיך "צוקעררוט", וועסטו הייסן קנאביל.

אין דער סעקונדע איז אריין אין קאנצלעיאריע אינגיגע א פינגע ווייבעלע, א אלמנה, און זיי עס ווייזט אויס א גאנץ רייכע. זיי האט נור געפינט די פהר, האבן זיך אין קאנצלעיאריע פארשפרייט, אנשטאט דעם ריח פון טאבאק, אלערליי ריחות פון שמעקענדיגע פערפומען. די ווייבעלע האט פראסט געבליאסקעט אין איהרע טייערע זיידענע קליידער מיט די צירונג וואס איז געווען אנגעטאהן אויף איהר, און מיט איהרע סאמעטענע שווארצע רוקאנדע. זי האט זיך גענוענדעט גלייך צום קאמער, פאר, וועלכער איז מיט א זיסניקן שמיבעלע אויפגעשפרונגען פון זיין ארט און האט איהר דערלאנגט א שטול צום זעצן זיך.

— איך גלויב" האט ער אנגעפאנגען זעהר פריינדליך, אז איהר זיט געקומען ערפרייען אויג עפעס מיט א גיי מאדנע פראמפאללע פאמיליע, וואס איהר האט דך אויסגעקליבן.

— א! איך וועל אייך זעהר דאנקבאר ווין, אויב איהר וועט מיר אליין אויס-קלייבען א פאמיליע איך בין פערטיג צו בעצאהלען נאך דער מאקסע נאך.

— ביטטע, קאממען זי היר! האט איהר פארבעטן דער שרייבער צו זיין טיש. די ווייבל האט ארויס גענומען פון קעשענע עטליכע גאלדענע סטבעס, און האט זיי אונזעק געלייגט לעבין שרייבער אופ'ן טיש. אלע טשינאוונקעס האבען אויף איהר געווארפן פריינדליכע בליקען.

— אבער ווי קענען מיר איינפאכע מענשעליך אויס קלייבען פאר אייך עפעס א פאמיליע? קענענדיג אויף אייך קען מען טראכטן אז דאס איז ווענערע אליין. וועלכע איז נאר וואס ארויס פון די וואלען פון רוישענדיקען ים.

אפילו דער בלינדליכער טשינאוניק איז אויך ענטציקט געווארן פון דער שייניג-קער ווייבעלע און פון איהרע גאלדענע רוקאמין, און ער האט גענומען פארשטעלען מיט פאפיר די פלעקן פון מינט ביי איהם אויפ'ן טיש.

— איך האב די עהרע צו בעמערקען" האט ער זיך אנגערופן "אז נאר דאס מאקי קען פאקען פאר דער יונגער דאסע. אין איהר-גייע פאמיליע ואל זיין עכטונאס

אהנליכעס אויף דער געמיש פון ליבע און שיינדיקייט, דארום וואלט איך נאכגען צו אנרופען איהר "וויללענדיקייט" ווי וואס איז געבארן צווישן די וועללען.

— "זיין, זיין!" האט איהם איבערגעשלאגען דער קאמיססאר "נישט נאר א קוק אויף איהרע רויטניגע, פינגעלע בעמלאך, ווי די ראזען, וועט איהר שוין אלע מורד-ווי אז די דאמלע דארף זיך אנרופן "ראזע", אבער נאך בעסער "ראזענארטען" זיין. "ראזענמאהל" אט דאס איז מאקי אייער ריכטיגע פאמיליע?

די פינגעלע ווייבעלע האט נור א שמיכל געטאן, און מען האט איהר פאר-שריבן אין בוך "ראזענמאהל". אלס זי איז ארויס געגאנגען פון קאנצלעיאריע, איז אכשלוס ווייטער צוגעגאנגען צום טיש, און האט מיט א וויינענדיג קול געזאגט:

— "נישט מאכט מיר אונגליקליך, הערר קאמיססאר און פאני טשינאוונקעס". — וואס? דער אייזל איז נאך דא! האט אנגעשריי געטאן דער קאמיססאר "אויב דו ווילסט זיך נישט אנרופען "קנאביל", וועל איך הייסען דיר פערשרייבען "אויבער-בלאזער", כדי דו וואלט נישט בלאזען אונז אין די אויערן אומקום; פארפאלן, דו רופסט זיך "אויבער-בלאזער"!

אין מיט'ן איז ווייטער אריין אין קאנצלעיאריע א אידל, גבריאל דער שניידער וועלכער איז צוגעגאנגען צום קאמיססאר און האט אנגעהויבן היידן מיט א קול ווי איינער, וואס ווייזט זיך ווי צו שעטצן, און ווי דעם צווייטען:

— וואס וועט איהר הייסן מיר בעצאהלען פאר א פאמיליע? הערר קאמיססאר. איהר ווייזט דאך מיין לאגע, מיין רייכטהום!

דער קאמיססאר האט איינגעראמט עטליכע ווערטער דעם שרייבער אויפ'ן אויער, און יענער האט גלייך געחאפט זיך צום בוך און פערשריבען עפעס. דער שניידער איז אונזעק א היים מיט דער פאמיליע "האניג".

"הערר קאמיססאר! גוטער הערר קאמיססאר!" האט זיך גענומען בעטן אכשלוס. נאר קיינער האט איהם נישט געהערט.

— צו דען האט איהר נישט גאט אין הארצען, אויף-אויז פיעל, אז איהר וואלט מיר, א אידן פון א ווייב און קינדער, א ארענמיליכען מאנן א נאמען געבען "אויבער-בלאזער"?

— געפעלט עס דיר נישט אזא פאמיליע? גוט! וויקסטו הייסען "גאנז" האט אנגעשריי געטאן אויף איהם דער קאמיססאר.

— איך וועל זיך אפשר א מעשה אן טאן, אויב איהר נישט מיר אזא פאמיליע! האט אויסגעשרייען פערצווייפלט אכשלוס "וואס בין איך עפעס א שפאן, וואס איהר לאכט פון מיר אזוי! איך בין א ארעמער, נור א ארענמיליכער איד!" מען האט ווייטער איבער געשלאגן. עס איז אריין שמשול דער בעל-עגלה, וועלכער איז געווען נישט קיין גרויסער גביר, נאר דאך רייכער עטוואס פון אכשלוס, און ער האט געקענט אזוי אונטער הנפגען זיך צום קאמיססאר און נאכדער צום שרייבער, אז אלע האבן זיך אכגעשטעלט מיט איהם צופרידן.

באברהם האט ער אונזעק געלייגט צוויי גולדען אויפ'ן מיש. דער קאמיססאר האט געלאכט פון גאנצען הארצען. קוקענדיג אויף איהם, איז הערענדיג וויינע גלייך ווערמליך.

- דו וויסט, ווי דו וועסט הייסען? האט איהם געפרעגט דער קאמיססאר. דו וועסט זיך אנרופן "שמיכלער" (חונף), געפעלט עס דיר?

- "פערוואס וואל מיר נישט געפעלין"? האט גענטפערט דער בעל עגלה. "גענער איז רייך", האט פלוצלינג געוואנט אבשלום. "דער וואס איז צופרידן מיט זיין שיקוואל, זאגען אונזערע חכמים, דארום וועל איך בעסער מיינע פערדארע-וועטע גראשינס לאזען ביי זיך, און איך וועל מיר בענגונגען מיט וואס פאר אפאמיליע דאס איז. נישט מיר אונזעק מיינע געלט, הערר שרייבער, וואס איך האב פריהער אונזעק געלייגט לעבען אייך".

- "וואס? ער וויל שוין גאר נישט בענאהלען"? האט אנגעשרי געטאן דער קאמיססאר. "נישט איהם אונזעק הערר קרוםהאלץ, וויינע געלד".

דער שרייבער'ל האט ארויס גענומען פון קעשענע די וילבערנע מסמך, וואס ער האט פריהער צו גענומען פון מיש, און האט אונארף געטאן אבשלום'ן אין צורה און דער קאמיססאר אליין האט פון פעס גענומען דאס בוך, און האט פערש-ריבען אבשלום'ס פאמיליע. דער אונגליקליכער אבשלום האט א קוק געטאן דורך דעם קאמיססאר'ס פלייצע אין בוך און ער איז אבגעשפרונגען אויסער זיך פון שרעק:

- נו, עס וועט געשעהן א צרה! עס וועט זיין! הערר קאמיססאר! האט אויסגעשריגען אבשלום. "גאט וועט נקמה נעמען פון אייך, נישקאשע, אנשטאם קויליטשען מיט חלה'ס וועט איהר עסען שמינער, און אנשטאם מאכאק וואלט איהר שמעקין נאמד".

- "אך, דו צוות פנים!" האט אנגעשרי געטאן דער שרייבער. דו ווירעלסט זיך נאך?

אין דער מינוט האט דער קאמיססאר געהאפט אבשלום'ן פאר'ן קאלנער און האט איהם אראפגעווארפען פון אלע מרעפ, דער ארעמער אבשלום איז אראפ געפלייגען ווי שדים וואלטין איהם טראגן און ער האט זיך ארום גענעהן נאר דאן, אלעס ער איז ארויס אויפ'ן גאס. גייענדיג האט אבשלום פמעט גאר פערנעסן די חרפה וואס מען האט איהם דא אנגעטאן און ער האט נישט געמאכט וועגן דער גייע פאמיליע וויינע ווי ער איז אריין אין שטוב וועגן איהם אלע ארום געפאלן מיט פראגעס:

"נו, ווי, ווי רופסטו זיך? האט מיט אונגערולד געפרעגט רחל. "וואס שטיינעסטו זאג שוין גיכער, אדער דו שעמסט זיך אויס צו זאגן?"

"ווי הייס איך"? האט אבשלום געפרעגט מיט אשטיממע, ווי אייגער האט דאס זיך שוין מיט געווען פון אלעס. "אט ווי! אזוי ווי איך בין אונגליקליכער אזוי רופט מען מיר, איך רופ זיך אבשלום "לויזער"!"

- "וואס-וועל איז דאס פאר א נאמען לויזער"? האט אנגעשרי געטאן די ווייב. - "וואס איז דאס פאר א נאמען"? האבן אויסגעשריגען אלע קינדער. "וואס איז דאס פאר א נאמען"? האט אויפ'ן געטאן אבשלום. "נע, אפילו נישט אזא פיינער, נישט אזא ציכטיגער, אבער דערפאר קאסט ער נעהר וואלדויל".

איבערזעצט פון רוסיש דורך פ. קרעמין.

די זשאבעס.

(פון דייטש.)

געווארען איז א טיף געפרוירען.

די זשאבעס אופען גרונד פערלויזען.

פארשטערט די שמחה: קוואקען, שפרינגען.

אין חלום אבער טראכטען זיי:

וועגן דא צעגעהט דאס אייז, דער שניי,

ווי פאנעל וואלטען מיר געזינגען.

ציגאנגען ענדליך איז דאס אייז.

דא שווימען זשאבעס פאלקענ-ווייז.

צום ברעג מיט גרלות אויף קוואטיר.

זיי קוואקען אבער אליי וויא פריהר.

צבי הירש הארענשטיין

~~~~~

דער פריהלינג (אויף : וואקאלען)

1

די בעסטע צייט גיט פערדערען.
זעהן דעם פריהלינג ווי ער איז ויס
אין א גארטען צו שפאצירען.
זעה אויף ארויס מיר פאלד צו פיס.

2

ס'איז מיר פרייזעך ס'איז מיר הייסקעך
שוין גינגען ויך די פלוסער-מעס
אלע צווייגלעך פון די בייסקעך
בעריסען אויף מיר מיט די קאפ

3

ווי בריקיאנטען נאר אקעקני
זאגנעט די ראסקע אויף יעדען בלאט.
אויכעוואשען פון ווינטער שניע.
פון בושאים שטעקט דער אראמאט.

4

די היממעלדעק איז ברוי און היין.
אויף די בויסקער איז גרין דאס קביד.
דאס אויג קען דאס גאר וואס גיט זעהן.
לאזט די רגע א טרער פון פרייד.

5

פון דעם נארשען פון זענער ווייט.
זעה אויף די בערג בעדעקט מיט גראז.
פון די בויסקער עט נאך ווייט
בלאזט א ווינטער מיר אין דער נאז.

6

מיר ווי גראקעך הייטער קלינגען
דערט ביין אויפער וויסע שטיקען.

דאס איז פיינער וואס זיי ווינגען.
דאס איז בענגען וואס זיי ווינגען.

7

אלע פרייזעך ווינגען זייערע:
אט קומט דער מאי דאס גיט יאדער.
דאס קול דעקנויקט אלע גלידער.
א יום טוב איז ביי דער נאטור!

8

אויף ווער באלד בענייקערט גליד.
פארנעם די ליד, דאס דערין ווערד גרינג.
גיב דעם בורא אויף א שבת
מונטער פריילעך, אויף טאג און יום.

9

מיד איז אבער גיט לאנג פאשערט
ניין אין גארטען מאנען ווינגען.
דער וועכער האט מיין קול דערהערט
און ווי א רוח צו געשפרינגען!

10

דערקאנט א שטיקען מיט אריטער:
וואס קוויטשעט וואו דא ווי אקאמיר
קען איבער פאלד אט דאס קוויטער:
דא פאר פערקלע איז גיט גיין פלאקט

11

דער קאפ אראפ.
שטיקל געווארען איז פאלד מיין דער
ארויס בין אויף שוין ביי די ווענד
ווייב פערקער בין אויף בין איד...

פלטיאל וואמאשמשין

שוין א הונגערער שלאפען ?

און די האסט זיך יעצט דערמאנט גראד
און די קענסט עס נישט פערמראגען
און ביי רבאן ביי רב פפאן
וויילסטו יעצט דיין הארץ אויס קלאגען ?
העכער, העכער הויב דעם גיגון,
זיסער, שטארקער דרייה די פערעלען:
ביי די הייליגע ניגונים
דארף זיך עססען גאר נישט וועלען !...

אברהם רייזען

דער גמרא ניגון.

וואס וועט קלאנגסטו ביי דער גמרא.
 קלויזניק בלאסער. קלויזניק ליעבער.
 און ביין וויינענדיגער ניגון.
 אין מיין הערץ געהט שוין אריבער...
 דינע וויינענדיגע טרעלען
 שטיל דערצאהלען זיי פון שמערצען
 אין ביין הערץ - אף, זעה דערצאהל מיר
 וואס דענן מהומ זיך דארט אים הערצען?
 צו דו ביינגסט אהיים נאך דינע.
 מאמע מאמע און די ברידער.
 וואס אהן זיי ביזטו געבליבען
 ווי א שיפעל אהן ארידער?
 אדער אויפן טאג ביי יענקלען
 ביזט א לאנגע צייט געזעסען
 ביז מען האט געזאגט: נו, בחור
 געהט די קווארט און וואש זיך עססען.
 אדער אפשר גלאט דו שעמסט זיך
 עססען ברויט אויף פרעמדע מיטשען
 און מיט בלוט מיט הייסע טרעהערען
 שלינגסט אראפ דו יעדער ביסען?
 אדער דיר פעהלט אויס א מאנטיג?
 און עס האט ביי דיר געטראפען.
 אז דו האסט א מאהל געלייגט זיך